STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05854

GEZAMELTE SHRIFTEN IN FUFTSEHN BENDER

S. An-Ski

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש. אנ–סקי

(שלמה־זנוויל ראַפּאָפּאָרט)

געזאַמעלטע שריפטען

צעהנטער באַנד

פערלאַג „אנ־סקי"

ווילנאָ־וואַרשאַ־ניו־יאָרק   תרפ"ב—1922

אויסגעפיהרט דורכ'ן פערלאַג ש. שרעבערק.

פּאַרקויף געז. „צענטראַל" וואַרש'ע, נאַוואַליפּקי 7.

SZ. AŃ—SKI.

Tom dziesiąty

WSPOMNIENIA

Warszawa, 1922

Wydawnictwo „AN—SKI“ Wilno—Warszawa—Nowy-Jork.

SH. AN—SKY

Volume tenth

MEMOIRS

Warsaw, 1922

Publishing Company „AN—SKY“ Vilno—Warsaw—New-York

DRUK. SIKORA i MYLNER WARSZAWA. NOWOLIPKI 6.

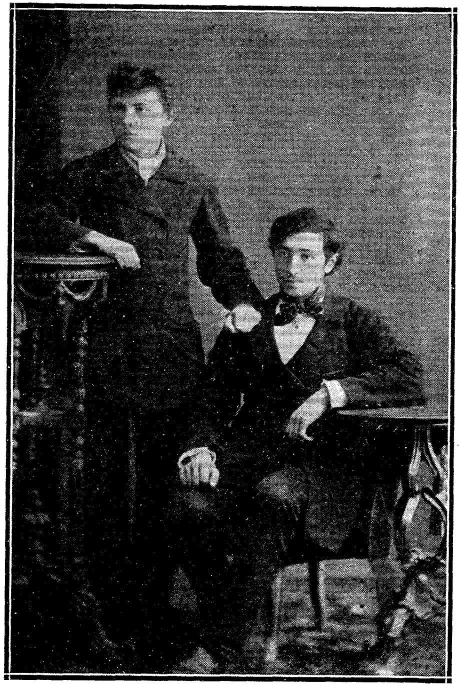

אַנ–סקי–זשיטלאָווסקי אין דער יוגענד.

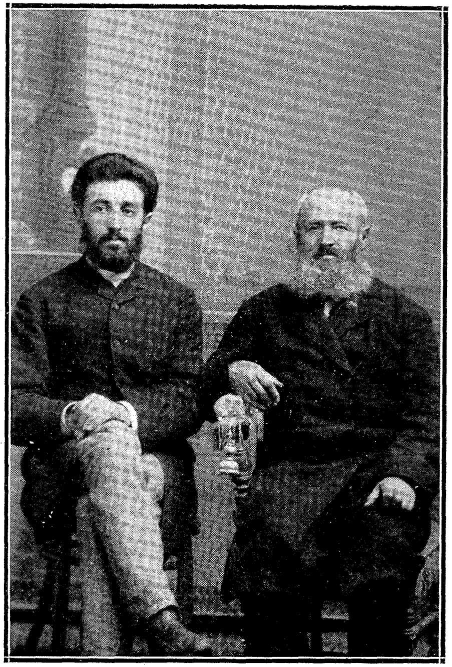

ש. אַנ–סקי מיטן פאָטער.

פּ. ל. לאַווראָוו אויפ׳ן טויטען בעט.

(דאָס בּילד האָט אַנ—סקי געהיט ווי אַ רעליקוויע. געמאָלט האָט עס די פרוי פון רוסישען געלעהרטען מעטשניקאָוו, בּיינאַכט גלייך נאָך לאַווראָווס טויט. אַנ—סקי, לאַוו־ראָווס פּערזענליכער סעקרעטאַר האָט די גאַנצע צייט צוגעלויכט דער מאָלערין מיט אַ ליכט. אין דער צואה איז דאָס בּילד געשאָנקען דעם רוסישען שריפטשטעלער און רע־וואָלוציאָנער וו. קאָראָלענקאָ, וועלכער לעבּט שוין אויך נישט).

ש. אַנ—סקי אין די נײנציגער יאָהרען.

ש. אנ–סקי.

זכרונות

ערשטער טייל

איבערדרוקען און איבערזעצען פֿון דער ער־
לויבעניש פֿון אויטאָרס צואה־פֿערוואַלטער
איז שטרענג פֿערבאָטען.

Copyright Dr. Ch. Zhytlowsky
Marquand Ave Bronxville
New-York. U. S. A.

הילע פֿון יוסף זיידענבייטעל.

צינקאָקלישען אויסגעפֿיהרט דורך ח. גאָלדבערג.

דעם זאַץ האָט אויסגעפֿיהרט פֿיגע שריפֿטגיסער.

„חטאת נעורים"

א

אין אָנהויב 1881 בין איך אָבגעפאָהרען פון מיין גע-בורטס-שטאָדט וויטעבסק אין שטעדטעל ליאָזנע, אַלס פריוואַט-לעהרער. אַלט בין איך דאַן געוועזן זיבעצעהן יאָהר און דאָס איז געוועזן מיין ערשטער זעלבשטענדיגער אַרויסטריט אין לע-בען. נאָר איך בין געוועזן דורכגעדרונגען מיט אַ דרייסטער זי-כערקייט אין מיינע כחות און שטאַרק בעגייסטערט מיט די הויכע אידעאַלען, וואָס האָבען געלויכטען פאַר מיינע אויגען. בערך מיט אַ יאָהר פריהער בין איך „אַראָב פון וועג״, אַריינגעטהון זיך אין די „ספרים חצונים״ און געוואָרען אַ פערקאָכטער משכיל. דעם שטאַרקסטען איינדרוק האָט אויף מיר דאַן געמאַכט ליליענ-בלומס „חטאת נעורים״.

קיין ליאָזנע בין איך געפאָהרען נישט אַזוי צוליב לעה-רעריי, ווי מיט׳ן ציל צו פערשפרייטען השכלה צווישען דער אָרטיגער יוגענד, עפענען זיי די אויגען. גענומען מיט זיך אַ פעקעל השכלה-ספרים: „זרבבל״ פון י. ב. לעווינזאָן, מפו׳ס „אהבת ציון״, סמאָלענסקיס „קבורת חמור״ און, פערשטעהט זיך, דעם „חטאת נעורים״.

ביי יענער צייט זענען די יודישע שטעדטלעך פון ליטא געווען פערגליווערט אין די פארמען פון אלטען ארטאדאקסאלען לעבען, האבען בשום אופן נישט געוואלט וויסען פון די נייע שטרעבונגען און בעוועגונגען. ליאזנע, די אמאליגע רעזידענץ פון אלטען רבי'ן, ר' שניאור זלמן, איז געווען אין דעם פרט נאך אבגעשטאנענער פון אנדערע שטעדטלעך. ביז מיין קומען אהין, איז דארט געווען נאר איין לעהרער, א געוועזענער ישיבה-בחור, וועלכען דער רב מיט די מלמדים האבען פריהער רודף געווען, נאכדעם איבערגערעדט, ער זאל ווערען א בעל-תשובה. מען האט איהם אבגעשוירען, געפיהרט אין מקוה, פער-ברענט זיינע האהר מיט'ן קורצען ראק, אנגעטהון אויף איהם א לאנגען בגד, א יארמאלקע און אוועקגעזעצט אין שוהל לערנען. די פרייד האט אבער געדויערט נישט לאנג: אין א פאר חדשים ארום איז דער בעל-תשובה אנטלאפען און זיך גע'שמד'ט.

נישט גרינג איז מיר אנגעקומען צו בעקומען לעקציעס. כדי נישט ארויסצורופען געגען זיך פון דער ערשטער מינוט קיין רדיפות, האב איך געמוזט אנציהען אויף זיך א מאסקע פון פרומקייט און ארויסווייזען, אז מיין איינציגער ציל איז נאר צו פערדינען זיך אויף א שטיקעל ברויט.

איך האב גוט געשפילט מיין ראליע, האב בעקומען לעק-ציעס און אין גיכען אריין אין פערבינדונג מיט עטליכע בחורים. זוי אבגעשניטען דאס שטעדטעל איז נישט געווען פון דער גרוי-סער וועלט, האבען זיך דאך דארט געפונען עטליכע „אנגע-ריהרטע" בחורים און יונגעלייט, וואס האבען געשטרעבט צו ליכט און וויסענשאפט און דורשטיג געזוכט א ווארט פון השכלה. זיי האבען גלייך פערשטאנען, אז איך בין נישט אזוי פרום, ווי איך שטעל זיך פאר, און אהן ווערטער, נאר מיט אויסדריקליכע בליקען. האבען זיי מיר געגעבען צו פערשטעהן, אז זיי גארען ארייננצוטרעטען מיט מיר אין פערבינדונג. אין גיכען איז עס זיי געלונגען. איין מאל, שפעט ביינאכט, האב איך דערהערט א פארזיכטיג שטילען קלאפ צו מיר אין פענסטער. געעפענט עס, האב איך דערזעהן פאר זיך צוויי בחורים, וועלכע האבען שטיל.

אָבער מיט פרייד און התלהבות מיר מיטגעטיילט, אַז זיי זענען געקומען זיך דורכשמועסען וועגען אַ ווילטיגען, זעהר ווילטיגען ענין. נישט וואַרטענדיג אויף מיין איינלאַדונג, זענען זיי דורכ׳ן פענסטער אַריין צו מיר אין חדר. עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ געשפּרעך, וואָס האָט געדויערט ביז פאַרטאָג. וועגען וואָס מיר האָבען גערעדט, איז שווער אפילו צו בעשטימען. דאָס געשפּרעך איז כמעט דורכאויס בעשטאַנען פון התלהבות׳דיגע אויסגעשרייען (פערשטעהט זיך, בלחש: די ווירטין פון הויז זאָל נישט דער-הערען) לכבוד דער ליכטיגער און הייליגער השכלה. איך גע-דענק נישט, וואָס איך האָב געזאָגט מיינע נייע חברים-תלמידים, נאָר דער תוכן איז געלעגען נישט אין מיינע רייד, נאָר אין דער געהויבענער שטימונג פון די צוהערער, וואָס האָבען אין מיין יעדען וואָרט געזעהן אַ מין נביאות. אַוועק זענען זיי פון מיר גליקליכע, ווי נייגעבוירענע, מיט אַ פעסטען בעשלוס אַראָב-צוּוואַרפען פון זיך דעם יאָך, אַנטלויפען פון דער היים און אָנהויבען אַ נײַ לעבען, אַ ליכטיגס און פיל-צוזאָגענדיגס.

די נאַכטיגע בעזוכען האָבען זיך איבערגע׳חזר׳ט. נאָך די ערשטע צוויי בחורים זענען געקומען אַנדערע, אויך אַזוי אידע-אַליסטיש געשטימט. אינגיכען האָט זיך געבילדעט אַנ׳אייגענאַר-טיג קרייזעל פון זעקס—זיבען מאַן. געוועהנליך פלעגט מען זיך צו מיר פערזאַמלען פרייטאָג שפּעט בייניאַכט, בשעת דאָס שטעד-טעל האָט געשמאַק געשלאָפען: די בעזוכען זענען פאָרגעקומען אַזוי פאָרזיכטיג און קאָנספּיראַטיוו, די געשפּרעכען האָבען זיך געפיהרט אויף אַזוי פיל שטיל, אַז אין משך פון די עטליכע חדשים, וואָס איך בין געוועזען אין שטעדטעל, האָט זיך קיינער נישט דערוואוסט וועגען די פערזאַמלונגען. ווען איך האָב זיך נעהנטער בעקענט מיט מיינע חברים און איבערצייגט זיך, אַז מען קאָן זיי אָנפערטרויען, האָב איך זיי געגעבען מיינע געהיי-מע ביכער, אפילו דעם טייערסטען און „געפעהרליכסטען“ דעם „חטאת נעורים“.

ב

איבער מיין קאָפּ האָבּען זיך אָבּער בּיסלעכווייז אָנגעקלי-בּען וואָלקענס. אָנגעהויבּען האָט זיך עס פון אַ לעכערליכען צו-פאַל. איך האָבּ געהייסען איינעם פון מיינע תלמידים אויסשריי-בּען פון וויטעבּסק אַ „כרעסטאָמאַטיע". דער מלמד, אין וועמענס חדר איך האָבּ געגעבּען די לעקציע האָט משער געווען, אַז דאָס מוז זיין אַ בּוך וועגען קריסטוסעס מוטער און האָט אויפ-געהויבּען אַ רעש אין שטעדטעל. פיל מיה האָט מיך געקאָסט, בּיז איך האָבּ איבּערצייגט די עלטערן, אַז דאָס בּוך האָט קיין שום שייכות נישט צו קריסטוס'ן און קריסטענטום.

מיט אַ פּאָר וואָכען שפּעטער האָט געטראָפען נאָך אַ קאָ-מישערער צופאַל. איך האָבּ געפיהרט אַ טאָגבּוך, אין וועלכען איך פלעג פערשרייבּען מיינע איינדריקען, בּעשרייבּען אַלערליי געזעהענע סצענעס און טיפּען, מיינע תלמידים, זייערע עלטערן און אַנדערע. געשריבּען האָבּ איך דאָס טאָגבּוך אין דער פאָרם פון בּריף צו מיין יוגענד-פריינד ח. זשיטלאָווסקי. איין מאָל, ווען איך האָבּ פערגעסען צו פערשליסען דאָס קעסטעל, וואו איך האָבּ געהאַלטען מיינע כתבים, האָט זיך, אין מיין אָבּוועזענהייט, צו מיר אין צימער פערקליבּען דעם ווירטס טאָכטער, אַ דערוואַקסען מיידעל און, ווייזט-אויס, אַ ליבּהאָבּערין פון לי-טעראַטור, האָט אַרויסגעשלעפּט דאָס טאָגבּוך און גענומען עס לייענען. פעראינטערעסירענדיג זיך מיט זיין אינהאַלט, האָט זי פערזאַמעלט עטליכע חבר'טעס און זיי האָבּען איינגעאָרדענט אַ „ליטעראַרישען אָוועגד". אויף מאָרגען איז דער אינהאַלט פון מיין טאָגבּוך בּעקאַנט געוואָרען אין גאַנצען שטעדטעל.

נישט וויסענדיג פון גאָרנישט, בּין איך, ווי שטענדיג גע-גאַנגען אויף די לעקציעס. ווען איך בּין געקומען אויף דער ערשטער לעקציע, האָט מיך די בּעל-הבּית'טע, אַ רייכע קרעמע-רין, בּעגעגענט בּיי דער טהיר מיט אַזאַ בּרוך-הבּא:

—הערט, שרייבער! איך האָב אייך געדונגען, איהר זאָלט מיינע קינדער לערנען לייענען און שרייבען, אָבער נישט צוליב דעם, איהר זאָלט בעשרייבען, אַז ביי מיין יאַנינקען איז נישט ריין אונטער דער נאָז, אַז מיין פריידינקע האָט גרויסע ציינער און אַז איך אַליין געה אום אין אַ פערשלומפערט קלייד. איך קאָן אייך פערזיכערן, אַז כאָטש איך טראָג אַ פערשלומפערט קלייד, איז דאָס, וואָס וואַלגערט זיך ביי מיר אין מיסט, מעהר ווערטה, ווי איהר מיט אייער גאַנצער געלערנטקייט... און איהר קאָנט זיך געזונטערהייד געהן, פון וואַנען איהר זענט געקומען! אַזעלכע שרייבערס דאַרף איך נישט.

דעמזעלבען האַלז-און-נאַקען האָב איך אויך בעקומען אויף דער צווייטער לעקציע. איך בין געווען אויסער זיך פון פער-צווייפלונג און נישט געוואוסט פון וואַנען אויף מיר האָט זיך אויסגעגאָסען דאָס אומגליק. איך האָב זיך גערייכט, אַז אויך אויף די איבריגע לעקציעס וועל איך האָבען דעמזעלבען קבלת-פנים, נאָר, ווייזט-אויס, מיין „ערשטע לעזערין“ האָט—אָדער קיין צייט נישט געהאַט דורכצולייענען מיין טאָגבוך ביז'ן סוף, אָדער זי האָט פערגעסען אַלץ צו דערצעהלען. נאָר אויף די ווייטער-דיגע לעקציעס האָט מען מיך בעגעגענט נישט בלויז אָהן כעס און זידלערייי, נאָר אפילו ליבליכער, ווי געוועהנליך. די בעל-הבית'טעס, קייכענדיג פון געלעכטער, האָבען מיך געבעטען, איך זאָל ברענגען דורכצולייענען זיי, ווי איך האָב בעשריבען זייערע שכנות און בעקאַנטע.

אין אַלגעמיין האָט דער עפּיזאָד נישט געהאַט קיין אַנדער רעזולטאַט, ווי דאָס, וואָס איך האָב אָנגעוואוירען צוויי לעקציעס. נאָר ער האָט מיר שטאַרק געשאַדט אין די אויגען פון די סאָלידע בעלי-הבתים. חוץ דעם, ווי פאָרזיכטיג איך האָב זיך נישט אויפגעפיהרט, האָט מען אָנגעהויבען שפּירען, אַז איך מאַסקיר זיך און אין שטעדטעל האָט מען אַלץ שטאַרקער גענומען ריי-דען, אַז איך בין אַן'אפּיקורוס.

פונקט אין דער צייט זענען אין דרום-רוסלאַנד פאָרגעקו-מען די בעוואוסטע פּאָגראָמען, וואָס האָבען אַרויסגערופען ביי

דער יודישער בעפעלקערונג אין ליטאָ דעם טיפסטען יאוש און פערביטערונג. צוגלייך מיט דעם האָט זיך פערשטאַרקט די רע-ליגיעזע שטימונג. צו אונז אין שטעדטעל זענען די ידיעות ווע-גען די פאָגראָמען דערגאַנגען נישט דורך צייטונגען, וועלכע קיינער האָט נישט בעקומען, נאָר דורך נישט-קלאָרע קלאַנגען. איין טאָג האָט דער רב בעקומען, דוכט זיך, פון וויטעבסקער רב אַ בריף, וואו עס זענען געווען בעשריבען די שרעקליכע געשעהענישען. אין בריף איז געווען פאָרגעלעגט גוזר צו זיין אַ תענית צבור. דעם בריף האָט מען געלעזען אין שוהל פון דער בימה אַראָב און ער האָט אויף אַלעמען געמאַכט דעם שטאַרק-סטען איינדרוק. עס איז געווען בעשטימט אַ תענית-צבור. דער-ביי האָט דער רב געזאָגט דעם עולם מוסר, האָט גערופען טהון תשובה און מיט פערביטערונג אָנגעוויזען, אַז אין שטעדטעל זע-נען דאָ אַזעלכע, וואָס האָבען פערגעסען אָן גאָט און אָבגעגע-בען די קינדער לערנען טריף-פסול'ע למודים.

און גראָד אין דער צייט האָט זיך געדאַרפט טרעפען דער „דורכפאַל” פון מיינע געהיימע משכילים.

ג

מיט אַ פאָר טעג פאַר'ן תענית-צבור איז אַרום האַלבער נאַכט געקומען צו מיר איינער פון די משכילים, אַ בחור'ל פון זעכצעהן יאָהר. שוין נאָך דעם נערוועזען קלאַפּ אין פענסטער, האָב איך פערשטאַנען, אַז עס איז געשעהן עפּעס אונגעוועהנלי-כעס. ווען מיין נאַכטיגער גאַסט איז אַריין דורכ'ן פענסטער צו מיר אין צימער, איז ער געווען בלייך ווי קאַלך, נידערגעשלאָ-גען און צורודערט. אויף מיין פראַגע, וואָס איז געשעהן, האָט ער געענטפערט מיט אַ פער'יאוש'טען אויסגעשריי: „אָ ס'אַר אַנ'אומגליק עס האָט געטראָפען! מיר זענען פערפאַלען!”... מיט

גרויס מיה האָט זיך מיר איינגעגעבען צו דערגעהן פון איהם
וואָס איז געשעהן.

געשעהן איז אָט-וואָס: מיט אַ וואָך פריהער האָב איך דעם
בחור געגעבען דעם „חטאת נעורים״. ער האָט איהם עטליכע
מאָל דורכגעלייענט און אייניגע ערטער אויסגע'חזר'ט אויף אויס-
וועניג, אַזוי ווי ביי איהם איז געווען אַ פערצעהן-יעהריגער ברו-
דער, ווען ער האָט כמעט שוין „אַראָבגעפיהרט פון וועג״, האָט
ער איהם אויך מזכה געווען מיט'ן בוך, בעשווערענדיג איהם, צו
זיין פאַרזיכטיג. דאָס יונגעל איז אַ גאַנצע נאַכט געזעסען פער-
שפאַרט אין אַ קעמערל און געלעזען. אויף מאָרגען, נאָכ'ן דאַ-
וועגען, איז ער אַוועק אין קלויז און אונטער'ן צודעק פון אַ
גמרא ווייטער געלייענט. נאָר די נישט-געשלאָפענע נאַכט און
אויפרעגונג האָבען געטהון דאָס זייעריגע און ער איז אַנטשלאָ-
פען געוואָרען, לאָזענדיג דאָס בוך אויפן שטענדער. אין קלויז
איז אַריין אַ ישיבה-בחור און, צוגעהענדיג צום שטענדער, גלייך
דערקענט, אַז דאָס בוך איז פון די „ספרים חצונים״. ער האָט
גענומען עס איבערבלעטערן און אָנגעשטויסען זיך אויף דער
פראַזע: „ווער קאָן דערווייזען, אַז עס איז דאָ אַ גאָט?״ דער
ישיבה-בחור האָט זיך אַזוי דערשראָקען, אַז ער האָט גענומען
שרייען. דאָס בחור'ל האָט זיך אויפגעכאַפּט און, דערזעהן דאָס
בוך ביי אַ פרעמדען אין האַנד, האָט ער זיך אַ וואָרף-געטהון
אָבנעהמען עס. איהם האָט זיך איינגעגעבען דעם בוך אַרויסצו-
רייסען ביים ישיבה-בחור און אַנטלויפען. דער ישיבה-בחור איז
גלייך אַוועק צום רב און דערצעהלט איהם וועגען דאָס שרעק-
ליכען געשעהעניש. אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט שוין דער פאָ-
טער פון די ביידע משכילים געשלאָגען דעם יונגערן מכות-רצח,
מאָהנענדיג, ער זאָל זיך מודה זיין ביי וועמען ער האָט גענומען דאָס
טריף-פסול. דאָס יונגעל האָט געשוויגען. דעמאָלט האָט דער
פאָטער איהם פערשפאַרט אין אַ פינסטערן חדר, דראָהענדיג, אַז
ער וועט איהם פערפייניגען מיט הונגער ביז ער וועט זיך מודה
זיין. בעקומען קלעפּ האָט אויך דער עלטערער. בקצור, אין
שטעדטעל איז אַנ'אמת'ע מהומה און אַלע טענה'ן אין איין קול,

אז נאָר דער „שרייבער" האָט געקאָנט געבען דעם יונגעל אזא בוך, און מען איז שוין זיכער, אז דער „שרייבער" איז אהער אראָבגעשיקט פון ווילנאָ, פון די דאָרטיגע אפיקורסים, כדי חרוב צו מאַכען דאָס שטעדטעל.

דערצעהלענדיג די געשיכטע, האָט דער בחור געוויינט מיט ביטערע טרעהרען. ער האָט מיר געבראַכט דעם געראַטע-וועטען „חטאת נעורים". אָבער אין וואָס פאַר א צושטאַנד! אינ-גאַנצען א צופליקטען. ער האָט גע'טענה'ט, אז איך מוז גלייך פערברענען דאָס בוך, ווייל מען וועט געוויס קומען צו מיר זוכען.

בערוהיגענדיג דאָס בחורל, האָב איך איהם אויפגעוויזען, אז זיינע און זיין ברודערס ליידען זענען דאָך א מין „מסירת נפש אויף קדוש השם" פון דער השכלה. דער ארגומענט האָט איהם צוגעגעבען מוטה. ער האָט אפילו אויסגעשריען בעגיי-סטערט:

—זעהר גוט, דאָס אַלץ וועט גיכער ברענגען צו א סוף, אז מיר זאָלעןביידע אנטלויפען פון דער היים!

אויף מאָרגען פריה האָב איך זיך דערוואוסט, אז פאָריגע נאַכט איז ביים רב געווען אנ'אסיפה, וואו מען האָט ארומגע-טראַכט דאָס געשעהעניש, פיל גערעדט וועגען מיר און דער רב האָט אפילו פאָרגעלעגט, מיך מחרים זיין. דאָס האָט מיך שטאַרק אויפגערעגט.

ד

איך בין אַוועק אין שוהל צום דאַוונען. מיין קומען אין שוהל איז אזא מאָמענט, האָט ארויסגערופען א בעוועגונג צווי-שען די פערזאַמעלטע. דער רב, אנ'אַלטיטשקער דאַרער יוד, איז געשטאַנען אין מזרח, איבערגעדעקט מיט'ן טלית און געדאַווענט. איך בין דרייסט צוגעגאַנגען צו איהם און אויסגערופען:

—רבי!

דער רב האָט זיך אומגעקוקט. דערזעהן מיך, האָט ער זיך געווענדט מיט אַ דערשראָקען-פרעגענדיגען בליק צו די אַרומיגע, און עמיצער האָט איהם שטיל איינגערוימט: „דער שרייבער“. דערהערט ווער איך בין, האָט דער רב אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, אָבגעקעהרט זיך און אָנגעהויבען אָברוקען זיך פון מיר אַהינטער.

איך האָב געמאַכט עטליכע טריט צו איהם און אומישנע הויך און דרייסט אַרויסגערעדט:

—רבי, איך בין געקומען אייך פרעגען, וואָס האָט איהר געגען מיר, וואָס איהר ווילט מיך מחרים זיין? איך וויל, איהר זאָלט עס מיר זאָגען דאָ, אין שוהל, פאַר אַלעמען!

דער רב האָט אָנגעהויבען מאַכען מיט די הענד און, נישט קוקענדיג אויף מיר, אָבגערוקט זיך אַלץ ווייטער און דערשראָקען געשטאַמעלט:

—געה, געה, געה!... איך קען דיך נישט! איך קען דיך נישט!...

איך האָב אָנגעטראָטען אויף איהם. נאָר דאָ האָט מיך עמיצער שטאַרק אָנגעכאַפּט פאַר דער האַנד און אויסגעשריען מיט כעס:

—אפּיקורוס, וואָס קריכסטו? זעהסט נישט, אַז דער רבי וויל דיין פּנים נישט אָנקוקען און וויל אין דיינע ד׳ אמות נישט שטעהן?

—אַרויס פון שוהל! אַפּיקורוס!—האָבען זיך דערהערט געשרייען.

מיר איז נישט געבליבען קיין אַנדער ברירה, ווי אַוועקצוגעהן. נאָר איצט האָב איך זיך בערוהיגט. וואָס אַרט מיך, אַז זיי וועלען מיך מחרים זיין? איך האָב דאָך זיי שוין לאַנג מחרים געווען! נאָר מיך האָט בעאונרוהיגט די לאַגע פונם יונגעל, וואָס מען האָט געכאַפּט מיט׳ן בוך. דער פאָטער האָט איהם געשלאָגען מיט אַזאַ אכזריות, אַז ער איז געפאַלען חלשות.

מיר איז איינגעפאַלען אַזאַ מיטעל. איך האָב בעמערקט,

אַז ריידענדיג וועגען דעם אַפּיקורס׳ישען בוך, וואָס דער ישיבה-בחור האָט געפונען אויפ׳ן שטענדער, האָט מען איצט אָנגערופען נישט „חטאת נעורים״, נאָר „שני ימים ולילה אחד״. גענומען האָט זיך עס דערפון, וואָס דער „חטאת נעורים״ איז געווען איינגעבונדען צוזאַמען מיט׳ן דאָזיגען ספור פון י. ל. גאָרדאָן. דער ישיבה-בחור האָט, אַפּנים, אַ בליק געטהון אויפ׳ן ערשטען שער-בלאַט און פּערדענקט דעם נאָמען פון גאָרדאָנס ספור. איך האָב אַרויסגעריסען פון בוך דעם ספור, בין אַוועק צו איינעם אַ יונגענמאַן, אַ האָלץ-סוחר, אַ ביסעל אַ וועלטליכער מענש, האָב איהם דערצעהלט, אַז דאָס האָב איך געגעבען דעם בחור דאָס בוך. דערביי האָב איך דערלאַנגט דעם יונגענמאַן גאָרדאָנס ספור, געבעטען ער זאָל דורכלעזען און עדות-זאָגען פאַר׳ן רב, אַז אין איהם איז נישטאָ קיין אַפּיקורסות און עס געפינט זיך נישט אין איהם די אינקרימינירטע פראַזע: „ווער קאָן דערוויייזען, אַז עס איז דאָ אַ גאָט?״ דער יונגערמאַן האָט דורכגעקוקט דעם ספור, געפונען, אַז חוץ שענער מליצה, איז אין איהם קיין וואָרט אַפּיקורסות נישטאָ. ער איז אַוועק צום רב, האָט איהם ערקלערט, אַז איך און דאָס יונגעל זענען וועניגער שולדיג, ווי ער רעכענט, און געוואָרענט איהם, ער זאָל נישט טראַכטען וועגען מחרים זיין מיך, ווייל פאַר דעם קאָן דער רב שטרענג בעשטראָפט ווערען דורך דער רעגירונג.

דאָס האָט געהאַט אַ ווירקונג. דאָס יונגעל האָט דער פאָטער בעפרייט פון „תפיסה״, נעהמענדיג ביי איהם אַ תקיעת-כף, אַז ער וועט מעהר אַזעלכע ביכער נישט לייענען און מיט מיר זיך נישט בעגעגענען. וועגען מחרים זיין מיך האָט מען אויפגעהערט ריידען. נאָר אין טאָג פון תענית האָט דער רב געהאַלטען אַ רעדע, אין וועלכער ער האָט אויפגעוויזען, אַז איך און אַזעלכע, ווי איך, זענען די איינציגע שולדיגע אין די פּאָגראָמען. ער האָט געפאָדערט, מען זאָל מיר אָבזאָגען פון די לעקציעס. חוץ דעם האָט ער אַרויסגעגעבען „תקנות״, וועלכע זענען דעמזעלבען טאָג געווען פונאַנדערגעקלעבט אין אַלע בתי-

מדרשים. פון די תקנות זענען ביי מיר אין זכרון פערבליבען בלויז פיער:

א) אַלע מאַנסביל פון דרייצעהן יאָהר אָן, זאָלען טראָגען יאַרמאָלקעס און נישט אַראָבנעהמען זיי פון קאָפּ ביינאַכט;

ב) מיידלעך און, איבערהויפּט, ווייבלעך זאָלען נישט זינגען אין דער געגענוואַרט פון מאַנסביל, און אפילו פאַר זיך;

ג) אויף חתונות זאָלען ווייבער און מיידלעך נישט ווייזען זיך געבלויזט;

ד) מען זאָל זוכען אין די הייזער און אויף די בוידעמס, און אַלע ביכער, חוץ הייליגע ספרים, וואָס מען וועט געפינען, זאָל מען צומאַרגענס, פרייטאָג האַלבען טאָג, ברענגען אויפ׳ן שוהל-הויף צו פערברענען זיי, כדי דאָס בייז זאָל אויסגערוימט ווערען פון שטעדטעל!

עס האָבען זיך אָבגעזוכט זעקס-זיבען העברעאישע ביכלעך, גאַנץ אונשולדיגע, צווישען זיי אויך גאַרדאָנס ספּור, וועלכען דער יונגערמאַן האָט מיר נישט אומגעקעהרט. צו דעם האָט מען נאָך מוסיף געווען ביי אַ צעהנדליג יודישע מעשיות, איבערהויפּט שמ״ר׳ס. מען האָט געמאַכט אויפ׳ן שוהל-הויף אַ שייטער און פערברענט. איך האָב פון דערווייטען געזעהן נאָר דעם רויך פונ׳ם אויטאָ-דאַ-פע. איך קאָן נישט זאָגען, אַז איך האָב זיך געפיהלט איבעריגס פרעהליך אין דעם מאָמענט: עס האָט גוט געשמעקט מיט מיטעלאַלטער.

אויף מאָרגען, שבת נאָך הבדלה, איז צו מיר געקומען איינער פון די שטאָדט-בעלי-הבתים און אין אַ רוהיגען, געשעפטליכען טאָן מיר געזאָגט, איך זאָל אָבפּאָהרען פון שטעדטעל, אויב איך וויל נישט מען זאָל מיך אַרויסשיקען מיט׳ן עטאַפּ און גלאַט, וואָס האָב איך דאָ צו זיצען? קיין לעקציעס וועל איך סיי-ווי-סיי שוין נישט האָבען. אויף מיין פראַגע, ווי אַזוי וועט מען דאָס מיך, אָהן אַ שום זינד פון מיין זייט, אַרויסשיקען מיט׳ן עטאַפּ, האָט ער רוהיג, מיט אַ שמייכעל געענטפערט: „וואָס פערשטעהט איהר נישט? איהר זענט דאָך נישט

קיין קליין יונגעל, צוויי פונט מהיי דעם פריסטאַוו, און מאָרגען געהט איהר מיט׳ן עטאַפּ.

איך ווייס נישט, אויב מען וואָלט טאַקע אויסגעפיהרט דעם סטראַשונעק, נאָר איך האָב שוין אַלץ איינס נישט געהאַט צוליב וואָס צו פערבלייבען אין ליאָזנע און בין אָבגעפאָהרען.

דעם צוריסענעם „חטאת נעורים״ האָב איך אַ לאַנגע צייט געהיט ביי זיך, ווי אַנ׳אָנדענקען.

בײ אַנטאָקאָלסקין אין אַטעליע

א

מיט פינפאונצוואַנציג יאָהר צוריק איז מיר אויסגעקומען צו בעגעגענען זיך מיט'ן גרויסען יודישען סקולפּטאָר, מאַרק אַנטאָקאָלסקי און אין זיין אַטעליע בעקענען זיך כמעט מיט אַלע זיינע וויכטיגסטע ווערק. דאָס בעגעגעניש האָט געמאַכט אויף מיר דעם שטאַרקסטען איינדרוק.

אין יאָהר 1894, באַלד נאָך מיין קומען קיין פּאַריז, האָב איך זיך שריפטליך געווענדט צו אַנטאָקאָלסקי'ן,—וועלכער האָט אין יענער צייט אויף שטענדיג זיך בעזעצט אין דער פראַנצויזישער הויפּט-שטאָדט,—מיט אַ ביטע צו ערלויבען מיר בעזוכען זיין אַטעליע. אין עטליכע טעג אַרום האָב איך בעקומען פון איהם אַ שטאָדטישע טעלעגראַם מיט אַ מיטטיילונג, אַז זיין אַטעליע איז אָפען פאַר בעזוכער יעדען זונטאָג פון דריי ביז פינף נאָכמיטאָג. דעם נאָהנטסטען זונטאָג בין איך אַהין אַוועק.

דאָס אַטעליע האָט זיך געפונען אין אַנ'אַלט, פערלאָזען הויז, אויף אַ זייטיג געסעל,—ריו באַיען,—אין עק שטאָדט, ביי אַ מאַרק פון גרינס. אויף מיין קלונג האָט זיך געעפענט די

טהיר און אין אַ האַלב-פינסטערען פאָרהויז האָט מיך בעגעגענט אַ יונגער פראַנצויז, אַ הויכער אין אַ מיט ליים פערשמירטער בלוזע און פערקאַשערטע אַרבעל.

—ה׳ אַנטאָקאָלסקי אַרבייט און נעהמט קיינעם נישט אויף,— האָט ער אַרויסגעזאָגט אַנ׳איינגע׳חזר׳טע פראַזע.

—ה׳ אַנטאָקאָלסקי האָט מיר אָנגעוויזען, אַז זונטאָג אין די שעה׳ן איז זיין אַטעליע אָפען פאַר בעזוכער,—האָב איך גע-ענטפערט און דערלאַנגט מיין וויזיט-קאַרטע.

דער פראַנצויז האָט גענומען מיין קאַרטע, איז שווייגענדיג אַוועק און באַלד אומגעקעהרט זיך:

—ביטע אַהער, רעכטס,—האָט ער מיר אָנגעוויזען אויף אַ פאָרטיערע,—ה׳ אַנטאָקאָלסקי וועט באַלד צו אייך אַרויסגעהן.

איך בין אַריין אין אַ גרויס, הויך צימער, פערשטעלט איינגאַנצען מיט סטאַטועס, ביוסטען, באַרעליעפען אין גיפס, מאַר-מאָר און בראָנז. צווישען זיי זענען געבליבען נאָר שמאָלע דורכגאַנגען. די הויכע פערהאַנגענע פענסטער האָבען דורכגע-לאָזט אַ רוהיג מעלאַנכאָליש האַלב-ליכט, וואָס האָט האַרמאָנירט מיט יענער טיפער שטילקייט און מאָדנער קיהלקייט, וואָס נעהמט אַרום ביים אַריינגאַנג אין אַ טעמפעל.

פון ערשטען בליק האָב איך זיך דורכגעדרונגען מיט אַ זונדערבאַרער, געהויבענער שטימונג, גאָר אַנ׳אַנדערע ווי די, וואָס שאַפט זיך ביי אַ בעזוך פון אַ געוועהנליכער קינסטלערי-שער אויסשטעלונג, וואו עס בלאָנדזשען אַרום מענשען, דאָס רוב אינדיפערענטע, וואו אויף יעדען טריט שטעהען וועכטער אין מונדירען און אַלץ איז אויסגעפוצט און שלאָגט אויף עפעקט. דאָ האָט זיך געפיהלט אַ היימישע אינטימקייט. איינציגע סטאַטועס זענען געווען נישט פערענדיגט, אַנדערע האַלב-פונאַנדערגענומען און אויף אַלץ איז געלעגען די נאָך נישט אָבגעקיהלטע שעפע-רישע שטימונג פון קינסטלער. נאָכמעהר האָב איך דערפיהלט דעם אונטערשיד צווישען דעם זאַל מיט אַ געוועהנליכער אויס-שטעלונג, ווען איך האָב זיך צוגעקוקט צו די ווערק, וואָס האָ-בען זיך דאָ געפונען: „שפינאָזאַ״, „מעפיסטאָ״, „נעסטאָר״, „אי-

האָן דער גרויזאַמער" און אַנד. דאָס זענען אַלץ נישט צופע־
ליג צונויפגעבראַכטע ווערק פון בעזונדערע קינסטלער, ווערק,
ווייט איינע פון די אַנדערע לויט זייער טאַלענט, ווערט, ריכ־
טונג און אינהאַלט. דאָ איז אַלץ געווען דורכגעדרונגען מיט
איין שטימונג, בעהעפט מיט איין אידעע.

איך האָב זיך אָבגעשטעלט ביי „מעפיסטאָ". די סטאַטוע
אין דער געוועהנליכער גרויס פון מענשען-וואוקס, פון טונקעלען
בראָנז, איז געשטאַנען אין מיטען זאַל, האָט זיך אויסגעטיילט
צווישען אַנדערע, גיפסענע און מאַרמאָרנע און גלייך צוגעשמידט
צו זיך מיין אויפמערקזאַמקייט.

אויפ'ן ברעג פון אַ פעלז, צונויפגעבויגען און אַרומגענו־
מען מיט די הענד די קניה, די פיס אַראָבגעהאָנגען און פער־
וואָרפען איינעם איבער דעם אַנדערן, זיצט מעפיסטאָ. אַ נאַקעט,
שטאַרק לייב, לאַנגע ביינינע פינגער, אַ לענגליך-מאָגער געזיכט
מיט שאַרף-אויסגעקרימטע מוסקולען, מיט אַ שפּיציג בערדעל; אַ
גרויסער שטערן, אַ דינע האַרבאַטע נאָז, טרוקענע, שטייף-צו־
נויפגעפרעסטע ליפען מיט אַ קרומען, קאַלטען, גיפטיגען שמיי־
כעל. נאָר איבערהויפּט אויסדריקליך איז דער בליק. אַ שטאַר־
קער, אַ דרייסטער, פול מיט פעראַכטונג פון אַ שטאָלצער איינ־
זאַמקייט, מיט אַ צאָרן פון אַ פערשמידטען זשעני,—דרינגט ער
דורך מיט אַ טויטען, קאַלטען שיין פון אַ שאַרפען חלף. פון
דער גאַנצער פיגור, דער צוועהטאָגטער און שטאַרקער, גרוי־
זאַמער און צוציהענדער, גיט אָב מיט אַ שוידערליכען שרעק
און אין דערזעלבער צייט קאָן מען פון איהר דעם בליק נישט
אָברייסען. און וואָס מעהר איך האָב געקוקט אויף איהר, אַלץ
נעהנטער, פערשטענדליכער איז מיר געוואָרען דער „שרעקליכער
מערטירער". אין דעם מעפיסטאָ האָט זיך געפיהלט די ענט־
בלויזטע נשמה פון אונזער געניאַלער און קראַנקער מענשהייט,
מיט איהר גרויס אויף דעם געביט פון דענקען, מיט איהרע
טיפע ליידען אויף דעם געביט פון געפיהלען, מיט איהר אום־
באַרמהערציגען אַנאַליז, רעליגיאָנסלאָזיגקייט און קאַלטער פער־
צווייפלונג...

ב

עס האָט זיך דערהערט אַ גערויש פון דער פּאָרטיערע. אין זאַל איז אַריין אַנטאָקאָלסקי, אַ פּערטראַכטער, אין זיך אַריי:געטהוענער, פּערבּיטערטער בּליק, נישט-סימעטרישע, אַ בּי-סעל האַרטע שטריכען פון פּנים, גרויליכע, קורץ-געשוירענע האָר און אַ רונד בּערדעל; אַ קנייטש אויפן שטערן, אַ שאַרפער שטריך בּיי די ווינקלען ליפּען און דער ליידענדער שיין פון די אויגען האָבען צוגעגעבּען דעם געזיכט אַנ׳אויסדרוק פון נער-ווזער קרענקליכקייט און אַ טיפע כראָנישע אונצופרידענקייט. אַזאַ אויסדרוק טרעפט זיך בּיי גרויסע קינסטלער, בּיי וועלכע דאָס געפיהל פון שענקייט איז צו-טיף און איידעל, עס זאָל קאָנען איבּערגעגעבען ווערען מיט׳ן וואָרט, פּענזעל אָדער קריץ-מעסער. דעריבּער זענען זיי שטענדיג נישט-קאָנטעט מיט זייערע ווערק, נישט זיכער אין די אייגענע כּחות. מיט׳ן כאַראַקטער פון געזיכט האָט אַנטאָקאָלסקי דערמאָהנט מיקעל-אַנדזשעלאָ. אין די געזיכטס-שטריכען קיין שום עהנליכקייט, נאָר דערזעלבּער אויס-דרוק פון אַ הייליגער אונצופרידענקייט. דיזעלבּע מידע פּערהאָ-רעוועטקייט פון אַ קינסטלער אַ פּלעבּיי, אַ קינד פון פאָלק, וואָס האָט אַליין געקויקעלט די שווערע שטיינער, וועלכע זיין קריץ-מעסער האָט געמאַכט לעבּעדיג און אונשטערבּליך.

איבּעררייסענדיג די אַרבּייט, איז אַנטאָקאָלסקי אַרויס צו מיר אָהן אַ ראָק, מיט פערקאַשערטע אַרבּעל פון העמד. מיט שנעלע טריט האָט ער זיך דורכבּעקומען צווישען די סטאַטועס, איז צוגעגאַנגען צו מיר, און ווי צו אַנ׳אַלטען בּעקאַנטען, גע-זאָגט:

—גוט מאָרגען. ענטשולדיגט, וואָס איך בּעגעגען אייך אין אַזאַ אַנצוג. איך אַרבּייט. אפילו די האַנד קאָן איך אייך נישט געבּען.

און בעװיזען די הענד, פערשמירט מיט לײם.

איך האָב איהם בעדאַנקט פאַר זײן טעלעגראַם.

—דאָ געפינען זיך כמעט אַלע מײנע אַרבײטען, גרעסע-רע װערק,—האָט ער זיך אָבגערופען,—נאָר אַ שאָד, װאָס דאָס רוב זענען זײ אין גיפּס. איך קאָן אַלײן זײ נישט אָנקוקען אין אַזאַ פאָרם. נישטאָ ערגער פון גיפּס. אױסדריקען עטװאָס קאָן מען נאָר אין מאַרמאָר.

מיר זענען געשטאַנען בײ „מעפיסטאָ". אַנטאָקאָלסקי האָט איהם אָנגעריהרט און אַ דרעה געטהון אױף זײן פּאָסטומענט, אַזױ, אַז ער איז אױסגעקומען צו מיר אין פּראָפיל.

—האָט איהר איהם בעטראַכט?

—יאָ, די גאַנצע צײט בין איך נאָר בײ איהם געשטאַ-נען... מיר איז אַרױפגעקומען אױפ'ן געדאַנק, אַז איהם װאָלט אפשר מעהר געפּאַסט דער נאָמען „XIX יאָרהונדערט" אײדער „מעפיסטאָ".

—יאָ, עס קאָן זײן,—האָט ער אונבעשײדען געענטפערט,— יעדענפאַלס איז עס נישט געטהע'ס „מעפיסטאָ". באמת זענען די העלדען פון געטהע'ס װערק, מעפיסטאָ, פאַאוסט און װאַגנער אײן גאַנצער טיפּ, װעלכען געטהע האָט צעטײלט אין דרײ פּערזאָנען... איך האָב געהאַט בדעה אױסצודריקען אַ גאַנצען מעפיסטאָ.

—מיר געדענקט זיך,—האָט ער צוגעגעבען,—מיט אַ יאָהר צעהן צוריק איז געװען אין זשורנאַל „װיעסטניק יעװראָפּי"*) אַ קלײנער אַרטיקעל װעגען מײן „מעפיסטאָ". אין איהם איז זעהר ריכטיג בעשטימט דער כאַראַקטער פון מעפיסטאָ בכלל און מײן „מעפיסטאָ" בפרט. דאָס איז אײנער פון די ערנסטע אַר-טיקלען װעגן מײן „מעפיסטאָ". איבריגענס האָט מען װעגען איהם נישט זעהר פיל געשריבען...

---

*) דאָס איז געװען א. קאָהעלינס אַרטיקעל „אַנטאָקאָלסקיס מעפיסטאָ", „װיעסט. יעװר." נומ. 7, 1880.

—אין רוסלאַנד איז ער דאָך זעהר פּאָפּולער,—האָב איך בעמערקט.

—יאָ, דאָס ווייס איך. „מעפיסטאָ״ און „איוואַן דער גרויזאַמער״... אינטערעסאַנט: אַ רוסישען מענש געפעלען מעהר ווי אַלץ אַזעלכע ווערק, אין וועלכע עס דריקט זיך אויס טיפע שמערצען, פערצווייפלונג, קרענקליכע שטימונגען... „דער גרויזאַמער״ האָט אין רוסלאַנד געהאַט מעהר ערפאָלג, ווי „פּיאָטר דער גרויסער״, ווי „שפינאָזאַ״.

—נו, שפינאָזאַ איז גלאַט ווייניג בעקאַנט דעם ברייטען עולם.

—ס׳פערשטעהט זיך...

ביי איהם האָט זיך אויף די ליפּען בעוויזען אַ שמייכל:

—אַמאָל איז צו מיר אין אַטעליע געקומען אָנקוקען מיינע ווערק אַ הויכגעשטעלטע דאַמע, פון קייזערליכען הויף. זי האָט זיך אָבגעשטעלט ביי „שפינאָזאַ״.

—ווער איז דאָס?—„שפינאָזאַ״—ענטפער איך.—אַ־אַ! שפינאָזאַ! איך ווייס, ווי דען!—האָט זי זיך געכאַפּט. זי איז געווען אַ פרוי פון אַ בעוואוסטען גענעראַל: אַך, מיין גאָט, איך האָב פערגעסען, ווי ער האָט געהייסען!—האָט זי אויסגערופען.

איך האָב אָנגעשטעלט דעם בליק אויף „שפינאָזאַ׳ן״, וועלכער איז געשטאַנען נעבען „מעפיסטאָ״. שווער פאָרצושטעלען זיך אַ גרעסערן קאָנטראַסט, ווי די צוויי פיגורען. אַרמוזד און אַרימאַן פון אונזער צייט.

שפינאָזאַ זיצט אין אַ פאָטעל, אַ מידער, מיט אַנ׳אַראָבגעהאָנגענעם קאָפּ און צונויפגעלעגטע הענד אויף די קניה צוגעדעקטע מיט אַ דעקע, ביי די פיס ליגען מאַנוסקריפּטען. אַ גרויסער קאָפּ מיט לאַנגע ווייכע געקרייזעלטע האָר, בעדייטענדע אָריגינעלע שטריכען פון פנים, אויף וועלכען עס ליגט אַ פער׳חלומ׳טער, טרויעריג־קרענקליכער אויסדרוק. פון ערשטען בליק פיהלט מען, אַז איבער דעם קאָפּ האָט זיך נאָר־וואָס דורכגעטראָגען אַ שטורם. נאָר דער שרעקליכער חרם האָט נישט נידערגעשלאָגען דעם געניאַלען דענקער. נישט אַרויסגערופען ביי

איהם קײן כּעס און פֿערביטערונג, נאָר פֿיזישע מידקײט און אַ טיפֿען טרויער. דער בליק, אַ טיפֿער, אין זיך אַרײַנגעטהוענער און אַ רוהיגער, גלײך װי ער װאָלט אַרײַנגעדרונגען אין יענע װײַטע װעלטען, װעלכע דער דענקער האָט אַרומגענומען מיט זײַן זשעני, אױפֿגעלעבט און געבראַכט אין אַ מאַטעמאַטישען סיסטעם. „אַלץ פֿערשטאַנען—אַלץ מוחל געװען"—זאָגט זײַן בליק. און אַנשטאָט צער און צאָרן, לײַכט זיך אין איהם דער אױס-דרוק פֿון אַ בעװאוסטזיניגער, אױסגעװעהטאָגטער אַלװעלטליכער ליבע. דאָס איז דער אַפּאָטעאָז פֿון הױכען מענשליכען געדאַנק.

אַנטאָקאָלסקי איז געשטאַנען נעבען מיר און געקוקט אױף שפּינאָזאַ׳ן מיט אַזאַ צאַרטען בליק, װי מען קאָן קוקען בלױז אױף אַנ׳אונענדליך טײַערן מענשען.

—שפּינאָזאַ איז מיר טײַערער פֿון אַלץ, װאָס איך האָב געשאַפֿען—האָט ער אַרױסגערעדט,—דאָס איז מײַן בעסט װערק. אין איהם האָב איך אַרײַנגעלעגט מײַן גאַנצע נשמה. מײַן גאַנ-צען יודישען צער און שטאָלץ... אין מאָמענטען פֿון אומעט און שװערע שטימונג, געפֿין איך ערגעץ נישט אַזאַ בערוהיגונג, װי בײַ דער סטאַטוע... צוגלײך מיט שפּינאָזאַ׳ן שטעל איך נאָר מײַן „מערטירערין". װי אַ פֿרוי איז זי אפשר שענער פֿאַר איהם... דאָ אין זאַל איז זי נישטאָ,—האָט ער צוגעגעבען, בעמערקענ-דיג, אַז איך זוך זי מיט די אױגען,—אױך „סאָקראַט" איז דאָ נישטאָ.

—איך װאָלט זעהר װעלען זעהן אײַער באַרעליעף „דער אָנפֿאַל פֿון דער אינקװיזיציע אױף יודען"—האָב איך זיך אָבגע-רופֿען.

—דאָ איז ער אױך נישטאָ... דעם אמת זאָגענדיג, גיב איך איהם נישט צו אַזאַ װערט, װי סטאַסאָװ גיט איהם צו.*)

---

*) דער בעװאוסטער רוסישער קונסט־קריטיקער סטאַסאָװ, האָט װעגען דעם באַרעליעף געשריבען: „אַנטאָקאָלסקי האָט אין זײַן לעבען נישט געשאַפֿען עטװאָס מעהר אָריגינעלעס, אײגענאַרטיגעס און נײַעס, ערגעץ האָט ער נישט אַרױסגעװיזען אַזאַ שע־

נאָכדעם זענען מיר אַריבער אויף אַ געשפּרעך וועגען ליטעראַטור. ער האָט אַרויסגעזאָגט עטליכע אָריגינעלע געדאַנקען וועגען איינ׳גע רוסישע שריפטשטעלער און לסוף דערמאָהנט זיך וועגען זיין יודישקייט:

—וויפיל איך האָב געאַרבייט פאַר דער רוסישער קולטור, וויפיל איך האָב אין איהר געשאַפען, און עד היום הערט מען מיך נישט אויף רודף צו זיין, ווי אַ יודען און ווי אַ מענשען. נישטאָ אַזאַ שמוץ, אַזעלכע בעליידיגונגען, וועלכע בורענין (קונסט-קריטיקער פון „נאָוואָיע ווערמיאַ״) זאָל אויף מיר נישט אויסגיסען!... איהר וועט זעהן,—האָט ער צוגעגעבען מיט אַ האַרטען שמייכעל,—איהר וועט אויך בעקומען דעמזעלבען לוין פאַר אייער אַרבייט אין דער רוסישער ליטעראַטור (איך האָב דאַן אַרויסגעלאָזט אַ בוך אין רוסיש: „די רוסישע פאָלקס-ליטעראַטור״ און געשיקט אַנטאָקאָלסקי׳ן אַנ׳עקזעמפּלאַר).

מיר האָבען גערעדט רוסיש. אַנטאָקאָלסקי האָט גערעדט מיט גרייזען און מיט אַ שטאַרקען אַקצענט. איך האָב גערעדט אָהן גרייזען, נאָר מיט דעמזעלבען אַקצענט. און אונז ביידען איז נישט איינגעפאַלען, אַז מיר קאָנען ריידען יודיש, און נאָך וועניגער איז אונז געקומען אויפ׳ן זינען דער געדאַנק, אַז עס איז דאָ יודישע קולטור, פאַר וועלכע מיר קאָנען און דאַרפען אַרבייטען. געווען איז עס מיט פינפאונצוואנציג יאָהר צוריק...

פערישע איניציאַטיוו, ווי אין דעם באַרעליעף. די אַרט שאַפונג געהערט־צו איינער פון די וויכטיגסטע ראָלען אין דער סקולפּטור פון דער צוקונפט״ („אונזער סקולפּטור פאַר די לעצטע 25 יאָהר״, „וויעסטניק יעווראָפּי״, נומר 2), 1883.

ג

אַנטאָקאָלסקי האָט געדאַרפט אומקעהרען זיך צו זיין אַרבייט. איך בין פערבליבען אין זאַל צו בעטראַכטען זיינע איבריגע ווערק.

איך האָב זיך אָבגעשטעלט פאַר דער סטאַטוע „איוואַן דער גרויזאַמער".

אין בגדים פון אַ מאָנאַך (נזיר*), אין אַ מאָנאַכען-יאַרמאָלקע מיט אַ שנירעל צייל-קויקעלעך צו דער תפילה אויפ'ן האַנד, זיצט דער „גרויזאַמער" אויף זיין קעניגליכען טראָהן, האַלטענדיג אויף די קניה דאָס „הזכרה-בוך", אין וועלכען ער פלעגט פערשרייבען (כדי תפילה צו טהון פאַר זיי) די נעמען פון יענע, וואָס האָבען,—לויט זיין אויסדרוק אין אַ בריף צום פירשט קורבסקי,—„בעוויליגט פון איהם, דעם ווידערשפעניגען הערשער, צו ליידען און אָננעהמען דעם קראַנץ פון אייביגען לעבען". צונויפבויגענדיג זיך און קאָנוואולסיוו אָנכאַפענדיג זיך פאַר'ן הענדטעל פון טראָהן, מאַכט ער אַ נערוועזע בעוועגונג זיך אויפצוהויבען. דאָס אויסגעדאַרטע, קרענקליכע געזיכט, אויף וועלכען עס ליגט אַ פערגליווערטע אכזריות און אַ לייד פון אַן'אינערליכער פערצעהרענדער קרענק, איז בעגאָסען ווי מיט אַ שרעקענדען אָבשיין פון אַ שרפה, מיט'ן אויסדרוק פון אַ פינסטערן גרימצאָרן.

דער „גרויזאַמער" איז דאָס ערשטע גרויסע ווערק אַנטאָקאָלסקיס, וואָס האָט איהם געשאַפען זיין געוואַלדיגע פּאָפּולאַרי-

*) דער רוסישער זעלבסטהערשער פלעגט אָפט, נאָך זיינע גרויזאַמסטע מערדערייען, זיך אָנטהון ווי אַ מאָנאַך, פלעגט כלומרשט תשובה טהון און מיט גרויס ענִיות אויסדריקען זיין זעלבסטפערניכטונג.

טעט. צוזאַמען מיט דעם איז עס דאָס איינציגע ווערק, וואָס איז דורכגעדרונגען מיט יאוש און פּעסימיזם, און האַרמאָנירט נישט מיט די איבריגע ליכטיגע געשטאַלטען פון זיין שאַפונג: „סאָק־ראַט”, „שפּינאָזאַ”, „נעסטאָר”, „די מערטירערין”. דער „גרויזאַ־מער” איז יאוש’דיגער אפילו פאַר „מעפּיסטאָ”. מעפּיסטאָ האַסט און פעראַכטעט אין מענשען נישט דאָס לעבעדיגע בעשעפעניש, נאָר די שוואַכקייט און קליינליכקייט פון דער מענשליכער נאַטור. ער שפּאָט פון רעכטפערטיגקייט און עהרע, דערפאַר, ווייל זיי זענען אָהנמעכטיג צו בעזיגען דאָס שלעכטס, אָהנמעכטיג צו בעהערשען איהם אַליין, מעפּיסטאָ’ן. וועגען איהם קאָן מען זאָגען, ווי וועגען שפּינאָזאַ: „אַלץ פערשטאַנען”, אָבער... „נישט ניט מוחל געווען”. ווען אין „מעפּיסטאָ” וואָלט געקאָנט אויפלעבען דער „גלויבען אין מענשען”, וואָס איז געטויט דורך דער קליינליכקייט פון מענשליכער נאַטור, וואָלט ער אויפהערען צו זיין דער „זשעני פון שלעכטס”. גאַנץ אַנדערש שטעלט זיך פאָר די פערזענליכקייט פון „גרויזאַמען”. אַנטאָקאָלסקי האָט איהם אויפגעפאַסט נישט ווי אַ טיפזיניגען פּאָליטיקער, וועלכער, שטרעבענדיג צו בעשטימטע מלוכה-צילען, האָט בעוואוסטזיניג אויסגעראָטען די פּריצים און באָיאַרען, נאָר ווי אַ סטיכישען כח פון בייזקייט און פערניכטונג, אַן-און-פאַר-זיך, אָהן אַ צוים, אָהן אַ דורכלייכטונג: ווי אַ כח, וואָס ווערט אָנגעפיהרט בלויז דורך אַ ווילדער, קראַנקער ליידענשאַפט פון אַ משוגע’נעם אונבעגרענעצטען זעלבסטהערשער.

נעבען דעם „גרויזאַמען”—„נעסטאָר”.

דער אַלטער „דברי-הימים-שרייבער” זיצט בײ אַ פּראָסטען טיש איבער אַ גרויסען בוך. די פיגור איז איינגעבויגען, און דאָך איז זי גראַציעז-גלייך און בעגייסטערט. אַ לענגליך געזיכט מיט אַ הדרת-פּנים. אַנ’אָבגעלעגטע לאַנגע באָרד און ריכטיגע, אפילו אַ ביסעל צו-פיל ריכטיגע פּנים-שטריכען, אויף וועלכע עס ליגט דער אויסדרוק פון אַ בעשיידענער ריינקייט און צניעות, דער אויסדרוק פון אַנ’אונערמידליכער אַרבייטשאַפט. דער בליק—אַ קלאָרער, רוהיגער און טרויעריג-פערטרוימטער. דער אַלטער

מאַן איז שוין ווייט פון אַלע ליידענשאַפטען און ספקות. רוהיג געהען פערביי פאַר זיינע אויגען רייהען געשעהענישען, מלחמות, הונגער, מגיפות, נסים און הימלישע צייכענס—די גאַנצע געשיכטע פון פאַרצייטיגע יאָהרען, וועלכע ער שילדערט. אָבער וויפיל טיף-מענשליכעס דריקט זיך אויס אין זיין רוהיגען בליק!

אין ביידע עקען זאַל שטעהען צוויי גיגאַנטישע פיגורען, טיפּישע פאָרשטעהער פון רוסישען פאָלק. איינער—אַ פאָרשטעהער פון פויערשען רוסלאַנד, דער אונוויסענדער און גוטמוטיגער, וואָס פיהלט נישט איהר כח, פערשטעהט אַליין נישט איהר גייסט. דאָס איז יערמאַק, דער בעזיגער פון סיביר. דער צווייטער—אַ פאָרשטעהער פון קולטורעלען רוסלאַנד, פיאָטר דער גרויסער. פון ערשטען בליק טיילען זיך ביידע אויס מיט זייער ריזיגען, אונערשעפּליכען כח.

יערמאַק איז אַ גיגאַנט—אַ קינד. ריזיגע מוסקולען און אַ קינדיש גוטמוטיג געזיכט מיט סלאַווישע פונאַנדערגעשוואומענע שטריכען, מיט אַ קלוגען, אַ ביסעל כיטרען און, אין דערזעלבער צייט, נאַאיווען בליק. אויף דער גאַנצער פיגור ליגט דער אויסדרוק פון זיכערער מאַכט און גרינגקייט. גרינג, ווי אַ פעדעריל האָט ער מיט זיין ריזיגער האַנד אויפגעהויבען די שווערע האַק—און איהר פיהלט, אַז מיט דערזעלבער גרינגקייט, מיט דערזעלבער נאַאיווער פראָסטקייט האָט ער אויפגעהויבען דאָס אונענדליכע סיבירער לאַנד, כדי אַוועקצולעגען עס צו די פיס פון אָט יענעם קרענקליך-אכזריות'דיגען גרויזאַמען הערשער.

פיאָטר איז אַנ'אַנדערער. אַ גראַציעזער, אַ מעכטיגער, אַ פערצויגענער אין מונדיר, מיט אַנ'אָבגעוואָרפענער האַנד, אין וועלכער ער האַלט זיין „דובינקע"—איז ער, אינגאַנצען קאָכענדע ענערגיע. ער איז אָנגעשטרענגט ווי אַנ'אָנגעצויגענע סטרונע. דאָס איז אַנ'אָנשטרענגונג פון אַ שטאָלצען אַרויסרוף צום קאַמף, אַנ'אָנשטרענגונג פון אַ הערקולעס, וואָס טרעט-אַרויס אין שלאַכט אַנטקעגען אַ פיל-קעפּיגען דראַקאָן. פיאָטר ווייסט, ווי שטאַרק עס איז זיין פיינד, דאָס אַלטע, צעפוילטע און אינערטע רוסלאַנד. ביי פיאָטר'ן אין בליק און אין דער גאַנצער פיגור פיהלט

זיך אכזוריותדיגער דעספאָטיזם, אַ טאָטערישע גראָבקייט. און אין דערזעלבער צייט געפינט איהר אויף זיין געזיכט דעם אויסדרוק פון אַ שטרענגער, דורכגעטראַכטער געזעצליכקייט. דער געניאַלער רעפאָרמאַטאָר פון רוסלאַנד האָט געהאַט אין כאַראַקטער דיביידע עקסטרעמיטעטען. אַזוי האָט איהם אויך פערשטאַנען אַנטאָקאָלסקי. ביי פּיאָטר׳ן איז אין איין האַנד די „דובינקע", אין דער צווייטער—אַ מגילה „געזעצען".

ווייטער זעבען געוועזן אין זאַל אַ רייה סטאַטועז, גאָרעליעפען, באַרעליעפען: „קריסטוס", „יוחנן המטבל׳ס אָבגעהאַקטער קאָפּ", „יאַראָסלאַוו דער קלוגער" און אַנדערע. איך האָב זיך שוין געקליבען אַוועקצוגעהן, ווי מיר האָט זיך אַ וואָרף געטהון אין די אויגען אַ מאַרמאָרנער גארעליעף, וועלכער איז געשטאַנען אָן אַ זייט, ביי דער וואַנד. ער האָט מיך איבערראַשט. ווער איז דאָס?

—אַ מיידעל, כמעט אַ קינד. איידעל, בעגייסטערט-דורכזיכטיג, מיט אַ צאַרטען, צאַרטען פנים אויף וועלכען עס ליגט אַ חן פון אונשולדיגקייט און הייליגער ריינקייט. אין די ברייטגעעפענטע אויגען—דער בליק פון אַ נאָר-וואָס אונטערגעשאָסענעם הירש. די פערוואונדערטע שרעק פון ערשטען בעוואוסטזיין פון אַ טויטליכען קלאַפּ, ווי איבער דעם צאַרטען און שוואַכען בעשעפעניש וואָלט נאָר-וואָס אַריבערגעפאָהרען אַ שווערער וואָגען. ווער האָט עס אַזוי אכזוריות׳דיג אַראָבגעריסען און צעטראָטען די נישט-פונאַנדערגעלאָזענע דופטיגע בלום? ווער איז דאָס?

—אָפעליע*),—האָט מיר אונטערגעזאָגט, אַריינגעהענדיג, אַנטאָקאָלסקי.

אַנטאָקאָלסקיס ווערק שטעהען ווייט פון היינט-צייטיגען לעבען, זיי געהערען אויך נישט צו קיין אַנדער בעשטימטער

---

*) די העלדין פון שעקספּיר׳ס טראַגעדיע „האַמלעט"

צייט. סאָקראַט, נעסטאָר, יערמאַק, שפּינאָזאַ—דאָס זענען אַלץ פאָרשטעהער פון פערשידענע עפּאָכען, קולטורען און פעלקער; פערזענליכקייטען, וועלכע האָבען פון ערשטען בליק קיין שום צוזאַמענבונד נישט צווישען זיך. וואָס פאַר אַג'אידעע בעהעפט זיי צוזאַמען? פאַרוואָס האָט זיך דער קינסטלער אָבגעשטעלט גראָד אויף זיי?

די הויפּט-טיפּען אַנטאָקאָלסקיס, פון סאָקראַט'ן ביז פּיאָטר דעם גרויסען, זענען כמעט אַלע פּיאָנערען, נייעס-אויפטהוער, מענשען פון אַ גרויסען גייסטיגען כח, פון שטאַרקער איבערצייגונג און אַ ריזיגער ענערגיע. כמעט אַלע זענען זיי העלדען פון עפּישע דראַמען און שטעהען איינזאַמע אַנטקעגען דעם אויפגערעגטען פיינדליך-געשטימטען המון, ווען זיי האָבען געוואָרפען אַ דרייסטען אַרויסרוף. און כמעט אַלע פאַלען זיי אין קאַמף. די אינערטע מאַסע פערסמ'ט סאָקראַט'ן, ברענגט-אום די „מערטירערין", לעגט אַריין אין חרם שפּינאָזאַ'ן. און איבער די צעריסענע גופים פון די גרויסע פּיאָנערען טראָגט זיך פונאַנדער דער קאַלטער פערניכטענדער געלעכטער פון מעפיסטאָ.

נאָר אַז מען קוקט זיך צו צום גאַנצען בילד אין אַלגעמיין, זעהט מען, אַז אין דעם ריזיגען קאַמף צווישען די פּיאָנערען און דער אינערטער וועלט איז דער נצחון געבליבען אויף דער זייט פון די פּיאָנערען. גע'סמ'טע און גע'הרג'עטע, אָבגעשטויסענע און אַנידערגעוואָרפענע, שטעהען זיי פאַר אונז מיט אַ הויך-אויפגעהויבענעם קאָפּ, מיט אַ פּאָהן פון נצחון, ווייל בעזיגט האָבען זיי!

וועגען אַנטאָקאָלסקי'ן האָט מען פיל געשריבען. אויף וויפיל מען האָט איהם ביי זיין לעבען, איבערהויפּט אין די ערשטע יאָהרען פון זיין טעטיגקייט, גערימהט און אויפגעהויבען, פעררעכענענדיג איהם פאַר אַ געניאַלען קינסטלער, אויף אַזויפיל האָט מען איהם אין דער לעצטער צייט אַראָבגעוואָרפען, געמאַכט צו-נישט, ערקלערט פאַר אַ טאַלענטלאָזיגקייט. די פאָרשטעהער פון דער נייער קונסט אָנערקענען נישט אַנטאָקאָלסקיס ווערק פאַר סקולפּטור: וואָס איז עס פאַר אַ סקולפּטור צו האָן

גופים, אָהן פאָרם, אָהן דעם, וואָס עס איז דער תּוכן פון פלאַסטישער קונסט? צונויפגעקריפּעלטע פיגורען אין בגדים—אין בעסטען פאַל איז עס „ליטעראַטור", אָבער נישט סקולפּטור.

אויב עס איז דאָ אַ טייל אמת אין דער כאַראַקטעריסטיק פון אַנטאָקאָלסקיס שאַפונג, איז אָבער די קריטיק אין גרונד פאַלש. דער גרעסטער טעות פון אַזאַ קריטיק בעשטעהט אין דעם, וואָס זי שטעלט דער קונסט בעשטימטע דינים און פאָדערט פון קינסטלער, ער זאָל זיי מקיים זיין, אין דער צייט, ווען קונסט האָט נישט און טאָר נישט האָבען קיין שום בעגרענעצונגען און דינים, חוץ דעם איינציגען—טאַלענט, אַז דאָס ווערק זאָל שאַפען אַן'עסטעטישע עמאָציע. דיזעלבע קריטיקער, וועלכע פערניכטען אינגאַנצען אַנטאָקאָלסקי'ן, אָנערקענען פאַר אַ גרויסען, אפילו פאַר אַ געניאַלען מאָהלער מאַרק שאַגאַל'ן, וואָס האָט אין זיינע שאַפונגען אָבגעטראָטען פון אַלע יסודות פון קונסט, אפילו פון געזונדטען מענשליכען פערשטאַנד, וועלכער מאָהלט פליהענדע מענשען מיט אויסגעדרעהטע קעפ, אוננאָרמאַל צונויפגעקריפּעלטע גופים, הענד מיט זיבען פינגער און גיט דערביי משונה'דיגע פאַרבען. מיט אָט די אויסערגעוועהנליכע מיטלען שאַפט ער אַ מיסטישע שטימונג, און דאָס איז שוין גענוג, כדי צו אָנערקענען איהם פאַר אַ טאַלענטפולען מאָהלער.

אַנטאָקאָלסקי האָט געזינדיגט געגען די קלאַסישע פאָרמען פון פלאַסטיק, אָבער דאָס, וואָס ער האָט געשאַפען, איז אָהן שום ספק עכטע קונסט.

אַנטאָקאָלסקי האָט געשאַפען אַ נייעס מין סקולפּטור. אין אַ קונסט, וואָס בעשטעהט אינגאַנצען פון מאַטעריעלער שענקייט, פון גוף, האָט ער אַריינגעטראָגען אַ גייסטיגקייט, אַ נשמה, וועלכע פערשטעלט מיט זיך די גאַנצע גשמיות. ער האָט יודאַאיזירט די העלעניסטישע סקולפּטור, געשאַפען אין איהר אַ נשמה אָהן אַ גוף. אַזוי ווי זיין חבר, דער מאָהלער לעוויטאַן, האָט ער, נישט וויסענדיג און נישט פערשטעהענדיג עס, אינסטינקטיוו אַריינגעטראָגען אין קונסט דאָס „אייביג-יודישע", די גייסטיגקייט.

מיין פריינד, דער סקולפּטאָר באָריס שאַץ, דער גרינדער פון „בצלאל", אַנטאָקאָלסקיס אַנ'איבערגעגעבענער תלמיד, האָט מיר פיל דערצעהלט וועגען דער אינערליכער טראַגעדיע, וואָס אַנטאָקאָלסקי האָט איבערגעלעבט. דאָס גאַנצע לעבען האָט ער זיך געפיהלט פרעמד, איינזאַם און געבונדען אין דער קריסטליכער סביבה, האָט זיך געריסען צו זיין שורש, געטרוימט וועגען אומקעהרען זיך צו יודען און יודישע טעמעס. זיינע לעצטע נישט-פערענדיגטע ווערק זענען געווען „אָדם און חוה". ער האָט זיך געקליבען שאַפען „משה רבינו" און די נביאים. און נאָך פיל טרוימען זענען ביי איהם געווען. נאָר ער האָט שוין קיין צייט נישט געהאַט זיי צו פערווירקליכען.

אין זיין „אויטאָביאָגראַפיע", וואָס איז דערפיהרט בלויז ביז'ן יאָהר 1871, שטעלט זיך אַנטאָקאָלסקי ווייניג אָב אויף זיינע יוגענד-יאָהרען, ביז זיין אָבפאָהרען קיין פּעטערבורג. דערמאָהנענדיג וועגען זיינע אָפטע נסיעות אַהיים, קיין ווילנאָ, ברענגט ער עטליכע אַנעקדאָטישע עפּיזאָדען, צו בעווייזען, אויף וויפיל מען האָט איהם אין זיין געבורט-שטאָדט נישט פערשטאַנען און נישט אָבגעשאַצט. אָבער מיט קיין איין וואָרט דערמאָהנט ער נישט וועגען די גייסטיגע פעדים, וואָס האָבען נישט אויפגעהערט איהם צונויפצובינדען מיט דער יודישער סביבה פון דער פערלאָזענער היים. נאָר אין איין אָרט בעמערקט ער: „זומער האָב איך פערבראַכט נישט ווייט פון שטאָדט (ווילנאָ) צוזאַמען מיט אַ קראַנקען פריינד".

דער „קראַנקער פריינד"—געהייסען האָט ער וואָלף בן יעקב באָרעל—איז געווען, אויף וויפיל מען קאָן אורטיילען לויט אַנטאָקאָלסקיס בריף צו איהם, דער נאָהנטסטער יוגענד-פריינד פון סקולפּטאָר. זיי האָבען זיך בעפריינדעט אין עלטער פון אַכצעהן יאָהר און זייער פריינדשאַפט האָט זיך נישט איבערגעריסען ביז באָרעלס פריהצייטיגען טויט (ער איז געשטאָרבען פון שווינדזוכט אין יאָהר 1871). פון פּעטערבורג האָט אַנטאָקאָלסקי אָפט געשריבען באָרעל'ן, דערצעהלט וועגען זיינע איינדריקען, איבערלעבענישען און ערפאָלגען אין דער אַרבייט. ער האָט זיך

אָפּט געוועגדט צו איהם מיט בקשות וועגען אַלערליי פאַמיליען-אָנגעלעגענהייטען.

אין אַ יאָהר צעהן אַרום נאָך מיין איינציג בעגעגעניש מיט אַנטאָקאָלסקי'ן, שוין נאָך זיין טויט, האָב איך זיך געטראָפען אין פּאַריז מיט וואָלף באָרעלס אַ שוועגערין, פרוי רחל באָרעל, און איהר זוהן, איזידאָר באָרעל, וועלכע האָבען מיר איבערגעגעבען אַ פּעקעל בריף אַנטאָקאָלסקיס צו באָרעל'ן (אין יודיש) און צוויי פאָטאָגראַפישע בילדער פון 1867, אויף וועלכעביידע פריינד זענען אַראָבגענומען צוזאַמען. די פרוי באָרעל האָט מיר איבערגעגעבען עטליכע איהרע אינטערעסאַנטע ערינערונגען וועגען אַנטאָקאָלסקיס יוגענד.

„אַנטאָקאָלסקיס פאָטער—האָט זי דערצעהלט,—האָט געהאַלטען אַ שענק און אַ טיי-הויז. בשעת ער האָט איינגעאָרדענט דאָס טיי-הויז, האָט דער פאַרבער אויסגעמאָלט מיט גרינע בלעטער דעם אויווען, אין וועלכען ס'איז געווען איינגעמויערט דער קעסעל. ווען דער פאַרבער איז אַוועק, האָט מאָטעל (אַזוי האָט מען גערופען אַנטאָקאָלסקי'ן. שפּעטער האָט ער אָנגעהויבען רופען זיך „מאַרקוס"), בענוצענדיג זיך דערמיט, וואָס דער פאָטער איז נישט געווען אינדערהיים, אויסגעמאָהלט אויפ'ן אויווען אַ וואַסער-פיהרער, מיט אַ פערד, מיט אַ וואַסער-פעסעל. אויסגעמאָהלט איז עס געווען זעהר לעבעדיג. איך געדענק נאָך די אויסגעמאָהלטע וואַסער-שפּריצען, וואָס זענען זיך פונאַנדערגעפלויגען פון דעם נישט פעסט-פערשטאָפּטען לאָך פון פאַס. ווען דער פאָטער איז געקומען און דערזעהן דאָס געמאָהלעכץ, האָט ער אָנגעהויבען טופּען מיט די פיס, געשריען, אַז מאָטעל האָט פערשמירט דעם גאַנצען אויווען און אַ וואָרף געטהון זיך שלאָגען דאָס יונגעל.

אַנטאָקאָלסקי האָט זעהר ליב געהאַט די מוטער. דעם פאָטער האָט ער ווייניגער ליב געהאַט. ווי נאָר ער איז געוואָרען בעוואוסט און אָנגעהויבען פערדינען, האָט ער גע'פועל'ט, אַז דער פאָטער זאָל אויפהערען האַלטען אַ שענק. שפּעטער האָט ער דעם פאָטער בעשטימט פאַר אַ פערוואַלטער איבער'ן הויז,

וואָס ער האָט בעקומען אין נדן. געשטאָרבען איז דער פֿאָטער פון אַנ'אומגליקליכען צופֿאַל. בשעת אַ רעמאָנט פון הויז, איז ער אַראָבגעפֿאַלען פון די רושטאָוואַניעס און דער'הרג'עט געוואָרען.

„מיין שוואָגער, וואָלף באָרעל, קענענדיג זיך מיט אַנטאָקאָלסקי'ן, האָט גלייך פערשטאַנען, אַז פון איהם וועט אַרויס אַ גרויסער קינסטלער. מיין מאַן, אברהם, האָט נישט אָבגעשאַצט אַנטאָקאָלסקי'ן און פלעגט אַלץ פרעגען ביים ברודער: „וואָס האָסטו געפונען אין דעם שענקערס זוהן?“ פלעגט איהם וואָלף ענטפערן: „וועסט זעהן, ס'וועט קומען אַ צייט, ווען מענשען וועלען האַלטען פאַר אַ כבוד, אַז דעם שענקערס זוהן וועט מיט זיי רעדען“.

„אין דער יוגענד איז אַנטאָקאָלסקי געווען זעהר אַ לעבעדיגער, אַ ריהרעוודיגער, האָט פיל גערעדט, זיך שטענדיג גע'חכמ'ט און אומעטום גערוקט זיך. ווען ער פלעגט קומען צו אונז אין יובעליר־געשעפט, פלעגט ער גלייך אַוועקגעהן אין ווארשטאַט און שטעה'ן־לאַנג שטעהן און קוקען, ווי די יובעליר־מייסטערס אַרבייטען. שפעטער, ווען ער האָט זיך אומגעקעהרט פון פעטערבורג, האָט ער זיך שטאַרק אומגעביטען, ווי ער וואָלט בעקומען אַנ'אַנדער כאַראַקטער, איז געוואָרען סאָליד, איינגעהאַלטען, האָט פיל געאַרבייט, אויסגעמידען געזעלשאַפט און מעהרסטענטיילס געשוויגען. ווען ער פלעגט נישט אַרבייטען, האָט ער אַרומגעבלאָנדזשעט אין וואַלד. דעם וואַלד האָט ער שטאַרק ליב געהאַט... ווי אַ לעבעדיגער שטעהט ער פאַר מיינע אויגען: אַ מאָגערער, די אויגען ברענען, אויפ'ן קאָפ אַ קוטשמע צעפודעלטע האָר, זיצט אין אַ ווינקעל, שוויגט און קוקט אַלעמען נאָך מיט אַ שאַרפען בליק. עס איז געווען נישט אַרויסצושלעפען איהם פון זיין ווינקעל.

ער האָט געהאַט זיינע „פאַנטאַזיעס“: איינמאָל, ווען ער איז געקומען פון פעטערבורג, האָב איך בעמערקט, אַז אויף די מעשענע קנעפ פון זיין מונדיר זענען אויסגעקריצט יודישע אותיות: אויף די לינקע קנעפ—אַ. מ. אויף די רעכטע—אַנ'אַלף,

דאָס הייסט „מאַרקוס אַנטאָקאָלסקי“. זאָג איך איהם: „משוגע-נער! צוליב וואָס האָט איהר עס געטהון? וואָס דאַרפט איהר, אַז אַלעמען זאָל שטעכען אין די אויגען, אַז איהר זענט אַ יוד?“ ענטפערט ער מיר: „איך האַלט פאַר זיך פאַר אַ כבוד, וואָס איך בין אַ יוד, איך שטאָלציר דערמיט און וויל, אַז אַלע זאָלען וויסען, אַז איך בין אַ יוד!“

„ער האָט ליב געהאַט צו בעווייזען זיין אַרבייט. אָפט פלעגט ער ברענגען צו פיהרען צו זיך דעם אָדער יענעם פון זיינע בעקאַנטע און אָנהויבען פונאַנדערפרעגען זיי: „וואָס דריקט אויס דאָס פנים? וואָס פאַר אַ מין מענשען שטעלט פאָר די פי-גור?“ און איז געוועזן איבערגליקליך, ווען מען פלעגט טרעפען. איינמאָל איז ער צוויי שעה כסדר אָבגעשטאַנען ביי אונז אין געוועלב, געוואַרט, ביז איך וועל פריי ווערען און קאָנען געהן צו איהם אָנקוקען זיין ווערק. ער האָט דעמאָלט געמאַכט זיין „קאַרגען“. כ'האָב נישט געוואוסט, וואָס די פיגור בעדייט, נאָר מיך האָט אָבגעשטעלט די צונויפגעקריפעלטע האַנד איבער'ן געלד און איך האָב געזאָגט: „דאָס מוז זיין זעהר אַ זשעדנער מענש“. האָט ער זיך דערפרעהט.

„ווען מען פלעגט אָנהויבען שמועסען וועגען קונסט, פלעגט ער זיך צוהיצען. שטענדיג פלעגט ער טענה'ן: „די נאַ-טור! די נאַטור! אַלץ דאַרף לעבען! אַלץ דאַרף זיין וואָס נעהנ-טער צו דער נאַטור!“ איינמאָל, בעת ער האָט געאַרבייט אויף זיין „אינקוויזיציע“, בין איך געקומען צו איהם. עד היום גע-דענק איך נאָך גוט דאָס ווערק. איבערהויפט האָט אויף מיר געמאַכט אַנ'איינדרוק די דערשראָקענע פרוי, וועלכע כאַפט פון טיש אַ לייכטער. געקומען בין איך מיט מיין זוהן, איזידאָר'ן, וועלכער איז דעמאָלט געוועזן נאָך אַ זויג-קינד. איך האָב אָנגע-קוקט די „אינקוויזיציע“ און זאָג אַנטאָקאָלסקי'ן:

—„מאַרקוס! איהר פרעגט אַלץ, וואָס דריקט אויס דאָס אָדער יענץ געזיכט אין אייערע ווערק. אָט, אדרבה, גיט אַ קוק אויף מיין יונגעל און זאָגט, וואָס דריקט-אויס זיין געזיכט? איהר שרייט דאָך שטענדיג: די נאַטור! די נאַטור!—אָט האָט

איהר די נאַטור אַליין, נישט אַ נאָכגעמאַכטע, וואָס קאָן זיין העכער!" געזאָגט האָב איך עס, פערשטעהט זיך, ווי אַ שפּאַס און ער איז מיטאַמאָל אין כעס געוואָרען, האָט זיך אָנגעבלאָזען און געענטפערט בייז:

—„אָט דער,—און ער האָט געוויזען אויפ'ן קינד,— וועט אויסוואַקסען, וועט ווערען אַלט, און וועט מיאוס שטאַר-בען. און דאָס—ווייזט ער אויף זיין ווערק—דאָס וועט קיינמאָל נישט שטאַרבען! דערין איז דער אונטערשיד!"

„אַנטאָקאָלסקי פלעגט מיר אָפט דערצעהלען וועגען זיינע אינטימע אָנגעלעגענהייטען. איינמאָל האָט ער מיר אָנפערטרויט, אַז ער איז פערליבט אין אַ פריילין פוסמאַן (וועגען איהר ווערט דערמאָהנט אין אַנטאָקאָלסקיס בריף צו באָרעל'ן). דאָס פריילין איז געוועזען אַן אָרימס, איהר מוטער האָט געהאַנדעלט מיט אַלטע בגדים. זאָג איך איהם: „בראַוואָ, מאַרקוס! אַזאַ מענש ווי איהר דאַרף גליקליך מאַכען אַן אָרים מיידעל! דערפאַר וועט איהר דאָס גאַנצע לעבען זיין גליקליך!" אָבער פון דער ליבע איז גאָרנישט געוואָרען. ער האָט אַ לאַנגע צייט געשריבען דער פוסמאַן בריף, נאָכדעם האָט ער זי פערגעסען.

„מיט מיין שוואָגער איז ער געווען זעהר בעפריינדעט. די זומערן פון 1868 1869 און 1870 האָט ער פערבראַכט ביים שוואָגער אויף אַ זומער-וואָינונג אין פּאָהוליאַנקע, נעבען ווילנאָ. דאָרט האָט ער געשאַפען זיין „אינקוויזיציע". ווען דער שוואָגער איז געשטאָרבען, האָט אַנטאָקאָלסקי צוגעזאָגט זיין פּאָטער, מאַכען דעם פערשטאָרבענעמס ביוסט, נאָר ער האָט נישט ערפילט זיין צוזאָג, נישט געמאַכט... צום אַלטען באָרעל'ן האָט ער זיך פער-האַלטען וואַרימער, ווי צום אייגענעם פּאָטער. ווען ער פלעגט קומען קיין ווילנאָ, איז זיין ערשטער וויזיט געווען צום אַלטען באָרעל. מיט איהם פלעגט זיך אַנטאָקאָלסקי בעראַטען וועגען אַלע זיינע פאַמיליען-אָנגעלעגענהייטען.

„מיט אַ יאָהר אַכט צוריק, ווען איך בין געקומען קיין פּאַריז און זיך דערוואוסט, אַז דאָ וואוינט אַנטאָקאָלסקי, האָב איך גלייך געוואָלט געהן צו איהם. איך האָב נישט געוואוסט

אַז דערצו פאָדערט זיך אַ גאַנצער פּאַראַד. נאָר מיין זוהן האָט מיך אָבגעהאַלטען: „ניין, זאָגט ער, איצט איז נישט דאָס, וואָס געווען. איצט דאַרף מען פריהער אָנשרייבען איהם אַ בריף, בעטען, ער זאָל אויפנעהמען און בעשטימען אַ טאָג און אַ שעה". בו, האָב איך אָנגעשריבען אַ בריף, געשריבען אויף יודיש, פּראָסט, ווי אַמאָל. פאַר מיר איז ער דאָך פערבליבען דערזעלבער מאַרקוס, וואָס פריהער. אָנגעשריבען דעם בריף, אַריינגעלעגט אין אַ קאָנווערט, צוגעקלעפּט אַ מאַרקע, דער זוהן האָט דעם אַדרעס אָנגעשריבען און אַוועקגעשיקט. נאָר קיין ענטפער האָב איך נישט בעקומען... איך ווייס נישט פאַרוואָס. אפשר איז דער בריף נישט אָנגעקומען, אפשר אַן׳אַנדער סיבה, נאָר נישט געענטפערט... אַזוי האָב איך איהם שוין נישט געזעהן"...

די אַלטיטשקע האָט שווער אַ זיפץ געטהון, אַנטשוויגען געוואָרען און איהר טרויעריגער בליק האָט זיך פערטיפט אין ווייטען עבר...

אַנטאָקאָלסקיס בריף צו באָרעלן, וואָס פ״וי רחל באָרעל האָט מיר איבערגעגעבען (צוועלף בריף וועלכע איך האָב ביי יענער צייט פערעפענטליכט), נעהמען אַרום אַ צייט פון דריי מיט אַ האַלב יאָהר. פון 15-טען פעברואַר 1867 ביז׳ן 3-טען נאָוועמבער 1870, ווען אַנטאָקאָלסקי איז געווען אין דער פעטערבורגער אַקאַדעמיע. די בריף הויבען זיך אָן מיט טרויעריגע בעשרייבונגען, ווי ער הונגערט, געהט אין צוריסענע שיך און מיט לעדיגע קעשענעס, און פערענדיגען זיך מיט טריאומפירענדע נאַכריכטען, אַז איהם האָט בעזוכט דער גרויספירשט וולאַדימיר אַלעקסאַנדראָוויטש, כדי אָנצוקוקען זיינע ווערק. אַז די גרויספירשטין מאַריאַ ניקאָלאַיעוונאַ גיט איהם פינפהונדערט רובל, ער זאָל פאָהרען קיין איטאַליע פערבעסערן זיין געזונד; אַז אַ מיליאָנער סאָלדאַטענקאָוו האָט ביי איהם בעשטעלט „איוואַן דעם גרויזאַמען אין האָלץ א. אַ. וו.

איך ברענג דאָ איינעם פון זיינע בריף, וועלכער איז

אינטערעסאַנט נישט בלויז מיט׳ן אינהאַלט, נאָר אויך מיט׳ן סטיל און אָרטאָגראַפיע.

„ליעבער פריינד!

„שוין לאַנג גאַר איך דיר צו באַאַנטוואָרטין מיט אייען לאַנגען בריפף, אָבער וואָס קאָן מאַן מאַכין מאיינע באַיגעריקייט האָב איך נאָך נישט גישטעלט צו פרידין אונד גיוויס דאָס מאַכט דיר אויך אום צו פרידין, נור דאָך אויב האָסט אָנגיפאַנגין צו לערנען די וועלט און די נאַטור. דאָ גיוויס האָס דו באַמערקט ווען פויגליך זינגען, דאַן ווען דער היממעל איזסט העל אונד דיא זוהנע שאַינט. ענדליך (עהנליך?) זינדין וויר אויך. וויר זינגען ווען די קאָפף איזסט פון אַלעעס פראַיי, אונד שריין ווען עס דריקט אונז. ליבער פריינד. יעצט וויל איך זאָגען מיר איזסט דיא קאָפף ניט פראַיי, דערום זינג איך יעצט ניט אונד איידער צו שרייען, ליבערסט צו שוואַיגין. איך וויס זוייסט זאָגען „וואָס ניצט דיר די פאָרעדע אָהנע רעדע״. אָבער דאָס איזסט גיוויינליך. באַ טראַכט גוט דיא וועלט און די מענשין דאַןווירסדו זעהין, אַם מערסטין באַ אונזערע יהודים איזסט דער גאַנצער לעבען אייען פאָרעדע. אַלע ריידין פיל און טהוען וויניג, אַללע טאַנצען אייען קאַרע ראָד, זיי פערדרייען זיך דיא קעפף פון פערגיניגענד. זיי ווערען שוואַך אויף דיא פיס. אונד דאָך גייען זיי ניט אָפּ איין שריט וואיטער פון זייער אָרט. דוא אַלס אַנטפאַנגער, האָסט זיך אָפגישטעלט און האָסט גיפונען אין ווילנה אייען פערדאָרבענעם כאַראַקטער. איך קאָן דיר זאָ-גין בינסט גליקליך ווען האָסט גיפונען נור איין פערדאָרבענעם כאַראַקטער. נאָר איך צו דאיין גליק קום ניט. איך וואָלט זיך גישעצט גליקליך ווען איך וואָלט גיפונען אַנוויינִיגסטען אייען ראַיכין כאַראַקטער. איך בין ניט צו פרידין פון פריילינס פאַס-מאַנס גליק. זיא שפרינגט פון פאיער אין וואַסער. איהר קאָמט זיך נאָך צו שלאָגין אין דיא וועלין פון מער, און שאָד. איך באַ דויער איהר. דאָך זאָג איהר ניכטס, נור גריס איהר פון מיר אונד וינש איהר דאָס בעסטע. מיר איזסט גיוועזן זייער אָנגינוממען צו האָרכין דאָס איך וועל דיר האָבין פאַר אייען

גאַסט, נאָך מעהר וועל איך זיך פרייען, ווען עס וועט דאָס פאָרקאָממען.

„מאין קוואַטיר איזסט ניט שלעכט אַנוויינינגסטין בעסער פון דיא ווינטערדיקע, נור איך באַ דויער דאָס דאָס איזסט עט וואָס צו הויך. דיר וועט זאיין שווער צו גייען. דאָך אַנוויינינג-סטען אייען מאָהל מיט מיטלען ווירסדו מוזין זאין. נור איין? שרייב מיר צי האָסט זיך שוין אַראַין גיצויגין אויף זומער קוואַטיר, ווי גייט דיר אין דיא גיזונדהייט, ווי בריינגסט דו צו דיא צייט, ווער באַזוכט דיר אונד זאָ וואַיטער אונד וואַי-טער גריס אַללעמען פון הויז באַ זאָנדער פאטער אונד מוטער.

ביטע צו שרייבין שנייצער. ער מאַכט מיר זייער גרוישע אומשטענדען.

פון מיר דאיין פריינד.

Антокольскій

„דעם 1-טען מאַי 1868 יאָהר.

„ביטטע צאָל מיר ניט מיט דאָס זעלבע וויא איך דיר. שרייב מיר דאָך זאָלכע בריפף וויא דעם פאָריגען.

„די וועטערין אין פעטערסבורג זינדין זעלטען. געסטערן בין איך שוין גיגאַנגין אין אייען ראָק און דאָך איזסט מיר שוין גיוועזן הייס. מאן קאָן רעכענין אויף אייען שיינעם זאָ-מער. איהר זאגט גליקליך ווען איהר האָט וואַלד, וואַסער, בערגער, אַללעס אַרום זיך. איך ווייס ניט צי ווער עס קאָן מיר פאַר שטייען, וויא איך ליב דאָס אַללעס. אָ! ווא נעמט מאן פליגלין".

אין פּאסטער אינסטיטוט
אין פּאַריז

א

לואי פאַסטער, דער גרעסטער וויסענשאַפטליכער זשעני פון נײַנצעהנטען יאָהרהונדערט, וועלכער האָט, לויט דעם אויס־דרוק פון זיין ביאָגראַף, „אין משך פון פערציג יאָהר, — אויפגעטהון אין דער מעדיצין מעהר, ווי אין איהר איז אויפגעטהון געוואָרען פאַר די פריהערדיגע פיער טויזענד יאָהר", איז געוואָרען בעקאַנט אין די ברייטע שיכטען פון פאָלק נאָר דאַן, ווען ער, שוין אויף די עלטערע יאָהרען, האָט איינע פון זיינע ענטדעקונגען צוגעפּאַסט צום פּראַקטישן היילען משוגעת, וואָס קומט פון אַ ביס פון אַ משוגע'נעם הונד. וואָלט ער נישט מאַכען די ענטדעקונג, וואָלט זיין נאָמען פערבליבען פרעמד און אונבעוואוסט פאַר די פאָלקס־מאַסען, ווי עס זענען פרעמד און אונבעוואוסט די נעמען פון ניוטאָן און דאַרווין.

די גלענצענדע רעזולטאַטען פון די איינשפּריצונגען געגען „וואַסער־שרעק־משוגעת" האָבּען אַרויסגערופען אין דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט אַזאַ ענטציקונג און דאַנקבאַרקייט, אַז עס איז בעשטימט געוואָרען צו אָרגאַניזירען אַן'אַלוועלטליכע געלד־

זאַמלונג צו „שאַפען אַ לאַבאָראַטאָריום, וואָס זאָל ווערטה זיין פּאַסטער׳ן״. אין אַ קורצער צייט האָט די זאַמלונג געגעבען צווייַ מיט אַ האַלבען מיליאָן פראַנק. אויף אַזאַ אופן איז דער אינ־סטיטוט אַנ׳אַלוועלטליכע מתנה פּאַסטער׳ן.

אַ בעשיידענע געביידע פון דרויסען. נאָך מעהר בעשייַ־דען די איינריכטונג אינעווייניג—און דאָך איז עס איינע פון די וואונדערבאַרסטע און הערליכסטע וויסענשאַפטס-אַנשטאַלטען אין דער וועלט. דער אינסטיטוט, וואָס טראָגט דעם נאָמען און וואו עס געפינט זיך דער קבר פון גרויסען זשעני, איז דער העכ־סטער פּאָרשטעהער פון יענער וויסענשאַפט (באַקטעריאָלאָגיע), וועלכע פּאַסטער האָט געשאַפען און וואָס ווערט אַלץ מעהר פערשפּרייט און הערט נישט אויף אָבצוהאַלטען נייע נצחונות איבער די שרעקליכסטע פיינד פון דער מענשהייט. דריי דורות פּאַסטערס תלמידים, צוזייהטע איבער דער גאַנצער וועלט, פיה־רען אַ העפטיגע מלחמה מיט די גרויזאַמסטע עפּידעמיעס. נאָר אַלס הויפּט-צענטער, אַלס לעבענס-נערוו פון דער גאַנצער באַק־טעריאָלאָגיע, בלייבט דער פּאַריזער „פּאַסטער-אינסטיטוט״, אין וועלכען, חוץ פּאַסטער׳ן, האָבען געאַרבייט און אַרבייטען זיינע דירעקטע יורשים—די ערשט-קלאַסיגע געלעהרטע: מעטשניקאָוו, רו, דיוקלאָ, יערסען, קיאַטאַזאַטאַ, כאַווקין, מאַרמאָרעק און אַנדערע.

דער אינסטיטוט האָט זיינע מאָראַלע טראַדיציעס, געבלי־בענע בצוואה פון פּאַסטער׳ן. אַ פראַנצויזישער שריפטשטעלער האָט אַזוי כאַראַקטעריזירט די פּאָרשטעהער פון אינסטיטוט: „די מענ־שען גיבען אונז אַ ביישפּיל פון די שטרענגסטע טוגענדען, זיי האָבען אויף זיך אַרויפגעלעגט אַ „נדר פון אָרימקייט״ און ווייַ־זען אַרויס אין זייער דינסט פאַר דער מענשהייט אַזאַ אָהן־פניות׳דיגקייט, וואָס די וועלט האָט געזעהן נאָר אין די ערשטע צייטען פון די מאָנאַכען-אגודות (אָרדענס). דער אינסטיטוט איז אַ מין מאָנאַסטיר פון דער צוקונפט, געווידמעט אַ נייער רעלי־גיע—דער רעליגיע פון וויסענשאַפט. דער מאָנאַכען-אָרדען, וואו די מיטגלידער זאָגען זיך אָב,—ווי רו האָט עס געטהון,—אפילו

פון אַ געהעכערטען געהאַלט לטובת דעם אינסטיטוט,—האָט זיינע מיסיאָנערען, ווי יערסען, ווּעמען מען קאָן טרעפען אומעטום, וואו עס איז דאָ אַ געפאַהר פון אַנ׳עפּידעמיע: אין כינא אויף דער דזשומא, אין מאַדאַגאַסקאַר אויף קדחת; ער האָט זיינע קדושים ווי טיוליע, וועלכער איז אומגעקומען אין מצרים ביי דער כאָלערא-עפּידעמיע. אין דער גאַנצער אַנשטאַלט הערשט אַ שטימונג פון טיפער אחדות און זעלבסט-אָפּפערונג.״

זענענדיג אין פּאַריז, האָב איך צוזאַמען מיט נאָך עטליכע בעקאַנטע בעזוכט דעם אינסטיטוט און בעקוקט איהם אונטער דער אָנפיהרונג פון דעמאָלדיגען דירעקטאָר (איצט פערשטאָרבענעם) דיוקלא.

דיוקלאָ, אַ בעיאָהרטער מאַן, אַ מאָגערער, מיט אַ לענגליכען ערד-פּאַרביגען געזיכט, שפּיציג בערדעל און גרויליכע האָר, מיט אַ רוהיג-טרויעריגען בליק פון יונגע קלוגע אויגען און מיט אַ סקעפּטישען קניײטשעל ביי די ברעגעס ליפּען, האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט אַ טיפּישען געלעהרטען פון אַלטען נוסח. ווען איך האָב איהם שפּעטער געזעהן אין זיין לאַבאָראַטאָריום ביי דער אַרבייט, האָט ער מיר מיט׳ן פּנים און פיגור דערמאָהנט אַ מיטעלאַלטערישען אַלכעמיקער.

פּאַר׳ן בעזוכען דעם אינסטיטוט האָט אונז דיוקלאָ געפיהרט אויף פּאַסטערס קבר, וואָס געפינט זיך, ווי שוין געזאָגט, אין דער געביידע גופא, אין אונטערשטען שטאָק. מיר זענען געגאַנגען דורך אַ לאַנגען קאָרידאָר. פון דערווייטנס, ביים עק קאָרידאָר, האָבען מיר געזעהן אַ מין טעמפּעל-חדר, בעלויכטען מיט׳ן שיין פון וועקסענע ליכט. פאַר׳ן אַריינגאַנג, אויף ביידע ווענד ביי די זייטען פון טהיר, הענגען צוויי זילבערנע קרענץ: „פון אינסטיטוט״ און „פון סטודענטען״. אויף דעם האַלב-קיילעכדיגען באַלקען איבער דער טהיר—אַנ׳אויפשריפט מיט גאָלדענע אותיות: „גליקליך איז דער, ווער עס טראָגט אין זיך אַ גאָט, דעם אידעאַל פון שענקייט, דעם אידעאַל פון קונסט, דעם אידעאַל פון וויסענשאַפט, דעם אידעאַל פון פאָטערלאַנד, דעם אידעאַל פון עוואַנגעלישער טוגענד״.

מיר זענען אריין אין אוהל. אין מיטען, אויפ'ן קבר, איז געלעגען א לענגליך פיר-קאנטיגער, אבגעפאלירטער שווארצער שטיין אהן א שום אויפשריפט. ארום איהם זענען געשטאנען אין פיער הויכע לייכטער ברענענדיגע וועקסענע ליכט. אין דער פאדערשטער וואנד, אין א טיפעניש, א קראנץ פון לעבעדיגע בלומען. אויף די זייטיגע וועגד, צווי ווייסע מארמאר-ברעטער מיט לאקאנישע אויפשריפטען פון די וויכטיגסטע ענטדעקונגען, וואס פאסטער האט געמאכט. אויפ'ן האלב-קיילעכדיגען באלקען און די וועגד, אויסגעלעגטע פון קליינע, פערשידענפארביגע שטייגדלעך, זענען געווען מאזאאישע געמעהלען, חיות און עופות, איבער וועלכע פאסטער האט געמאכט זיינע פארשונגען: א בילד, ווי דער פופצעהן-יעהריגער פאסטוך זשופיל ווארפט זיך אויף א משוגע'נעם הונד, וועלכער איז אנגעפאלען אויף שפי-לענדע קינדער, און אנדערע.

דער געלער, קרענקליך-הייסער שיין פון די וועקסענע ליכט, צונויפגעמישט מיט'ן בלייכען טאג-ליכט, וואס איז קוים אריינגעדרינגען פון דרויסען, האט צוגעגעבען דעם אוהל דאס אויסזעהן פון א טעמפעל. די מאזאאיק, אין וועלכער עס זענען מעהרסטענטייל געווען געלע שטיינדלעך, האט אבגעלויכטען פון אלע זייטען מיט ווארימע טאנען און האט געפינקעלט און גע-לעבט. קיין איין שטיינדעל איז נישט געבליבען גלייכגילטיג, אומבעמערקט. קיין שום רעליגיעזער סימבאל האט זיך דא נישט געפונען, און דאך איז אלץ געווען דורכגעדרונגען מיט א טי-פער רעליגיעזער שטימונג. דער ארכיטעקט (זשורא) האט, ווייזט אויס, געשטעלט זיך די אויפגאבע צוזאמענצוהעפטען די שטי-מונג פון א רעליגיעזער פערהייליגונג מיט א רוהיגען פאטאס פון וויסענשאפטליכען געדאנק. און ער האט דערגרייכט זיין ציל.

מיר זענען שווייגענדיג געשטאנען ארום דעם שווארצען שטיין. דיוקלא האט דערצעהלט וועגען פאסטער'ן, ערקלערט דעם אינהאלט פון די מאזאאישע בילדער, און געענדיגט מיט די ווערטער:

—„אזא הערליכען און אריגינעלען קבר האב איך אין ערגעץ נישט געזעהן".

ב

דיוקלאָ האָט אונז אַריינגעפיהרט אין די אָבטיילונג, וואו עס ווערען געמאַכט די איינשפריצונגען. אין אַ גרויסען זאַל זענען געזעסען אַ מאַן פופציג, מענער, פרויען און קינדער — אַלץ געביסענע פון משוגע׳נע הינד אָדער וועלף. געווען צווישען זיי עטליכע אַראַבער, די איבעריגע — פראַנצויזען. די קראַנקע האָבען אָנגעהערט צו צוויי פערשידענע קאַטעגאָריעס: איינערע — רייכע, בורזשואַזע, גוט געקליידעטע. די זענען געביסען געוואָרען פון שטוב-הינדטלעך; די צווייטע — מאָגערע, פער׳חושכ׳טע, אָרומגעריסענע: פאַסטוכער, דאָרף-באַטראַקעס אָדער בעטלער, געביסענע פון וועלף אָדער דאָרפס-הינד.

מיך האָט איבערראַשט דער אויסדרוק פון די פנים׳ער ביי די קראַנקע: קיין שפור פון אונרוהיגקייט. אַלע האָבען זיך געהאַלטען אַזוי, ווי זיי וואָלטען קומען אַהער נאָר אָב׳פטר׳ן אַ חוב, אַ צערעמאָניע. אַזאַ טיפען אונבעוואוסטזיניגען גלויבען אין דעם כח פון מעדיצין איז מיר פריהער נישט אויסגעקומען צו זעהן ביי קראַנקע.

דיוקלאָ האָט אונז ערקלערט:

— דער תוכן פון אונזער היילונג בעשטעהט אין דעם, וואָס מיר געוועהנען ביסלעמווייז צו דעם אָרגאַניזם צו גיפט, וואָס געפינט זיך שוין אין איהם אין אַ בעהאַלטענעם צושטאַנד דורכ׳ן ביס. מיר הויבען אָן אַריינשפריצען זעהר אַ שוואַכען גיפט, וועלכען דער אָרגאַניזם איז גרינג גובר, נאָכדעם שפריצען מיר איין אַ ביסעל אַ שטאַרקערן, און נאָך אַ שטאַרקערן, ביז דער אָרגאַניזם געוועהנט זיך צו צום שטאַרקסטען גיפט און פאַר איהם הערט אויף צו זיין געפעהרליך דער גיפט, וואָס איז אַריין דורכ׳ן ביס... לויט דעם, אין וועלכען טייל גוף דער פאַציענט איז געביסען און ווי שטאַרק די פערגיפטונג איז,

מאַכען מיר פון צעהן ביז פופצעהן איינשפריצונגען, טעגליך צו איינער אָדער צוויי.

—וואָס פאַר אַ פּראָצענט שטערבליכקייט איז דאָ צווישען די, וועמען מען מאַכט איינשפריצונגען?—האָב איך געפרעגט.

—ווייניגער ווי איין פּראָצענט. בערך זעקס-זיבען אויף טויזענד פּאַציענטען. אי דאָס פאַלט עס אויס אויף אַזעלכע, וואָס האָבען זיך צו שפּעט געווענדעט נאָך הילף. ביז פּאַסטערס ענטדעקונג האָט די שטערבליכקייט אַריבערגעשטיגען פופצעהן פּראָצענט.

אין צווייטען חדר איז פאָרגעקומען די איינשפריצונג. די קראַנקע מיט ענטבלויזטע בייכער, זענען איינע נאָך די אַנדערע צוגעגאַנגען צום דאָקטאָר. ער כאַפּט-אָן מיט צוויי פינגער די הויט פון בויך פון איין זייט, פון דער צווייטער זייט שטעכט ער דורך מיט'ן שפּריץ, לאָזט אַריין די פליסיגקייט און געהט גלייך איבער צום צווייטען. די גאַנצע פּראָצעדור דויערט אַני-אויגענבליק. פאַר צעהן מינוט האָט ער געמאַכט איבער צוואַנציג איינשפּריצונגען.

—איז עס אמת, הער דיוקלאָ, אַז פון אָט דער קראַנק-הייט איז דער טויט אַ שרעקליכער?—האָט אַ פּרעג געטהון אַ לעהרערין, וועלכע האָט זיך מיט אונז געפונען, פערגעסענדיג, אַז דאָ גופא שטעהען און הערען זי די קראַנקע.

—עס הויבט זיך נישט אָן!—האָט איהר געענטפערט רוהיג, מיט אַ שמייכעלע דיוקלאָ—זעהר אַ גרינגער טויט. ווען איך וואָלט האָבען די מעגליכקייט אויסצוקלויבען זיך אַ טויט, וואָלט איך קיין בעסערן נישט בעגעהרט.

—אָבער מען קראַמפט דאָך. עס ציהען צונויף די גלי-דער?—איז צוגעשטאַנען די לעהרערין.

—דאָס איז נישט פון דער קרענק, נאָר פון דער שרעק פאַר איהר. מען דאַרף נישט שרעקען, נישט זיך, נישט דעם צווייטען,—האָט ער געענטפערט טרוקען.

מיר זענען אַריבער אין צווייטען שטאָק, וואו עס געפי-נען זיך די לאַבאָראַטאָריעס. דיוקלאָ האָט אונז אַריינגעפיהרט

אין דער אַלגעמיינער לאַבאָראַטאָריע. ביי אַ צעהנדליג טישען, אָנגעשטעלט מיט אַלערליי אינסטרומענטען, זענען געזעסען דאָק־טוירים און סטודענטען און געאַרבייט איבער פערשידענע פרע־פּאַראַטען. דיוקלאָ האָט אונז בעוויזען אונטער אַ מיקראָסקאָפּ די מיקראָבען פון סטאַלבניאַק (טעטאָניוס) און סיבירער „יאַזווע". נאָכדעם האָט ער אונז צוגעפיהרט צו אַ חדר, וואו עס ווערען „געהאָדעוועט" אַלערליי מיקראָבען. אין חדר איז די טעמפּעראַ־טור דיזעלבע, ווי פון מענשליכען אָרגאַניזם 36—37 גר. און פון דאָרט האָט אַ שפּאַר געטהון אַ שווערער ריח.

—חוץ די וויסענשאַפטליכע אונטערזוכונגען,—האָט אונז ער־קלערט דיוקלאָ,—אַרבייט־אויס דער אינסטיטוט אַלערליי „סער־יומס", אַריינשפּריצונגען געגען טובערקולאָז, דיפטעריט און אַנ־דערע, וועלכע מיר פערקויפען אויף פיל הונדערטער טויזענד פראַנק יעהרליך.

מיר האָבען נאָך בעזוכט די ביבליאָטעק, זעהר אַ רייכע, וועלכע בעקומט אַנ'ערך פערציג פעריאָדישע אויסגאַבען אויף אַלע שפּראַכען איבער באַקטעריאָלאָגיע און אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות צו דער וויסענשאַפט. דער אינסטיטוט גיט אַרויס אַ זשורנאַל אונטער'ן נאָמען „אַנאַלען פון פאַסטערס אינסטיטוט".

מיר זענען אַרויס אין הויף. דאָרט זענען אין גרויסע שטייגען געשטאַנען היהנער, גענז. אין אַנדערע שטייגען זענען געשטאַנען מאַלפּעס.

—אויף גענז פאָרשען מיר אויס אַ מין טיפוס, וואָס איז פערשפּרייט אין רוסלאַנד. אויף די מאַלפּעס ווערען געמאַכט פאָרשונגען איבער וועניערישע קראַנקהייטען.

אין אַ שפּייכלער, אין שטייגען מיט שטאַרקע אייזערנע קראַטעס זענען געזעסען עטליכע צעהנדליג הינד. אייניגע האָ־בען הייזעריג געבילען, אַנדערע האָבען געקוקט אויף אונז מיט מוטנע גלעזערנע אויגען. די איבעריגע האָבען אויסגעוויזען ווי געזונדטע. דאָס זענען הינד, וואָס מען ברענגט אַהער אויף אַ פּרוב, אויב זיי זענען משוגע.

נעבען שפּייכלער איז געשטאַנען אַ גרויסער אויוועז.

—דאָ ווערען פערברענט די טיילען פון די חיות און עופות, איבער וועלכע מיר מאַכען אונזערע פאָרשונגען. אַ גאַנץ טייערער הייץ-מאַטעריאַל. בלויז קראָליקעס פערברענען מיר יעהרליך אויף צוואַנציג טויזענד פראַנק.

מיר זענען אַריין אין אַ צווייטען שפייכלער, וואו אין צעהנדליגער שטייגען זענען געזעסען גאַנצע משפחות קראָליקעס און ים-חזירים׳לעך.

—דאָס איז אונזער אַרמעע,—האָט דיוקלאַ זיי רעקאָמענדירט,—איינינגע זענען שוין געווען אין שטרייט, אַנדערע וואַרטען זייער רייה.

עס איז נישט שווער געווען צו דערקענען די, וועלכע זענען שוין געווען אין שטרייט. שוואַכע, טרויעריגע, פערשלאָפענע, האָבען זיי זיך קוים געהאַלטען אויף די פיסלעך און געקוקט אויף אונז מיט מוטנע אויגען. די, וואָס זענען נאָך נישט געווען אין שטרייט, זענען געזעסען צונויפגעפרעסט איינע צו די אַנדערע, בעוועגט מיט די אויערן און פרעהליך געקוקט אויף אַלע זייטען.

די לעהרערין, ווי אַנ׳עכטע פראַנצויזין, האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען פונ׳ם באַנאַלען אויסגעשריי „פאָוור בעטז־אָרים בעשעפענישן!) און מיט אַ פאָרוואורף געזאָגט דיוקלאַ׳ן:

—ווי האָט איהר אַ האַרץ צו פייניגען אַזעלכע ליבע, הילפלאָזע חיה׳לעך!

—אָ, מאַדאַם!—האָט איהר דיוקלאָ געענטפערט מיט אַ לייכטער איראָניע,—איך פערזיכער אייך, אַז זיי האָבען זיך נישט וואָס צו קלאָגען אויף זייער גורל. זיי איז דאָ גוט, אַ ביסעל ענגליך, נאָר זיי האָבען ליב געזעלשאַפט. זיי ערוואַרטס, פערשטעהט זיך, דער טויט, נאָר ער ערוואַרט דאָך אונז אויך. איבריגענס, עקזיסטירט פאַר זיי קיין טויט נישט, ווייל זיי פערשטעהען איהם נישט. איז עס דען נישט קיין גליק?

ער האָט געעפענט אַ שטייגעל, וואו עס האָבען זיך געפונען געזונדטע קליינע ים-חזירים׳לעך. גענומען איינס, אַוועק-

געשטעלט עס אויף אַ קאַסטען, וואָס איז דערביי געשטאַנען און גענומען עס גלעטען.

—אַ קלוג, ליב, גוטמוטהיג חיה׳לע,—האָט ער אויסגערעדט צאַרט.

דאָס חיה׳לע איז רוהיג, מיט אַ צוטרוי געלעגען אונטער זיין האַנד און געקוקט אויף איהם אויפמערקזאַם. אַ מאָמענט האָבען זיך זייערע בליקען בעגעגענט און זיי האָבען ערנסט און פאַרשענד געקוקט איינער אויפ׳ן אַנדערן ווי זיי וואָלטען פרעגען, ווער פון זיי האָט טיפער אריינגעדרונגען אין סוד פון לעבען...

עכט פּראָנצויזיש

אין יאָהר 1900 האָב איך, געפינענדיג זיך אין פּאַריז, גענומען אַנ׳אַקטיווען אָנטייל אין איינאָרדנען די רוסישע אָבטיילונג פון דער אַלוועלטליכער אויסשטעלונג, וועלכע איז דאַן פאָרגעקומען. צוגעצויגען צו דער אַרבייט האָט מיך דער הילפס-קאָמיסאַר פון דער רוסישער אָבטיילונג, אַ ליבעראַלער בעאַמטער, ק. ניקאָלאַיעווסקי, מיט וועלכען איך האָב זיך פאַר דער צייט נאָהנט בעפריינדעט און פלעג אָפט אַריינגעהן צו איהם.

איינמאָל, אָנהויב הערבסט, ווען די אויסשטעלונג איז שוין געווען געעפענט און מיין אַרבייט דאָרט האָט זיך פערענדיגט, בין איך אין אָוועגד אַריינגעקומען צו ניקאָלאַיעווסקי׳ן. איך האָב דאָרט געטראָפען אַ מאַן פון אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג, אין וועמען איך האָב נאָכ׳ן פּנים און נאָכ׳ן האַרטען רוסישען אַקצענט גלייך דערקענט אַ גרוזינער. ניקאָלאַיעווסקי האָט מיר איהם פאָרגעשטעלט:

—פירשט אַנדראָניקאָוו.

און צוגעגעבען מיט אַ געלעכטער.

—איך האָף, אַז איהר זענט נישט שטאַרק איבערראַשט פון דעם טיטול. איהר ווייסט, מסתמא, אַז אין קאַווקאַז זענען אַלע, חוץ די אָרטיגע הינד און די אָנגעקומענע רוסישע בע־אַמטע, דורכאויס פירשטען!

דער פירשט אַנדראָניקאָוו האָט זיך נישט בעליידיגט פון דעם גראָבליכען וויץ און גוטמוטיג זיך פונאַנדערגעלאַכט.

פון דעם ווייטערדיגען געשפּרעך האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דער פירשט איז אַ קאַווקאַזער גוטבעזיצער, האָט זיינע וויינגערטנער און איז קאָמאַנדירט, דורכ'ן פערבאַנד פון די קאַווקאַזער גוטבעזיצער קיין פראַנקרייך צו בעקענען זיך דאָ אויפ'ן אָרט מיט די מיטלען, וואָס זענען אָנגענומען געוואָרען געגען די מגיפות פון פילאָקסעראַ און מילבין אויף וויינצווייגען. אין די אַכציגער און ניינציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָרהונדערט האָבען זיך איבער פראַנקרייך אַריבערגעטראָגען אָט די מגיפות, וועלכע האָבען חרוב געמאַכט די גרעסטע און בעסטע וויינגערטנער פון לאַנד. מיט גרויס מיה האָט זיך איינגעגעבען צו בעקעמפען די מגיפה און ווידער אויפשטעלען די פערוויסטע וויינגערטנער.

דער פירשט אַנדראָניקאָוו האָט זיך צורעדט מיט מיר, ווי מיט אַנ'אַלטען בעקאַנטען. ער האָט דערצעהלט, וואָס ער האָט אויפגעטהון פאַר די עטליכע טעג, וואָס ער געפינט זיך אין פאַריז. ער איז געוועזן אין קאָמיטעט פון דער „אַלגעמיינער געזעלשאַפט פון פראַנצויזישע וויינגערטנער־בעזיצער" און דער סעקרעטאַר פון קאָמיטעט איז געווען אַזוי ליבליך, אַז ער האָט איהם, אַנדראָניקאָוו'ן, אַרויסגעגעבען זעכציג רעקאָמענדאַציע־בריף צו די גרעסטע בעזיצער פון די פראַנצויזישע וויינגערטנער. נאָר אַנדראָניקאָוו'ן האָט שטאַרק בעאונרוהיגט, וואָס ער רעדט קיין וואָרט פראַנצויזיש נישט. כל זמן ער איז דאָ אין פאַריז, איז נישט שווער צו בעגעהן זיך. ער האָט פיל בעקאַנטע און זיי געהען מיט איהם וויפיל ער דאַרף. אָבער ווי לאָזט מען זיך פאָהרען אין דער פּראָווינץ, נישט קענענדיג די שפּראַך?

—פאַרוואָס זאָלט איהר נישט פאָהרען מיט דעם פירשט

אַנדראָניקאָוו אַלס דאָלמאַטש?—האָט מיר אַ זאָג געטהון ניקאָלאַיעווסקי—איהר האָט איצט אַלץ איינס קיין שום בעשעפטיגונג נישט. וואו וועט איהר געפינען נאָך אַזאַ געלעגענהייט, אַרומצופאָהרען איבער פראַנקרייך און בעקענען זיך מיט דער פראַנצויזישער פראָווינץ? דערצו וועט איהר פאַר די עטליכע חדשים פערדינען שעהנע עטליכע הונדערט פראַנק.

מיר איז דער פלאַן געפעלען געוואָרען. אַנדראָניקאָוו האָט איהם אויך מיט פרייד אָנגענומען און אין עטליכע מינוט זענען מיר דורכגעקומען. אַנדראָניקאָוו האָט מיר פאָרגעלעגט, חוץ אַלע הוצאות, געהאַלט צעהן רובל טעגליך. דערביי האָט ער צוגעגעבען, אַז ער אַליין בעקומט דרייסיג רובל געהאַלט פון די, וואָס האָבען איהם קאָמאַנדירט. מיר האָבען בעשטימט אַרויסצופאָהרען אין צוויי טעג אַרום.

דער ערשטער פונקט פון אונזער מאַרשרוט איז געווען די שטאָדט נאַנט. דאָרט האָבען מיר געדאַרפט אָבשטייגען און פאָהרען עטליכע צעהנדליג וויאָרסט מיט אַ פוהר צום ערשטען וויינגאָרטען.

ווען דער צוג האָט זיך אָבגעשטעלט ביי דער סטאַציע נאַנט און איך, מיט דעם פירשט אַנדראָניקאָוו זענען אַרויס פון דעם וואַגאָן, האָב איך בעמערקט פון דער וויטען, אויף דער פלאַטפאָרם, אַ גרופע מענשען געקליידעט אָפיציעל, אין צילינדערהיט און אין לאַנגע שוואַרצע רעק. צווישען זיי האָב איך גלייך דערקענט דעם גראַף לע־בלואַ, דעם אָנפיהרער פון דער קלעריקאַלער גרופע אין סענאַט (אַלס זשורנאַליסט פלעג איך אָפט זיין אין סענאַט און האָב געקענט אין פנים כמעט אַלע סענאַטאָרען). די אויסערגעוועהנליכע גרופע האָט, ווייזט אויס, עמיצען אָבגעוואַרט: אַלע האָבען זיך אונרוהיג, זוכענד אַרומגעקוקט.

בעמערקענדיג אונז ביידען, האָבען צוויי פון דער גרופע

זיך אָבגעטיילט און זענען צוגעגאַנגען צו אונז. איינער פון זיי האָט זיך זעהר העפליך געווענדט צו מיר:

—זענט איהר נישט אפשר דער פירשט אַנדראָניקאָוו?

—ניין, אָט דער הער איז פירשט אַנדראָניקאָוו,—האָב איך אָנגעוויזען אויף מיין מיטרייזער.

די צוויי שלוחים האָבען זיך גיך אומגעקעהרט צו זייער גרופע, אַ קליינע ווײַלע האָט מען זיך דורכגערעדט, נאָכדעם האָט זיך די גאַנצע גרופע אַ לאָז געטהון מיט פייערליכע טריט אין אונזער זייט.

—וואָס זאָל דאָס בעדייטען?—האָב איך זיך געוואונדערט.

—קלויבט מען זיך אונז אַרעסטירען?—האָט מיט אַנ'אומרוהיגען קול אַרויסגעזאָגט אַנדראָניקאָוו.

—פאַר וואָס? פאַר ווען?

—שדים ווייסען זיי! אַ פרעמד לאַנד. ווער קאָן וויסען זייערע דינים און מנהגים! הערט מיין וואָרט, מען קלויבט זיך אונז אַרעסטירען. דאָס ווייס איך, אַז זייערע פּאָליציאַנטען געהען שטענדיג אין צילינדערס און אין שוואַרצע רעק...

דערווייל איז די גרופע צוגעגאַנגען נאָהנט צו אונז. דער גראַף לע-בלואַ איז אַרויסגעטראָטען פאָראויס און, ווענדענדיג זיך צום פירשט אַנדראָניקאָוו, האָט ער אָנגעהויבען מיט אַ פייערליכער שטים:

—מ'סיע לע פרענס! הער פרינץ! די שטאָדט נאַנט איז גליקליך אויפצונעהמען אַזאַ גרויסען און חשוב'ן גאַסט, ווי איהר זענט! אַלס פאָרזיצענדער פון אָרטיגען מוניציפּאַליטעט קום איך מיט די מיטגלידער פון מוניציפּאַליטעט בעגריסען אייך, הויכער און חשוב'ער גאַסט, אין די ווענד פון אונזער אַלטער און איידעלער שטאָדט...

ער איז אַריבער צום רוסיש-פראַנצויזישען פערבאַנד, האָט אַרויסגעזאָגט פיל שבחים אי רוסלאַנד, אי איהר קייזער און איבערהויפּט דער רוסישער אַרמעע און פערענדיגט מיט אַנ'איינלאַדונג דעם פירשט אַנדראָניקאָוו אויף אַ פייערליכען מיטאָג.

פון די ערשטע ווערטער האָב איך גלייך פערשטאַנען,

וואָס דאָ קומט-פאַר. דאָס וואָרט פירשט (פּרענס) האָט ביי דעם מוניציפּאַליטעט און דעם גראַף לע-בלוא געשאַפען די פאָרשטע-לונג, אַז דאָס איז אָנגעקומען צו זיי אַ גרויספירשט פון דער קייזערליכער משפחה, דעם קייזערס אַ ברודער אָדער אַ פעטער, און זיי האָבען, פערשטעהט זיך, געוואָלט איהם אָבגעבען דעם געהעריגען כבוד.

אויסהערענדיג די רעדע, האָב איך געזאָגט דעם גראַף לע-בלוא:

—הער גראַף! דער פּרינץ אַנדראָניקאָוו רעדט, ליידער, נישט קיין פראַנצויזיש. איך בין זיין דאָלמאַטש. ערלויבט מיר איבערצוגעבען איהם אין רוסיש אייערע ליבליכע ווערטער.

מיט אַ טעאַטראַלען זשעסט האָט מיר דער גראַף געגעבען די ערלויבעניש.

—אַנדריי וולאַדימיראָוויטש!—האָב איך זיך געווענדט צו אַנדראָניקאָוו'ן (דוכט זיך אַזוי האָט ער געהייסען)—דאָ האָט זיך געשאַפען פאַר אייך אַ זעהר אונאָנגענעהמע לאַגע. דער פּרעזי-צענדער פון מוניציפּאַליטעט האָט אייך בעגריסט מיט אַ רעדע, אין וועלכער ער האָט אייך אָבגעגעבען קייזערליכען כבוד. חוץ דעם לאַדט ער אייך איין אויף אַ פייערליכען מיטאָג.

—אַלץ בעסער ווי זיין אַרעסטירט,—האָט אַ מורמעל גע-טהון אַנדראָניקאָוו.

—אָבער וואָס ענטפערט מען זיי?

—שיקט זיי צו אַלדי שוואַרץ יאָהר,—האָט אָבגעענטפערט אַנדראָניקאָוו.

—דאָס איז וועניג,—האָב איך זיך אָבגערופען,—איהר האָט וועניג ווערטער אַרויסגעזאָגט, כדי איך זאָל קאָנען איבערגעבען אייער אַנטוואָרטס-רעדע. נישט פערגעסט, אַז מיר האָבען צו-טהון מיט קולטורעלע מענשען און אויף אַ רעדע מוז מען ענט-פערן מיט אַ רעדע. רעדט כאָטש נאָך אַ האַלבע מינוט.

אַנדראָניקאָוו האָט זיך נישט איינגעהאַלטען פון אַ שמייכעל און אָנגעהויבען מיט דעם טאָן פון אַ רעדע:

—אַז איך וואָלט ריידען פראַנצויזיש, וואָלט איך זיי זאָ-

גען, אַז ס'איז אַ חרפּה און אַ בושה פאַר רעפּובליקאַנער, פאַר מענשען, וועמענס עלטערן האָבען אַראָבגענומען דעם קאָפּ אַ קייזער און געמאַכט אַ גרויסע רעוואָלוציע, אַזוי צו טאַנצען אויף די הינטער-פיסלעך פאַר עמיצען, וואָס טראָגט דעם טיטול פירשט! איך וואָלט זיי זאָגען...

—גענוג,—האָב איך זיך אָבגערופען.—איהר האָט שוין אָב-גערעדט, וויפיל עס איז נויטיג געווען. איצט לאָזט מיך. איך וועל זיי שוין קלאָר מאַכען אייער גאַנצען יחוס.

איך האָב זיך געווענדט צום גראַף לע-בלואַ, האָב אויך געמאַכט אַ געהעריגען טעאַטראַלען זשעסט און מיט דעמזעלבען פייערליכען טאָן, וואָס דער גראַף, האָב איך אָנגעהויבען:

—מ'סיע לע קאָנט! הער גראַף! דער פירשט אַנדראָניקאָוו זאָגט אַרויס דעם הערצליכסטען דאַנק דער מוניציפּאַליטעט פון דער שטאָדט נאַנט און אייך, זיין פּאָרזיצענדען, פאַר אייער ליבליכער בעגריסונג און פאַר די איידעלע גרויסמוטיגע ווער-טער, וואָס איהר האָט איהם אַרויסגעזאָגט, און אויך פאַר אייער ליבליכער איינלאַדונג!... נאָר דער פירשט אַנדראָניקאָוו רעכענט פאַר נויטיג צו ערקלערען אייך, אַז דאָ איז פאָרגעקומען אַ גרויס מיספערשטענדעניש. דער טיטול „פירשט" האָט אייך אַריינ-געבראַכט אין אַ טעות. איהר האָט פעררעכענט דעם פירשט פאַר אַ גרויספירשט, לכל הפחות פאַר איינעם פון דער קייזערליכער פאַמיליע. באמת אָבער איז ער להלוטין אַ פּריוואַטער מענש, ער קומט פון קאַווקאַז און אויף קאַווקאַז טראָגען אַלע גוטבע-זיצער דעם טיטול פירשט, וואָס האָט קיין שום בעדייטונג נישט. דעריבער מוזט איהר פערשטעהן, אַז דער הער אַנדראָניקאָוו קאָן נישט אָננעהמען אייער איינלאַדונג, פאַר וועלכער ער דאַנקט אייך הערצליך נאָכאַמאָל...

איך האָב נאָך קיין צייט נישט געהאַט צו ענדיגען, ווי דער גראַף האָט זיך ווידער געווענדט צו אַנדראָניקאָוו'ן מיט אַ נייער רעדע:

—מ'סיע לע פּרענס! פון די ערשטע ווערטער האָב איך פערשטאַנען, אַז מיר זענען בעגאַנגען אַ פעהלער, וואָס מיר האָ-

בען זיך אַזוי אָפיציעל געווענדט צו אייך. מיר האָבען געדאַרפט פערשטעהן, אַז אַזאַ פּערזענליכקייט ווי איהר, אַרומפאָהרענדיג איבער אַ פרעמד לאַנד, בעגעהרט אָבצוהיטען אַ שטרענגען אינ־קאָגניטאָ... איך ענטשולדיג זיך זעהר און, שוין נישט אָפיציעל, נאָר פּערזענליך, האָב איך די עהרע איינצולאַדען אייך צו זיך אויף מיטאָג און איך האָף, אַז איהר וועט מיר אין דעם נישט אָבזאָגען.

דער פירשט אַנדראָניקאָוו האָט מיט אונגעדולד געקוקט אויף מיר, וואַרטענדיג, איך זאָל איהם ערקלערען, וואָס דער גראַף האָט געזאָגט.

—דער גראַף פאָדערט פון אייך צוויי זאַכען: ערשטענס, איהר זאָלט נישט אַנדערש זיין אַ גרויספירשט, צווייטענס, איהר זאָלט עסען ביי איהם מיטאָג.

—איהר פערשטעהט, וואָס דערפון קאָן אַרויסקומען?—האָט זיך צוהיצט אַנדראָניקאָוו,—אויב מען וועט זיך דערוויסען וועגען דעם אין פּעטערבורג, וועט מען זאָגען, אַז איך בין אַרומגע־פאָהרען איבער פראַנקרייך, אַרויסגעבענדיג זיך פאַר אַ גרויס־פירשט. דערום זאָגט זיך קאַטעגאָריש אָב פון דעם מיטאָג און מאַכט אַ סוף צו דער נאַרישער קאָמעדיע!

איך האָב ווידער גענומען ערקלערען דעם גראַף די לאַגע און פערזיכערט איהם, אַז דאָ איז נישט קיין „אינקאָגניטאָ", נאָר אַ מיספערשטענדניש און פאַרגעשטעלט איהם, אין וואָס פאַר אַ פאַלשער לאַגע אַנדראָניקאָוו וואָלט זיך געפונען, ווען ער וואָלט אָננעהמען די איינלאַדונג, ווי אַ פערשטעלטער גרויס־פירשט.

—דער גראַף האָט אָבער נישט געוואָלט הערען. פאַר איהם איז קיין שום ספק נישט געווען, אַז די גאַנצע רעדעס מיינע האָבען דעם ציל אָבצוהיטען דעם אינקאָגניטאָ פון גרויספירשט. שוין אַ ביסעל אויפגערעגט, האָט ער ווידער גענומען פערזי־כערן, אַז דעם פירשטס אינקאָגניטאָ וועט ווערען שטרענג אָב־געהיט. דערביי האָט ער צוגעגעבען, אַז ווען דער פירשט וועט

נישט אָננעהמען זיין איינלאַדונג, וועט ער, דער גראַף, איינזעהן אין דעם אַ פּערזענליכע בעליידיגונג.

איך האָב איבערגעגעבען זיינע ווערטער אַנדראָניקאָוו'ן. ביי דעם גרוזין האָט זיך מיטאַמאָל פונאַנדערגעגאָסען איבער'ן פּנים אַ גוטמוטיגער קינדערשער שמייכעל.

—ווי רעכענט איהר—האָט ער אַ פרעג געטהון,—וועט זיין אַ גוטער מיטאָג?

—זעהר אַ גוטער.

—און וויין וועט אויך זיין?

—נאָך ווי? איך רעכען, אַז ביי אייך, אויף קאַווקאַז האָט איהר נישט געטרונקען אַזאַ וויין, ווי מען וועט דאָ דערלאַנגען.

—ווייסט איהר וואָס? איך וועל געהן צו זיי אויף מיטאָג, און זאָל זיך זיין וואָס עס ווילל! מען דאַרף זיך דאָך ווי-עס-איז פונאַנדערבינדען מיט זיי. זאָגט, אַז איך נעהם אָן די איינלאַדונג, ווי אַ פּריוואַטער מענש און מיט דעם תּנאי, אַז קיין שום טאָאַסטען און רעדעס זאָלען נישט געהאַלטען ווערען.

איך האָב עס איבערגעגעבען דעם גראַף. ער איז געווען איבערגליקליך. אָבדאַנקענדיג אַנדראָניקאָוו'ן פאַר דער גרויסער עהרע, וואָס ער האָט איהם פערשאַפט, האָט ער זיך געווענדט צו מיר און זעהר העפליך איינגעלאַדען אויך מיך אויפ'ן מיטאָג. איך, אַלס דאָלמאַטש, האָב, פערשטעהט זיך, נישט געקאָנט אָבזאָגען זיך פון דער איינלאַדונג.

ווען מיר זענען אַרויסגעגאַנגען פון וואָקזאַל, האָבען מיר געטראָפען עטליכע עקיפּאַזשען, וואָס האָבען אויף אונז געוואַרט. אַנדראָניקאָוו'ן און מיך האָט דער גראַף איינגעלאַדען צו זיך אין זיין עקיפּאַזש און מיר זענען אַוועקגעפאָהרען צום גראַף אין רייכען פּאַלאַץ.

דער מיטאָג האָט זיך אָנגעהויבען אום זעקס און געענדיגט זיך אַרום עלף ביינאַכט. איך האָב אָבגעצעהלט ביז זעכצעהן געריכטען און אַלערליי וויינען פון די עלטסטע און בעסטע. קיין טאָאַסטען און רעדעס זענען נישט געוועזען. דער גראַף האָט זיך געהאַלטען זעהר טאַקטיש און האָט מעהר נישט, אַ פּאַר

מאָל פֿערפֿיהרט אַ געשפּרעך וועגען דעם טאַריף אויף אויסלענדישע ווייגען, וועלכער האָט געדאַרפֿט איבערגעקוקט ווערען אין רוסלאַנד. דער פֿירשט אַנדראָניקאָוו האָט זיך פֿון די ערשטע גלעזער וויין זעהר אויפֿגעמונטערט און גענומען דערצעהלען מעשיות און אַנעקדאָטען פֿון קאַווקאַז. זיי זענען נישט געווען איבריג וויציג, נאָר די צוהערער האָבען געפֿונען פֿאַר נויטיג פֿון העפֿליכקייט שטאַרק צו לאַכען. פֿון מוניציפּאַליטעט זענען געווען צום מיטאָג אַ מענשען צעהן. זיי האָבען זיך געהאַלטען זעהר בעשיידען און נישט געוואַגט ווענדען זיך פּערזענליך צו אַנדראָניקאָוו'ן. זיי האָבען אַלץ מיך פֿונאַנדערגעפֿרעגט וועגען איהם. אייגער פֿון זיי האָט זיך געווענדט צו מיר מיט אַזאַ פֿראַגע:

—פּאַרדאָן! צי שטעהט איהר נישט פֿילייכט אין דער ראַנג פֿון אַ „פּאָפּ" ביי דער פּערזענליכקייט פֿון פּרינץ?

איך האָב אין אָנהויב נישט פֿערשטאַנען די פֿראַגע. ערשט שפּעטער האָב איך תּופס געווען איהר בעדייטונג: אין די מזרח-לענדער האָבען די פּרינצען און הערשער ביי זיך גייסטליכע אַלס ראַטגעבער. אפשר בין איך אַזאַ גייסטליכער מאַגיסטער? אַ מין טיבעטער לאַמאַ?

נאָכ'ן מיטאָג, ווען מען האָט דערלאַנגט קאַווע אין צווייטען צימער, וואו מען האָט פֿעררויכערט ציגאַרען, איז צו מיר צוגעגאַנגען דער גראַף לע-בלואַ. פֿון דעם אויסגעטרונקענעם וויין, איז ער געווען, אין אַ געהויבענער שטימונג. ער האָט מיך אַרומגענומען, אָבגעפֿיהרט אָן אַ זייט און מיט זעהר אַ כיטרען שמייכעל איינגערוימט מיר אַ סוד:

—איהר מיינט, איך פֿערשטעה נישט די גאַנצע געשיכטע? איך פֿערשטעה זי גאַנץ גוט! איך בין זיכער, אַז דער פּרינץ רעדט און פֿערשטעהט זעהר גוט פֿראַנצויזיש! נאָר... דאָס איז אַ טיפּע פּאָליטיק!

און ער איז פֿערבליבען אין דער זיכערקייט, אַז ער האָט אויפֿגענומען ביי זיך אַ גרויספֿירשט, וועלכער האָט, ווי עס פּאַסט פֿאַר אַנ'אַזיאַטישען פּאָליטיקער, אומישנע געמאַכט אַנ'אַנ-

שטעל, אַז ער פערשטעהט נישט די שפּראַך, כּדי נישט אַרויס-צורײדען זיך מיט אַנ׳איבעריגען וואָרט.

מיר האָבּען איבערגענעכטיגט אין אַ האָטעל אין צוויי בעסטע צימערן, וועלכע מען האָט פאַר אונז צוגעגרייט, און אויף מאָרגען פריה זענען מיר אָבגעפאָהרען אין דער גרויסער ווײן-גערטנערײ, וועלכע מיר האָבּען געדאַרפט בּעזוכען.

קומענדיג פון גראַפּס מיטאָג, האָבּען מיר ערשט אַ טראַכט געטהון, ווי אַזוי האָט זיך עס דער גראַף דערוואוסט וועגען אַנדראָניקאָווס אָנקומען אין נאַנט? מיר האָבּען גלײך פערשטאַנען, אַז דאָס האָט א׳הם מודיע געווען דער סעקרעטאַר פון דער „אַלגעמײנער ווײנגערטנער-געזעלשאַפט”. איצט איז אַנדראָניקאָװ׳ן קלאָר געוואָרען די גאַנצע אויפפיהרונג פון דעם סעקרעטאַר, וועלכער האָט זיך זעהר בּעמיהט צו מאַכען בּעקוועמער אַנדראָניקאָווס רײזע. דער סעקרעטאַר איז געווען זיכער, אַז ער האָט צוטהון מיט אַ גרויספירשט, און געהאָפט צו בּעקומען פון דער רוסישער רעגירונג אַנ׳אָרדען... עכט-פראַנצויזיש!

פ. ל. לאווראָװ

אין דער געזעלשאַפטליכער בעוועגונג פון דער צווייטער העלפט פון נייגצעהנטען יאָהרהונדערט פערנעהמט לאַווראָוו איי־נעם פון די אָנגעזעהענסטע און בכבוד'יגסטע ערטער. אַלס גע־לעהרטער, איז ער געוועזן אַ גרויסער שעפערישער גייסט מיט אַ קאָלאָסאַלער ערודיציע. אַלס כלל-טהוער, געהערט ער צום טיפ „פיהרער", וועלכע זענען די „געדאַנקען-בעהערשער" פון גאַנצע דורות.

„דער הערשער איבער מוחות" איז ער שוין געוואָרען באַלד נאָך זיין ערשיינען אויף דער ליטעראַריש-געזעלשאַפטלי־כער אַרענע. זיינע „היסטאָרישע בריף", וועלכע זענען ערשינען אין יאָהר 1869, האָבען געמאַכט אַ גרויסען רושם אין יענער צייט. די „היסטאָרישע בריף",—זאָגט לאַוראָווס ביאָגראַף ס. נ. ראָזאַנאָוו—„זענען געוועזן דאָס טיש-בוך, די עוואַנגעליע פון דער יוגענד אין פערלויף פון די זיבעציגער יאָהרען. און אפילו היינט זענען פיל געדאַנקען פון די „בריף" שטאַרק פּאָפּולער צווישען אַלע געבילדעטע און אָנשטענדיגע מענשען פון רוס־

לאַנד... יאָ, מ'האָט געדאַרפט זיין אַ צייט-מענש פון די זיבעציגער יאָהרען, בעת דער עפּאָכע פון „געהן אין פאָלק", אום צו זעהן אַרום זיך דעם מעכטיגען איינפלוס פון די „היסטאָרישע בריף". פיל פון אונז, דאַן נאָך יונגעלייט, און טייל נאָך אפילו יונגלעך, פלעגען זיך נישט צושיידען מיט דעם קליינעם, צושאָטענעם, איבערגעלעזטען און גענצליך-צוריבענעם ביכלעל. עס פלעגט ליגען ביי אונז צוקאָפּענס, און ביינאַכט, ביים לעזען פלעגען מיר עס בענעצען מיט אונזערע הייסע ענטוזיאַסטישע טרעהרען, זענענדיג גרייט—צו לעבען און צו שטאַרבען פאַר די ערהויבענע אידעען... ווי פרעהליך פלעגען אונזערע הערצער צאַפּלען, אין וואָס פאַר אַ גרויסקייט פלעגען מיר זיך פאָרשטעלען דאָס בילד פון דעם פערזענליך אונז בעקאַנטען פאָטער פון אונזערע געדאַנקען, פון דעם ווייטען פון אונז פיזיש, אָבער נאָהנטען צו אונז גייסטיג מיט זיין לעהרע, וועלכע האָט אונז געוועקט צו אַנ'אויפריכטיגען קאַמף פאַר אונזערע איבערצייגונגען.

לאַווראָוו איז געבליבען אויך „דער לעהרער" פון די שפּעטערע דורות. ער איז עס געבליבען פאַר פיל אויך דאַן, ווען עס זענען ענטשטאַנען גאַנץ נייע שטרעמונגען אינ'ם געזעלשאַפטליכען געדאַנק. אפילו אין דער עפּאָכע פון העכסטען אויפשוואונג פון מאַרקסיזם, איז לאַווראָוו געבליבען פאַר דער גאַנצער וועלט דער פאָרשטעהער פון רוסישען געזעלשאַפטליכען געדאַנק, און געווען אַרומגערינגעלט מיט'ן אַרעאָל פון גרויסקייט, טיפער אַכטונג און אַלגעמיינער ליבע. נישט נאָר זיינע אידעען-אָנהענגער, נאָר אויך זיינע אידעען-געגנער און אפילו שונאים האָבען געמוזט די קעפּ בויגען פאַר דער ווי דימענט האַרטער אין זיינע איבערצייגונגען און ווי דימענט ריינער פערזענליכקייט, וועלכע האָט נישט פערשטאַנען קיין קאָמפּראָמיסען, וועלכע האָט נישט געוואוסט פון קיין אַנדער גליק, ווי דאָס אויפריכטיגע דינען די העכערע מענשהייט-אידעאַלען.

אַלס מאָראַלישע פערזענליכקייט האָט לאַווראָוו דערגרייכט צו אַ זעלטענע שלמות. אַ מענש מיט אַ שטאָל האַרטען ווילען,

אַ זעלטען-גאַנצער מענש מיט אַ הויך ענטוויקעלטען בּעוואוסטזיין פון מאָראַלישען - חוב און זעלבּסטווירדע, האָט לאַווראָוו געהאַט דעם מוט צו פערווירקליכֿען אין זיין פּריוואַטען לעבּען די העכֿערע עטישע אידעאַלען, וועלכֿע ער האָט אין זיינע וויסענשאַפטליכֿע אַרבּייטען פאָרגעשטעלט אַלס דעם עיקר פון פּראָגרעס און זיי פאָרמולירט מיט די ווערטער: „לעבּען לויט די אייגענע אויסגעאַרבּייטע איבּערצייגונגען”.

איינער פון לאַווראָווס נאָהנטסטע פריינד—זיין דאָקטאָר א. א. עפּראָן, גיט פאָלגענדע כֿאַראַקטעריסטיק וועגען דער מאָראַלישער פערזענליכֿקייט פון לאַווראָוו'ן: „עס איז קיין שום ספק נישט, אַז דער עצם מהות פון לאַווראָווס נאַטור איז געווען: דאָס בּעוואוסטזיין פון מאָראַלישען חוב; און דאָס בּעוואוסטזיין איז בּיי איהם געווען אויף דער הויך פון אַ רעליגיעזען קולט בּיז דער לעצטער מינוט פון זיין לעבּען. זיין אונאויפהערליך שטרעבּען נאָכ'ן וויסענשאַפטליכֿען אמת אין דער טעאָריע און זיין נישט וועניגער שטאַרקער שטרעבּען נאָך מאָראַלישע מעשים אין דער פּראַקטיק, האָבּען זיך צונויפגעטראָפען אין אָט דער אונגעוועהנליך תמימות'דיגער נאַטור אַזוי ענג און אונצורייסבּאַר, אַז געוועהנליך איז שווער געווען אין איהם אונטערצושיידען דעם אָבּיעקטיווען געלעהרטען פונ'ם סובּיעקטיווען מאָראַליסט. דער צוקונפטיגער היסטאָריקער פון דער גייסטיגער און מאָראַלישער בּעוועגונג אין אונזער עפּאָכֿע, וועט זיכֿער אָנווייזען אונזער ערשט-קלאַסיגען רוסישען פילאָזאָף-סאָציאַליסט, זיין בּכבוד'יג אָרט אין פּאַנטעאָן פון די גרויסע דענקער פון ניינצעהנטען יאָהרהונדערט”.

דערזעלבּער א. א. עפּראָן דערצעהלט וועגען דעם איינדרוק, וועלכֿען לאַווראָוו האָט געמאַכט אויף איינעם, „אַ רוסישען דאָקטאָר, אַ טיפּישער סקעפּטיקער”,—Fin de siecle, וועלכֿער איז צופעליג אַריינגעפאַלען אויף אַ פערזאַמלונג, אויף וועלכֿער לאַווראָוו האָט געהאַלטען אַ רעדע. דער דאָקטאָר האָט „געהאָרכֿט מיט אַנ'איינגעהאַלטענעם אָטעם און צום סוף האָט ער נישט געקאָנט איינהאַלטען די טרעהרען”. אויף דער פראַגע, וואָס האָט

איהם אַזוי גערירט, האָט ער געענטפערט: דער מערקווירדיגער אַלטיטשקער בעזיצט אַ וואונדערליכע קראַפט פון סוגעסטירען: בלויז מיט זיין אויסזעהן דערוועקט ער די בירגער-געפיהלען און זיינע רייד האָבען אַ ספּעציפישע ווירקונג אויפ'ן קראַנקען געוויסען פון רוסישען אינטעליגענט. איך בין אַנ'אונהיילבאַרער אינדיפּירענט און גלויב אין גאָרנישט, נאָר דעם אָווענד וועל איך קיינמאָל נישט פערגעסען. פאַר מעהר עמפּפינדליכע סוביעקטען, וואָס גלויבען אין דער מענשהייט, בעזונדערס פאַר דער יוגענד, איז דער רבי פון דער רוסישער רעוואָלוציע פּשוט געפעהרליך. ער קאָן בעגייסטערן אויף די מוטיגסטע קרבנות, אויף די פערצווייפעלטסטע אונטערנעהמונגען.

ב

די גרונד-שטריכען פון לאַוראָווס כאַראַקטער זענען אַ טיף און שטרענג אמת'דיגקייט, אויפריכטיגקייט און תמימות. אויסערדעם האָט ער זיך אויסגעצייכענט מיט אַ גוואַלדיגער בעשיידענקייט, וואָס האָט זיך כמעט געגרענעצט מיט נישט-דרייסטקייט. אָט די בעשיידענקייט האָט זיך געלאָזט פיהלען אין זיינע וויסענשאַפטליכע אַרבייטען. נישט קוקענדיג אויף זיין ריזיגען, פּשוט ענציקלאָפּעדישען וויסען, האָט ער אין זיינע פילאָזאָפישע און סאָציאָלאָגישע ווערק זיך כמעט קיינמאָל נישט ערלויבט צו ריידען אין אַ דאָגמאַטישער פאָרם. „דוכט זיך", „ס'איז דאָ אַ גרונד צו קלערען", „מ'קאָן זיך משער זיין", „ס'איז זעהר גלויבליך", „מיר וועלען, דוכט זיך, קיין טעות נישט האָבען, ווען מיר וועלען זאָגען", א. אַ. וו. אַזעלכע אויסדריקען טרעפען מיר אין זיינע וויסענשאַפטליכע ווערק.

כאַראַקטעריסטיש איז אויך געווען לאַוראָווס בעציהונג צו זיין אייגענער ליטעראַרישער טעטיגקייט. ער האָט זי בעטראַכט נאָר אַלס געוועהר פאַר דער פערווירקליכונג פון זיין אידעאַל.

אין זיינע געדאַנקען האָט זיך זיין ליטעראַרישע אַרבייט אַבסאָ-לוט נישט געבונדען מיט'ן אייגענטום-רעכט אויף די אַרבייטען אָדער מיט'ן „ליטעראַרישען שם". „פון דעם, וואָס דער אָדער יענער געדאַנק איז געבוירען געוואָרען אין מיין קאָפּ,—האָט ער איינמאָל בעמערקט,—וואָס איך האָב איהם בעאַרבייט און אַרויס-געזאָגט, איז נאָך נישט געדרונגען, אַז ער מוז טראָגען מיין נאָמען. דער עיקר איז, אַז די אַרויסגעזאָגטע אידעע, אויב זי איז נאָר נוצליך פאַר דער מענשהייט, זאָל וואָס מעהר פער-שפרייט און פּאָפּולער ווערען".

לאַווראָוו'ן האָט ווייניג-וואָס געאַרט, וואָס זיין סאָציאָלאָ-גישע טעאָריע פון פּראָגרעס, דעם סוביעקטיווען מעטאָד וועגען דער ראָליע פון דער פּערזענליכקייט אין דער געשיכטע, האָט מען צוגעשריבען אַ צווייטען. זיינע פיל אַרטיקלען אין די זשור-נאַלען און צייטונגען, האָט ער יעדעס מאָל אונטערגעשריבען מיט אַנ'אַנדער פּסעוודאָנים*). אָפט האָט ער זיך איינגאַנצען נישט אונטערגעשריבען. מיט פערגעניגען האָט ער איבערגעגעבען צו דער דיספּאָזיציע פון די חברים זיינע כתב-יד'ן צו בענוצען זיך מיט זיי פאַר ליטעראַרישע אַרבייטען. ווי אָפט פלעגט ער אי-בעררייסען די אַרבייט איבער זיין הויפּט-ווערק „אַ פּראָבע איבער דער געשיכטע פונ'ם געדאַנק", אום צו פערנעהמען זיך מיט דער קליינליכער טעגליכער ליטעראַרישער אַרבייט, צו ענטפערן אויף אינטערוויוען, רעדעס אויף פערזאַמלונגען א. אַ. וו.

איינער פון לאַווראָוס פריינד האָט איהם איינמאָל גע-פרעגט:

—פאַרוואָס האָט איהר, פּיאָטר לאַווראָוויטש, ביי אייער

---

*) עטליכע פון לאַווראָווס פּסעוודאָנימען: אויסער פּ. ל. פּע, האָט ער זיך נאָך אונטערגעשריבען: פּ. מירטאָוו, פּ. קרעדאָוו, פּ. איגריזמאָוו, פּ. אוג—מאָוו, פּ. סטאָיק, פּ. שאַשקין, פּ. קראַקאָוו ס. קאַשקין, אָלגין, אַרנאָלד. די אַרטיקלען „די ציווי-ליזאַציע און די ווילדע שבטים", „צום מענש" און אַנדערע, האָט ער איינגאַנצען נישט אונטערגעשריבען.

מאַטעמאַטישען געדאַנק, נישט אויסגעקליבען זיך דאָס געביט פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע?

—זעהט איהר—האָט ער געענטפערט,—איך האָב שטענדיג אַ כּלל נישט צו שרייבען גראָד איבער די געגענשטענדען, וועל-כע אינטערעסירען מיך פּערזענליך, נאָר איבער די, וועלכע קאָנען ברענגען וואָס מעהר נוצען דעם לעזער. די פּאָליטישע עקאָנאָמיע געפינט זיך אין גוטע הענד, ביי טשערנישעווסקי׳ן. אָבער וועגען געשיכטע און פילאָזאָפיע האָט מען ביי אונז נאָך ווייניג געשריבען און נישט ווי עס געהער צו זיין. האָב איך זיך דעריבער גענומען פאַר אָט די פערנאַכלעסיגטע וויסענ-שאַפטען.

לאַווראָוו האָט זיך אויסגעצייכענט מיט אַנ׳אויסערגעוועהנ-ליכער אַרבייטס-ליבע און אַרבייטס-פעהיגקייט. די צאָהל פון געדרוקטען מאַטעריאַל, וואָס ער פלעגט דורכלעזען, איז געווען אַ קאָלאָסאַלע. אין די לעצטע יאָהרען פלעגט ער בעקומען דריי פראַנצויזישע צייטונגען, צוויי דייטשע, איין ענגלישע און צוויי רוסישע, אַכט חודש-זשורנאַלען און ליטעראַרישע זשורנאַלען אויף פראַנצויזיש, דייטש, ענגליש און פינף רוסישע זשורנאַלען („וויעסטניק יעווראָפּי״, „רוסקאָיע באָגאַטסטוואָ״, „רוסקאַיאַ מיסל״, „מיר באָזשי״ און „עטנאָגראַפּיטשעסקאָיע אָבאָזרעניע״) און דאָס אַלץ האָט ער עהרליך איבערגעלייענט. ער האָט נאָך אפילו גע-האַט צייט איבערצוקוקען די פעליעטאָן-ראָמאַנען אין די צייַ-טונגען.

לאַווראָוו האָט זיך ערנסט אינטערעסירט מיט קונסט, וועל-כע ער האָט ליב געהאַט און פיין פערשטאַנען. ער האָט נישט דורכגעלאָזט קיין איין בעדייטענד ליטעראַריש-קינסטלעריש ווערק, ער זאָל עס נישט דורכלעזען, קיין איין בעדייטענדע קונסט-אויסשטעלונג, ער זאָל זי נישט בעזוכען. און כל-זמן זיינע כּחות האָבען איהם ערלויבט, האָט ער רעגעלמעסיג בעזוכט די אָפּערע און די דראַמאַטישע טעאַטערן. יעדעס מאָל, ווען מען האָט געשטעלט אַ וויכטיגע פּרעמיערע, אָדער ווען אַ גרויסער אַרטיסטישער טאַלענט איז אַרויסגעטראָטען אין אַ נייער ראָליע.

זיינע קונסט-רעצענזיעס, אָבּרופֿען און בּעמערקונגען האָבּען זיך שטענדיג אויסגעצייכֿענט מיט אַ סובּטעל פֿערשטענדניש און אָרי-גינאַליטעט.

בּעזיצענדיג אַן׳אויסערגעוועהנליך געזונדטען אָרגאַניזם, איז לאַוורעאָוו זיין גאַנץ לעבּען נישט קראַנק געוועזען אויף קיין איין ערנסטערע קראַנקהייט און אין זיין אונאויפֿהערליכֿער שווערער גייסטיגער אַרבּייט איז ער קיינמאָל נישט מיד געוואָרען. דער קאָפּ איז בּיי איהם שטענדיג געוועזען פֿריש. ער האָט קיינמאָל נישט געליטען קיין קאָפּ-וועהטאָג. אפילו אַ שטאַרקער טשאַד פֿלעגט איהם נישט שאַדען. אַ זכרון האָט ער געהאַט אַ פֿענאָ-מענאַלען. ער האָט דערקענט מענשען, וועלכע ער האָט אַמאָל פֿערבּייגעהענדיג בּעמערקט, ער פֿלעגט געדענקען דאַטעס, פֿאַק-טען, געשעהענישען פֿון מיט אַ האַלבּ יאָהרהונדערט צוריק. ער האָט געדענקט פֿיל לידער, וועלכֿע ער האָט אין דער יוגענד געהאַט אויסגעלערנט, און האָט ליבּ געהאַט זיי צו דעקלאַמירען אין אַן׳אינטימען קרייז. ער האָט געדענקט אויף אויסענווענדיג אַלע בּיכֿער פֿון זיין בּיבּליאָטעק און ער האָט געהאַט בּיז אַ צעהנדליג טויזענד בּענדער. אָפֿט פֿלעגט ווער קומען זיך אַן׳עצה האַלטען אין ליטעראַרישע ענינים, איז פֿון וואָס פֿאַר אַ געבּיט, פֿון וואָס פֿאַר אַ ספּעציאַליטעט דער ענין האָט נישט געזאָלט זיין, האָט דער גאַסט געמעגט זיין זיכֿער, אַז ער וועט בּעקומען בּפֿרטות אַלע אָנווייזונגען, ווי אַזוי צו דער אַרבּייט צוצוטרעטען, וועלכֿעס צו נעהמען בּעזונדערס אין אַכֿט, אָנווייזונגען אויף די נייעסטע און בּעסטע קוועלען. אַזעלכֿע שמועסען פֿלעגען זיך געוועהנליך ענדיגען אונגעפֿעהר מיט די ווערטער:

—דאָס בּעסטע בּוך פֿאַר אייער אַרבּייט וועט זיין—דאָס און דאָס. עס געפֿינט זיך בּיי מיר, נאָר איך האָבּ עס שוין לאַנגע יאָהרען נישט געהאַלטען אין דער האַנד. גיט עס אַ זוך בּיי מיר אין קאַבּינעט, רעכֿטס פֿון שרייבּטיש אין דער רייהע צווישען בּיידע טהירען, אויף דער דריטער פּאָליצע. עס איז אַ קליין בּיכֿעל, אַן׳אָבּגענוצטעס, אָהן אַ בּאַנד, מיט אַ גרויען שער-בּלאַט...

און דאָס ביכעל האָט זיך שטענדיג אַרויסגעוויזען פונקט אויף דעם אָרט און מיט דעם אויסזעהן, ווי ער האָט עס בעצייכענט.

ג

אויפ׳ן ערשטען קוק האָט זיך לאַווראָוו אויסגעוויזען עטוואָס אַ שטרענגער. אין תוך גענומען איז אין זיין כאַראַקטער נישט געווען נישט קיין סענטימענטאַלע ווייכקייט, נישט קיין בעזונדערע פיהלבאַרקייט. די טיפע צאַרטקייט, אויף וועלכער זיין נאַטור איז פעהיג געווען, איז געווען שטרענג פערבאָרגען אין איהם און האָט זיך נאָר אַרויסגעוויזען אין גאַנץ זעלטענע פאַלען. אין אַלגעמיין האָט דער געדאַנק ביי איהם געהערשט איבער׳ן געפיהל. זיין געדאַנק איז אָבער געווען אַזוי הויך, ערהאַבען און מענשליך, אַז אָפט האָט עס פערביטען און אפילו איבערגעיאָגט דאָס געפיהל. אַדאַנק דעם, איז לאַווראָווס בעציהונג צו מענשען געווען אַ העכסט אויפמערקזאַמע, פאָרזיכטיגע, גלייכצייטיג מיטפיהלענד און טאַקטיש. און דאָס האָט גורם געווען דעם צוטרויען צו איהם פון מענשען אָהן אונטערשיד פון ריכטונגען, ענטוויקלונגס-גראַד און געזעלשאַפטליכער שטעלונג. צו איהם איז מען געקומען נאָך עצות און הילף אין געזעלשאַפטליכע, ווי אויך אין פריוואַטע ענינים; צו איהם פלעגט די יוגענד קומען מיט איהר ערשטען עקסטאַז, מיט איהר וואַקלעניש און ספקות; צו איהם איז מען געקומען ענטשיידען שווערע פראַגען פון דער טעאָריע און לעבענס-פראַקטיק; צו איהם איז מען געקומען נאָך אַ טרייסט-וואָרט אין אַ פערזענליכען אומגליק. מען פלעגט צו איהם, נישט זעלטען, קומען אויך נאָך פראַקטיקציע אין דער ליטעראַרישער און וויסענשאַפטליכער וועלט, וואו ער האָט געהאַט די גרעסטע פערבינדונגען, און נאָך מאַטעריעלער הילף. און ער האָט יעדען אויסגעהערט געדולדיג, אויפ-

מערקזאַם, פערטראַכט זיך און געגעבען אויספיהרליכע ענטפערן און עצות און מיט וואָס ער האָט נאָר געקאָנט, אַרויסגעוויזען זיין הילף, טהוענדיג דאָס דערביי אַזוי פשוט און אַזוי טאַקטיש, אַז דער, וואָס האָט בעקומען, האָט נישט געפיהלט די מינדסטע אונאָנגענעהמליכקייט. בעזונדערס פיל האָט פון לאַווראָווס רייכער ביבליאָטעק גענאָסען די רוסישע קאָלאָניע אין פאַריז, פאַר וועמען זי איז אָפען געווען צו יעדער צייט.

פון דער אויסערליכער זייט איז לאַווראָווס לעבען געווען גוואַלדיג נאָרמאַל און בעשיידען. ער האָט פערנומען אַ ביליגע דירה פון דריי צימערן, וואו אַלע ווענד זענען געווען פערשטעלט מיט ביכער. קיין שטענדיגע בעדינער האָט ער נישט געהאַט, נאָר יעדען פריהמאָרגען פלעגט אַריינקומען אַ פרוי אויסראַמען און געבראַכט איהם עטליכע אייער אויף פרישטיק. אויף מיטאָג איז ער צופוס געגאַנגען אין אַ מיטעלמעסיגען רעסטאָראַן. קאַווע צו פרישטיק און טהיי אין אָוועגד האָט ער זיך אַליין אויפגעקאָכט אויף אַ ספירט-מאַשינקע. און דאָס אַלץ צו זיבעציג-פינפאונזיבעציג יאָהר.

די רוסישע אַקאַדעמישע יוגענד אין פאַריז האָט נישט נאָר געבויגען דעם קאָפּ פאַר לאַווראָווס פערזענליכקייט, נאָר האָט איהם אויך ליב געהאַט, ווי אַנ׳אייגענעם. אין זיין געבורטס-טאָג (2-טער יוני) און אין טאָג פון ניי-יאָהר, פלעגט ווערען זיין נישט גרויסע וואוינונג פערוואַנדעלט בוכשטעבליך אין אַ בלומען-גאָרטען. די סטודענטען און סטודענטקעס, וועלכע זענען אַהיימגעפאָהרען אויף פעריען, פלעגען נאָכ׳ן צוריקקומען ס׳ערשטע לויפען צו פ. ל., און די מעהר נאָהנטערע צו איהם, וועמען ער האָט גערופען „פריינד", פלעגען איהם ברענגען רוסישע טהיי, רוסישע קאָנפיטורען, אָדער (שוין אַ טייערערע מתנה) גרעטשענע קאַשע, וועלכע ס׳איז אין פאַריז נישט צו בעקומען. לאַוראָוו פלעגט פון צייט צו צייט בעקומען טהיי אויך פון וויי־טען סיביר—און אַט די מתנות האָבען איהם אַממיינסטען געפרעהט. בעזונדערס שטאַרק דערפרעהט און ביז צו טרעהרען גערירט איז ער געוואָרען, ווען ער האָט איינמאָל דערהאַלטען

פון סיביר, פון אַנ׳אונבעקאַנטער פּאָליטישער קאַטאָרזשאַנקע, זיין פּאָרטרעט, פרעכטיג געצייכענט מיט קויהל. אַ גאַנצען מאָנאַט האָט ער זיך נישט געקאָנט בערוהיגען און האָט אַלעמען געוויזען די טייערע מתנה און האָט עס געהאַלטען ביי זיך אין שלאָפצימער אויפ׳ן טיש. בכלל זענען זיינע געדאַנקען און געפיהלען אָפט געווען געווענדט צום „ווייטען סיביר״. אַ ריהרענדע קליינינקייט: דעם רוסישען ניי-יאָהר האָט לאַווראָוו בעגעגענט נישט לויט דער פּאַריזער, נאָר לויט דער סיבירער צייט לערך, פון 10¼ אָווענד.

די שטאַרקסטע און וואַרימסטע ליבע האָט לאַווראָוו אָבער געפיהלט צו רוסלאַנד. נישט-קוקענדיג אויף זיין לאַנגיעהריג לעבען אין גלות, איז ער ביז׳ן לעצטען טאָג געבליבען מיט אַלע פיברען פון זיין נשמה צוגעבונדען צו רוסלאַנד. ער האָט, אין פולען זין פון וואָרט, געלעבט מיט איהר לעבען, געשעמט זיך מיט איהר חרפה, געוועהטאָגט מיט איהר ווער. מיט וואָס פאַר אַ צאַפּעלדיגער אויפמערקזאַמקייט, מיט וואָס פאַר אַ שרעק ער האָט זיך אינטערעסירט מיט אַלעם, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין רוסלאַנד! מיט וואָס פאַר אַ האַרצקלאַפּעניש ער האָט אויסגעהערט יעדע בשורה, וואָס איז פון דאָרט געקומען! מיט וואָס פאַר אַ נייגעריגקייט ער איז צוגעשטאַנען און אויסגעפרעגט יעדערן, וואָס איז געקומען פון רוסלאַנד, וועגען זיינע בעאָבאַכטונגען און איינדריקען פון דאָרט, בעמיהענדיג זיך אַרויסצופיהלען פון יענעמס ערצעהלונגען דעם דופק פון דעם ווייטען, אָבער דאָך נאָהנטען רוסישען לעבען!

ריידענדיג אין זיינע „היסטאָרישע בריף״ וועגען ליבע צום פאָטערלאַנד, בעצייכענט לאַווראָוו דעם „אמת׳ען פּאַטריאָטיזם״ אַלס אַ שטרעבונג צו מאַכען די אייגענע נאַציע, דאָס אייגענע פאָלק אַלס דעם פאָרטגעשריטענסטען און מעכטיגסטען פאַקטאָר פון מענשליכען פּראָגרעס. און אין דעם זין איז לאַווראָוו געווען דער ליידענשאַפטליכסטער און אַקטיווסטער רוסישער פּאַטריאָט.

די פיזישע געשטאַלט לאַוורָאווס האָט פאָלקאָם האַרמאָנירט

מיט זיין גייסטיגער פערזענליכקייט. זיין הויכע, קרעפטיגע רי-
זען-געשטאַלט האָט זיך שטענדיג און אומעטום אַרויסגעזעהן פון
דער אַרומיגער מאַסע. אין זיין גאַנצער פיגור און בעוועגונגען
איז געווען פיל בעוואוסטזיין פון דער אייגענווירדע, פיל אי-
נערליכע קראַפט און גרויסקייט (און אין דערזעלבער צייט עפעס
אַפּאָסטאָליש פשוט׳עס). אַ לייבען-קאָפּ מיט לאַנגע גרויע האָר,
אַ גרויסע זילבערנע באָרד, גוטמוטיג, זעהר לאַנגע וואָנסען, אַ
ריזיג גלאַטער שטערן אָהן קנייטשען און אַ גרויסע סלאַוויאַ-
נישע נאָז מיט אַ שאַרפען קנייטש ביי די ברעמען. די אַלע
שטריכען זענען נאָך בעלעבט און בעשיינט געווען פון אַ פּאָר
עטוואָס קורצזיכטיגע, נאָר נאָך פאָלקאָם יונגע אויגען, פול מיט
לעבען און געדאַנק.

ד

פ. ל. לאַווראָווס ביאָגראַפיע איז נישט רייך מיט קיין
עפעקטפולע און טראַגישע עפּיזאָדען. דאָס איז געווען אַ זעקס-
אונזיבעציגיעהריג לעבען פול מיט אונערמידליכער, אונאויפהער-
ליכער אַרבייט און אָרים אין פּערזענליכע שמחות. אמת, אַז אין
פערגלייך מיט׳ן גורל פון גאַנצע דריי דורות חברים און
פריינד האָט לאַוורא̇ווס לעבען זיך געקאָנט רעכענען פאַר אַ
גליקליך אויסגעפאַלענעס, רוהיגעס, שיער נישט אידילישעס. פונ-
דעסטוועגען, וויפיל אומגעזעהענע פאַר דער אַרומיגער וועלט
טרעהרען און אינערליכע ליידען איז דערין געווען! שוין בלויז
זיין לעבען דרייסיג יאָהר אין גלות, בעת וועלכען ער האָט
גייסטיג מיטגעמאַכט מיט די ליבע און נאָהנטע זייער דערנער-
וועג, פון וועלכען מ׳קומט שוין מעהר נישט צוריק... און די
יאָהרצעהנדליגער פינסטערע אָבגעשטאַנענקייט און רעאַקציע, ווען
„די היה איז פריי אַרומגעלאָפען און דער מענש האָט דער-
שראָקען אַרומגעשלייכט”, ווען די פערדאָרבענקייט און פער-

קויפטקייט זענען געוואָרען כמעט אַ געזעצליכע ערשיינונג אין רוסלאַנד, וועלכע, האָט זיך געדוכט, ליגט שוין טויט-אונבע-וועגליך!

בולט-שטן איז לאַוראָווס פערזענליכקייט און גייסטיגער צושטאַנד אָבגעמאָהלט אין פּ. פּ. יאַקובאָוויטשעס אויסגעצייכנע-טע פערזען:

פיל העלדען געפאַלען אַרום אין די רייהען,
און וויפיל געוואָרפען די שווערד און דעם שילד!
און וועלכע זכרונות, פול חרפה און וועהען
פערבלייבען נאָך טיף אין דיין הארצען פערהילט!

און וויפיל פון קעמפער, פון מוטיגסטע, דרייסטסטע
האָסט מוטערליך-צאַרט און אין טרעהרען בעגלייט
אַהין... אין די וועגען די וויסטע, די ווייטסטע...
האָט ווער מיט זיין קומען דיך ווידער דערפרעהט?

דער מעכטיגער בוים האָט די צווייגען צושאָטען,
דאָך בלייבט אומבעוועגליך זיין ריזיגער שטאַם.
אָ, לעצטער פון גדולים! פון דיינע געבאָטען
צינדט ווידער די יוגענד איהר הייליגען פלאַם!

פיאָטר לאַוראָוויטש לאַוראָוו איז געבוירען דעם 2-טען יוני 1823 אין דאָרף מעלעכאָוו, וויעליקאָ-לוצקער אויעזד, (פּסקאָ-ווער גוב.) אין אַ פריצ׳ישער פאַמיליע. פיאָטר לאַוראָוויטשעס פאָטער, לאַוור סטעפּאַנאָוויטש, אַ דימיסיאָנירטער פּאָלקאָווניק, איז פאַר יענער צייט, געווען אַ בעלעזענער און געבילדעטער מענש. אין זיין רייכער ביבליאָטעק האָבען זיך געפונען אַזעלכע פריידענקערישע ביכער, ווי וואָלטערס ווערק און די „גרויסע ענציקלאָפּעדיע".

דער יונגער לאַוראָוו, וואָס האָט כמעט צו פיער יאָהר אָנגעהויבען לעזען, האָט צו פערצעהן יאָהר שוין געקענט דריי אייראָפּעאישע שפּראַכען, געלייענט אין אָריגינאַל די בעסטע ווערק פון דער וועלט-ליטעראַטור, זיך פלייסיג פערנומען מיט

געשיכטע און מאַטעמאַטיק און אויך געשריבען לידער. פערצעהן
יאָהר האָט ער געלערנט אין דער אַרטילעריע-שולע און באַלד
האָט זיך אַרום איהם גרופירט אַ קרייזעל פון די בעסערע שי-
לער, וועלכע האָבען פלייסיג גענומען אַרבייטען איבער זייער
ענטוויקלונג. אין שול האָט לאַווראָוו געהיים איבערגעלעזען די
געשיכטע פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע און איז דורכגע-
דרונגען געוואָרען מיט ענטוזיאַזם צו די פרייהייטס-אידעען. אין
שול האָט ער זיך אויך בעקענט פון אָטטאָ׳ס בוך מיט׳ן קאַטוי-
לישען סאָציאַליזם. איינמאָל, ווען לאַווראָוו איז אויף פעריען-
צייט געקומען אַהיים, האָט איהם דער פאָטער געגעבען איבערצו-
לעזען אַ לעהרבוך פון אַגראָנאָמיע מיט עפּעס משונה׳דיגע קאַפּיט-
לעך. דאָסדאָזיגע „לעהרבוך”, האָט זיך אַרויסגעוויזען, איז גע-
ווען פוריעס „טראַקטאַט וועגען הויזליכע אַקערבוי-אַסאָציאַציעס”.
דער יונגער אָפיציר האָט מיט גרויס התמדה איבערגעלעזען דאָס
„לעהר-בוך” און זיך ערנסט פערטראַכט איבער די „משונה׳דיגע
קאַפּיטלעך”...

אויפ׳ן ליטעראַרישען געביט, אַלס פילאָזאָף און סאָציאָ-
לאָג, האָט זיך לאַווראָוו שפּעט בעוויזען—ערשט אין דער העלפט
פון די פופציגער יאָהרען. אָבער ער איז נאָך פריהער, אין
ענגע קרייזען, שוין גוט בעקאַנט געווען אַלס פּאָעט. לאַווראָווס
לידער זענען דורכגעדרונגען מיט פרייע בירגערליכע מאָטיווען,
זיי זענען געווען צו-ראַדיקאַל, אַז זיי זאָלען קאָנען געדרוקט
ווערען. זיי זענען אָבער שנעל פּאָפּולער געוואָרען אין כתב-יד.

די ערשטע ערנסטע אַרבייט—לאַווראָווס אַרטיקלען איבער
העגעלס פילאָזאָפיע—האָבען זיך בעוויזען אין יאָהר 1856 אין
זשורנאַל „ביבליאָטעקאַ דלאַ טשטעניאַ”. אינגיכען האָט לאַווראָוו
אָנגעהויבען דרוקען זיינע אַרטיקלען אין „אָטעטשעסטווענניאַ זאַ-
פּיסקי”, דאַן רעדאַגירט פון קראַיעווסקי אונטער דער הויפּט-
רעדאַקציע פון דודישקינ׳ען.

אָבשטעלענדיג זיך אויף דעמדאָזיגען פעריאָד פון זיין לי-
טעראַרישער טעטיגקייט, האָט לאַווראָוו שפּעטער געשריבען: „איך
בין געווען אַ מיטאַרבייטער פון „אָטעטשעסטווענניאַ זאַפּיסקי” און

רעדאַקטאָר פון „ענציקלאָפּעדישען ווערטערבוך". איך בין צו-געררעכענט געוועזן צו די זעהר מעסיגע. אין „סאָווערמעננניק" און אין „רוסקאָיע סלאָווא" האָבען זיך געדרוקט געגען מיר אַרטיק-לען... מיינע ליטעראַרישע און פּערזענליכע בעציהונגען זענען ביים ענדע פון די פופציגער און זעכציגער יאָהרען נישט איב-ריג נאָהנט געוועזן מיט דער ראַדיקאַלער ליטעראַטען-גרופּע, וועלכע האָט צו יענער צייט געהאַט דעם גרעסטען איינפלוס אויפ'ן רוסישען געדאַנק... איך האָב גאַנץ גוט געוואוסט, אַז מיינע אַרבייטען האָבען מיר גורם געווען צווישען די קעמפּענ-דע ליטעראַרישע קרייזען אַ רעפּוטאַציע פון אַ מעסיגען און עט-וואָס פּעדאַנטישען קאַבינעט-געלעהרטען. איך האָב אויך געוואוסט, אַז אפילו מיינע פּערזענליכע פריינד פון צווישען דידאָזיגע קרייזען האָבען אָבגערעדט די דעמאָלדיגע רעדאַקציע פון „ניע-דיעלאָ" פון צו דרוקען מיינע אַ רייה אַרטיקלען אונטער'ן נאָ-מען: „היסטאָרישע בריף".

די פּערהעלטנישען האָבען זיך אָבער אינגיכען געביטען — לאַווראָוו איז אַנגאַזשירט געוואָרען אַלס מיטאַרבייטער אין „סאָ-ווערמעננניק" און אַנטאָנאָוויטש האָט לאַווראָוו'ן פּאָרגעלעגט זיין מיטאַרבייט אין „ענציקלאָפּעדישען ווערטערבוך", געבענדיג איהם, צווישען אַנדערע, איך אַ פּרעכטיג אַרטיקעל וועגען עוואַנגעליום. אין דערזעלבער צייט האָט זיך לאַווראָוו בעקענט מיט טשערני-שעווסקי'ן, וועלכער האָט, ווי פּיסאַרעוו, איהם שטענדיג צוגע-רעכענט צו די פּראָגרעסיווע שריפטשטעלער.

ד

שוין אין יאָהר 1861 האָט די מאַכט אָנגעהויבען קרום צו קוקען אויף לאַווראָוו'ן און אין יאָהר 1866, באַלד נאָך קאַראַ-קוזאָווס אַטענטאַט, איז לאַווראָוו אַרעסטירט געוואָרען. נישט קו-קענדיג אויף דעם, וואָס ער האָט צו מעשה קאַראַקוזאָוו קיין שום שייכות נישט געהאַט, האָט מען איהם איבערגעגעבען צום

קריגס-געריכט. דאָס געריכט האָט איהם אָנערקענט פאַר שולדיג אין אָנשרייבען פיער רעוואָלוציאָנערע לידער, אין מיטגעפיהל און חבר׳שאַפט מיט מענשען, וועלכע זענען דער רעגירונג בע-קאַנט מיט זייער שעדליכער ריכטונג (טשערנישעווסקי, מיכאַי-לאָוו א. אַנד.), און אין דרוקען זאַכען, וואָס ענטהאַלטען שעד-ליכע אידעען. אַלס רעזולטאַט האָט לאַווראָוו בעקומען דימיסיע (אין דער ראַנגע פּאָלקאָווניק) און איז פערשיקט געוואָרען אין אַ פערוואָרפען שטעדטעל קאַדניקאָוו, וואָלאָגדער גוב. אין משך פון די צוויי-דריי יאָהר, וועלכע ער האָט דאָרט פערבראַכט, האָט ער פיל געאַרבייט, שרייבענדיג, אונטער פערשידענע פּסעוודאָנימען, הויפּטזעכליך אין „ניעדיעליא", „אָטיעטשעסטוו. זאַפּ." אונטער דער נייער רעדאַקציע פון נעקראַסאָוו. אונטער דער צייט האָט ער אָנגעשריבען, אויסער פיל קליינע אַרטיקלען, אויך אַזעלכע בעדייטענדע אַרבייטען, ווי „די ציוויליזאַציע און די ווילדע פעלקער", „וועגען מאָראַל" און די „היסטאָרישע בריף". די לעצטע האָבען זיך געדרוקט אין „ניעדיעליא" פון יאָהר 1868 און 1869 און דערנאָך זענען זיי אַרויס איבערגע-אַרבייטערהייד אין אַ בוכפאָרם.

דעם 15-טען פעברואַר 1870 האָט לאַווראָוו עמיגרירט קיין אויסלאַנד. געפאָהרען איז ער קיין פּאַריז, וואוהין הערצען האָט איהם אַרויסגערופען. ער האָט אָבער הערצענ׳ען שוין נישט גע-טראָפען ביים לעבען. קיין פּאַריז איז לאַווראָוו געקומען פּונקט בעת דער קאָמונע. בעקענענדיג און צונויפקומענדיג זיך מיט די וויכטיגסטע פאָרשטעהער פון דער בעוועגונג, איז ער אַריינגע-טראָטען אין אינטערנאַציאָנאַל, אויף וועמענס בעפעהל ער איז אָבגעפאָהרען קיין לאָנדאָן. דאָרט האָט ער זיך בעגעגענט און איז שפּעטער זיך נאָהנט צונויפגעגאַנגען מיט מאַרקס׳ן און ענ-געלס׳ן און איז ביז זייער טויט געבליבען מיט זיי אין פריינד-ליכע בעציהונגען.

אין יאָהר 1873 איז לאַווראָוו אָבגעפאָהרען קיין ציריך, וואו ער האָט אָנגעהויבען אַרויסצוגעבען דעם זשורנאַל „וופּע-ריאָד". אין יאָהר 1877 האָט דער זשורנאַל אויפגעהערט צו ער-

שיינען און אין יאָהר 1883 האָט זיך לאַווראָוו אויף שטענדיג בעזעצט אין פּאַריז.

נאָך אין יאָהר 1867, געפינענדיג זיך אין טורמע, פאַר דער פערשיקונג, האָט לאַווראָוו געפלאַנט אַ קאָלאָסאַלע פילאָזאָפישע אַרבייט אונטער'ן נאָמען „אַ פּרוב איבער דער געשיכטע פון געדאַנק". איבער דעם ווערק האָט לאַווראָוו געאַרבייט פיל יאָהרען, בעאַרבייטענדיג בעזונדערע טיילען דערפון. פון 1888 ביז 1894 זענען ערשינען צוויי דיקע בענדער—„אַ פּרוב איבער דער געשיכטע פונ'ם מאָדערנעם געדאַנק", דערנאָך אין אַ בעזונדער בוך „איבערלעבונגען פון דער פּאָרהיסטאָרישער עפּאָכע". אין יאָהר 1899 איז ערשינען אונטער'ן פּסעוודאָנים ס. ס. אַרנאָלד, אַ ביכעל „די אויפגאַבען פון פערשטעהן געשיכטע", אין וועלכען לאַווראָוו מאַכט אַ רעזומע פון זיינע פילאָזאָפישע און סאָציאָלאָגישע טעאָריעס.

אין די לעצטע צוויי-דריי יאָהר פון זיין לעבען האָט לאַווראָוו שטאַרק געאַרבייט איבער איין טייל פון זיין „געשיכטע פון געדאַנק" „ערב דער היסטאָריע". דאָס קאַפּיטעל איז זיך ברייט פונאַנדערגעוואַקסען און לאַווראָוו, פיהלענדיג, אַז זיינע טעג זענען געצעהלטע, האָט פיבערהאַפט שנעל געאַרבייט. ער האָט עס פונדעסטוועגען נישט געענדיגט. עס איז פערבליבען צוצושרייבען דעם סוף אין עטליכע זייטען,—און דאָס האָט לאַווראָוו'ן געמאַטערט און בעאונרוהיגט די גאַנצע צייט פון זיין קראַנקהייט, ביז זיין לעצטער מינוט...

ה

איך האָב געהאַט דאָס גליק, זעקס יאָהר צייט צו זיין אונמיטעלבאַר נאָהנט צו פּ. ל. לאַווראָוו'ן, וועמענס סעקרעטאַר איך בין געווען פון 1894 ביז זיין טויט. צום בעדויערן, איז נאָך נישט די צייט צו דערצעהלען אַלץ, וועגען דעם ווירקליך

גרויסען מענשען. איך וועל זיך דעריבער בעגרענעצען מיט בע־שרייבען זיינע לעצטע טעג. זיין טויט איז געווען אויך אַזוי שען און גרויס, ווי זיין לעבען.

די קראַנקהייט, וועלכע האָט גובר געווען פּיאָטר לאַוו־ראָווס ריזיגען אָרגאַניזם, איז געקומען אונבעמערקטערהייד. פינף־זעקס יאָהר פאַר'ן טויט האָט זיך לאַוראָוו, נישט קוקענדיג אויף זיין זיבעציג־יעהריגער עלטער, נאָך געפיהלט פעסט און פריש, איז נאָך פיל געגאַנגען צופוס און איז געווען אונערמידליך אין דער אַרבייט. די אָנקומענדע עלטער האָט זיך צום ערשטען מאָל געלאָזט פיהלען אין פריהלינג 1895. איינמאָל, אויפכאַפּענ־דיג זיך אין דער געוועהנליכער צייט, האָט לאַוראָוו זיך פער־וואונדערט, וואָס עס טאָגט נאָך נישט. ער איז אַ ביסעל נאָך געלעגען—ס'איז אַלץ פינסטער. ער האָט אָנגעריבען אַ שוועבע־לע אום אַ קוק צו טהון אויפ'ן זייגער—ערשט איצט האָט ער פערשטאַנען, אַז נישט אין צימער איז פינסטער, נאָר איהם אין די אויגען... ביינאַכט האָט ער בעקומען אַ לייכטען שלאַג און ער איז כמעט בלינד געוואָרען. אין עטליכע שעה אַרום איז איהם פונדעסטוועגען די ראיה בעסער געוואָרען און, נאָך צוויי חדשים היילען זיך איז איהם אַזויפיל בעסער געוואָרען, אַז ער האָט בייטאָג געקאָנט לעזען און אַרבייטען. פון דעם טאָג אָן אָבער, האָט ער אָנגעהויבען בעדייטענד שוואַכער צו ווערען. עס האָט זיך ביי איהם ענטוויקעלט אַנ'אַסטמא, מיט אַלץ עפטערע אָנפאַלען. אַלץ עפטער האָט לאַוראָוו אָנגעהויבען זיך קלאָגען אויף מידיגקייט, שווערקייט אין ברוסט, שלאָפלאָזיגקייט.

דעם 18־טען יאַנואַר, עלף אַ זייגער אין אָוועגד, האָט לאַוראָווס טאָכטער, וועלכע איז די לעצטע צוויי יאָהר געווען מיט איהם צוזאַמען, דערהערט אַ שטאַרקען קלאַפּ אין דער וואַנד, וואָס האָט אָבגעטיילט לאַוראָווס שלאָפצימער פון איהרען. זי האָט איהם געפינען ליגענדיג אין דער ברייט פונ'ם בעט אין אַ האַלב בעוואוסטלאָזען צושטאַנד, שווער אָטעמענדיג פונ'ם שאַרפען אַסטמא־אָנפאַל.

ערשט אינדערפריה האָט זיך דער טאָכטער איינגעגעבען

אַרויסצורופען דעם דאָקטאָר עפּראָן. זיין אָנוועזענהייט האָט זעהר בערוהיגט דעם קראַנקען. ער האָט זיך נאָר געערגערט, ווען דער דאָקטאָר האָט איהם בעפוילען פולע רוה און פערבאָטען איהם עטליכע טעג צו אַרבייטען.

אין די פאָלגענדע דריי טעג 19, 20, 21, איז אין קראַנקענס צושטאַנד קיין ענדערונג נישט פאָרגעקומען. די אָנפאַלען האָבען זיך איבערגע'חזר'ט, דער קראַנקער האָט די גאַנצע צייט געמוזט ליגען און ער איז אַלץ שוואַכער געוואָרען. נישט קוקענדיג דערויף, האָט לאַווראָוו נישט געוואָלט אָנערקענען, אַז ער איז קראַנק; ער האָט נאָר געטראַכט וועגען דער אַרבייט, און זיך געערגערט, וואָס ער קאָן זי נישט פאָרטזעצען. אין דער נאַכט פון 21-טען אויפ'ן 22-טען האָט זיך מיט איהם געטראָפען אַ לייכטער שלאַג און אינדערפריה האָט זיך ביי איהם די שטימונג שאַרף געענדערט. ער איז בעזונדערס ערנסט געוואָרען, ער האָט שוין פון קיין אַרבייט נישט גערעדט און ווען דער דאָקטאָר איז געקומען, האָט ער איהם פערטרויליך געזאָגט:

—איך דאַרף מיט אייך עפּעס זעהר וויכטיגעס ריידען... קומט אין אָוועגד...

דער דאָקטער האָט ער געזאָגט, אַז ער דאַרף אַדורכשמועסען זיך מיט אַ צואה-פערוואַלטער און אַ ביסעל שפּעטער, ווען זי האָט איהם געמאָלדען, אַז בעקאַנטע זענען איהם געקומען בעזוכען און אַז זי האָט זיי נישט צוגעלאָזען, האָט ער בעמערקט:

—דו לאָזט קיינעם נישט אַריין, אָבער עס וועט דאָן נויטיג זיין אַלעמען אַריינצולאָזען. פריהער פריינד, דערנאָך אַנדערע, מען דאַרף יעדען פון זיי און אַלעמען עפּעס זאָגען.

פון לאַווראָווס גאַנצער אויפפיהרונג אין יענעם טאָג, פון די רייד, פונ'ם שווערען, אָנגעשטרענגטען אויסדרוק אויפ'ן געזיכט און פון דעם, וואָס ער האָט שוין מעהר נישט גערעדט פון קיין אַרבייט, איז געווען צו זעהן, אַז ער האָט בעשלאָסען, דאָס „אַלץ איז געענדיגט" און ער דאַרף זיך גרייטען צום טויט.

און ווירקליך האָט ער, ווי זיין שטייגער, מעטאָדיש גענומען אַרויסגעבען די לעצטע פעראָרדנונגען.

דעם 22-טען, צעהן אין אָווענד, האָט די טאָכטער, צוגעהענדיג צום קראַנקענס בעט, בעמערקט, אַז ער מאַכט עפּעס אויסטער-לישע בעוועגונגען מיט דער רעכטער האַנד, ווי ער וואָלט עפּעס געכאַפּט אין דער לופט. די טאָכטער האָט איהם גענומען רופען, אָבער ער האָט זיך נישט אָבגערופען. זי האָט איהם אָנגענומען פאַר דער לינקער האַנד—און די האַנד איז געווען קאַלט און טויט. דער גאַנצער לינקער טייל קערפּער איז ביי איהם געווען פּאַראַליזירט. ווען ער איז עטוואָס געקומען צום בעוואוסטזיין, האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז אויך אַ האַלבע צונג איז ביי איהם פּאַראַליזירט.

דיזעלבע נאַכט איז מיר אויסגעקומען צו דיזשורירען ביים קראַנקענס בעט. די נאַכט איז געווען זעהר אַ שווערע. לאַווראָוו איז די גאַנצע צייט געווען אין אַ האַלב בעוואוסטלאָזען צו-שטאַנד. טיילמאָל האָט ער געעפענט די אויגען און בייז זיך צושריען: „אַוועק!" מאַכענדיג דערביי עפּעס מיט דער רעכטער געזונדטער האַנד, ווי ער וואָלט אַוועקגעיאָגט עפּעס אַ שרעקליך געשפּענסט. טיילמאָל האָט ער געפּרובט אַראָבגעהן פון בעט און אַריינגעהן אין קאַבינעט ארבייטען.

נאָך עטליכע בראָם-איינשפּריצונגען האָט ער זיך אַ ביסעל בערוהיגט. ער האָט פערמאַכט די אויגען—און כסדר בעוועגט מיט דער האַנד אין דער לופטען פון לינקס אויף רעכטס. עס האָט זיך איהם, ווייזט אויס, אויסגעדוכט, אַז ער געפינט זיך ביים שרייב-טיש...

כ'וועל קיינמאָל נישט פערגעסען דאָס אויסערגעוועהנליכע בילד, ווי דער גוסס'דיגער שריפטשטעלער האָט אויפ'ן טויטען בעט דערשריבען אין דער לופטען די נישט אַרויסגעזאָגטע גע-דאַנקען זיינע, וועלכע האָבען איהם געבריהט און געמאַטערט די גאַנצע צייט פון זיין קראַנקהייט. אויפ'ן בלייכען געזיכט, אויף וועלכען דער טויט האָט שוין אַרויפגעלעגט זיין שטעמפּעל, איז געבליבען פערגליווערט אַ רוהיגער, אין זיך קאָנצענטרירטער

אויסדרוק און די האַנד האָט זיך אַלץ כסדר לאַנגזאַם בעוועגט פון לינקס אויף רעכטס, זיך אומגעקעהרט און ווייטער זיך בעוועגט—און אין דער לופטען זענען געשריבען געוואָרען געהיימניספולע ווערטער און שורות, די לעצטע געדאַנקען פון גוסס...

דער 23-טער יאַנואַר איז אַריבער. דער חולה איז אַ ביסעל צו די געדאַנקען געקומען, געוועדט קלאָרער. אַרום צוויי בײנאַכט האָט ער זיך איבערגעוועקט און מיט אַ בעזונדערס כרעהליכען טאָן האָט ער צוגערופען דעם דאָקטאָר און מיט דערזועלבער פייערליכקייט געזאָגט:

—איך דאַרף אייך עפּעס זאָגען. הערט מיך אויפמערקזאַם אויס און געדענקט. עס איז מיר שווער צו ריידען. איך וועל זיך אָברוהען און זייט אַזוי גוט און געהט נישט אַוועק.

איבער'חזר'נדיג זיין געשריבענע צואה, האָט ער איהם געבעטען איבערצוגעבען די פריינד עטליכע פעראָרדנונגען בנוגע זיינע כתבים...

ער האָט גערעדט אַ שעה צייט. און די רייד זיינע, וועלכע ער האָט גערעדט מיט דער האַלב פּאַראַליזירטער צונג, זענען אין סטיליסטישען זין, געווען גלענצענד: שטרענג לאָגיש און שען געבויט.

דער דאָקטאָר האָט איהם געפּרובט איינריידען, אַז זיין צושטאַנד איז גאָרנישט האָפנונגסלאָז, אַז ער וועט נאָך געזונד ווערען, נאָר לאַווראָוו האָט איהם באַלד איבערגעהאַקט:

—לאָזט צורוהו! איצט וויל איך שוין מעהר נישט לעבען! גענוג!—האָט ער ענטשלאָסען און שטרענג אַ זאָג געטהון.—איך וועל שוין מעהר די רפואות נישט נעהמען, אויסער בראָם. און איהר גיט מיר שוין מעהר גאָרנישט. לאָזט מיך רוהיג ליגען. איך לייד אפילו גאָרנישט.

און שווייגענדיג אַ ווײלע, האָט ער צוגעגעבען:

—מאָרגען וועל איך נאָך דאַרפען אַ סך צו ריידען. איך האָב נאָך פיל צו זאָגען מיינע חברים און פריינד.

אין ער האָט פינקטליך געהאַלטען וואָרט. ער האָט זיך

אָבגעזאָגט פון די רעצעפּטען און ער האָט נישט ערלויבט, מען זאָל איהם ריהרען פון אָרט. ער איז געלעגען רוהיג, פערטראַכט און געוואַרט אויפ׳ן טויט...

דער 24-טער איז דורך אָהן אַנ׳ענדערונג. דעם 25-טען אינדערפריה איז דעם חולה פיל בעסער געוואָרען. ער איז געווען ביים פולען בעוואוסטזיין. דער אָטעם — אינגאַנצען נאָרמאַל און אפילו דער פּאַראַליז האָט אָנגעהויבען פערשווינדען און ער האָט צוריק אָנגעהויבען בעוועגען מיט דער לינקער האַנד.

ביי אַלעמען האָט אויפגעלעבט די האָפנונג. נאָר לאַווראָוו אַליין האָט זיך נישט גענאַרט בנוגע זיין צושטאַנד. ער האָט אָפט איבערגע׳חזר׳ט: „ס׳וועט זיך באַלד ענדיגען”... „ענדע פון דער געשיכטע”... און ווען די פריינד זענען צו איהם געקומען, האָט ער גענומען זייער האַנד, פעסט געדריקט און אַרויפגעלעגט זיך אויפ׳ן שטערן, צוגעדריקט צו די ליפּען און געשעפּטשעט געזעגנונגס-ווערטער. אַ שעה פאַר׳ן טויט האָט ער מיך צוגערופען, מיר פעסט געדריקט די האַנד, צוגעלעגט זי צו די ליפּען און אַרויסגעשעפּטשעט: „לעבט גוט... כ׳שטאַרב... געענדיגט מיין לעבען”...

אַרום האַלב עלף ביי־טאָג האָט זיך אָנגעהויבען די גסיסה. דער חולה איז געלעגען אונבעוועגליך. דאָס האַרץ האָט אַלץ שוואַכער געאַרבייט. דערנאָך האָט ער טיף, טיף אָבגעזיפצט, ווי עס וואָלט איהם גרינגער געוואָרען — און ער איז אויסגעגאַנגען...

די קרובים, פריינד און חברים זענען געשטאַנען שווייגענדיג אַרום דעם געשטאָרבענעם און אַלע האָבען געפיהלט, אַז דער טויט האָט צוגענומען איינעם פון די איידעלסטע פאָרשטעהער פון אַ שטיק רוסיש לעבען.

זשאָרזש קלעמאַנסאָ

א

אַז מען שטעלט זיך אָב מיט אַ רוהיגען בליק אויף דעם גאַנג פון דער אַלוועלטליכער געשיכטע, מוז מען נשתומם ווע-רען פון דער וואונדערליכער טיף-מיסטישער רעגעלמעסיגקייט פון דעם אַזוי-גערופענעם „פאַטאַלען מזל", וועלכער וועגט און מעסט, צעהלט און צאָהלט מדה כנגד מדה. וויפיל מאָל דוכט זיך, אַז היסטאָרישע פערברעכענס בלייבען אונבעשטראָפט, אַז עס איז לית דין ולית דיין. געהט אָבער דורך אַ צייט—און דער דין און דער דיין בעווייזען זיך אויף זייער אָרט און פיהרען אויס זייער קאַלטען פסק מיט דער שטרענגער פינקט-ליכקייט פון דעם ביבלישען: עין תחת עין, שן תחת שן.

איז דען נישט וואונדערבאַר, וואָס אַלע רוצחים און אכזרים פון דער צאַרישער זעלבסטהערשאַפט פון ניקאָלאַי דעם II-טען ביז דעם לעצטען סישטשיק, האָבען בעקומען זייער שטראָף אין דערזעלבער פאָרם און אין דיזעלבע נאָרמען, ווי זיי אַליין זענען בעגאַנגען זייערע פערברעכענס. זיי האָבען געטראָטען מיט די פיס יעדען דין און משפט, זענען בעגאַנגען אכזריות'דיגע,

באַרבאַרישע מעשים און זיי זענען דערשאָסען און דערשטיקט געוואָרען אויך אָהן אַ שום דין און משפט, מיט אַ באַרבאַרישער אכזריות׳דיגקייט.

און נאָך אין אַ בולט׳ערן אופן האָט זיך דאָס אַרויסגעוויזען ביי דער איצטיגער וועלט-מלחמה.

מיט אַכטאונפערציג יאָהר צוריק, איז פראַנקרייך געלעגען אַ פערניכטעטע, אַ פערבלוטיגטע און אונמעכטיגע און איבער איהר, דריקענדיג זי מיט׳ן קניה צו דער ערד, איז געשטאַנען די זיגערין דייטשלאַנד און דיקטירט די אכזריות׳דיגסטע שלום-בעדינגונגען. איצט האָבען זיך אַקוראַט אומגעביטען די ראָלען. די זיגערין פראַנקרייך, שטעהט מיט׳ן פוס אויף דער צו דער ערד אומגעשטירצטער דייטשלאַנד און דיקטירט איהר די אכזריות-דיגע שלום-בעדינגונגען. מיט אַכטאונפערציג יאָהר צוריק איז דער גלענצענדסטער פון די אייראָפּעאישע קיסרים, נאַפּאָלעאָן דער III, אין איין מאָמענט געפאַלען ביז׳ן אָבגרונד, פערלוירען דעם טראָהן, פערלוירען דעם נאָמען און געפונען זיך ביים פיינד אין געפענגעניש. איצט לעבט איבער אַקוראַט דיזעלבע טראַגעדיע דער אייניקעל פון נאַפּאָלעאָנס זיגער, ווילהעלם דער II, וועלכער האָט זיך ערשט נעכטען גערעכענט פאַר דעם גענייאַלען זיגער פון דער וועלט. מיט אַכטאונפערציג יאָהר צוריק האָט די ראָל פון פראַנקרייכס תלין אויסגעפיהרט דער „אייזערנער קאַנצלער” ביסמאַרק, וועלכער האָט געזאָגט: „מיר וועלען איבערלאָזען פראַנקרייך די אויגען, זי זאָל קאָנען בעוויינען איהר אונטערגאַנג”. און איצט פיהרט אויס דיזעלבע ראָל מיט דערזעלבער אכזריות׳שאַפט דער שטאַרקסטער מענש פון פראַנקרייך — „דער טיגער” קלעמאַנסאָ.

זעהר כאַראַקטעריסטיש איז נאָך דאָס, וואָס די וועלט-געשיכטע רעכענט זיך נישט מיט די אייגענשאַפטען און די איבערצייגונגען פון יענע, וועמען זי גיט איבער די אויספיהרונג פון איהר פסק-דין. האָט דען ווער געקאָנט ערוואַרטען, אַז אין רוסלאַנד וועלען אַרויסטרעטען אין דער ראָל פון די אומבאַרמהאַרציגסטע תלינים אַקוראַט יענע מענשען, וועלכע האָבען דעם

גאַנצען לעבען מקריב געווען פאַר די העכסטע און איידעלסטע אידעאַלען טון מענשליכקייט, דין און גערעכטיגקייט? האָט ווען עמיצער געקאָנט רעכענען, אַז אין דער געשטאַלט פון גרעסטען וועלט-אכזר, ביסמאַרק, וועט אַרויסטרעטען נישט קיין אַנדערער, ווי דער איידעלסטער, ראַפינירטסטער, מיסטיש-פערטרוימטער קלעמאַנסאָ? דער פאַטאַלער מזל מאַכט נישט קיין אונטערשיד צווישען ביסמאַ־ק׳ן, לעניג׳ען און קלעמאַנסאָ. ער זוכט נאָר אַ געצוג מעכטיגע האַנד, וועלכע זאָל קאָנען אויפהויבען זיין שווע-רען האַמער.

ב

מיט עטליכע און צוואַנציג יאָהר צוריק איז מיר אויסגע-קומען צו בעגעגענען זיך מיט קלעמאַנסאָ און אין אַלע מיינע ערינערונגען טרעט ער אַרויס ווי אַ מענש פון גרויסען גייסט און ריטערישען אידעאַליזם.

קלעמאַנסאָ איז געווען איינער פון די פערביסענסטע געג-נער פון רוסישען צאַריזם און האָט זיך גערעכענט כמעט פאַר דעם אָפיציעלען בעשיצער פון דער רוסישער ווי אויך דער פוילישער עמיגראַנטען-קאָלאָניע. אין יענער צייט (סוף נייינצעהנ-טען יאָהרהונדערט) האָט די פראַנצויזישע רעגירונג אויס געפע-ליגקייט צום רוסישען אַמבאַסאַדאָר, אָפט גע׳רודפ׳ט די רוסישע עמיגראַנטען. ביי יעדען אַזעלכען פאַל איז מען קודם כל גע-לאָפען צו קלעמאַנסאָ און ער האָט גלייך אָנגעווענדט זיין מעכ-טיגען איינפלוס צו בעשיצען דעם פערפאָלגטען. נאָר אַדאַנק זיין ענערגישער אַריינמישונג האָט די פראַנצויזישע רעגירונג נישט אַרויסגעגעבען רוסלאַנד דעם בעוואוסטען טעראָריסט האַרטמאַן.

אויפגעטראָגען האָט זיך די רוסישע קאָלאָניע מיט קלע-מאַנסאָ דורך דעם פאַטריאַרך פון דער רוסישער רעוואָלוציע און טעאָרעטיקער פון דער רעוואָלוציאָנערער „נאַראָדניטשעסטוואָ”—

פיאָטר לאַווראָוו. נאָך הערצענ'ען האָט זיך לאַווראָוו גערעכענט פאַר דעם איינציגען פאָרשטעהער פון רעוואָלוציאָנערען רוסלאַנד אין מערב-אייראָפּא. קלעמאַנסאָ איז געווען בעפריינדעט מיט לאַווראָוו'ן, האָט איהם געאַכטעט אַלס דענקער און הויך מאָראַ-לע פערזענליכקייט. לאַווראָוו, פון זיין צד, האָט שטאַרק גע-שעצט קלעמאַנסאָ אַלס פּאָליטישען טהוער, זשורנאַליסט און רעדנער פון ערשטען ראַנג. טרעפענדיג זיך צוזאַמען, האָבען זיי זעלטען-ווען זיך בעשעפטיגט מיט פּאָליטישע פראַגען. עפּטער פאַר אַלץ האָט מען גערעדט וועגען פילאָזאָפיע, ליטעראַטור און קונסט.

קלעמאַנסאָ איז דעמאָלט שוין געשטאַנען אין די ערשטע רייהען פון די פּאָליטישע פערזענליכקייטען, האָט געטראָגען דעם נאָמען פון דעם „מיניסטעריום-אומוואַרפער". נאָר מיט דעם האָט זיך ווייט נישט אויסגעשעפּט זיין פערזענליכקייט. צוגלייך מיט דער עפענטליכער פּאָליטישער אַרבייט, האָט ער געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין די „פראַנק-מאַסאָנישע" לאָזשען. ער האָט זיך אינטערעסירט מיט טעאָזאָפישע פראַגען און אָפען פּראָקלאַמירט זיך ווי אַ גלויבענדען בודדיסט. בשעת אַ בידדיסטישען גאָטעס-דינסט אין מוזיי גימע (מוזיי פון אָריענטאַלישע רעליגיעס) וואָס איז געווען איינגעאָרדענט דורך אַ טיבעטישען לאַמאַ (דער ערש-טער טיבעטיאַנער, וואָס איז געקומען קיין אייראָפּא), איז קלע-מאַנסאָ געשטאַנען צוזאַמען מיט די גלויבענדע בודדיסטען, גע-האַלטען דאָס דורכגעצויגענע שטריקעל און גלייך מיט אַלעמען מתפלל געווען.

ביי לאַווראָוו'ן אין קאַבינעט, וואו מיר איז אויסגעקומען צו טרעפען קלעמאַנסאָ, האָט ער גערעדט לאַנגזאַם, פער'חלום'ט. מאָראַלע און רעליגיעזע פראַגען האָט ער געשטעלט זעהר ברייט, פאַנטאַסטיש און האָט זיך צו אַלץ בעצויגען מיט אַ ראַפינירטער טיפקייט און אייגענאַרטיגקייט, וועלכע האָט זיך ביי איהם אויסגעדריקט אין אַ וואונדערבאַר איידעלען און דאָך שטאַרק בייסענדען הומאָר, אַ פיל טיפערן, ווי דער הומאָר פון אַנאַטאָל פראַנס.

לאַווראָוו האָט מיר איינמאָל געזאָגט וועגען איהם:

—ער איז, פערשטעהט זיך, אַ גרויסער פּאָליטיקער, דאָך וועט ער קיינמאָל נישט ווערען קיין פאָלקס-טריבון. ער איז צופיל אַריסטאָקראַטיש אין זיין אַרט דענקען, איז צופיל אינדי-ווידואַליסט און אינטערעסירט זיך ווייניג מיט וואָלוועלער פּאָפּו-לאַריטעט. ער רופט זיך ראַדיקאַל-סאָציאַליסט. באמת איז ער אָבער אַן'אינטעלעקטועלער אַנאַרכיסט.

מיט וואָס פאַר אַ כח און טאַלענט קלעמאַנסאָ איז אַרויסגע-טראָטען אין פּאַרלאַמענט און אין דער פּרעסע געגען טויט-שטראָף! זיינע אַרטיקלען וועגען דעם זענען געווען אמת קלאַסישע. איך געדענק איינעם, וואו ער האָט בעשריבען ווי מען גילאָטינירט אַ פערברעכער. דער אַרטיקעל האָט מיט זיין ביבלישער פּשוט'-קייט געמאַכט אַ פיל שטאַרקערן איינדרוק, ווי וויקטאָר הוגאָ'ס „פיער טעג פון אַ פער'משפט'ען צום טויט".

קלעמאַנסאָ איז פון אָנפאַנג אָן געווען אַ שטאַרקער געג-נער פון דעם אַליאַנס מיט דעם באַרבאַרישען רוסלאַנד. בשעת עס זענען אין פּאַריז פּאָרגעקומען די פייערונגען לכבוד דער רוסישער עסקאַדרע און שפּעטער לכבוד דעם וויזיט פון צאַר, איז די גאַנצע בעפעלקערונג געווען אַזוי פער'שיכור'ט מיט דער רוסען-ליבע, אַז אפילו נישט אַלע סאָציאַליסטען האָבען געוואַגט אַרויסצוטרעטען אַנטקעגען צאַר. קלעמאַנסאָ האָט זיך מיט גאָר-נישט גערעכענט, איז אַרויסגעטראָטען מיט אַ פערניכטענדען אַרטיקעל געגען דעם „זעלבסטהערשער פון פראַנקרייך". דער אַרטיקעל האָט זיך אָנגעהויבען מיט די ווערטער: „יאָ! עס לעבע דער פראַנצויזיש-רוסישער אַליאַנס! נאָר דער אַליאַנס מיט רוס-לאַנד פון פּיאָטר לאַווראָוו און קראַפּאָטקין און נישט מיט דעם רוסלאַנד פון קנוט און סיביריען".—אַ געגנער איז קלעמאַנסאָ געווען נישט נאָר פון דעם אַליאַנס, נאָר פון דעם גאַנצען שאָ-וויניסטישען געפילדער פון די פראַנצויזישע פּאַטריאָטען מיט זייער „רעוואַנש" און קלינגענישען מיט כלי-זין. דערפאַר האָבען די „פּאַטריאָטען", איבערהויפּט די „הורא-פּאַטריאָטען", ווי פּאָל

דערולער און אַנרי ראָשפאָר בעשאָטען איהם מיט די ערגסטע זלזולים. קיין אַנדער נאָמען האָט ער ביי זיי נישט געהאַט, ווי: „טרעטער” (פעררעטער) און „סאַן פאַטרי” (פאָטערלאַנד-לאָזיגער).

ג

קלעמאַנסאָ איז געווען איינער פון די ערשטע פערטיידיגער פון דרייפוס'עס אומשולדיגקייט און באַלד איז ער געוואָרען די צענטראַלע פיגור אין דעם גיגאַנטען-שטרייט געגען די פעראייניגטע כחות פון פראַנצויזישען קלעריקאַליזם און מיליטאַריזם. מען קאָן זאָגען, אַז דעם גאַנצען פראָצעס האָט אַרויסגעטראָגען אויף זיינע מעכטיגע פלייצעס—קלעמאַנסאָ. ווער ווייסט מיט וואָס דער פראָצעס וואָלט זיך געענדיגט, ווען נישט דער אייזערנער כח און איבערמענשליכער ענערגיע פון דעם ריזיגען קעמפער.

אין יענער צייט האָב איך געגעבען אין קלעמאַנסאָ'ס צייטונג "L'Aurore„ אויסצוגען פון רוסישע צייטונגען און זשורנאַלען און פלעג זיך אָפט בעגעגענען מיט קלעמאַנסאָ אין רעדאַקציע. ווי איצט שטעהט ער פאַר מיינע אויגען: מיטעלען וואוקס, אַ שטאַרקער, ברייטביינינגער, מיט אַ בראָנז-געזיכט, שאַרפע, ווי פון שטאָהל אויסגעשמידטע שטריכען, שטאַרצענדע באַקען, קרומליך-געזעצטע אויגען—אַ פנים פון אַ קאַלמוק. נאָר דער פינקלענד-קלוגער, דורכדרינגענדער בליק פון די שוואַרצע אויגען האָט בעלויכטען דעם פנים און צוגעגעבען איהם אַ צוציהענדיגען סימפאַטישען אויסדרוק.

שטענדיג אין אַ פראָסטען, אויסגעריבענעם רעקעל, וואָס איז אויף איהם געהאָנגען ישיבה-בחוריש. געהאַלטען זיך פראָסט. זעהר רוהיג, כמעט נעבעכדיג. און דאָך האָט זיך אין זיינע בעוועגונגען, זיין בליק און קול געפיהלט אַנ'אונגעהויערער כח.

שוין דעמאָלט האָט מען קלעמאַנסאָ׳ן גערעכנט פאַר דעם שטאַרקסטען כאַראַקטער אין פראַנקרייך.

דער קולמינאַציאָנס-פונקט פון דער דרייפוס-אַפערע איז געווען דער פּראָצעס פון עמיל זאָלאַ, וועלכער איז געווען אָנגעקלאָגט פאַר זיין דונערנדען אַרטיקעל „איך בעשולדיג״. דער פּראָצעס האָט אויפגעשטורמט די גאַנצע וועלט און צוטיילט פראַנקרייך אויף צוויי שטרייטענדע לאַגערן. פון דער פרעסע האָט זיך די מלחמה אַריבערגעטראָגען אויף שטורעמדיגע מיטינגען, פון די מיטינגען האָט זי זיך אַרויסגעריסען אויף דער גאַס. יעדער צד האָט געהאַט זיינע לאָזונגען, זיינע שלאָגווערטער:

די דרייפוסאַרען:—„עס לעבע די גערעכטיגקייט!״—„עס לעבע די רעפּובליק!״

די אַנטי-דרייפוסאַרען:—„עס לעבע די אַרמעע!״—„עס לעבע דאָס פאָטערלאַנד!״

מיט די אויסגעשרייען זענען אָנגעפיהרט געוואָרען דעמאָנסטראַציעס, מיט די אויסגעשרייען האָבען זיך די ביידע מחנות געוואָרפען אין געשלעג. פאַר מיינע אויגען האָט מען אַ סטודענט פאַר דעם אויסרוף: „וויוו לאַ רעפּובליק!״ אַוועקגעשלעפּט דערטרינקען אין סענאַ.

דרייצעהן טעג האָט געדויערט דער פּראָצעס. אין די אַלע טעג האָט פּאַריז געזאָטען ווי אַ וואולקאַן און האָט נישט געוואוסט קיין אַנדערע אינטערעסען, קיין אַנדערע געדאַנקען. דער געריכטס-פּאַלאַץ, וואו דער משפט איז פאָרגעקומען, איז געווען בעלאַגערט פון פריה ביז שפּעט אין דער נאַכט מיט טויזענדער מענשען, וועלכע האָבען די גאַנצע צייט געקעמפט צווישען זיך מיט אויסגעשרייען און אָפט מיט די פויסטען. אין געריכט-זאַל גופא איז דאָס פּובליקום געווען כמעט אויסשליסליך אַנטי-דרייפוסאַריש און געהאַלטען זיך זעהר נערוועז: מען האָט מיט אויסגעשרייען איבערגעריסען אי די אַדוואָקאַטען, אי זאָלאַ׳ן, אי די שופטים. אויף דער לעצטער זיצונג, ווען דער ראש השופטים

האָט געליינט פאַר די געשוואוירענע דעם צעטל פון די פראַ-
גען און אָנגעהויבען:

„איז שולדיג עמיל זאָלאַ אין דעם און דעם?"—האָבען
צעהנדליגער קולות פון פובליקום איבערגעריסען זיינע ווערטער
מיט די אויסגעשרייען:

„יאָ! יאָ! שולדיג!"

אַכט טעג האָט געדויערט דער פּראָצעס און פינף טעג
האָבען זיך געצויגען די רעדעס פון די פערטיידיגער און די
בעשולדיגער. זאָלאַ האָט געהאַט דריי פערטיידיגער: לאַבאָרי,
אַלבערט קלעמאַנסאָ און זשאָרזש קלעמאַנסאָ. דער לעצטער האָט
אין גאַנצען פּראָצעס, ביז'ן לעצטען טאָג, קיין שום אָנטייל
נישט גענומען. ער איז געווען אָוועקגעשטעלט צווישען די פער-
טיידיגער, כּדי ער זאָל האָבען די מעגליכקייט צו האַלטען די
לעצטע פערטיידיגונגס-רעדע.

פון די ערשטע זיצונגען איז קלאָר געווען, אַז די לאַגע
איז האָפנונגסלאָז, די שופטים און די געשוואוירענע זענען גע-
ווען געגען זאָלאַ'ן. דערצו זענען זיי געווען טעראָריזירט פון
דער פרעסע, פון דעם המון און איבערהויפּט פון די גענעראַ-
לען, וואָס זענען אַרויסגעטראָטען אַלס עדות. לאַבאָרי האָט
אַרויסגעוויזען אַנ'אויסערגעוועהנליכע געשיקטקייט, אָבער דאָס
איז ווייניג געווען. כּדי צו ברעכען די שטימונג און אַרויסרייי-
סען ביי די געשוואוירענע אַ בערעכטיגונגס-ווערדיקט, האָט גע-
דאַרפט פּאָרקומען עטוואָס איבערנאַטירליכעס, אַ מין נס, און אָט
דעם נס האָט מען ערוואַרט פון קלעמאַנסאָ'ס לעצטער רעדע.

ביי יענער צייט איז קלעמאַנסאָ געשטאַנען אָן דער זייט
פון פּאַרלאַמענטאַרישער טעטיגקייט. דאָס איז געווען עטליכע
יאָהר נאָך דער פּאַנאַמאַ-אַפערע, וועלכע האָט קאָמפּראָמיטירט
דעם געניאַלען לעססעפּס'ן און נאָך פיל צעהנדליגער בעוואוסטע
פּאָליטישע פערזענליכקייטען. אַ שטראָם שמוץ פון דער ברודיגער
אַפערע האָט געטראָפען אויך אין קלעמאַנסאָ. עס האָט זיך
אַרויסגעוויזען, אַז ער האָט בעקומען פון דעם בעשולדיגטען אין
דער אַפערע, פון איהר שעפער קאָרנעליוס הערצ'ן (וועלכער

האָט געענדיגט מיט אַ זעלבסטמאָרד) אַ גרויסע סומע (דוכט זיך 100,000 פראַנק) אויף אַ צייטונג, און כאָטש אַלע, ווער עס האָט געקענט קלעמאַנסאָ, זענען געווען זיכער, אַז ער האָט קיין שום אַהנונג נישט געהאַט וועגען דעם וועלט-שווינדעל, וואָס קאָרנעליוס הערץ מיט זיינע חברים האָבען געפיהרט און כאָטש קלעמאַנסאָ האָט אין זיין צייטונג נישט אונטערגעהאַלטען די פאַנאַמאַ-קאָמפּאַניע—איז אויף איהם דאָך געפאַלען אַ שאָטען און זיינע פיינד האָבען דאָס אונטערגעכאַפּט און אַזוי פונאַנדערגע-בלאָזען זיין שייכות צו דעם פאַנאַמאַ-שווינדעל, אַז ער האָט געמוזט צייטווייליג אָבטרעטען פון דער פּאַרלאַמענטאַריש-פּאָלי-טישער אַרענע. גאַנצע פיער-פינף יאָהר איז ער נישט אַרויס-געטראָטען מיט קיין עפענטליכער פּאָליטישער רעדע. זיין איצ-טיגער אַרויסטריט האָט געדאַרפט זיין ווי אַ מין בענייאונג פון זיין עפענטליך-פּאָליטישער טעטיגקייט. דעריבער האָבען אי פריינד, אי פיינד ערוואַרט דעם אַרויסטריט מיט נאָך מעהר אויפמערקזאַמקייט.

לאַבאָרי׳ס פערטיידיגונגס-רעדע האָט געדויערט דרייסיג שעה! נישט קוקענדיג אויף דער לאַנגקייט פון דער רעדע און דערויף, וואָס די גאַנצע שטימונג אין זאַל איז געווען אַ פיינד-ליכע, האָט לאַבאָרי בעהערשט די אַלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט, געצוואונגען געדולדיג אויסצוהערען איהם. פּראָנצויזען האָבען ליב טאַלענטפולע רעדעס און איך האָב געהערט, ווי איין אי-בערצייגטער אַנטי-דרייפוסאַר האָט זיך אָבגערופען, הערענדיג לאַבאָרי׳ן: „מע איל פּאַרל טרע ביען!” (ער רעדט זעהר גוט!). אויסגעהערט האָט מען איהם, אָבער די שטימונג פון די שופטים און די געשוואוירענע האָט זיך איהם נישט איינגעגעבען צו ברעכען. די איינציגע האָפנונג איז געבליבען—אויף קלעמאַנסאָ.

ד

קלעמאַנסאָ, אין זיין אויסגעריבענעם רעקעל, אַ רוהיגער, אַ שטילער, איז זיך צוגעגאַנגען צום פערטיידיגער-אָרט און אָהן שום תּנועות און בּעגייסטערונג גענומען ריידען פּראָסט און וואָכעדיג, ווי מען רעדט צו אַ בּעקאַנטען, ווען מען בּעגעגענט זיך צופעליג אין גאַס.

וואָס רעדט ער? ער הויבּט-אָן פון דאָסניי צו דערצעהלען די מעשה-דרייפוס און זאָלאַ, וועגען וועלכע לאַבּאָרי האָט גע-רעדט דרייסיג שעה. אַלע זענען פערוואונדערט, ענטטוישט. מען האָט ערוואַרט דונערן און אָנשטאָט דעם, הערט מען וואָכעדיגע ווערטער וועגען פאַקטען, וואָס האָבען שוין אַלעמען דערעסען. נאָר אָט די פערוואונדערונג און ענטטוישונג רופט-אַרויס אַ בּע-זונדערע אויפמערקזאַמקייט. וואָס וועט דאָ פאָרקומען? עס קאָן דאָך נישט זיין, אַז קלעמאַנסאָ זאָל זיך אָבּ׳פּטר׳ן מיט אַזאַ רעדע.

קלעמאַנסאָ רעדט און רעדט אין דעם טאָן, מיט וועלכען ער האָט אָנגעהויבּען. נאָר אָט, גליטשט זיך דורך אין זיין קול עפּעס אַ טשיש, ווי אַ שטילער פּייף פון אַ שלאַנג. איז דאָס אַ וויבּרירונג פון קול אָדער אַ וואָרט, אַרויסגערעדט מיט אַ בּיי-זונדער איראָניע? אַלע קוקען זיך אום, ווי זיי וואָלטען זוכען, פון וואַנען דער טשיש איז געקומען. אין אַ מינוט אַרום—ווייטער דערזעלבּער קלונג, און נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל. ווי שטיל דער טשיש איז, פיהלט זיך אין איהם עפּעס שרעקעדיגעס, ווי דער אָנזאָג פון אַ ווייטען שטורם, וואָס קומט-אָן. דאָס רופט-אַרויס בּיי אַלעמען אַ מאָדנע אָנשטרענגונג. מען הערט זיך צו מיט אַנ׳אַלץ וואַקסענדיגער בּערוועזער אויפמערקזאַמקייט. עס איז נישט דורכגעגאַנגען קיין האַלבּע שעה, ווי דער זאַל איז גע-וואָרען גאָר אַנ׳אַנדערער, נישט צו דערקענען. די ריכטער, די

געשוואוירענע, די עדות און דאָס פובליקום. מיט ברייט געעפענטע אויגען, אָנגעשטרענגטע, כמעט דערשראָקענע, האָבען געשלונגען יעדעס וואָרט פון רעדנער. אַלע האָבען געפיהלט, אַז אין די אויסערליך-וואָכעדיגע רייד ליגט עפּעס זעהר טיפעס, אַז אָט דער רוהיגער, כמעט גלייכגילטיגער רעדנער גרייט-צו עפּעס אַזוינס, וואָס וועט אַלעמען איבערראַשען, ווי אַ פלוצלונגדיגער דונער, ווי עפּעס פּאַטאַלעס, פון וואָס מען וועט זיך נישט קאָנען בעפרייען. מען האָט געהאַט דעם איינדרוק, ווי פון ערגעץ אַ בעהעלטעניש גנב'עט זיך מיט שטילע, אָבער זיכערע טריט אַ פּאַנטערע, און אָט גיט זי דעם שפּרונג און פאַלט-אָן...

קלעמאַנסאָ האָט גערעדט וועגען דעם, וואָס דרייפוס איז פערמשפּט און וואָס מען ווייזט אָן אויף דעם, ווי אויף דעם שטאַרקסטען בעוויז, אַז ער איז שולדיג. צי איז דען אָבער אַן „אָבגע'משפּט'ע זאַך" אַ בעוויז?

„די אָבגע'משפּט'ע זאַך—אָט איז זי!" הער איך זיינע ווערטער.

עס ווערט שטיל. איך קוק זיך אום—קלעמאַנסאָ שטעהט, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויפ'ן געקרייצטען קריסטוס'ן, וואָס הענגט אויף דער וואַנד: אָט איז אייך די „אָבגע'משפּט'ע זאַך"! קריסטוס'ן האָט מען דאָך אויך פער'משפּט...

וואָס איז דאָ פאָרגעקומען? אפשר האָט די פּויזע, וועלכע קלעמאַנסאָ האָט געמאַכט, געדויערט מיט אַ פערטעל סעקונדע מעהר, ווי עס האָט געדאַרפט דויערן; אפשר איז די פערגלייכונג פון דרייפוס'ן מיט קריסטוס'ן געווען צו-שאַרף, נאָר פּאָרגעקומען איז אָט וואָס:

אויף דער זיצונג האָב איך זיך געפונען צווישען פּובליקום (מען האָט אַריינגעלאָזט בלויז זעכציג מענשען), וואָס איז מעהרסטענטייל בעשטאַנען פון אַנטי-דרייפוסאַרען. נעבען מיר איז געשטאַנען אַ יונגערמאַן, ווייזט-אויס, אַ קאָמי-וואָיאַזשער, און אַ פרוי פון אַ יאָהר פערציג, ביידע—פער'עקשנ'טע אַנטי-דרייפוסאַרען. איידער די זיצונג האָט זיך אָנגעהויבען, האָבען זיי געגאָסען פעך און שוועבעל אויף זאָלאַ און זיינע פערטיידי-

גער, בעשולדיגט די רעגירונג, וואָס זי האָט נישט אָבגעפּטר׳ט אי דרייפוס׳ן, אי זאָלאַ׳ן מיט „צוועלף קוילען אין האַרצען״. אַז קלעמאַנסאָ האָט אָנגעהויבען זיין רעדע, האָבען זיי געקוקט אויף איהם מיט אַ טיפער שנאה, נאָר געשוויגען און, ווי אַנדערע, זענען זיי ביסלעכווייז געווען היפּנאָטיזירט מיט זיין רעדע. דאָ, בשעת ער האָט געמאַכט די קליינע פּויזע, האָט דער קאָמי-וואָיאַזשער אַ קריץ געטהון מיט די צייהן און שטיל, קוים צו הערען אַרויסגערעדט פאַר זיך דאָס וואָרט „וואַנדיו!״ (פערקויפטער!). די פרוי, וואָס איז נעבען איהם געשטאַנען, האָט אויטאָמאַטיש, שטיל איבערגע׳חזר׳ט דאָס וואָרט, און גלייך נאָכדעם אויסגערופען הויך:

—וואַנדיו!

און ווי נאָר עס האָט זיך דערהערט דער אויסגעשריי, האָט זיך פון אַלע זייטען אַ שאָט געטהון ווי אַ האָגעל צעהנדליגער אויסגעשרייען:

—וואַנדיו!

—פּאַנאַמאַ!

—קאָרנעליוס הערץ!

ווי דורך אַ דורכגעריסענעם וואַסער-צוים איז די כוואַליע פון געשרייען געוואָרען אַלץ העכער און שטורמדיגער. קלעמאַנסאָ איז געשטאַנען רוהיג און האָט גלייכגילטיג געוואַרט, ביז עס וועט זיך ענדיגען דער ליאַרם. אַז דער פּאָרזיצענדער האָט איינגעשטעלט די רוהה, האָט קלעמאַנסאָ בלויז געזאָגט:

—איך רייד נישט צו דעם פּובליקום, נאָר צו די געשוואוירענע.

און, ווענדענדיג זיך צו די געשוואוירענע, האָט ער אָנגעהויבען ריידען אויף אַזויפיל שטיל, אַז דאָס פּובליקום האָט קוים געהערט זיינע ווערטער. נאָר זיין ווייטערדיגע רעדע האָט שוין קיין בעדייטונג נישט געהאַט. די שטימונג איז געווען איבערגעריסען, גע׳הרג׳עט. קלעמאַנסאָ האָט דאָס גוט פערשטאַנען און באַלד געענדיגט.

און מיט עטליכע שעה שפּעטער איז געווען אַרויסגעטראָ-

גען דער פסק-דין אויף זאָלאַ, און דאָס פובליקום, ווי אַ ווילדע חיה, האָט מיט אַ געשריי זיך אַ וואָרף געטהון איבער׳ן אָבצוים, איבער די בענק צום אָרט, וואו עס איז געשטאַנען די קליינע גרופע פון זאָלאַ מיט זיינע פערטיידיגער. און ווען זיי וואָלטען נישט געשווינד אַרויס דורך אַ זייטיגער טהיר און דורך אַ הינ-טער-אויסגאַנג אַרויסגעכאַפּט זיך און נישט אַוועקגעפאָהרען אין אַ פערמאַכטען עקיפאַזש, וואָלט דער צעווילדעוועטער המון זיי צוריסען...

דאָס איז געווען אַ טראַגישער טאָג פאַר קלעמאַנסאָ. נאָר אין אָוועגד איז ער, ווי געוועהנליך, געווען אין רעדאַקציע, האָט געשריבען זיין אַרטיקעל, און קיינער וואָלט אָן איהם נישט געקאָנט דערקענען, וואָס ער האָט נאָר-וואָס איבערגעלעבט.

ה

צום סוף פון די אַכציגער יאָהרען איז קיין פאַריז גע-קומען אַ רוסישע יונגע פרוי זאַנדער, ווייזט-אויס—זעהר אַנ׳אינ-טעלעקטועלע און בעגאַבטע. זי האָט אינגיכען געצויגען אויף זיך די אַלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט מיט איהרע אינטערעסאַנטע פּאָלי-טישע און פובליציסטישע אַרטיקלען, איז אַריין אין די העכערע לי-טעראַרישע וויסענשאַפטליכע קרייזען, האָט זיך בעפריינדעט מיט לעטורנאָ, קלעמאַנסאָ, לאַווראָוו׳ן און אַנדערע. נאָר אין אַ פּאָר יאָהר נאָך איהר קומען קיין פאַריז איז זי פּלוצלונג און—דוכט זיך—טראַגיש געשטאָרבען. צוזאַמען מיט דער פרוי זאַנדער איז געקומען קיין פאַריז איהרע אַ פריינדין, אַנ׳עלטערע געבילדעטע פרוי, אַ קרענקליכע, אַ האָרבאַטע—בלאָנסקאַיאַ. נאָך זאַנדער׳ס טויט איז זי געבליבען אָהן מיטלען צום לעבען און קלעמאַנסאָ האָט זי איינגעלאַדען צו זיך אַלס פּערזענליכען סעקרעטאַר. מיט דער בלאָנסקאַיאַ פלעג איך זיך אָפט טרעפען ביי לאַוו-

ראָוו'ן. זי האָט מיר דערצעהלט איינִיגע כאַראַקטעריסטישע עפּיזאָדען פון קלעמאַנסאָ'ס לעבען.

בשעת דעם פּאַנאַמאַ-סקאַנדאַל, ווען געגען קלעמאַנסאָ'ן האָט זיך געפיהרט אַ שרעקליכע קאַמפּאַניע, זענען מעהר פון אַלע אָנגעפאַלען אויף איהם ראָשפאָר און קאָנסטאַן. איינמאָל, פונאַנדערקלויבענדיג קלעמאַנסאָ'ס אַרכיוו, האָט בלאָנסקאַיאַ געפונען פּעקלעך בריף פון ראָשפאָר'ן און קאָנסטאַנ'ען צו קלעמאַנסאָ'ן פון די פריהערדיגע צייטען, ווען זיי זענען געווען בעפריינדעט. לעזענדיג די בריף, האָט זי אין איינִיגע פון זיי, געפונען אַזעלכע פאַקטען, וועלכע האָבען שרעקליך קאָמפּראָמיטירט די שרייבער פון די בריף.

—איך האָב זיך זעהר דערפרעהט דערמיט—האָט דערצעהלט בלאָנסקאַיאַ,—האָב גענומען די בריף און בין אַוועק צו קלעמאַנסאָ'ן אין זיין קאַבינעט. ער איז געזעסען אַנטקעגען דעם ברענענדיגען קאַמין און זיך געוואַרימט.

—„נו, קלעמאַנסאָ,—האָב איך אויסגערופען,—איך האָב פאַר אייך אַ זעלטענע מתנה! איך האָב אויפגעזוכט אין אייער אַרכיוו אַ שרעקליך געוועהר געגען אייערע דם-שונאים!"

—„וואָס אַזוינס?"—האָט ער זיך פעראינטערעסירט.

—„בריף פון ראָשפאָר'ן און קאָנסטאַנ'ען, וואו זיי שרייבען אייך אָפענהערציג וועגען אַזוינע זייערע מעשים, וואָס קאָמפּראָמיטירען זיי שרעקליך און פאַר וועלכע זיי קאָנען אפילו געהן אין טורמע! ווי-אַזוי האָט איהר דאָס פערגעסען וועגען אַזעלכע דאָקומענטען?"

—„איך האָב וועגען זיי נישט פערגעסען—האָט ער געענטפערט—ווייזט אַהער די בריף".

—און ער האָט, נישט אומקעהרענדיג זיך, אויסגעשטרעקט הינטער'ן רוקען די האַנד נאָך זיי.

איך האָב זיי איהם דערלאַנגט. ער האָט אפילו נישט אַ קוק געטהון אויף די בריף און רוהיג אַ וואָרף געטהון זיי אין ברענענדיגען קאַמין.

—„וואָס טהוט איהר!"—האָב איך אויסגעשריען,

(איך בענוץ זיך נישט „Je ne me serve pas de ca-dermit), —האָט ער קאַלטבלוטיג געענטפערט.

די בלאַנסקאַיאַ האָט איהר גאַנצע צייט אָבגעגעבען אויף וואוילטעטיגקייט. דולט זיך, אין יאָהר 1897, איז אין פּאַריז פּאָרגעקומען אַ שרעקליכע קאַטאַסטראָפע. עס איז פערברענט געוואָרען אַ וואוילטעטיגער אַריסטאָקראַטישער באַזאַר, און העכער דרייהונדערט מענשען זענען דערביי דערשטיקט און פערברענט געוואָרען. צווישען זיי איז אויך געווען בלאַנסקאַיאַ.

ווען מען האָט די פערברענטע קערפּערס געהאַט אַריבערגעטראָגען אין הויף פון אַ שפּיטאַל, בין איך אַוועק אַהין, אין דער האָפנונג אָבצוזוכען דעם גוף פון מיין בעקאַנטער בלאַנסקאַיאַ. אין אַ לאַנגען שפּייכלער זענען געלעגען אויסגעלעגט אין צוויי רייהען אַרומגעברענטע פערקויהלטע קערפּערס, כמעט פיערקאַנטיגע, דאָס רוב—אָהן קעפּ, אָהן הענד און אָהן פיס. דערקענען דערביי עמיצען איז, פערשטעהט זיך, אונמעגליך געווען.

שטעהענדיג אַזוי, דערזעה איך, קלעמאַנסאָ געהט אַרום צווישען די פערברענטע גופים און ריהרט אָן יעדערן מיט'ן שטעקען. איך בין צוגעגאַנגען און געפרעגט, וואָס ער טהוט דאָ.

—איך זוך בלאַנסקאַיאַ.

—ווי-אַזוי וועט איהר דערקענען איהר גוף?

—איך האָב אַ סימן. ביי מיין שוועסטער איז אַ ביסעל אַ קרומע זייט, טראָגט זי אַן אייזערנעם קאָרסעט. דעם אַלטען קאָרסעט איהרען האָט זי אָבגעגעבען בלאַנסקאַיאַ, און יענע האָט איהם שטענדיג געטראָגען. נאָך די אייזערנע רייפען פון קאָרסעט, אויב איך וועל זיי געפינען, וועל איך דערקענען דעם גוף פון בלאַנסקאַיאַ.

און ער איז ווייטער אַוועק, טאַפּענדיג מיט'ן שטעקען יעדען גוף—ביז ער האָט געפונען בלאַנסקאַיאַ. ער האָט זיך אַליין בעשעפטיגט מיט דער לויה און האָט אויף דעם קבר געהאַלטען אַ קורצע רעדע, וואָס האָט מיט איהר צאַרטקייט אונז אַלעמען גערירט ביז טרעהרען.

ו

אין פאַריז בין איך געווען גוט בעקאַנט מיט אַ זשורנאַליסט וויקטאָר זשאַקליאַר. דער זשאַקליאַר איז אין דער יוגענד געווען אַ קאָמונאַר. בשעת׳ן אונטערדריקען די קאָמונע, האָט מען איהם אַרעסטירט און צוזאַמען מיט אַ גרויסער מחנה קאָמונאַרען געפיהרט שיסען. פאַרביי דער פראָצעסיע איז דורכגעפאָהרען אַ רוסישער גענעראַל מיט אַ טאָכטער. די טאָכטער האָט פריהער ערגעץ-וואו געהאַט בעגעגענט זשאַקליאַר׳ן. דערזעהענדיג איהם צווישען די פער׳משפט׳ע צום טויט, איז זי אַראָבגעשפרונגען פון דער קאַרעטע, אָנגעכאַפּט איהם פאַר דער האַנד, אַריינגעשלעפּט אין דער קאַרעטע און איז שנעל אַוועקגעפאָהרען. האָבען עס די וועכטער נישט בעמערקט, אָדער זיי זענען אין דער ערשטער מינוט ערשטוינט געוואָרען פון דער אומגעריכטקייט — גאָר זשאַקליאַר איז געווען געראַטעוועט. מיט דער הילף פון גענעראַלס טאָכטער האָט ער זיך דערשלאָגען קיין רוסלאַנד און איז דאָרט פערבליבען העכער צוואַנציג יאָהר. ער האָט מיטגעאַרבייט אין מאָנאַטליכען זשורנאַל „דיעלאָ“ אונטער׳ן פסעוודאָנים „זשיקאַ“. אומקעהרענדיג זיך קיין פראַנקרייך, האָט ער געגעבען לעקציעס פון רוסיש און געאַרבייט אין צייטונגען. ער פלעגט אָפט שרייבען אין דער רוסישער צייטונג „סין אָטיעטשעסטוואַ“, אין וועלכער איך האָב קאָרעספּאָנדירט פון פראַנקרייך.

דער זשאַקליאַר איז געווען קלעמאַנסאָ׳ס אַ יוגענד-פריינד, איז געווען מיט איהם אויף „דו“ און געווען אַ שטענדיגער מיטאַרבייטער אין די צייטונגען, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבען. דוכט זיך, אַז דאָס האָט ער מיך בעקענט מיט קלעמאַנסאָ און אַריינגעפיהרט אין דער רעדאַקציע „אָראָר“.

איין מאָל, בשעת דער וועלט-אויסשטעלונג אין 1900, בעקום איך פון זשאַקליאַר׳ן אַנ׳איינלאַדונג צו פריהשטיק. צוזאַמען

מיט דער איינלאַדונג איז געווען אַ מין צירקוליאַר-בריף, וואו עס איז געווען ערקלערט, אַז אויף דעם פריהשטיק וועלען בעהאַנדעלט ווערען זעהר וויכטיגע וועלט-פראַגען, וועלכע וועלען שאַפען אַנ׳עפּאָכע אין דעם לעבען פון דער מענשהייט. איך האָב שוין מיט אַ צייט פריהער בעמערקט, אַז זשאַקליאַר ווייזט אַרויס סמנים פון אוננאָרמאַלקייט. דער גאַנצער בריף, מיט זיין טאָן און אינהאַלט האָט מיך נאָך מעהר איבערצייגט דערין. בעגעגענט זיך אין וועג מיט׳ן בעוואוסטען נאַראָדאָוואָלעץ דובאַנאָוויטש׳ן, ער האָט אויך בעקומען אַזאַ בריף, האָט איהם אויך געפונען פאַר אוננאָרמאַל, נאָר פונדעסטוועגען זענען מירביידע געגאַנגען צום פריהשטיק.

זשאַקליאַר האָט פערנומען אַ דירה פון פיער-פינף צימערן. אין אַלע צימערן זענען געווען געגרייט טישען פאַר אַ פּאָר הונדערט פּערזאָן. אין פאָרהויז האָב איך געזעהן צוויי—דרייהונדערט פלאַש וויין. אַפּנים—דער בעל-הבית האָט זיך געגרייט אויף זעהר פיל געסט, נאָר געקומען זענען נישט מעהר ווי אַ מענשען אַכטביין, צווישען זיי אויך קלעמאַנסאָ. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז זשאַקליאַר האָט איינגעלאַדען די פאָרשטעהער פון אַלע מלוכות, וואָס זענען געווען פאָרגעשטעלט אויף דער אויסשטעלונג, דעם פרעזידענט פון דער רעפּובליק, אייניגע מיניסטאָרען, סענאַטאָרען און כלל-טהוער,—בקיצור, ביז דרייהונדערט פאַרשוין. דער ציל פון פריהשטיק איז געווען—אַנ׳אינטערנאַציאָנאַלע בעראַטונג, ווי-אַזוי אויסצוראָטען אין דער וועלט דאָס סאָציאַלע אומרעכט און גרינדען אַנ׳אַלוועלטליכע מלוכה אויף די יסודות פון יושר און סאָציאַלער גערעכטיגקייט. נישט מעהר און נישט ווייניגער! אַזוי ווי אָבגערופען אויף דער איינלאַדונג האָבען זיך נאָר עטליכע פּערזענליכע בעקאַנטע, האָט מען, פערשטעהט זיך, נישט געקאָנט בעטראַכטען די אַוועקגעשטעלטע פראַגע. זשאַקליאַר איז געווען שרעקליך נידערגעשלאָגען, כמעט ערשיטערט, וואָס די הויפּט-איינגעלאַדענע זענען נישט געקומען. קלעמאַנסאָ האָט איהם געטרייסט, דערוויזען, אַז אַזעלכע זאַכען ווערען נישט אַזוי גרינג דערגרייכט. נישט קוקענדיג אויף די

פיל וויין און מאכלים, איז דער פריהשטיק דורכגעגאַנגען גאַנץ טרויעריג.

אויף מאָרגען אין אָוונד האָט קלעמאַנסאָ בעקומען פון זשאַקליאַר׳ן אַ שטאָדטישע טעלעגראַמע מיט דער בקשה, די רגע צו קומען צו איהם וועגען זעהר אַ וויכטיגען ענין.

אַז קלעמאַנסאָ איז געקומען, האָט ער געפונען זשאַקליאַר׳ן אָנגעטהון יום-טוב׳דיג. זשאַקליאַר האָט איהם בעגעגענט פייער-ליך, מיט די ווערטער:

—מיין טייערער פריינד קלעמאַנסאָ! איך זאָג דיר אָן דאָס גליקליכע נייעס: היינט איז פאָרגעקומען די אַלוועלטליכע סאָ-ציאַלע רעוואָלוציע! איך בין אויסגעוועהלט פאַר אַ פרעזידענט פון די פעראייניגטע שטאַטען פון דער אַלוועלטליכער סאָציאַלי-סטישער רעפובליק! איך בעשטים דיך פאַר מיין סעקרעטאַר. מיר מוזען גלייך צוטרעטען צוזאַמענשטעלען די נייע סאָציאַלי-סטישע קאָנסטיטוציע.

—איך בין גרייט—האָט איהם פראָסט און רוהיג געענט-פערט קלעמאַנסאָ און געזעצט זיך צום שרייבטיש.

אַ גאַנצע נאַכט איז ער אָבגעזעסען מיט זיין אומגליקלי-כען פריינד און בעטראַכט מיט איהם און געשריבען די קאָנ-סטיטוציע פון דער אַלוועלטליכער סאָציאַליסטישער רעפובליק. אינדערפריה, ווען די אַרבייט איז געוועזן געענדיגט, האָט קלע-מאַנסאָ זיך צוקושט מיט זיין חבר און אַוועקגעפאָהרען אַהיים.

אין אַ פאָר שעה אַרום האָט מען אָבגעפיהרט זשאַקליאַר׳ן אין אַ דול-הויז, וואו ער איז אינגיכען געשטאָרבען.

אינטערעסאַנט צו וויסען, אויב קלעמאַנסאָ האָט אָבגעהיט ביי זיך דעם טעקסט פון יענער קאָנסטיטוציע. עס וואָלט אפשר נישט געשאַדט, ווען ער וואָלט אַריינגעקוקט אין איהר בעת ער האָט פערפאַסט די קאָנסטיטוציע פון פעלקערבונד...

ביי אונז פערגיסט מען
נישט קיין בלוט

אין מיטען די ניינציגסטע יאָהרען פון פאַריגען יאָהרהונ־דערט איז געקומען קיין פאַריז דער בעוואוסטער וויסענשאַפטס־רייזענדער און פאָרשער פון סיביר, גריגאָרי ניקאָלאַיעוויטש פאָטאַנין, דער פאָפולערסטער מענש אין סיביר, וועלכער איז נאָך דער רעוואָלוציע פון יאָהר 1917 געווען אויסגעוועהלט אַלס פרעזידענט פון דער סיבירער רעפובליק. געקומען איז ער אין פאַריז, כדי צו אַרבייטען אין דער פאַריזער עפענטליכער בי־בליאָטעק, זאַמלען מאַטעריאַלען פאַר אַ גרויסער אַרבייט: „דער איינפלוס פון די מיטעלאַלטערישע אייראָפעאישע ראָמאַנען אויף דעם מזרח׳דיגען עפּאָס". דאָס ווערק אונטער דעם נאָמען איז ערשינען מיט עטליכע יאָהר שפעטער אין רוסלאַנד און האָט אַרויסגערופען אַ געוויסען אינטערעס אין דער וויסענשאַפטליכער וועלט.

בעקענט האָב איך זיך מיט פאָטאַגינ׳ען ביי דעם רוסישען פילאָזאָף און רעוואָלוציאָנער, פיאָטר לאַווראָוו, וועלכער האָט זיך גערעכענט פאַר דעם פאָרשטעהער פון דער רוסישער רע־

וואָלוציאָנערער עמיגראַציע אין פראַנקרייך און אפילו אין גאַנץ אייראָפּא. איך געדענק שוין נישט, ווי אַזוי איך האָב זיך בעפריינדעט מיט פּאָטאַנינ'ען, נאָר אין אַ פּאָר וואָכען נאָך זיין קומען, זענען מיר שוין געוועזן אַזוי נאָהנט, אַז ער האָט זיך איבערגעקליבען צו מיר אין דירה, וועלכע איז בעשטאַנען פון צוויי קליינע חדרים.

געוועזן איז פּאָטאַנין זעהר אַן אָריגינעלע פּערזענליכקייט. אַ פּער'חלומ'טער, אַ צושטרייטער, האָט שטענדיג פערלוירען אָדער פערגעסען זיינע מאַנוסקריפּטען, געלד און חפצים, פלעגט פערגעסען, וואָס ער פלעגט צוזאָגען, פלעגט בעשטימען בעזוכען און אַליין ערגעץ-וואו אַוועקגעהן א. ד. ג. זיין חדר איז געוועזן אַ רשות-הרבים, וואוהין עס פלעגען קומען אַלערליי סיבירער סטודענטען און סטודענטינס אָדער גלאַט סיבירער רייזענדע און פלעגען אויפפיהרען זיך ביי איהם אין חדר, ווי ביי זיך אינדערהיים, און פלעגען עסען, טרינקען, נישט געפרעגטערהייד, מיטנעהמען זיינע ביכער און אפילו בגדים. מיט יעדען סטודענט אָדער סטודענטין האָט ער זיך געהאַלטען אַזוי, ווי דאָס וואָלט זיין זיין נאָהנטסטער און אינטימסטער פריינד. נאָר באמת האָט ער מעהרסטענטייל נישט געוואוסט אפילו, ווי עס הייסען זיינע געסט און פון וואַנען זיי האָבען זיך גענומען. ער האָט זיך נישט געקאָנט פונאַנדערקלייבען אין מענשען. אַלע, מיט וועמען ער האָט זיך בעגעגענט, האָבען זיך איהם פאָרגעשטעלט ווי די גרעסטע אידעאַליסטען און מען האָט איהם שטענדיג עקספּלאָאַטירט אויף דעם חוצפה'דיגסטען אופן.

איך בין פיל אויסגעשטאַנען פון זיין שכנה'שאַפט אין דעם משך פון די פּאָר חדשים, וואָס ער האָט ביי מיר געוואוינט. איך האָב נישט געהאַט קיין רוה נישט טאָג נישט נאַכט, בין געוועזן פערדולט פון די וכוחים און זינגערייען, וועלכע זענען פאָרגעקומען אין פּאָטאַנינס צימער. איבערהויפּט האָב איך געליטען דערפון, וואָס פּאָטאַנין האָט געהאַלטען פאַר נויטיג בעקאַנט צו מאַכען מיך מיט אַלע זיינע בעזוכער און אָבשיקען זיי צו מיר מיט אַלע בקשות, מיט וועלכע זיי האָבען זיך גע-

ווענדט צו איהם. אויף אַזאַ אופן בין איך בעקאַנט געוואָרען מיט דער גאַנצער סיבירער קאָלאָניע, וועלכע האָט מיך גערע-כענט, אין אַ געוויסער מאָס, פאַר פּאָטאַנינס פאָרשטעהער.

ווען פּאָטאַנין האָט זיך אומגעקערט אין סיביר, האָט ער אויך אָן מיר נישט פערגעסען. ווען עמיצער פון זיינע בעקאַנ-טע פלעגט פאָהרען קיין פּאַריז, פלעגט ער איהם געבען אַ הייסען רעקאָמענדאַציאָנס-בריף צו מיר און פלעגט איהם אָנזאָ-גען, אַז ער קאָן זיך פיהלען ביי מיר, ווי ביי זיך אינדער-היים. און אייניגע האָבען בוכשטעבליך מקיים געווען זיין אָנ-זאָג. די יונגעלייט האָבען אָבגענומען ביי מיר זעהר פיל צייט. איך האָב געמוזט בעזאָרגען אַלע זייערע נויטען. בעמיהען זיך וועגען איינעם, מען זאָל איהם צונעהמען אין אוניווערזיטעט, דעם צווייטען קריגען אַרבייט, דעם דריטען בעזאָרגען מיט אַ דירה א. ד. ג. איינמאָל, קומענדיג שפעט ביינאַכט אַהיים, האָב איך געפונען ביי זיך אין בעט צוויי געזונדטע סיבירישע מוי-דען, וועלכע האָבען געשמאַק געשלאָפען. אויפ׳ן טיש איז גע-לעגען אַ צעטעל: „וועקט אונז נישט, מיר האָבען צוויי נעכט נישט געשלאָפען. נישט וויסענדיג די שפּראַך, האָבען מיר דאָ נישט געקאָנט געפינען קיין דירה. מאָרגען וועלען מיר אייך דערצעהלען ווער מיר זענען, דערווייל זוכט זיך אָב ביי וועמען עס איז פון אייערע בעקאַנטע אַנ׳אָרט איבערצונעכטיגען. ווי אונזער פריינד פּאָטאַנין האָט אונז אייך פאָרגעשטעלט, זענען מיר זיכער, אַז איהר וועט אויף אונז קיין פעראיבעל נישט האָבען". צו דעם צעטעל איז געווען צוגעלעגט אַ הייסער רע-קאָמענדאַציאָנס-בריף פון פּאָטאַנינ׳ען.

איינמאָל, זענען צו מיר אַריינגעקומען צוויי גאַנץ אונגע-וועהנליך-געקליידעטע מענשען, אין וועלכע עס איז נישט שווער געווען צו דערקענען אַזיאַטען. איינער, אַ מאַן פון אַ יאָהר פערציג, אַ טיפּישער קאַלמיק, מיט שטאַרצענדע באַקען, שמאָלע, קרום געזעצטע אויגען, איז געווען אין אַ וואַטענעם כאַלאַט און

אין אַ שפּיציגען הויכען היטעל, עטוואָס עהנליך אויף אַ שטריי-מעל. דער צווייטער, אין דערזעלבער עלטער, אַ ראַזירטער, מיט קאַלטע, רוהיגע, קלוגע אויגען און מיט אַ פערשטיינערטען אויס-דרוק אויפ׳ן געזיכט איז געווען אויך אין אַ לאַנגען כאַלאַט פון אונטער וועלכען ס׳האָט זיך געזעהן אַ פרויען-יופּע פון געלען שטאָף. אויפ׳ן קאָפּ איז ביי איהם געווען אַ קיילעכדיג היטעל אָהן אַ דאַשיק. אָהן באָרד און וואָנסען, אין דער געלער יופּע, איז דער מענש געווען עהנליך אויף אַ פרויענצימער.

דער ערשטער האָט מיר דערלאַנגט שווייגענדיג אַ בריף. דער בריף איז געווען פון פּאָטאַנינ׳ען. ער האָט געשריבען, אַז ער רעקאָמענדירט מיר זעהר הייס זיינע צוויי פריינד, וועלכע פּאָהרען קיין פּאַריז וועגען אַ וויכטיגען ענין. איינער (דער וואָס איז געווען אין דער יופּע) הייסט אַווגאַן דזשאָרדזשיעוו. ער איז פון טיבעט און איז אַ לאַמאַ (דאָס הייסט אַ מיניסטער און אַ גייסטליכער ביי דער פּערזאָן פון טיבעטישען קיסר דאַלאַי-לאַמאַ); דער צווייטער, אַ בוריאַט פון סיביר, בודאַ ראַבדאַנאָוו, פּאָהרט צוזאַמען מיט׳ן לאַמאַ, ווי אַ דאָלמעטשער.

בודאַ ראַבדאַנאָוו האָט זיך צו מיר געווענדעט אין רוסיש. ער האָט געענדיגט אין אירקוטסק זעקס קלאַסען גימנאַזיע און רעדט גוט רוסיש, נאָר פראַנצויזיש ווייסט ער קיין וואָרט נישט. דער לאַמאַ פערשטעהט קיין רוסיש אויך נישט און רעדט גאָר טיבעטיש.

דיביידע געסט האָבען מיך פעראינטערעסירט מעהר ווי אַלע, וועמען פּאָטאַנין האָט געשיקט צו מיר. טיבעט איז דאָס איינציגע לאַנד אין דער וועלט, וועלכע עס האָט ביז די זיבעצי-גער—אַכציגער יאָהרען נישט אַריבערגעטראָטען קיין איין אייראָ-פּעער. פון דאָרטען איז אויך קיין איין מענש נישט אַרויסגע-פּאָהרען קיין אייראָפּא. דאָס לאַנד האָט זיך געפונען אונטער דעם פּראָטעקטאָראַט פון כינא און האָט געלעבט מיט זיין אָב-געזונדערטען אייגענאַרטיגען לעבען. דער קיסר פון טיבעט, דער דאַלאַי-לאַמאַ, איז אין דערזעלבער צייט אויך דער העכ-סטער גייסטליכער, אַ מין פּויבסט, און זיינע מיניסטאָרען, די

לאַמאַ'ען, זענען אויך גײסטליכע, ענליך צו קאַרדינאַלען. אַוו־גאַן דזשאָרדזשיעוו, װעלכער איז געשטאַנען פֿאַר מיר, איז, דוכט זיך, געװען דער ערשטער טיבעטאַנער, װעלכער איז אַרויסגעפֿאָהרען פֿון זײן לאַנד און געקומען אין צענטר פֿון אײראָפּא, פּאַריז.

איך האָב גענומען פֿונאַנדערפֿרעגען מײנע געסט, װעגען װאָס זײ זענען געקומען קײן פּאַריז. מײן פֿראַגע האָט בודאַ ראַבדאַנאָװ איבערגעזעצט דעם לאַמאַ און מיר איבערגעגעבען זײן ענטפֿער. אַזױ האָט זיך די גאַנצע צײט געפֿיהרט דער געשפּרעך צװישען אונז. בודאַ ראַבדאַנאָװ האָט זיך בעצויגען צום לאַמאַ מיט אַ מורא'דיגען כבוד, כמעט מיט אַ פֿערגעטערונג. אין זײן געגענוואַרט איז ער נישט געזעסען און אָהן זײן ערלױבעניש קײן זאַך נישט אונטערגענומען.

אויף מײן פֿראַגע האָט דער לאַמאַ געענטפֿערט, אַז דער ציל פֿון זײער קומען איז אַ רעליגיעזער. מיט פֿיל הונדערטער יאָהרען צוריק האָט מען פֿון זײער טעמפּעל אַרויסגע'גנב'עט און אָבגעפֿיהרט אין פּעקין צװעלף זילבערנע שיסעלעך, מיט װעלכע מען בענוצט זיך בשעת'ן גאָטעס־דינסט צו בודאַ. בײ דער אונטערדריקונג פֿון כינעזישען אויפֿשטאַנד, װען דאָס אײראָפּעאישע מיליטער האָט בערויבט פּעקין, האָבען פֿראַנצויזען גע־גנב'עט די שיסעלעך, געבראַכט זײ אין פּאַריז און אַװעקגעשטעלט אין מוזײ פֿון רעליגיעס, װעלכער הײסט „מוזײ גימע”. דער לאַמאַ איז געקומען אָנקוקען די שיסעלעך און בעשטעלען אָבגיסען פּונקט אַזעלכע, כדי אָבצופֿיהרען זײ אין טיבעט. די מעשה מיט די שיסעלעך האָט מיר אויסגעװיזען גאַנץ פֿאַנטאַסטיש. אמת, דער לאַמאַ מיט בודאַ ראַבדאַנאָװ'ן זענען געװען אין „מוזײ גימע”, דאָרט אויפֿגעזוכט די שיסעלעך און בעשטעלט בײ אַ גאָלדשמיד, ער זאָל אָבגיסען צװעלף טוץ אַזעלכע שיסעלעך. אָבער אין דערזעלבער צײט האָב איך זיך דערװוּסט, אַז די אַזיאַטישע געסט האָבען מיטגעבראַכט נאָך אַ בריף צום פֿראַנצויזישען פֿאָרשער פֿון אַזיע, פּרינץ נאַפּאָלעאָן. דעם פּרינץ נאַפּאָלעאָן האָבען זײ עטליכע מאָל בעזוכט, געװען

איינגעלאַדען צו איהם אויף מיטאָג און זענען, דולט י׳, דורך איהם געווען פאָרגעשטעלט איינעם פון די מיניסטאָרען. געוויס זענען זיי געקומען קיין פּאַריז מיט אַ געהיימער פּאָליטישער מיסיע, וועלכע זיי האָבען אויסבעהאַלטען פון מיר. איך האָב, דעם אמת זאָגענדיג, נישט זעהר געיאָגט זיך צו דערגעהן, וועגען וואָס זיי זענען געקומען.

כ׳האָב די ביידע געסט גענומען אונטער מיין השגחה, האָב זיי איינגעאָרדענט אין אַ האָטעל, בעזאָרגט מיט אַלעם נויטיגען און פלעג אָפט אַרומגעהן מיט זיי איבער׳ן שטאָדט, העלפען זיי איינקויפען וואָס זיי האָבען בעדאַרפט. איבערהויפּט, האָבען זיי איינגעקויפט פיל רויטע קאָראַלען, פאַר וועלכע זיי האָבען געצאָהלט די העכסטע פרייזען. די קאָראַלען האָבען זיי געדאַרפט אויך צוליב רעליגיעזע צוועקען.

בודאַ ראַבדאַנאָוו האָט אין אָנוועזענהייט פון לאַמאַ געהאַלטען זיך שטרענג און פערשלאָסען. נאָר ווען ער פלעגט פערבלייבען מיט מיר אַליין, פלעגט ער פיל דערצעהלען און האָט זיך אַרויסגעוויזען ווי אַ ריהרעוודיגער, כיטרער און קלוגער אַזיאַט. פערקעהרט, דער לאַמאַ איז געווען שטענדיג איינגעהאַלטען, אָפיציעל קאַלט און גערעדט געצעהלטע ווערטער. ער איז פון קיין זאַך נישט נתפעל געוואָרען, און אויף זיין פנים איז שטענדיג געווען אַ פערשטיינערטער אויסדרוק. ווען ער פלעגט זיצען ביי זיך אין צימער, די פיס אונטער זיך, און הערען וואָס בודאַ ראַבדאַנאָוו דערצעהלט איהם מיט אַנ׳אונטערטעניגער שנעלקייט, איז ער געווען זעהר עהנליך צו דער סטאַטוע פון בודדאַ.

צוליב דעם קומען פון לאַמאַ, איז געווען איינגעאָרדענט אין „מוזיי גימע״ אַ בודדיסטישער גאָטעס-דינסט, ווי ער קומט פאָר אין טיבעט. איך געדענק שוין נישט, מחמת וועלכער סיבה איך האָב נישט געהאַט די מעגליכקייט צו זיין ביי דעם גאָטעס-דינסט, נאָר מען האָט מיר וועגען איהם דערצעהלט אייניגע פרטים. צו דעם דינסט האָבען זיך פערזאַמעלט אין מוזיי עטליכע הונדערט בודדיסטען, איבערהויפּט מענשען פון מזרח-לענדער.

נאָר עס זענען געווען אויך עטליכע צעהנדליג געבוירענע פראַנ־צויזען, וועלכע האַלטען זיך פאַר אָנהענגער פון בודדיזם. צווי־שען אַנדערע, איז דאָרט געווען זשאָרזש קלעמאַנסאָ און, אויב איך האָב קיין טעות נישט, פיער לאָטי. אַרום דער סטאַטוע פון בודדאַ איז אַ גרויסער שטח געווען אַרומגעצוימט מיט אַ שטריק, וואָס האָט זיך אויפגעהאַלטען אויף סלופּקעס. די גלוי־בענדע זענען געשטאַנען אין דעם אַרומגעצוימטען שטח און גע־האַלטען זיך פאַר׳ן שטריק. דאָס האָט בעצייכענט זייער אָנגע־העריגקייט צום בודדיזם. דעם לאַמאַס תּפילה איז געווען בע־גלייט פון געזאַנג און מוזיק פון אַנ׳אָרגעל און פויקען.

דער לאַמאַ האָט מיר מיטגעטיילט, אַז ער איז איינגעלאַ־דען צום פּרינץ נאַפּאָלעאָן אויף מיטאָג און געפרעגט אַנ׳עצה, אין וואָס פאַר אַנ׳אַנצוג געהן צו איהם. איך האָב געראַטען געהן אין זיינע געוועהנליכע נאַציאָנאַלע בגדים. נאָך אַ גרויסען ישוב-הדעת איז ביי איהם געבליבען, אַז דער צערעמאָניאַל פאָ־דערט, ער זאָל זיין געקליידעט אייראָפּעאיש, און האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן מיט איהם קויפען די געהעריגע בגדים. מיר זענען זאַלבעדריט אַוועק אין גרעסטען מאַגאַזין. איך האָב געהייסען געבען אַ שוואַרצע פּאָר נאָכ׳ן וואוקס פון לאַמאַ. נישט וואַרטענדיג, ביז מען וועט דערלאַנגען די בגדים, האָט דער לאַמאַ אַליין אָנגעהויבען אויסזוכען פאַר זיך אַ ראָק צווי־שען די הענגענדע בגדים. ווען דער אָנגעשטעלטער האָט גע־בראַכט אַ שוואַרצען ראָק און הויזען, האָב איך מיט אַ וואונק צוגערופען דעם לאַמאַ צום טיש, דערלאַנגט איהם די בגדים און פאָרגעלעגט אָנמעסטען. דער לאַמאַ האָט פריהער נישט פערשטאַנען וואָס איך מיין. מיטאַמאָל האָט ער אַ כאַפּ געטהון דעם ראָק מיט די הויזען און האָט עס מיט כּעס אַ שליידער גע־טהון אָן דער ערד און אויפגערעגט אויסגעשריען עטליכע פראַ־זען. איך האָב נישט פערשטאַנען, וואָס איהם האָט אַזוי אויפ־גערעגט. נאָר דאָ איז צוגעלאָפען צום טיש בודאַ ראַבדאַנאָוו, האָט אָנגעהויבען בערוהיגען דעם לאַמאַ און מיט אַ פערשעמט רחמנות-פּנים גענומען פערענטפערן זיך פאַר מיר:

—דער לאַמאַ האָט זיך שטאַרק באַליידיגט, וואָס איהר האָט איהם פאָרגעלעגט אָנצוטהון אַ שוואַרצען ראָק. אין טיבעט טראָגען שוואַרצע קליידער בלויז די גרעסטע פערברעכער... עס פערשטעהט זיך, אַז איהר זענט נישט שולדיג, איהר האָט עס נישט געוואוסט. אָבער איהר דאַרפט קיין פעראיבעל נישט האָבען, וואָס דער לאַמאַ האָט זיך באַליידיגט.

דער לאַמאַ האָט זיך באַלד בעדענקט, האָט זיך אַ ביסעל פערשעמט און אויך אָנגעהויבען פערענטפערן זיך.

איך האָב, פערשטעהט זיך, מעהר נישט געמישט זיך אין דעם אויסוואַהל פון די בגדים. דער לאַמאַ האָט אַליין אויפגעזוכט עפּעס אַ ראָק און הויזען פון אַ שאָקאָלאַד־קאָליר.

אין דעם אַנצוג איז ער געגאַנגען צו פּרינץ נאַפּאָלעאָן אויף מיטאָג.

איך האָב אָפט שפּאַצירט מיט מיינע מזרח־לייט איבער פּאַריז, געווען מיט זיי אין אייניגע מוזעאומס, בעוויזען זיי דעם הערליכען טעמפעל „נאָטר־דאַם" און אַנדערע וואונדערבאַרע היסטאָרישע און גראַנדיעזע בנינים. דער לאַמאַ האָט רוהיג בעטראַכט די אַלע בנינים און קיין איין מאָל נישט אַרויסגעוויזען אַ וועלכע עס איז איבערראַשונג אָדער פערוואונדערונג. וועגען אַלץ האָט ער פונאַנדערגעפרעגט, רוהיג אויסגעהערט מיין ענטפער, און זיין פּנים איז פערבליבען קאַלט און אומבעוועגט, ווי שטענדיג. נאָר איין מאָל האָט זיך ביי איהם אין די אויגען בעוויזען אַ פּייערל און זיין גאַל געזיכט האָט זיך פעררויטעלט פון אויפרעגונג. געווען איז עס ביי אַזאַ צופאַל.

מיר האָבען שפּאַצירט איבער די גאַסען. מיט אַמאָל האָט דער לאַמאַ זיך אָבגעשטעלט און עפּעס געפרעגט ביי בודאַ ראַבדאַנאָוו'ן. געוועהנליך, ווען דער לאַמאַ פלעגט דורך זיין בעגלייטער מיר שטעלען אַ וועלכע עס איז פראַגע, פלעגט בודאַ ראַבדאַנאָוו זיך אויף אַ ווײַלע אָבשטעלען און מיט אַ פייערליכען טאָן ווענדען זיך צו מיר מיט די ווערטער:

— כאַמבאַ־לאַמאַ פרעגט! („כאַמבאַ" האָט געמוזט בעדייטען אַ טיטול, ווי למשל ביי אונז „רבי").

דאָס מאָל האָט ער זיך אויך אָבגעשטעלט און מיט דעם געוועהנליכען פייערליכען טאָן געפֿרעגט:

—כאַמבאַ-לאַמאַ פֿרעגט, וואָס טהוט מען ביי אייך מיט גרויסע פֿערברעכער?

„ביי אייך" האָט געזאָלט בעדייטען, אין דער גאַנצער וועלט, חוץ טיבעט.

איך האָב גענומען ערקלערען דעם לאַמאַ, מיט וואָס עס ווערען בעשטראָפֿט אַלערליי פֿערברעכענס אין אייראָפּעאישע לענדער און געענדיגט דערמיט, אַז אין פֿראַנקרייך בעשטראָפֿט מען די גרעסטע פֿערברעכער, איבערהייפּט מערדער, דערמיט, וואָס מען האַקט זיי אָפּ דעם קאָפּ.

ווען בודאַ ראַבדאַנאָוו האָט איבערגעגעבען מיינע ווערטער דעם לאַמאַ, האָב איך בעמערקט, אַז יענער האָט זיך שטאַרק פֿערוואונדערט און האָט אויפגערעגט עטוואָס אויסגעשריען.

בודאַ ראַבדאַנאָוו האָט מיר איבערגעגעבען זיינע ווערטער:

—כאַמבאַ-לאַמאַ וואונדערט זיך זעהר, וואָס ביי אייך פֿערגיסט מען מענשען-בלוט!

איך מוז זיך מודה זיין, אַז איך האָב זיך אַ ביסעל פֿערשעמט. די גאַנצע צייט האָב איך זיך געפֿיהלט אין מיינע בעציהונגען צום לאַמאַ, ווי אַ פֿאָרשטעהער פֿון אַ העכערער קולטור. און דאָ, מיטאַמאָל, האָט ער מיר אַוועקגעשטעלט אַזאַ פֿראַגע. דער האַלב-ווילדער אַזיאַט קאָן נישט פֿערשטעהן, ווי-אַזוי מען פֿערגיסט מענשען-בלוט. איך האָב גענומען ערקלערען דעם לאַמאַ, אַז אין אייראָפּא קומט-פֿאָר אַ גרויסע בעוועגונג געגען טויט-שטראָף, אַז אין אייניגע לענדער איז די באַרבאַרישע שטראָף שוין אָבגעשאַפֿט און מען קאָן האָפֿען, אַז אין גיכען וועט זי אָבגעשאַפֿט זיין אויך אין פֿראַנקרייך. מיינע רייד האָבען אָבער אויף דעם לאַמאַ קיין איינדרוק נישט געמאַכט, און ער האָט ווידער, דורך בודאַ ראַבדאַנאָוו'ן איבערגע'חזר'ט זיין פֿראַזע:

—כאַמבאַ-לאַמאַ וואונדערט זיך זעהר, וואָס ביי אייך פֿערגיסט מען מענשליך בלוט.

מיר איז איינגעפאַלען אַ פרעג צו טהון ביים לאַמאַ.

—און וואָס טהוט מען ביי אייך אין טיבעט מיט די גרעסטע פערברעכער? ווי בעשטראָפט מען זיי?

בודאַ ראַבדאַנאָוו האָט איבערגעגעבען מיין פראַגע. דער לאַמאַ האָט זיך אויסגעגלייכט און מיט אַ שטאָלצען טאָן עטוואָס געענטפערט.

בודאַ ראַבדאַנאָוו, וועלכער האָט שטענדיג נאָכגעמאַכט דעם לאַמאַס בעוועגונגען, האָט זיך אויסגעגלייכט און מיט אַ שטאָל-צען טאָן אַרויסגעזאָגט:

—כאַמבאַ-לאַמאַ זאָגט: ביי אונז, אין טיבעט, פערגיסט מען נישט קיין מענשליך בלוט! ביי אונז—דערשטיקט מען!

ע. י. קאָנראַדי

א

אַ זעכציג-יעהריגע שענהייט, אַ שלאַנקע, זעלטען-רעגעלמעסיגע געזיכטס-ציגען, אַנ׳אָדלער-בליק, אַ שטאָלץ-אויפגעהויבענער קאָפּ און מאַניערען פון אַ הערשענדער און קאַפּריזער נאַטור; אַ שטים אַ יונגע און אַ בילדליכע שפּראַך מיט טרעפליכע ווערטלעך און קינסטלערישע פערגלייכונגען. רעגט זיך אויף, בייזערט זיך, פערגעסט, אָבער שטענדיג שאַרף און אָריגינעל—אַזאַ איז זי געווען, יעווגעניאַ איוואַנאָוונאַ קאָנראַדי, ווען איך האָב זיך מיט איהר בעקענט אין פּאַריז, אַ קורצע צייט פאַר איהר טויט.*) אין פּאַריז האָט זי זיך בעזעצט נאָכ׳ן טויט פון איהר יונגען זוהן, וועלכען זי האָט אַזוי ליב געהאַט און די גאַנצע לעצטע צעהן יאָהר פון איהר לעבען האָט זי שוין דאָרט פערבראַכט.

אָבגעריסען פון דער היים, איינזאַם און פערגעסען, האָט זי געלעבט אין גרויסער מאַטעריעלער נויט, אָבער זי האָט אַלץ מוטיג און שטאָלץ איבערגעטראָגען און נישט געוואָלט אָננעהמען קיין שטיצע פון קרובים און בעקאַנטע.

---

*) זי איז געשטאָרבען דעם 7־טען אָקטאָבער 1908 י.

זי האָט פֿערנומען אַ קליין, האַלב-פֿינסטער צימערל מיט איין-איינציג פֿענסטערל אויף אַ שמוציג פּאַריזער הינטער-געסעל אַרויס; אָפּט צוגעהונגערט. ביי אַזעלכע בעדינגונגען האָט זי אויך געלעבט בעת איהר געפֿעהרליכער אונהיילבאַרער קראַנקהייט (מאָגען-ראַק) און ערשט אַ קורצע צייט פֿאַר איהר טויט, האָט איהר טאָכטער, וועלכע איז צו איהר געקומען קיין פּאַריז, זי אָבגעפֿיהרט אין אַ דאָרף אַריין און דערנאָך, ווען זי האָט שוין געמוזט ליגען, האָט זי זי איינגעאָרדענט אין אַ פּריוואַטער הייל-אַנשטאַלט, וואו זי איז געשטאָרבען אַזוי איינזאַם, ווי זי האָט געלעבט.

אַ טראַגישע עלטער, אַ מאַטערענדע קראַנקהייט און אַנ׳-אומבעמערקבאַרער פֿערגעהן. און דידאָזיגע זעלטענע פֿרוי איז דאָך ווערט געווען אַ פֿיל בעסערן און ליכטיגערן מזל. די נאַטור האָט זי בעשאָנקען מיט אַלע חסדים: אַ זעלטענע שענהייט, אַ שאַרפֿער פֿערשטאַנד, אַ גרויסער ליטעראַרישער טאַלענט, ברייטע בילדונג און גרינדליכע קענטעניש פֿון פֿיל אייראָפּעאישע שפּראַכען. באַלד ווי זי האָט זיך בעוויזען אין די פּעטערבורגער ליטעראַרישע קרייזען, האָט זי דאָרט פֿערנומען אַנ׳אָנגעזעהען אָרט און בכלל געשפּילט אַ גרויסע ראָליע אין דער געזעלשאַפֿטליכער בעוועגונג פֿון די זעכציגער יאָהרען. אַלס זעלבשטענדיגע, רעוואָלוציאָנערע און דרייסטע נאַטור, האָט זי זיך נישט געקאָנט איינלעבען אין דער ליטעראַרישער סביבה, האָט איבערגעריסען מיט דעם רוב דעמאָלדיגע שריפֿטשטעלער און, אַ שטאָלצע, אַ בעליידיגטע, איז זי אַוועק אָן אַ זייט, האָט זיך פֿערמאַכט אין זיך, בלייבענדיג ביי איהר הייסער ליבע צו דער ליטעראַטור, יוגענד-אידעאַלען און טיפֿער אַכטונג צום אָנדענק פֿון איהרע אַלטע פֿריינד—קאָריפֿעען פֿון דער רוסישער ליטעראַטור (שטשעדרין, נעקראַסאָוו).

ב

ע. י. קאָנראַדי (פון דער היים באָטשעטשקאַראָוואַ) איז געבוירען אין יאָהר 1838. איהרע עלטערן, רייכע גוטבעזיצער פון טולער גוב., האָבען איהר געגעבען אַ גוטע ערציהונג, וועלכע זי האָט נאָך דערגענצט מיט זעלבשטענדיג לעזען. אין אָנהויב זעכציגער יאָהרען, האָט זי אָנגעהויבען דרוקען אין „זאַגראַניטשני וויעסטניק” איהרע איבערזעצונגען פון ענגליש, עליאָט׳ס ראָמאַנען. אין דערזעלבער צייט האָט זי אויך געשריבען אָריגינעלע קריטישע און פובליציסטישע אַרטיקלען, הויפּט־זעכליך וועגען דער פרויען-פראַגע. זי האָט זיי געדרוקט אין „רוסק. סלאָוואָ” און אין „זשענסקי וויעסטניק”. „אין די אַלע אַרטיקלען—זאָגט וו. וו. סטאַסאָוו—האָט זי זיך אַרויסגעוויזען אַלס דרייסטער, שטאַרקער פרויען-שכל, וועלכער איז ווייט אַריבער איבער די אָנגענומענע פאָראורטיילען און בעגרענעצטקייט פון דער קינסטליכער ערציהונג”. אין יאָהר 1866 האָט זי מיטגעהאָלפען אין גרינדען די צייטונג „ניעדיעליאַ”, פון וועלכער זי איז אין פערלויף פון עטליכע יאָהר געווען פאַקטישער רעדאַקטאָר, אַרויסווייזענדיג זעלטענע רעדאַקטאָרישע פעהיגקייטען. אָבזאָגענדיג זיך אין יאָהר 1874 פון דער מיטאַרבייט אין „ניעדיעליאַ”, האָט זי אָנגעהויבען דרוקען איהרע אַרטיקלען און איבערזעצונגען אין פערשידענע פעריאָדישע אויסגאַבען. פון איהרע גרעסערע אַרבייטען זענען בעזונדערס פּאָפּולער געווען: „די ודוי פון אַ מוטער” און „שוואַרצע העלדען”. בעזיצענדיג הערליך די פראַנצויזישע שפּראַך, האָט זי טיילמאָל געדרוקט אַרטיקלען אין דער צייטונג „Temps“.

אין די לעצטע יאָהרען האָט קאָנראַדי געאַרבייט איבער אַ גרויס ווערק וועגען זעלבסטמאָרד, וועלכעס איז געבליבען

נישט פערענדיגט. עס זענען אויך פערבליבען אונפערענדיגט איהרע „מעמוארען”.

א גרויסע ראָליע האָט קאָנראַדי געשפּילט אין דער פראַגע וועגען העכערער פרויען-בילדונג אין רוסלאַנד. זי איז די ערשטע אַרויסגעטרעטען מיט אַנ'ענערגישער אַגיטאַציע פאַר צולאָזען פרויען אין אוניווערזיטעט. אין יאָהר 1867 האָט זי וועגען דעם דערלאַנגט אַ מעמאָריאַל דעם „צוזאַמענפאָהר פון נאַטור-פאָרשער” אין פעטערבורג. „זי, אַ יונגע, זיבענאונצוואַנציג-יעהריגע פרוי—זאָגט סטאַסאָוו—מיט דעם עול פון אַ פאַמיליע און מאַטעריעלע זאָרגען, איז אַרויסגעטרעטען איינע אַליין, נישט בעראַטענדיג זיך מיט קיינעם, און האָט אומגעריכט אַרויסגעוויזען אַזאַ ענטשלאָסענקייט, אַזאַ פעסטען כאַראַקטער, שאַרפזין, אַזאַ טיף פערשטענדניש פאַר די בעדערפענישען פון דער דעמאָלדיגער רוסישער פרוי, אויף וואָס קיינער האָט ביז דאַן פון איהר אַליין נישט געריכט. קאָנראַדי'ס דרייסטער און אָריגינעלער אַרויסטריט האָט אָנגעוויזען דעם וועג, דעם אויסגאַנגס-פונקט, די ריכטונג, האָט געגעבען דעם ענדליכען שטויס, צונויפגעגרופּירט און קאָנצענטרירט אַלע בעסערע פרויען, אַלע בעסערע פרויען-שטרעבונגען און זיי געריהרט פון טויטען פונקט. און קאָנראַדי'ס אויפטהו האָט געהאַט מיט דער צייט דעם גרעסטען ערפאָלג. אין אָנהויב יאָהר 1878 זענען שוין געווען טעטיג פרויען-קורסען—און די אָנערקענונג פאַר דער גרויסער טהאַט געהערט בלי ספק אין אַ גרויסער מאָס איהר.

אין דער צייט ווען זי האָט זיך בעוויזען אין דער ליטעראַטור, האָט זי לויט איהר טעטיגקייט, איבערצייגונגען און פערזענליכע פערבינדונגען געהערט צום דור פון די זעכציגער יאָהרען. אָבער לויט איהר אָבשטאַמונג און כאַראַקטער האָט זי מעהר געהערט צום פריהערדיגען דור פון די פערציגער יאָהרען. נישט קוקענדיג אויף איהר גאַנצען מאַטעריאַליזם און רעאַליזם, איז זי דאָס גאַנצע לעבען איהרס דאָך געווען אַנ'אויסגעהאַלטענע אידעאַליסטין-ראָמאַנטיקערין. זי האָט פיינט געהאַט און ליב געהאַט (צום בעדויערן: זי האָט מעהר פיינט געהאַט!)

טעמפּעראַמענטפול, ליידענשאַפטליך, מיט דער עקסטרעמקייט פון אַנ׳עכטער ראָמאַנטישער נאַטור. זי האָט אין לעבען געזוכט נאָר דאָס מעכטיגע און גראַנדיעזע, זי האָט פיינט געהאַט און פעראַכט נישט נאָר דאָס קליינליכע, בירגערליכע און נידער-טרעכטיגע, נאָר אויך אַלץ וואָס האָט נישט ענטשפּרעכט איהר ראָמאַנטישער נאַטור. ס׳איז שווער געווען צו ריידען מיט איהר וועגען מענשען, צו הערען איהרע שאַרפע, אומ׳ברחמנות׳דיגע און ס׳רוב אומגערעכטע מיינונגען וועגען אַזעלכע שריפטשטע-לער, וועלכע זענען דער רוהם און שטאָלץ פון דער רוסישער ליטעראַטור. זי האָט הויפּטזעכליך געשטורמט מענשען פאַר זייער אידעען-פעררעט, פאַר אָבטריניגקייט און פאַר אָפּאָרטוניזם. און מ׳מוז איהר געבען גערעכט: מיט איהר פערזענליך לעבען האָט זי געוויזען אַ ביישפּיל פון געוואַלדיגער טרייהייט צו איבער-צייגונגען, אויסגעהאַלטענקייט און אומאָבהענגיגקייט.

ביי איהר גאַנצען שאַרפען בעציהען זיך צו די פאָרשטע-הער פון דער ליטעראַטור, האָט זי דאָך געהאַט אַ טיפע אַכטונג צו דער רוסישער ליטעראַטור אַליין. זי האָט זיך בעצויגען צו דער ליטעראַטור מיט׳ן גרעסטען יראת-הכבוד. קיין שום זאַך האָט זי נישט אַזוי געערגערט, האָט נישט אַרויסגערופען אין איהר אַזאַ שטורמישע אויפרעגונג, ווי אַ לייכטע בעציהונג צום בערוף און טעטיגקייט פון אַ ליטעראַט. מ׳קאָן זיך דעריבער פאָרשטעלען, ווי זי פלעגט אויסער זיך ווערען, ווען ס׳איז איהר אויסגעקומען צו ריידען וועגען פערשידענע אַוואַנטוריס-טען, וועלכע האָבען זיך אין פּאַריז אָנגעגעבען צוליב קאַריער, אַלס „פאָרשטעהער פון דער רוס׳שער ליטעראַטור”. כ׳וועל קיינמאָל נישט פערגעסען דעם כמעט ווילדען כעס, אין וועלכען זי איז געקומען, ווען ס׳איז איהר צופעליג אַריינגעפאַלען אַ בענדעל נעקראַסאָווס לידער אין דער פראַנצויזישער שפּראַך, פון „בעוואוסטען” איבערזעצער ג. ק.

—אַך, אַזעלכער און אַזעלכער!—האָט זי געשריען לויפענ-דיג הין און צוריק איבער׳ן צימער—אַנ׳אַנאַלפאַבעט, אַ טאַלענט-

לאָזיגקייט, אַ גראָבער יונג און נעהמט זיך צום איבערזעצען, און וועמען? נע—קראַ—סאָוו׳ן!

און כאַפּענדיג פון טיש דאָס בענדעל, האָט זי געגומען לעזען שורות, פערזען און גאַנצע לידער, וועלכע האָבען ווירק-לין׳ נישט דערמאָהנט נישט אָן פּאָעטס מיין, נישט אָן פּאָעטס שטימונג און ערטערווייז זענען זיי פּשוט געווען ריינע עם-הארצות. צ. ב. „נישט די שנייען ווייסע“ דער אָנפאַנג פון פאָלקסליד „אָרינאַ די זעלנערישע מוטער“ זענען איבערזעצט: „דער שניי איז נישט ווייס“. אַזעלכע קוריאָזען זענען אין בי-כעל געווען איבערפול.

די ליבע צו דער גרויער דאָרפישער מאַסע איז ביי קאָנ-ראַדי געווען בוכשטעבליך אַ קולט. נישט קוקענדיג אויף אַלע ענטטוישונגען, נישט קוקענדיג אויף דער שאַרפער ענדערונג אין די געזעלשאַפטליכע שטימונגען, האָט זי ביז דער לעצטער מי-נוט טיף געגלויבט אין דער קראַפט און אין זשעניע פון רוסי-שען פויערטום. בלויז מיט דעמדאָזיגען גלויבען האָט זי גייסטיג געלעבט. און וואָס שרעקליכער און האָפנונגסלאָזער עס איז גע-וואָרען איהר בליק אויפ׳ן אַרומיגען לעבען, אַלץ צאַרטער און בעגייסטערטער איז געוואָרען איהר בעציהונג צום „פאָלק“.

איינמאָל, אַריינקומענדיג צו איהר, האָב איך זי געטראָפען ביי אַ העפט „רוסק. מיסל“ און כ׳האָב בעמערקט, אַז זי זעהט שלעכט אויס, מאַט פערלאָשענע אויגען און אַ טרויעריג צע-שטרייטער שמייכעלע אויף די ליפּען.

—איהר האָט געלייענט?—האָט זי מיט אַ פערשטיקטער צי-טערדיגער שטים געפרעגט, ווייזענדיג אויפ׳ן ביכעל, וועלכעס איז געווען געעפענט, אויף טשעכאָוו׳ס „פויערן“.

—געלייענט...

איך האָב זיך געריכט, אַז זי וועט אָנהויבען צו ריידען וועגען דער זאַך. אָבער זי האָט געשוויגען. זי איז געזעסען אונבעוועגליך, פערטראַכט און נערוועאיש געביסען די ליפּען.

—אָט... דאָס...—האָט זי אָנגעהויבען מיט אַ וויינענדיגען טאָן אין דער שטים און פּלוצלונג זיך צעשריען:

—כ'קאָן נישט! כ'קאָן נישט לעזען!—און האָט האַסטיג אַ שליידער געטהון דאָס ביכעל אין אַ ווינקעל.

קיין פּאַריז איז געקומען צופאָהרען פון טאַמבאָוו די לעהרערין א. סלעטאָווא, וועלכע האָט פיל געאַרבייט ביים גרינ-דען פאָלקס-לעקציעס. בעזוכענדיג קאָנראַדי, האָט זי איהר דער-צעהלט, אַז די „שוואַרצע העלדען", אַרויסגעגעבען אין אַ פער-קירצטער פאָרם פאַר'ן פאָלק, ווערען שטאַרק געלייענט און גע-הערט. מ'האָט בעדאַרפט זעהן, וואָס פאַר אַנ'איינדרוק דאָס האָט געמאַכט אויף קאָנראַדי. זי איז רויט און בלאַס געוואָרען, די ליפּען האָבען איהר געציטערט און עטליכע מינוט האָט זי נישט געקאָנט אַרויסריידען קיין וואָרט. כדי צו בעהאַלטען איהר אויפ-רעגונג, האָט זי נערוועאיש גענומען דרעהען אַ פּאַפּיראָס, גע-נומען פּאָרען זיך, זוכען עפּעס—און מ'האָט געקאָנט זעהן, אַז ס'קאָסט זי פיל מיה אום זיך נישט צו צעוויינען.

דאָס לעצטע מאָל האָב איך קאָנראַדי'ן געזעהן עטליכע טעג פאַר איהר טויט. זי איז שוין נישט אויפגעשטאַנען פון בעט, זי האָט שוין גאָרנישט געגעסען און יעדע עטליכע שעה האָט זי געקריגען שרעקליכע ווערען. פונדעסטוועגען האָט זי זיך גאָרנישט געריכט, אַז זי וועט שטאַרבען און האָט געהאָפט אויף אַ געשווינדער פערבעסערונג.

—דאָס ערגסטע פאַר מיר איז נישט די ליידען און ווערע-טאָגען—האָט זי זיך פאַר מיר געקלאָגט—נאָר דאָס, וואָס איך קאָן נישט אַרבייטען. דאָס איז שרעקליך. ווען כ'זאָל כאָטש קאָנען ענדיגען די אָנגעהויבענע אַרבייט. מיין קראַנקהייט איז, אין תוך גענומען, אַ נאַרישקייט, נאָר די אָבשוואַכונג. כ'קאָן אפילו נישט שטעהן אויף די פיס. אַלץ איבער דער פערשאָל-טענער וואוינונג אויפ'ן בולוואַר אראגאָ. אַזוי ווי עס וועט מיר נאָר עטוואָס בעסער ווערען, וועל איך מיר אויסזוכען אַנ'אַנדער וואוינונג, אויף איינער פון די שטילסטע, די סאַמע שטילסטע גאַסען, וואו עס איז אין שׂכנות נישטאָ נישט קיין שענקען, נישט קיין טראַמוויי, נישט קיין שולען. אָט די שטיפערישע

יונגלעך מיט זייער רוישען, רייצען מיך שרעקליך. כ׳קאָן עס נישט פֿערטראָגען...

עס איז שווער געווען צו הערען פֿון דער שטאַרבענדער, פֿאַנטאַזיעס וועגען „אַ שטילער, פֿולקאָם שטילער וואוינונג״ און איך האָב גענומען ריידען וועגען אַנ׳אַנדער ענין. זי האָט פֿיל און לעבהאַפֿט גערעדט, זי האָט זיך בעקלאָגט אויף באָבאָרי־קינ׳ען, וועמענס נייעסטען ראָמאַן זי האָט געענדיגט לעזען, אַז ער האָט לייכט און אויבערפֿלעכליך בעריהרט דאָס פֿויערשע לעבען. אייגענטליך, האָט זי זיך נאָר „בעקלאָגט״—מעהר נישט. בכלל, האָב איך בעמערקט אין איהר אַ גרויסע ענדערונג. אין די רייד, אינ׳ם טאָן, אינ׳ם אויסדרוק פֿון געזיכט איז געווען עפּעס גאַנץ נייעס: אַ רוהיגע ווייכקייט אינ׳ם טאָן, אַ גוטסקייט, אַ צאַרטער אומעט. און אינגאַנצען איז זי געוואָרען אַ שטילע און שטראַהלענדיגע.

—ס׳איז נישטאָ עפּעס נייעס פֿון רוסלאַנד?—האָט זי געפֿרעגט.

גראָד נישט לאַנג פֿאַר דעם, איז אין פּאַריז געווען וו. פּ. וואָראָנצאָוו (וו. וו.), וועלכער האָט מיר דערצעהלט אינטערעסאַנטע פֿאַקטען וועגען דער ערוואַכונג פֿון דאָרף און וועגען די זעלבשטענדיגע קולטורעלע התחלות פֿון פֿויערטום. קאָנראַדי האָט דאָס דורשטיג אויסגעהערט, מיט אַ גליקליך שמייכעלע אויפ׳ן שטראַהלענדיגען געזיכט. זי האָט זיך עטוואָס אונטערגעהויבען און אויפגערעגט, מיט קינדערשער פֿרייד גערעדט.

—זיי ווילען נישט, הייסט עס, אַריינקריכען אין „פֿאַבריקס קעסעל״? זיי פּרובען זיך אויסדרעהען דערפֿון? אַזוי, אַזוי! קאַפּיטאַליזם, מערב! ווייזט אויס, אַז מ׳דאַרף האָרכען עלטערע, נישט שפּאַרען זיך און קריכען. און זיי, עקשנים, ווילען נישט! איהר האָט געזעהן אַ פּאָר האַנדשוה? דוכט זיך, עהנליך ווי צוויי טראָפּען וואַסער איינע צו דער צווייטער—און דאָך, פּרוב אָנטהון די לינקע אויף דער רעכטער האַנד! ס׳וועט נישט געהן! ס׳רוסישע לעבען פּאַסט זיך אויך נישט פֿאַר׳ן אייראָפּעאישען קעסעל. עס וועט זיך שוין אַנ׳אייגענעם וועג געפֿונען!

זי האָט געמוזט איבעררייסען, ווייל זי האָט בעקומען וועהען. איך האָב זיך געקליבען אַוועקצוגעהן. זי האָט, פער-דריקענדיג די פויסטען פון וועהטאָג, קוים אַרויסגערעדט שעפּ-טשענדיג:

—טהוט מיר אַ גרויסע טובה—שיקט מיר רוסישע צייטונ-גען, וואָס מעהר. זאָל זיך די נשמה כאָטש איין שעה אָבּרוהען ביי זיי...

איך האָב איהר צייטונגען געשיקט, אָבער זי האָט שוין אָהן זיי געפונען אייביגע רוה...

א קריסט א יודישער קדוש

ווי אַ לעבעדיגער שטעהט ער פאַר מיינע אויגען. אַ הויכער, אַ שלאַנקער, מיט זעלטען מעסיגע דינע און שטרענגע געזיכטס-ציגען, מיט אַ רונד שוואַרץ בערדעל, מיט שענע צעפלאָסענע האָר, און מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, אַזעלכע טיפע און שטראַהלענדיגע, מיט אַזויפיל גוטסקייט און האַרציגקייט, פול מיט אָנטייל אין יענעמס לייד. אַזעלכע פנים׳ער, מיט׳ן אויסדרוק פון הויכער אינטעלעקטואַליטעט, וואָס דערמאָהנען אייך אָן די מיטעלאַלטערליכע געלעהרטע, איז צו טרעפען ביי די איינקלעך פון אַלטע אַריסטאָקראַטען. ביי יודען טרעפען זיי זיך אָפט אין רבנישע משפחות. בלינאָוו׳ן האָבען איינעגע געהאַלטען פאַר אַ יודען.

ניקאָלאַי איוואַנאָוויטש בלינאָוו, האָט געענדיגט זיין לעבען צו פינפאונצוואַנציג יאָהר. נאָך דאָס קורצע לעבען זיינס, איז געווען געווידמעט די העכערע אידעאַלען פון דער מענשהייט, און פערענדיגט האָט זיך עס מיט אַ שענעם טראַגישען טויט.

איינער פון בלינאָווס נאָהנטע פריינד, זיין חבר פון גימ-

נאַזיע און אוניווערזיטעט און סטודענטען-דינסט אין מיליטער, האָט געגעבען וועגען איהם אַזאַ כאַראַקטעריסטיק: „אויף איהם איז געלעגען דער שטעמפעל פון עטישער עלעגאַנץ, אַ נאַטור אַ טיפע און אַ שטאַרקע און גלייכצייטיג אַ ווייך פּרויאישע. לערנענדיג אין קיעווער אוניווערזיטעט אין יאָהר 1901, פּונקט דאַן, ווען די סטודענטישע בעוועגונג האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך איהר אַקאַדעמישען כאַראַקטער, האָט בלינאָוו זיך אויסגעצייכענט פון זיינע חברים מיט עפּעס בעזונדערס. דאָס איז געווען די פּאָעזיע פון בעגייסטערונג אַליין. ער האָט נאָר בעדאַרפט זיך בעווייזען אויף דער קאַטעדרע, איז די אוידיטאָריע שוין פּערהיפּנאָטיזירט געוואָרן מיט זיין בעגייסטערונג. זיין השפּעה אויף די חברים איז געווען גוואַלדיג. איהם האָט געדינט נישט אַזוי זיין רעדנער-טאַלענט, ווי די עטישע קראַפט פון זיין פּערזענליכקייט. די דאָזיגע השפּעה האָט זיך נאָך מעהר פערשטאַרקט אין דער צווייטער העלפט פון יאָהר 1901, ווען צוריקקעהרענדיג זיך פון דער דינסט זענען מיר ווידער אַריינגעטראָטען אין אוניווערזיטעט און האָט געדויערט ביז'ן העלפט פון יאָהר 1902, ווען מיר אַלע, צוזאַמען מיט ניקאָלאַי איוואַנאָוויטש'ן זענען געוואָרען פון אוניווערזיטעט איבערגוואַלד אַרויסגעשטעלט. אַ גרויסען רושם האָט געמאַכט בלינאָווס פּערזענליכקייט אויף די אַרבייטער, מיט וועלכע עס איז איהם אויסגעקומען אָפט זיך צו טרעפען.“

נישט קוקענדיג אויף זיינע יונגע יאָהרען האָט בלינאָוו זיך צו יענער צייט אויסגעצייכענט אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. געווען אַ מיטגליד פון דער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע פון די סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערן, איז געווען אַ נאָהנטער פריינד פון סאַזאָנאָוו'ן און קאַליאַיעוו'ן און אַרויסגעוויזען אַ גרויסען העלדענמוט אין זיין אַרבייט.

מיט בלינאָוו'ן האָב איך זיך בעקענט מיט צוויי יאָהר צוריק (1902), נאָר גאָר נאָהנט זענען מיר בעקענט געוואָרען

ערשט פאַראיאָהרען, ביי גאַנץ פאַטאַלע בעדינגונגען. ס'איז דאָן פאָרגעקומען אַן'עפּיזאָד, וועלכען איך קאָן אַנדערש נישט אָנרופען, ווי טיף סימבאָליש. איך האָב צוזאַמען מיט בלינאָוו'ן געשפּילט אין אַ ליבהאָבערישען ספּעקטאַקל די בעוואוסטע פּיעסע פון טשיריקאָוו'ן — „די יודען". איך האָב אויסגעפיהרט די ראָל פון לייזער דעם זייגערמאַכער און בלינאָוו האָט געשפּילט דעם קריסטליכען סטודענט בערעזין, וועלכער פערטיידיגט בשעת'ן פּאָגראָם לייזערס געזינד און פאַלט פון די הענד פון די צעווילדעוועטע פּאָגראָמשטשיקעס. מיט עלף חדשים פריהער האָט בלינאָוו רעפּעטירט אויף דער סצענע דיזעלבע ראָל, וואָס איהם איז בעשערט געווען אויסצופיהרען אין לעבען!

אין בלוטיגען אָבשיין פון דער זשיטאָמירער טראַגעדיע זענען פאַר מיר בולט אַרויסגעטראָטען אַלע פּרטים פון דעם ספּעקטאַקל, וועלכער איז געוואָרען אַזוי סימבאָליש.

אַ רעפּעטיציע אין גרויסען זאַל פון „קאַפע דעז' אַלפּ" אין בערן. די סצענע שטעלט פאַר לייזער דעם זייגערמאַכערס קוואַרטיר. אויף דער סצענע איז בלינאָוו אין דער ראָל פון בערעזין און די אַרטיסטין, וועלכע שפּילט לאה'ן, לייזערס טאָכטער. בערעזין זאָגט איהר:

—„בין איך דען אין וואָס שולדיג? בין איך דען אויך נישט אַ „זשיד"? מען האָט מיך אויך דעם גאַנצען לעבען געיאָגט און פערפאָלגט".

בלינאָוו רעדט אַרויס די ווערטער מיט אַ טיפען געפיהל, דאָס זענען פאַר איהם נישט קיין „ווערטער". דאָס, וואָס ער זאָגט ווי בערעזין, האָט ער איבערגעלעבט ווי בלינאָוו: ער איז דעם גאַנצען לעבען געווען געיאָגט און פערפאָלגט נישט ווינעגער, ווי אַ רעכטלאָזער יוד.

און אָט איז נאָך אַ סצענע. נחמן, דער ציוניסט, דערצעהלענדיג, אַז „אין בעסאַראַביע וועט מען באַלד שלאָגען „זשידעס", פרעגט בערעזינ'ען:

„—איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וועט איהר טהון, אַז איהר וועט דערזעהן, אַז מען שלאָגט יודען? אָדער דאָס איז

אפשר „נישט אייער זאַך"? זאָל די מענשהייט אויפגעלעבט ווערן און „זשידעס" זאָל מען זיך געזונטערהייד טויטען ווי „הינט"? און ווייטער: „וועט איהר געהן אין דעם המון, בשעת ער וועט זיך אַ וואָרף טהון אונז שלאָגען? וועט איהר נעהמען אָבשטעלען די נאַרען און די נידערטרעכטיגע?"

בלינאָוו האָט מיט עלף חדשים שפּעטער געענטפערט אויף די פראַגען, וואָס נחמן האָט געשטעלט בערעזינ'ען.

עס געהט די רעפּעטיציע פון פערטען אַקט. בלינאָוו'ן קומט אויס צו שפּילען ביי די קולות און קלאַפּערייען פונ'ם פּאָ-גראָם, וועלכע קומען פאַר הינטער דער סצענע. זיין שוואַכער קול ווערט פערהילכט פון די געשרייען און גערודער. דערצו שפּילט ער שוואַך.

איך זיץ אין זאַל און מאַך בלינאָוו'ן אַ בעמערקונג:

—איהר לויפט אַריין אין הויז צו ראַטעווען אייער גע-ליבטע, מוזט איהר דאָך זיין נערוועז, אויפגערעגט, און איהר געהט אַריין און נעהמט רוהיג לאה'ן פאַר'ן האַנד, ווי איהר וואָלט זיך קלייבען געהן מיט איהר שפּאַצירען.

בלינאָוו איז פערשעמט און הויבט זיך אָן פערענטפערן:

—די גאַנצע סצענע איז אַנ'אומגעלומפּערטע,—זאָגט ער,— דרויסען בושעוועט דער המון, מען הרג'עט מענשען און בערע-זין, אָנשטאָט אַרויסצוטרעטען אַנטקעגען די רוצחים, לויפט ראַ-טעווען זיין געליבטע.

—נו, דאָס איז נישט אונזער דאגה, נאָר דעם אויטאָרס,— ענטפער איך.

ווייטער, אַז די פּאָגראָמשטשיקעס וואַרפען זיך אַרויף אויף בערעזינ'ען און נעהמען איהם שלאָגען, שרייט ער אויס:

—איך בין אַ קריסט! איך בין אַ קריסט!

—העכער, בלינאָוו!—שריי איך איהם פון זאַל.—אייער אויסגעשריי „איך בין אַ קריסט!" איז צו שוואַך און דערגרייכט נישט אַהער.

עס ווערט אויפגעהויבען די פראַגע וועגען אַרויסוואַרפען

די ווערטער, „איך בין אַ קריסט״. מען זאָגט, אַז דאָס איז אַ בלבול אַנטקעגען דעם רוסישען אינטעליגענט.

בלינאָוו רופט זיך אָב שטרענג און זיכער:

—ניין, עס איז נישט קיין בלבול. עס איז פּסיכאָלאָגיש ריכטיג. אין אַזאַ מאָמענט קאָן זיך ביי יעדערען פון אונז, קריסטען, אַרויסרייסען אַזאַ אויסגעשריי.

אויף דעם ספּעקטאַקל גופא איז בלינאָוו׳ן נישט אויסגעקומען צו דערשפּילען זיין ראָל ביז׳ן סוף. אין דעם מאָמענט פון דעם פּאָגראָם, האָבען צווישען די צוזעהער זיך אָנגעהויבען געוויינען, היסטערישע געשרייען. עטליכע פרויען זענען געפאַלען חלשות, און מען האָט געמוזט איבעררייסען די פאָרשטעלונג און אין מיטען אַקט צראָבלאָזען דעם פאָרהאַנג.

אויפגעהויבען האָט זיך דער פאָרהאַנג ווידער אין עלף חדשים אַרום שוין נישט איבער דער סצענע, נאָר איבער די מיט בלוט פערגאָסענע גאַסען פון זשיטאָמיר. און דעמאָלט האָט בלינאָוו—בערעזין פערענדיגט זיין ראָל. ער האָט געענטפערט נחמנ׳ען אויף זיין פראַגע, ער איז אַרויס צום המון פון נאַרען און נידערטרעכטיגע און איז געפאַלען פון זייערע הענד ווי אַ קדוש, ווי אַ יודישער און ווי אַנ׳אַלמענשליכער קדוש.

„זיסע ערינערונגען"

פון לענגערע צייטען האָט אין רוסלאַנד געהערשט אַ רעגירונגס-אַנטיסעמיטיזם, וועלכער האָט זיך אויסגעדריקט אין אַ סיסטעמאַטישער בעגרענצונג פון אַלע מענשליכע, בירגערליכע, פּאָליטישע און נאַציאָנאַלע רעכט פון דער יודישער בעפעל- קערונג. אָט דער אַדמיניסטראַטיווער אַנטיסעמיטיזם האָט געקאָנט מיט פולען רעכט אָנגערופען ווערען: פּאָגראָם-אַנטיסעמיטיזם, ווייל די אַלע גזירות און פערפאָלגונגען, וואָס האָבען זיך געשאָטען אויף יודען, האָבען אין יורידישען זין געהאַט אַ כאַראַקטער פון פּאָגראָמען און ווייל די רעגירונג, ווען זי האָט עס געפונען פאַר נויטיג, האָט זיך נישט אָבגעשטעלט פון פּאַקטישע קולאַק- פּאָגראָמען אויף יודען.

ווי שרעקליך עס איז נישט געווען אָט דער ברוטאַלער רעגירונגס-אַנטיסעמיטיזם, איז זיין ווירקונג שטאַרק בעגרענעצט געווען דורך דעם, וואָס די רוסישע אינטעליגענץ און בכלל די בעסערע עלעמענטען פון רוסישען פאָלק זענען געווען געגען איהם און אָפטמאָל שאַרף אַרויסגעטראָטען מיט דער פערטיי- דיגונג פון יודען

פון דער צווייטער זייט איז פאַר דער יודישער בעפעל־קערונג, וועלכֿע האָט געהאַט פאַר זיך נישט קיין סאָציאַלע געזעלשאַפטליכֿע ערשיינונג, נאָר אַנ׳אויסדרוק פון צעווילדעוועטען ראַסען־האַס פון אַ גרופּע ביוראָקראַטען, גרינגער געווען צו קעמפען געגען די פערפאָלגונגען, סיי אויפ׳ן יורידישען באָדען, סיי אין אַלטעגליכֿע לעבען.

נאָך דעם אויסברוך פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע אין יאָהר 1905, האָט די זיגערישע רעאַקציע גענומען אָרגאַניזירען און קולטיווירען אַ געזעלשאַפטליכֿען אַנטיסעמיטיזם, וועלכֿער האָט געדאַרפט אָנהויבען אַ קאַמף געגען יודען אויפ׳ן קולטורעלען באָדען. עס איז געגרינדעט געוואָרען דער בעוואוסטער „פערבאַנד פון רוסישען פאָלק“, וועלכֿער האָט אָנגעהויבען אַרויסצוגעבען אַנטיסעמיטישע צייטונגען, ביכֿער און בראָשורען, און איינגעאָרדענט אין פיל ערטער אַלערליי אַנשטאַלטען: טהיי־הייזער, ביבליאָטעקען וכֿדומה „צו בעקעמפען דאָט יודענטום און די יודען“. נאָר אָט די גאַנצע טעטיגקייט צו שאַפען אַ געזעלשאַפטליכֿען אַנטיסעמיטיזם, האָט בולט׳ער ווי אַלץ בעוויזען, אַז אין רוסלאַנד איז נישטאָ פאַר דעם קיין באָדען און—אַז דער גאַנצער אויפטהו וועט נישט ברענגען די געווינשטע רעזולטאַטען. נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די רעגירונג האָט אויסגעבראַכֿט צעהנדליגער מיליאָנען אויף סובסידירען דעם „פערבאַנד פון רוסישען פאָלק“ מיט זיינע אַנשטאַלטען, נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס דעם „פערבאַנד“ זענען געגעבען געווען אַלערליי פּריווילעגיעס און ניקאָלאַי מיט זיינע מיניסטאָרען האָבען זיך גערעכֿענט פאַר זיינע מיטגלידער, האָט ער זיך אָנגעשטויסען אין דער אינטעליגענטער רוסישער געזעלשאַפט אויף אַנ׳אמת׳ען באָיקאָט. קיין איין אָנשטענדיגער מענש האָט נישט געהאַט קיין שום בעציהונג מיט דעם „פערבאַנד“, וועלכֿער איז געווען פעררעכֿענט און איז פאַקטיש פערבליבען ווי אַ כֿוליגאַנישע „אָרגאַניזאַציע“. אין איהם זענען אַריינגעטראָטען: אָדער על פּי רוב אַלערליי בעאַמטע, וועלכֿע האָבען דערמיט געדאַרפט איינקויפען זיך אין לאַסקע ביי זייערע

העכ̄ערע, אָדער פערברעכ̄ערישע עלעמענטען, וואָס האָבען דער־מיט געקאָנט זיך בעפרייען פון די פערפאָלגונגען פון געזעץ.

אין די יאָהרען 1909—1911 בין איך אַרומגעפאָהרען איבער דעם אַזויגערופענעם „יודישען תחום" און געלעזען רעפעראַטען וועגען יודישער ליטעראַטור און פאָלקס־שאַפונג. אין דער פּראָווינץ האָב איך געהאַט די מעגליכקייט צו איבערצייגען זיך, אויף וויפיל דער אויסערליך מעכ̄יטגער „פערבאַנד פון רוסישען פאָלק" איז געווען אונפעהיג און אונמעכ̄טיג צו אָרגאַניזירען אַ וועלכען־עס־איז געזעלשאַפטליכען קאַמף געגען דער קאָמפּאַקטער קולטורעלער יודישער סביבה.

אין בערדיטשעוו האָט זיך געגרינדעט אַנ'אָבטיילונג פון „פערבאַנד", ער האָט איינגעאָרדענט אַ טהיי־הויז, וואו עס האָט זיך געדאַרפט קאָנצענטרירען די אַנטיסעמיטישע פראָפּאַגאַנדע. דאָס טהיי־הויז האָט זיך געפונען, פערשטעהט זיך, אויפ'ן מאַרק. די ערשטע טעג האָבען די יודען אויסגעמיטען די אַנשטאַלט, נאָכדעם האָבען זיי אָבער אָנגעהויבען אַריינקומען אַהין קויפען הייס וואַסער, און אפילו אויסטרינקען אַ גלאָז טהיי. אַזוי ווי אין מאַרק האָבען זיך געפונען צעהן מאָל מעהר יודען ווי קריסטען, איז דאָס טהיי־הויז אויך געווען פיל מעהר בעזוכט פון יודען ווי פון קריכטען. געבראַכט האָט עס דערצו, אַז שבת, בעת דער מאַרק איז געווען פוסט, איז דאָס טהיי־הויז פער־יודישט געוואָרען. דאָרט האָט מען גערעדט יודיש און עס האָ־בען זיך אפילו געפונען צוזאַמען מיט די שוואַרץ־מאה'דיגע ציי־טונגען אויך יודישע. געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, אַז דער „פערבאַנד" האָט פערקויפט דאָס טהיי־הויז אַ יודען.

אין שטעדטיל באַכמוט, יעקאַטערינאָסלאַווער גוב., וואו איך האָב געהאַט אַ פאָרלעזונג, האָט מען מיר פיל דערצעהלט וועגען דעם אָרטיגען נאַטשאַלניק סטאַנציע, ווי וועגען זעהר אַנ'אינטעליגענטען מענש און אַ גרויסען פריינד פון די אָרטיגע יודען. ער טהוט זיי אַלערליי טובות. ביי איהם געפינט זיך אַ גרויסע ביבליאָטעק, מיט וועלכער עס בענוצט זיך די גאַנצע יודישע אינטעליגענץ פון שטעדטיל. מען האָט מיר געזאָגט, אַז

דער נאטשאלניק סטאנציע האט זיך זעהר פעראינטערעסירט מיט מיין פארלעזונג און געקליבען זיך קומען מיך הערען, נאר ער האט געמוזט אויף עטליכע טעג אבפאהרען איבער אמטליכע ענינים.

און מיט אמאל גיט מיר עמיצער א זאג, גאנץ רוהיג, ווי פערבייגעהענדיג:

—אונזער נאטשאלניק סטאנציע איז דער פארזיצענדער פון דער ארטיגער אבטיילונג פון „פערבאנד פון רוסישען פאלק".

איך בין געוועזן איבעררא‏שט. נאר דער, וואס האט מיר עס געזאגט, האט אפילו נישט פערשטאנען, וואס איך וואונדער זיך, און האט צוגעגעבען:

—דאס איז גארנישט! ער האט געמוזט ווערען א פארזי-צענדער פון „פערבאנד" פון יוצא וועגען, כדי נישט צו פער-לאזען די שטעל. באמת אבער האט ער קיין שום שייכות נישט צו די שווארץ-מאה'ניקעס און קאן זיי נישט סובל זיין.

אין סמארגאן האב איך געהאלטען א פארטראג וועגען דער יודישער ליטעראטור. מען האט מיר פריהער אנגעזאגט, אז דער ארטיגער איספראווניק איז א פערביסענער שווארץ-מאה'ניק, און עס איז אנגעקומען מיט די גרעסטע שוועריגקייטען צו בע-קומען פון איהם די ערלויבעניש אויף דעם פארטראג. צו דער פארלעזונג איז געקומען דער איספראווניק אליין און האט זיך געזעצט ביים טיש נעבען מיר. איך האב געווארט, אז ער וועט זיך צו עפעס צובינדען, כדי אבצושטעלן דעם פארטראג. נאר ביז'ן ענדע איז ער געזעסען רוהיג, און בעת דער הפסקה האט מען מיר אפילו איבערגעגעבען, אז איהם איז געפעלען מיין פארטראג, איבערהויפט דערפאר, וואס איך רייד גוט רוסיש.

נאכ'ן פארטראג האבען זיך אנגעהויבען דעבאטען. איינער פון מיינע אפאנענטען, וועלכער האט געמאכט זעהר וויכטיגע בעמערקונגען, האט צום אומגליק שלעכט גערעדט רוסיש (ריידען יודיש איז געווען פערוועהרט). דער איספראווניק האט זיך אויפ-געהויבען און שטרענג א זאג געטהון צום אפאנענט:

—גענוג צו ריידען! איך פערוועהר אייך!

—וואָס איז? פאַרוואָס?—האָב איך זיך פערוואונדערט.

דער איספּראַווניק האָט ליגליך אַ בליק געטהון אויף מיר און כמעט פּאַטעטיש אויסגערופען:

—נו, ווי קומט ער אַרויסצוטרעטען געגען אייך! עס איז דאָך אַ חוצפּה! ער קען דאָך אפילו קיין רוסיש נישט ריידען.

מיט גרויס מיה איז מיר אָנגעקומען איינצורייידען דעם איספּראַווניק, נישט אָבצושטעלען דעם אָפּאָנענט.

ס'איז אַרויסגעטראָטען נאָך איינער, און וויטער דיזעלבע געשיכטע—דער צווייטער אָפּאָנענט האָט געבראַכט איניגע ציטאַטען פון גמרא און דער איספּראַווניק האָט איהם אָבגעשטעלט:

—גענוג! איהר רעדט נישט צו דער זאַך! עס איז ערלויבט אַ פאָרטראַג וועגען דער יודישער ליטעראַטור און איהר רעדט נאָר וועגען תּלמוד!

אין מיין שלום-וואָרט האָב איך גערעדט וועגען די נאַציאָנאַלע אויפגאַבען פון דער יודישער אינטעליגענץ. מיט אַמאָל האָט מיך דער איספּראַווניק אָבגעשטעלט:

—איהר רעדט נישט לויטן פּראָגראַם!

—ווי הייסט, נישט לויט'ן פּראָגראַם? פון וואַנען נעהמט איהר עס?

—אייך איז ערלויבט צו לייענען אַ לעקציע און אַנשטאָט דעם זאָגט איהר אַרויס אייערע אייגענע געדאַנקען...

—וואָס דען ווילט איהר? איך זאָל אייערע געדאַנקען אַרויסזאָגען?

—נישט מיינע און נישט אייערע! איהר דאַרפט פּראָסט לייענען אַ לעקציע.

זעהענדיג, אַז איך פערשטעה נישט וואָס ער וויל, האָט ער זיך צו מיר צוגעבויגען און שטיל אַרויסגערעדט:

—ווען דאָ וואָלטען זיין נאָר „כוסידען", וואָלט נישט אויסמאַכען, „כוסידען" זענען רוהיגע מענשען, אָבער דאָ געפינען זיך אַרביימער און אָנגעשטעלטע, און זיי וואַרטען מעהר נישט, איהר זאָלט זיי זאָגען עטוואָס אויפרעגענדעס... איהר

פערשטעהט? אָט דערפאַר דאַרפט איהר נישט אַרויסזאָגען אייערע געדאַנקען.

איך האָב פערענדיגט מיין רעדע מיט דער אָנווייזונג אויף די גרויסע אוצרות, וועלכע עס געפינען זיך אין דער אַלטער יודישער ליטעראַטור. דאָס איז דעם איספראַווניק גראָד געפעלען געווען—ער האָט זיך אָנגעבויגען צו מיר און מיט אַ כיטרען שמייכעלע שטיל אַרויסגעזאָגט:

—ווי איך זעה, רעדט איהר זעהר גוט וועגען דער אַלטער יודישקייט, אָבער—כע—כע! אַז קיינער זעהט נישט, עסט איהר געוויס חזיר. איך בין אין דעם זיכער.

ער האָט אַ זיפץ געטהון און צוגעגעבען:

אַ שאָד וואָס מען האָט נישט איינגעאָרדענט נאָך דער פאָרלעזונג טענץ, איך וואָלט דאָ מיט פערגעניגען פערבליבען צו פערווייլען זיך אַ ביסעל. אין שטאָדט ביי אונז איז קיין שום פערוויילונגען נישטאָ און מ'קאָן פשוט שטאַרבען פון לאַנגווייליגקייט.

אָט אַזוי האָט אויסגעזעהן דער אַלטער אומגעלומפערטער רוסישער אַנטיסעמיטיזם אויפן קולטורעלען באָדען.

יצחק לייביש פרץ

א

איך געדענק נישט אויף ריכטיג, ווען און ביי וועלכע אומשטענדען איך האָב צום ערשטען מאָל געהערט פּרצ׳ס נאָמען, צום ערשטען מאָל געלייענט עטוואָס פון זייגע ווערק. נאָר דאָס געדענק איך קלאָר, אַז ווען מיר האָט זיך געמאַכט צו זעהן — אין דער ערשטער העלפט פון די ניינציגער יאָהרען — דאָס זאַמעלבוך „ליטעראַטור און לעבען״ און דאָרט האָב איך אין איינעם פון זיי דורכגעלייענט פּרצ׳ס נאָוועלע „אין אַ קעלערשטוב״ — האָט עס אויף מיר געמאַכט אַן אומגעהויער שטאַרקען איינדרוק. איך בין געווען פערוואונדערט, וואָס איך האָב אַזאַ עכט-ליטעראַרישע (אין אייראָפּעאישן זין) זאַך געטראָפען אין אַן אָרעם-דינינקער אויסגאַבע, אין יודיש.

געגומען האָט זיך מיין פערוואונדערונג נישט דערפון, וואָס איך בין חס ושלום געווען אַ געגנער פון יודיש, געהאַלטען די שפּראַך פאַר אַ נידעריגע, נישט-ליטעראַרישע. פערקעהרט, ווען דאַן וואָלטען זיין שוין די איצטיגע „שפּראַך-ריכטונגען״, וואָלט איך געוויס געווען אַ הייסער יודישיסט, — נאָר

פשוט פאַר מיר איז געווען אומגעריכט צו טרעפען אַזאַ ווערק אין יודיש. אמת, צו יענער צייט האָב איך שוין גע-לייענט פיל שענע, טאַלענטפולע ווערק אין יודיש: „די קליאַ-טשע״ מענדעלע מוכר ספרים׳ס, שלום-עליכם׳ס „סטעמפעניו״, דינעזאָנס „דער שוואַרצער יונגערמאַנטשיק״, לינעצקיס „דער פּוילישער יונגעל״ א. ד. גל. נאָר די אַלע ראָמאַנען און נאָוועלען זענען ביי מיר געשטאַנען ווי אָן דער זייט, זענען פאַר מיר נישט געווען צונויפגעבונדען מיט דער ליטעראַטור. שענע, וואונדערבאַרע ערצעהלונגען, אָבער די יודישע ליטעראַטור איז אין מיינע געדאַנקען געווען פאָרגעשטעלט נאָר פון שמרן און בלאָשטיינען: זיי זענען געווען פאַר מיר איהרע איינציגע שע-פער, בעלי-בתים און געזעצגעבער.

מיט אַ פאָר יאָהר פריהער, אין יאָהר 1890, בין איך געווען אין קיעוו ביי שלום-עליכם׳ן, וועלכער האָט שוין אַרויס-געגעבען זיין „יודישע פאָלקס-ביבליאָטעק״. ער האָט מיר דער-צעהלט וועגען זיינע ליטעראַרישע פּלענער און געלייענט מיר זיין פלאַם-פייערדיגען פאָלעמישען אַרטיקעל געגען שמר׳ן און זיין „ריכטונג״ אין דער ליטעראַטור. איך האָב מיט אַנ׳אמת׳ן פער-געניגען צוגעהערט, געווען אינגאַנצען איינשטימיג מיט שלום-עליכם׳ן, אָבער טיף אין האַרצען איז ביי מיר געווען די אי-בערצייגונג, אַז דאָ וועט קיין שום פאָלעמיק נישט העלפען, און שמ״ר וועט בלייבען דער איינציגער הערשער פון דער יודישער ליטעראַטור.

און דאָ האָט די קליינינקע נאָוועלע פּרצ׳עס געמאַכט ביי מיר אַ גאַנצע איבערקעהרעניש. איך האָב מיטאַמאָל דער-פיהלט, אַז אין דער יודישער ליטעראַטור האָבען זיך געוויזען נייע בעלי-הבתים און אַז זי איז אַריין אין דער משפחה פון די אייראָפּעאישע ליטעראַטורען.

אין דער זעלביגער צייט איז פאָרגעקומען מיין ערשטע שריפטליכע בעקאַנטשאַפט מיט פּרצ׳ן. איך האָב איהם געשיקט סקיצע „די כתבים״, וועלכע ער האָט אָבגעדרוקט אין איינעם פון די „יום-טוב-בלעטלעך״. נאָכדעם האָב איך איהם געשיקט אַ

גרויסע ערצעהלונג, וועלכע איך האָב געשריבען אין יודיש, נאָר די איבערזעצונג פון איהר איז שוין געווען געדרוקט אין רוסיש („וואָסכאָד"). פרץ האָט עס צוגעזאָגט צו דרוקען, נאָר איך געדענק שוין נישט מחמת וועלכע סיבות האָט ער זי נישט געדרוקט און אפילו נישט אומגעקערט מיר צוריק דעם מאַנוסקריפּט. איך האָב איהם עטליכע מאָל געשריבען און נישט בעקומען קיין ענטפער. איך געדענק, אַז איך בין געווען דאַן שטאַרק ברוגז דערפאַר—און מיט דעם האָט זיך אויף אַ לאַנגער צייט איבערגעריסען אונזער בעקאַנטשאַפט.

איך בין אָבגעפאָהרען קיין פּאַריז, אַריין אין אַ נייער סביבה מיט נייע אינטערעסען, וועלכע זענען געווען זעהר ווייט פון דער יודישער ליטעראַטור. אָבער מיט יודען, מיט פּאַריזער רוסישע יודען—סטודענטען, אַרבייטער, עמיגראַנטען, האָב איך די גאַנצע צייט געהאַט נאָהנטע פערבינדונגען. איך בין בעקאַנט געוואָרען און בעפריינדעט זיך מיט אַ ווילנער יונגענמאַן א. באָרעל, וועלכער האָט נישט לאַנג פאַר דעם עמיגרירט קיין פראַנקרייך.

איינמאָל, אין מיטען די געוועהנליכע דעבאַטען, ווענדט זיך צו מיר באָרעל מיט אַ שמייכעל:

—איך האָב פאַר אייך אַ מתנה.

און דערלאַנגט מיר אַ בוך.

איך עפען אויף—„פרצ'ס אַלע ווערק", אַ יובילעאום-אויסגאַבע. אויף דעם שער-בלאַט—באָרעלס אַ שיר אין העברעאיש, נאָך דעם אַלטען סקאַרבאָווען נוסח, מיט אַנ'אַקראסטיך, הויבט זיך אָן מיט די ווערטער: „שלמה שמך".

אַ יודיש בוך, דערצו נאָך פרצ'ס, אַ העברעאישער שיר און די אומגעריכטקייט פון דער מתנה האָבען געמאַכט אויף מיר דעם איינדרוק, ווי אַ גרוס פון דער ווייטער און ליבער היים.

מיין בעל-מתנה האָט זיך נישט בענוגענט מיט שענקען מיר דאָס בוך. ער האָט מיך שטיל אָנגענומען פאַר'ן האַנד און מיט אַ צופרידענקייט פון אַ „זולל וסובא'ניק", וואָס גרייט זיך

פערזוכען אַנ'אײדעלע און זעהר גוטע שפּײז, האָט ער אַ זאָג געטהון:

—אָט, לאָזט אַ װײלע אָן דער זײט אײערע דעבאַטען, קומט בעסער, איך װעל אײך לײענען פּרצ'ן.

ער האָט מיך אָבגעפיהרט צו זיך און אַלץ מיט דעם געלאַסענעם צופרידענעם שמײכעל גענומען לײענען מיר פּרצ'ס ערצעהלונגען. געענדיגט אײנע, אַ קוק געטהון אויף מיר מיט אַ גליקליכען בליק, אַרויסגערעדט נאָר דאָס װאָרט: „נו?"—און אָנגעהויבען אַ צװײטע.

אַזוי זענען מיר געזעסן ביז שפּעט אין דער נאַכט. איך בין געװען פערװאונדערט, פער'כשופ'ט. דאָ האָב איך צום ערשטען מאָל דערקענט פּרצ'ן, פערשטאַנען, װי גרויס ער איז—און ער איז מיר גלײך געװאָרען נאָהנט און טײער, געװאָרען נויטיג פאַר מײן אײגענעם גײסט.

דאָס איז געװען בערך אין יאָהר 1901. די צײטען זענען שוין געװען אַנדערע. די שטימונג אין די אויסלענדישע יודישע קאָלאָניעס האָט אָנגעהויבען צו װערען פון טאָג צו טאָג אַלץ נאַציאָנאַלער. און פּרץ האָט אין דעם געשפּילט אַ װיכטיקע ראָלע. פּרצ'ן האָט קײנער נישט געקאָנט פערלײקענען, אפילו די פערביסענסטע סאָציאַל-דעמאָקראַטען. פּרץ איז געװען אַנ'אַרגומענט, אַ פאַקט. אין זײנע װערק האָבען יונגעלײט געלערנט דאָס יודישע פאָלק און דאָס יודענטום, צוליב איהם האָבען אַסימילירטע בחורים און מײדלעך געלערנט יודיש. זעלטען װעלכער יודישער אָװענד, סײ אַ ציוניסטישער, סײ אַ בונדיסטישער (בײדע פּאַרטײען האָבען געהאַלטען פּרצ'ן פאַר „זײערן") איז זיך בעגאַנגען אָהן אַ לײעניש פון פּרצ'ן. דערהויפּט זענען אינטערעסאַנט געװען די פּאָרטראָגען װעגען איהם פון ד"ר חיים זשיטלאָװסקי.

ב

אין יאָהר 1906 האָב איך זיך אומגעקעהרט קיין רוסלאַנד, נאָר עס זענען פאַרבייַ נאָך עטליכע יאָהר ביז איך האָב זיך פערזענליך בעקענט מיט פרצ׳ן. פאָרגעקומען איז אונזער בעקע-נען זיך, אויב איך האָב קיין טעות נישט, אין יאָהר 1908 אָדער 1909, ווען פרץ איז צום ערשטען מאָל געקומען קיין פעטער-בורג, איינגעלאַדען פון אַ ראַדיקאַלער גרופע אויף אַ פאָרלעזונג. בעגעגענט האָבען מיר זיך אין זאַל, וואו עס איז פאָרגעקומען די לעזונג, פאַר עטליכע מינוט איידער פרץ האָט געדאַרפט אַרויסטרעטען. מיר האָבען זיך אַרומגענומען און צעקושט ווי אַלטע בעקאַנטע.

איך האָב שוין פריהער געזעהן פרצ׳ס בילד, נאָר איך וואָלט פרצ׳ן נישט דערקענט. ער איז געווען נישט קיין הויכער, אַ ברייטפלייציגער, מיט אַ גרויסען, שענעם, הויך אויפגעהויבע-נעם קאָפּ, מיט אַ פרייען, ענערגישען אויסזעהן און קלוגע פינק-לענדיגע אויגען. איך געדענק, אַז דערזעהענדיג איהם, איז מיר געקומען אין זינען דער געדאַנק, אַז ווען איך בעגעגען איהם אין גאַס, וואָלט איך אפשר נישט גלייך דערקענט, אַז ער איז אַ יוד. אַ טיפּיש, יודיש געזיכט, נאָך מעהר יודישע אויגען, — אָבער דעם קאָפּ אויפגעהויבען, די בעוועגונגען פרייע, אויפ׳ן פנים דער אויסדרוק פון שטאָלץ און רוהיגער זיכערקייט. אין דער גאַנצער פיגור—קיין שום זכר פון גלות! אַזאַ פרייקייט פון גלות האָב איך נישט בעמערקט אין דעם אויסזעהן פון קיינעם פון די אַסימילירטע פעטערבורגער יודען.

אויף דער פאָרלעזונג איז געשעהן אַן׳אינצידענט, וועלכער איז געווען כאַראַקטעריסטיש אי פאַר פרצ׳ן, אי פאַר דער דע-מאָלטיגער פעטערבורגער יודישער יוגענד.

דער זאַל איז געווען, פערשטעהט זיך געפּאַקט, נאָר אַ

גרויסער טייל פון פובליקום איז בעשטאַנען פון אַזעלכע, וואָס זענען געקומען זעהן פּרצ'ן און נישט הערען איהם. געווען נישט ווייניג אַזעלכע, וואָס האָבען נישט פערשטאַנען אָדער קוים פערשטאַנען יודיש.

פּרץ האָט מייסטערהאַפט געלייענט זיין ווערק. נאָר פּרץ איז דאָך בכלל געווען נישט פאַר אַ המון, ער איז געווען צו אינטים, צו איידעל און אייגענאַרטיג, און זיין מייסטערהאַפט לעזען איז געווען צוגעפּאַסט צו אַ קליינעם אינטימען קרייז. פאַר אַ גרויסען פּובליקום איז זיין שטים געווען צו שוואַך, די אינטאָנאַציע נישט גענוג שאַרף. דערצו האָט זיין פּוילישער אַקצענט געקלונגען פאַר דעם ליטווישען פּובליקום פרעמד, גע־מאַכט פיל ווערטער אומפערשטענדליך.

די, וואָס זענען געזעסען אין די ערשטע דריי־פיר רייהען האָבען נאָך געהערט און פיל ווייניג פערשטאַנען, וואָס פּרץ האָט געלייענט. אָבער צו דעם איבריגען פּובליקום האָבען דער־גרייכט נאָר איינציגע ווערטער, אָהן אַ צוזאַמענבונד. די ערשטע צעהן מינוט איז געווען שטיל. נאָכדעם האָט דאָס פּובליקום אָנ־געהויבען צו בעוועגען זיך, מען האָט גענומען שמועסען שטי־לערהייד צווישען זיך, ביסלעכווייז האָט מען אָנגעהויבען אַרויס־געהן פון זאַל, פריהער איינציגווייז, געלאַסען, דערנאָך אַלץ רעש'יגער, אַזוי, אַז בשעת פּרץ האָט געענדיגט איז דער פרי־הער אָנגעפּאַקטער זאַל געווען האַלב פּוסט, און פון צווייטען חדר האָט זיך געטראָגען אַ רעש פון געשפּרעכען.

בעת דעם אַנטראַקט איז מיר געווען שווער צו בעגעג־נען זיך מיט פּרצ'ן. איך האָב זיך געשעמט פאַר דער אויפ־פיהרונג פון דעם פּובליקום און מיר האָט דאָס האַרץ וועה גע־טהון, וואָס דער יום-טוב איז פערשטערט.

פּרץ האָט מיך פון דער ווייטען דערזעהן, דורכגעשלאָגען זיך דורך דעם עולם און מיט אַ פרעהליכען, „שטיפערישען" געלעכטער, מיט דעם טאָן פון אַ זיגער, אַרויסגערעדט:

—אדרבה, ווער נאָך וועט קאָנען אַזוי גיך און גוט צע־טרייבען פון אַ זאַל אַזאַ עולם? אַ? דאָס איז דאָך אַ קונסט!

איך האָב געזעהן, אַז זיין געלעכטער איז נישט קיין גע־מאַכטער, אַז ער איז באמת געווען צופרידען, וואָס דאָ, אין פּעטערבורג, וועלכען ער האָט פיינט געהאַט, האָט מען איהם בעגעגענט, ווי עס פּאַסט פאַר עַם־הארצים.

דער אַנטראַקט האָט זיך געענדיגט. פּרץ האָט געדאַרפט ווידער אַרויסטרעטען.

—וואָס זאָל איך לעזען?—האָט ער גענומען פרעגען ביי די עטליכע „אייגענע מענשען", וועלכע האָבען איהם אַרומגע־רינגעלט

איינער האָט אַנ׳עצה געגעבען לעזען „דעם שטריימעל", דער אַנדערער—„באַנצי שווייג", נאָך איינער—„אַ גלגול פון אַ נגון"

פּרץ האָט געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ: עס געפעלט איהם נישט. געטראַכט אַ ווײלע, נאָכדעם אָבגערופען מיך אָן אַ זייט.

—וואו זיצט איהר? ווייט פון מיר? זאָגט דער אָנפיהרער־קע, זי זאָל אייך געבען אַנ׳אָרט אין דער ערשטער רייה, איך זאָל אייך זעהן.

—צו וואָס?

—אַקוראַט אַנטקעגען מיר זיצט אַ פּערזעהעניש, וואָס גע־נעצט די גאַנצע צייט. זי נערווירט מיך.

און ער האָט צוגעגעבען מיט אַ דרייסטען, שטיפערישען שמייכעל:

—איהר ווייסט, וואָס איך וועל טהון? איך וועל גאָרנישט לעזען. איהר וועט זיצען אַנטקעגען מיר, וועל איך אייך דער־צעהלען אַ מעשה, איך וועל אימפּראָוויזירען.

איך האָב דאָס אָנגענומען פאַר אַ שפּאַס. נאָר פּרץ האָט געהאַלטען וואָרט. אַז ער האָט געדאַרפט אָנהויבען לעזען, האָט ער זיך אַ ביסעל איבערגעבויגען צו מיר און האָט גענומען רוהיג דערצעהלען אַ מעשה, גלייך ווי אין זאַל וואָלט מעהר קיינער נישט זיין ווי מיר ביידע. די מעשה איז געווען וועגען אַ שטראַהל, וואָס האָט זיך מיט בענקעניש פערקוקט אויף דער ערד און נישט בעמערקט, ווי מיט דעם פערגעהן פון דער זון

האָט זיך דער הימעל געשלאָסען. ער האָט נישט געקאָנט מעהר אומקעהרען זיך אויף זיין אָרט. האָט ער געפּרובט אַראָבלאָזען זיך אויף דער ערד און ווידער נישט געקאָנט, ווייל ער האָט זיך נישט געקאָנט אָבּרייסען פון הימעל... דערמיט האָט זיך אָנגעהויבען די מעשה מיט דעם שטראַהל. אַ וואונדער-שענע אַלעגאָריע. אָבּער הערען זי חוץ מיר האָבּען געקאָנט נאָך אפשר צעהן מענשען פון די 300—400, וועלכע האָבען זיך געפונען אין זאַל.

דאָס פּובּליקום האָט אין אָנהויב נישט פערשטאַנען, צי פרץ לעזט אָדער ער שמועסט מיט עמיצען, וואָס זיצט אַנטקעגען איהם. נאָכדעם האָט זיך אין זאַל ווייטער אָנגעהויבּען אַ בּעוועגונג, שטילע געשפּרעכען און דאָס פּובּליקום איז זיך ביסלעכווייז פונאַנדערגעגאַנגען...

ג

חסידים דערצעהלען וועגען ר׳ ישראל רוזשינער אַזאַ מעשה. עטליכע פון זיינע הסידים זענען געווען אויף ימים נוראים ביים אַפּטער. אויף סוכות זענען זיי געקומען קיין רוזשין, האָט זיי ר׳ ישראל גענומען פונאַנדערפרעגען, ווי אַזוי פיהרט זיך אויף דער אַפּטער. די חסידים זענען געווען דערשראָקען און האָבען געענטפערט, אַז זיי וואַגען נישט צו דערצעהלען, וואָס זיי האָבען דאָרטען געזעהן.

—נו, וואָש, וואָש?—האָט זיי ר׳ ישראל געהייסען דערצעהלען. (ער האָט גערעדט אויף אַ ש).

—דער אַפּטער איז יום-כפור געקומען אין שוהל צו שחרית מיט נאַסע פּאות!—האָט ענדליך אַרויסגעפּלאַצט איינער פון די חסידים.

הייסט דאָס, דער אַפּטער האָט יום-כפור זיך טובל געווען, וואָס מען טאָר נישט.

דער חסיד האָט געוואָרט, אַז ר׳ ישראל וועט אויפשפרינ-גען פון אָרט פאַר שרעק. אָנשטאָט דעם האָט ער אויסגעשריען ענטציקט:

—אַ! איך בין איהם מקנא, דעם גריישען חשיד! ער טהוט וואָש ער וויל! וואָש ער וויל!!

פרצ׳ן האָט מען אויך געמעגט מקנא זיין: ער האָט אויך געטהון „וואָס ער האָט געוואָלט״.

זיין אויפפיהרונג אויף דער פאָרלעזונג איז נישט געווען קיין צופאַל-זאַך: ער האָט אָפט געטהון „וואָס ער האָט געוואָלט״, נישט רעכענענדיג זיך מיט גאָרנישט און מיט קיינעם. קומענדיג דעם צווייטען מאָל קיין פעטערבורג וועגען שאַפען אַ יודישען טעאַטער, אויף וועלכען ער האָט געהאָפט דאָ צו בעקומען ביי אַ פופצעהן טויזענד רובל, איז ער אויף דעם באַנקעט, וואָס די פעטערבורגער יודישע אינטעליגענץ האָט געמאַכט פאַר זיין כבוד וועגען, אַרויסגעטראָטען מיט אַ שאַרפען און בייזען פּראָטעסט, וואָס מען ווענדט זיך צו איהם מיט רעדעס נישט אויף יודיש. פיל פון די אָנטיילנעהמער פון באַנקעט האָבען זיך געפונען בעליידיגט, און דער גאַנצער פלאַן פון דער געלד-זאַמלונג פאַר׳ן טעאַטער האָט געפּלאַצט.

פרץ האָט „געטהון, וואָס ער האָט געוואָלט״, נאָר ער האָט שטענדיג געוואוסט, וואָס ער „וויל״. און דאָס, וואָס אַנ׳-אַנדערן פון דער זייט האָט געקאָנט אויסווייזען ווי אַ שגעון, האָט באמת געהאַט אַ טיפען זין.

פרצ׳ס שטאָלצע און אייגענאַרטיגע נשמה האָט געטראָגען אין זיך עטליכע שמערצליכע וואונדען. פון דעם ערשטען אַרויס-טריט זיינעם האָט פרץ זיך געפיהלט טיף פערוואונדעט און בעליידיגט, ווי אַ יוד, ווי אַ יודישער שרייבער, ווי אַ שרייבער אין יודיש. ער האָט געפיהלט אַרום זיך אַנ׳אַטמאָספערע פון האַס, פעראַכטונג און ביטול, אי מצד דער נישט-יודישער בע-פעלקערונג, אי מצד די יודישע אַסימילאַטאָרען, אי מצד דער העבראַיסטישער אינטעליגענץ. זייענדיג פיל איידעלער און קול-טורעלער, ווי די פּוילישע אַריסטאָקראַטען, אייראָפּעאיש-געשטימ-

טער איידער די אַסימילירטסטע יודען, קענענדיג די העברעאי-
שע ליטעראַטור אפשר טיפער ווי די פערקאָכטסטע העברע-
איסטען,—האָט פרץ געענטפערט אויף דעם האַס און פעראַכ-
טונג, וועלכע עס האָבען אַרומגערינגעלט דעם נאָמען „יוד", די
יודישע ליטעראַטור און די יודישע שפראַך, מיט אַ גרעסערן
האַס און גרעסערער פעראַכטונג—און ער האָט געפיהלט אַנ'אמת'ע
צופרידענהייט, ווען ער האָט געקאָנט אַ וואָרף טהון אין פנים
אַ פויל אָדער אַנ'אַסימילירטען יודען אַ שאַרף וואָרט.

אין דעם, וואָס פרץ האָט „געטהון, וואָס ער האָט גע-
וואָלט", איז געווען נאָך אַ מאָטיוו, אַ פיל טיפערער, אַ מאָטיוו,
וואָס האָט געשטאַמט פון דעם וויכטיגסטען שטריך פון פרצ'ס
כאַראַקטער: זיין פאַנאַטישען קולט פון אמת.

ער איז געווען דורכגעדרונגען מיט אַ שטרעבונג צו אמת,
האָט אָרגאַניש נישט געקאָנט מיט אַ וואָרט, אַ בליק אָדער אַ
תנועה אויסדריקען נישט דאָס, וואָס ער ווייס און דענקט אין
דעם מאָמענט, און האָט ממש נישט געקאָנט אַריבערטראָגען אַ
ליגנער אָדער אַ פאַלשען מענשען: וועגען אַזעלכען פלעגט ער
זיך אָברופען נישט מיט האַס, נאָר מיט עקעל. און מיט אַ
פראָסטקייט פון גאָר אַמאָליגע „אויסדערוועהלטע" האָט ער אָפען
און פריי יעדערען אין די אויגען אַרויסגעזאָגט דעם אמת, ווי
האַרב און ביטער ער זאָל נישט זיין. דערפאַר האָט ער געהאַט
אַזויפיל שונאים, נאָר זיינע שונאים האָבען איהם נישט אַזוי
פיינט געהאַט, ווי מורא געהאַט פאַר איהם, ווי מען האָט מורא
פאַר אַ שטרענגען ריכטער, וואָס קוקט גלייך אין געוויסען.

דער קולט פון אמת האָט פרצ'ן געבראַכט דערצו, אַז
ער האָט נישט אָנערקענט פיל פון די אָנגענומענע אויפפיהרונ-
גען, מנהגים און צערעמאָניעס, רעליגיעזע און קולטורעלע,
וועלכע רעכענען זיך פאַר אַ מוז-זאַך אין בורזשואַזען לעבען.
דערביי האָט איהם אַ האָר נישט געריהרט, „וואָס לייט וועלען
זאָגען". אין יעדער עטיקעט-זאַך, אין יעדען מנהג ליגט אַנ'-
אינעווענינסטער ליגען, ווייל אַ לעבעדיגער מענש מיט לעבעדיגע

חושים חזר'ט איבער עטוואָס אַזוינס, וואָס איז טויט און פער־גליווערט פון פיל דורות.

ווי כאַראַקטעריסטיש איז עס, וואָס פּרץ, דער גרויסער פּאָעט פון דער אַלטער טראַדיציע, פּרץ, וועלכער האָט אַזוי טיף געפיהלט און פערשטאַנען איהר פּאָעזיע און שענקייט אין לעבען פון די פּראָסטע און נאַאיווו-גלויביגע, האָט אַליין אויסגעמיידט, כמעט דעמאָנסטראַטיוו אַלע מנהגים, וועלכע האָבען נישט גע־שטימט מיט זיינע מיינונגען. דער העכסטער פּאָעט פון דער חסידישער לעגענדע, האָט נישט ליב געהאַט, כמעט געהאַסט „גוטע יודען", האַלטענדיג דעם גרעסטען טייל פון זיי פאַר שווינדלער.

פּרץ האָט געהאַט אין זיך אַ לעבעדיגען קוואַל פון שאַ־פונג, וואָס האָט אָהן אויפהער שטאַרק און שטורמיש געשלאָגען. פּרץ האָט נישט געוואוסט פון מידקייט, ער איז געווען שטענדיג אין בעוועגונג, שטענדיג געאַרבייט, געשאַפען, שטענדיג געזוכט, געפאָרשט און געריסען זיך אַלץ העכער און העכער, שטענדיג דרייסט געפּרובט נייע וועגען, נייע פאָרמען. זיין קינסטלערישער היינט האָט תמיד מלחמה געהאַלטען מיט דעם נעכטען, ווייל דער נעכטען איז שוין געווען אַ ביסעל אָבגעקיהלט, פערגלי־ווערט.

אָט דער שטאַרקער דורשט צום קאָכעדיגען אינטענסיווען לעבען, צו דעם, אַז אַלץ אַרום איהם זאָל זיין אין מצב פון בעוועגונג און שאַפונג, פון בליהונג און לעבען-התלהבות, האָט געבראַכט פּרצ'ן דערצו, אַז ער האָט מלחמה געהאַלטען אפילו מיט דעם איינציגען ווערקצייג פון אַ ליטעראַרישען קינסטלער, מיט ד ע ם וו אָ ר ט. פּרץ האָט נישט געקאָנט אַריבערטראָגען, וואָס ער מוז אָפּערירען מיט ווערטער, וועלכע זענען בעשאַפען מיט טויזענדער יאָהרען צוריק און זענען טויט און פערגלי־ווערט. דערפון האָט זיך גענומען זיין זוכען נייע אויסדריקען, זיין קאַרגקייט אין ווערטער, זיינע רמזים-פראַזען, און זיין טיפע בענקעניש נאָך דעם העכסטען ניגון, וועלכער זינגט זיך אָהן ווערטער, אפילו אָהן אַ שטים: „כל עצמותי תאמרנה". פּרץ האָט

זיך שטענדיג געצויגען צו אַ מוזיקאַלישען אויסדרוק פון געפיה-לען און געדאַנקען. אין דעם מעהרסטען טייל פון זיינע ווערק רעדט זיך נישט אומזיסט וועגען מוזיק און געזאַנג.

און נאָך מעהר ווי פערגליווערטע טראַדיציעס און ווער-טער האָט פּרץ נישט געקאָנט סובל זיין פערגליווערטע מענשען, קאָנטעטע און בערוהיגטע. אַזעלכע מענשען האָט ער פיינט גע-האַט אפשר נאָך מעהר ווי ליגנער.

די, וואָס האָבען ווייניג געקענט, אָדער ווייניג פערשטאַ-נען פּרצ׳ן, האָבען איהם אַליין געראַכענט פאַר אַ מענשען, וואָס איז קאָנטעט מיט זיך און מיט זיינע ווערק. פּרץ האָט אַנ׳-אַנדערש מאָל געגעבען שטאָף צו אַזעלכע מיינונגען מיט דער זיכערקייט פון זיין אַרויסזאָגען זיך, מיט דעם, וואָס ער האָט נישט צוגעגעבען קיין ווערט די קריטישע אַרטיקלען איבער זיינע ווערק און וואָס ער פלעגט אַנ׳אַנדערש מאָל אַליין זעהר הויך שאַצען זיינע ווערק.

איין מאָל, אַז איך בין געווען ביי איהם, זאָגט ער מיר:

—איהר ווילט הערען אַ געניאַלע זאַך? און האָט גענומען לייענען זיין דראַמע: „ביינאַכט אויפ׳ן אַלטען מאַרק״, אַנ׳אולטראַ-סימבאָליש ווערק, וואָס איך האָב כמעט נישט פערשטאַנען, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס פּרץ האָט געמאַכט צו איהם אַ גרויסע הקדמה.

אַז ער האָט געענדיגט, האָב איך איהם אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג:

—אין דעם פּרט פון שווערקייט צו פערשטעהן איז דאָס אַ מין צווייטער טייל „פויסט״.

—צווייטער טייל „פויסט״?—האָט פּרץ איבערגעפרעגט פער-וואונדערט.—אַ פינפטער טייל!

דאָס, פערשטעהט זיך, איז געווען איינער פון די גע-וועהנליכע פּרץ-שפּאַסען. ווי שטרענג פּרץ אַליין האָט זיך פער-האַלטען צו זיינע ווערק קאָן מען זעהן פון דעם, וואָס ער האָט יעדעס ווערק פיל מאָל איבערגעאַרבייט און איבערגעשריבען. איינע פון זיינע בעסטע דראַמעס, „די גאָלדענע קייט״, האָט

ער אַ מאָל צעהן איבערגעאַרבייט, און זיין לעצט ווערק, די איבערזעצונג פון „קהלת", האָט ער איבערגעאַרבייט און איבער-געשריבען—אַ שרעק צו זאָגען—זיבען און זעכציג מאָל!

ד

איינגיכען נאָך דער ערשטער בעקאַנטשאַפט מיט פרצ'ן בין איך געווען אין וואַרשא, וואו איך האָב געקאָנט זעהן פרצ'ן אין זיין אַלטעגליכען לעבען, אין זיין געוועהנליכער סביבה.

אין די לעצטע יאָהרען האָבען יודישע נאַציאָנאַל-געשטימטע אינטעליגענטען אָנגעהויבען איינצואָרדענען זייערע וואוינונגען אויף אַ יודישען שטייגער, אין יודישען סטיל. אויף די ווענט קאָפּיעס פון יודישע בילדער, כמעט אומעטום דיזעלבע („שלעכטע נייעס", „גלות" א. ד. ג.), אויף די טישען אַלערליי יודישע זאַכען, בצלאל-אַרבייט.

ביי פרצ'ן אין וואוינונג האָב איך נישט געפונען נישט איינע פון די געוועהנליכע יודישע בילדער, און דאָך איז עס געווען די יודישליכסטע וואוינונג, וואָס איך האָב געזעהן. אויף יעדער וואַנט, אין יעדען ווינקעל יודישע בילדער, גראַוויורען, סקולפּטאָרישע גרופּען, באַרעליעפען און אַנדערע זאַכען פון יודישער קונסט. צווישען זיי קינסטלערישע אַדרעסען און יוביליי-אום-מתנות, אַלטע יודישע אַנטיקען. די אַלע נייע קונסט-זאַכען זענען געווען אָריגינאַלען, ווערק פון יודישע קינסטלער, מיט וועלכע פרץ האָט זיך געפונען אין נאָהנטער פערבינדונג, גע-האָלפען זיי אַרויסגעהן אין דער פרייער וועלט. גענוג געווען איין בליק אויף דער וואוינונג, מען זאָל פערשטעהן, אַז דאָ לעבט אַ מענש, וואָס געפינט זיך אין צענטער פון דער נייער יודישער קולטור, וואָס, דורכשטראָמענדיג, זעצט זי דאָ אָב איי-ניגע פון איהרע עלעמענטען.

אין וואַרשא האָב איך זיך פערזענליך בעקענט מיט יעקב

דינעזאָן, מיט וועלכען איך בין שריפטליך שוין פריהער בעקאַנט געוועזען. איך האָב איהם געטראָפען ביי פּרצ'ן אָדער פּרץ האָט מיך געפיהרט צו איהם—און נאָכדעם האָב איך שוין כמעט שטענדיג זיי ביידען געטראָפען צוזאַמען. און וואָס נעהנטער איך בין מיט זיי בעקאַנט געוואָרען, האָב איך אַלץ טיפער געפיהלט זייער אינטימע פריינדשאַפט צווישען זיך, ביז זיי זענען געוואָרען אין מיין זינען—און אויך ביי מיר אין האַרצען—אונגעשיידט. איינעם אָהן דעם צווייטען האָב איך זיך נישט געקאָנט פאָרשטעלען.

עס איז דאָ אַ פאָלקס-אויסדרוק וועגען דער העכסטער פאָרם פריינדשאַפט און ליבע צווישען צוויי מענשען: „איין נשמה אין צוויי גופים”. וועגען פּרצ'ן און דינעזאָנען האָט מען געקאָנט דאָסועלבע ווערטעל זאָגען פאַרקערט: „צוויי נשמות אין איין גוף”. שווער פאָרצושטעלען זיך צוויי כאַראַקטערען, צוויי אינדיווידואַליטעטען, וואָס זאָלען זיין אַזוי ווייט איינער פון אַנדערן, ווי די דיזאָזיגע פריינד, וועלכע זענען געוועזען אינטים בעהעפט און אומגעשיידט יאָהרענלאַנג.

פּרץ מיט זיינע פינקלענדיגע וואונדערבאַרע קלוגע אויגען, מיט זיינע לעבהאַפטע בעוועגונגען, מיט זיינע בליצענדיגע און בלאַנקענדיגע ווערטער האָט ביי מיר שטענדיג אַרויסגערופען די פאָרשטעלונג פון אַ גרויסען טייערען פילפאַכיג געשליפענעם בריליאַנט: ווי אַ בריליאַנט איז דער מענש געוועזען ריין און ליכטיג, ווי אַ בריליאַנט האָט ער געפינקעלט מיט יעדען געשליפענעם קאַנט, ווי אַ בריליאַנט איז ער געוועזען שטאַרק אין זיינע מיינונגען, און אויך ווי אַ בריליאַנט האָט ער אַנ'אַנדערש מאָל שאַרף געשניטען די יעניגע, וועלכע זענען געשטאַנען אויף דעם וועג צו זיין הויכען ציל. דינעזאָן—מיט זיין שטילער געלאַסענקייט, מיט זיין ליבליכען בליק, וועלכער שטראַלט מיט אַנ'אונענדליכער צאַרטקייט, רחמנות און איבערגעגעבענקייט, מיט זיין שטענדיגער גרייטקייט אָבצוגעבען זיך אינגאַנצען דעם צווייטען; דינעזאָן, וועלכער איז אָרגאַניש אומפעהיג צו זאָגען אַ שאַרף וואָרט, פערשאַפען וועמען דעם קלענסטען צער, איז גע-

ווען אין פיל פרטים דער היפוך פון דעם שטורמיש פלאַמענ־דיגען שטאַרקען פרצ׳ן און די ביידע פריינד זענען געווען ווי בעהעפט אין איין גוף. עס איז נישט געווען קיין זאַך, קיין ליטעראַרישער פלאַן, קיין אויפטהו, קיין רעיון פון איינעם, וואָס דער אַנדערער זאָל עס נישט וויסען. ביידע געלעבט מיט דעמ־זעלביגען לעבען, מיט דיזעלביגע אינטערעסען, מיט דיזעלביגע פריידען און דאגות. ביי פרצ׳ן אין הויז איז דינעזאָן געווען דערזעלביגער בעל־הבית, ווי פרץ. ער האָט געוואוסט, וואו יע־דעס פאַפּירל ליגט, פלעגט אָפט נישט פרעגענדיג פרצ׳ן ענט־פערן אויף זיינע בריף.

—פרץ, פאַרוואָס האָט איהר מיר נישט געענטפערט אויף מיין בריף? האָב איך איהם איינמאָל געפרעגט.

—איך האָב גערעכענט, אַז דינעזאָן האָט אייך אויף איהם געענטפערט.

וואָס געענטפערט?—דאָס האָט דינעזאָן, פערשטעהט זיך, געדאַרפט וויסען אַזוי גוט ווי ער אַליין.

זייער נאָהנטשאַפט האָט שוין אפילו אריבערגעשטיגען די מדרגה פון פריינדשאַפט. אַזאַ אינטימער צוזאַמענבונד טרעפט נאָר ביי אַנ׳אַלטען פאָר־פאָלק, וואָס אָבלעבענדיג צוזאַמען אַ האַלבען יאָהרהונדערט אין ליבע און טרייהייט, פערלירען זיי איינער בנוגע צום אַנדערען די גרעניצען פון דעם אייגענעם „איך".

און חוץ דינעזאָנען—קיינע רנישט! נישט איין נאָהנטען מענ־שען האָט פרץ געהאַט נעבען זיך. שטעהענדיג אין צענטער פון דער זיך שאַפענדיגער יודישער ליטעראַטור, כמעט פון דער גאַנ־צער נייער יודישער קולטור—איז פרץ געווען שרעקליך עלענד. דאָס איז געווען אַ גרויסע טראַגעדיע פאַר דעם ריזיגען מענשען.

זייענדיג דער גייסטיגער אָנפיהרער פון גאַנצע דורות פון יודישע שרייבער, פיהלענדיג די גרויסע פעראַנטוואָרטליכקייט פון דעם פאָסט, וועלכען ער האָט פערנומען—האָט פרץ נישט געהאַט קיין סביבה, נישט געפיהלט קיין באָדען אונטער די פיס. אַלץ האָט זיך געפונען אין אַ כאַאָטישען צושטאַנד, נישט רייף.

בישט אָרגאַניזירט, גרייט פערשטערט צו ווערען, צו פערשווינ-דען. און פרץ האָט אַליין געמוזט וואַרפען זיך אויף אַלע זייטען, אַרבייטען אויף אַלע געביטען. ער האָט שטענדיג גע-מוזט אָבּרייסען זיך פון זיינע קינסטלערישע שאַפונגען און אַרויסטרעטען ווי אַ פובליציסט, אַ קריטיקער, אַ פּאָפּולאַריזאַטאָר, רעדאַקטירען און אַרויסגעבען „בלעטלעך", מאָנאַטשריפטען, וואָ-כענשריפטען, זאַמעלביכער, האַלטען פאָרטראָגען, א. אַ. וו. נאָר מעהר פאַר אַלץ צייט און קרעפטען האָט ער אָבגעגעבען די יונגע שרייבער. ער האָט אויפגעצויגען, אויסגעהאָדעוועט גאַנצע דורות מיט ליטעראַטען. כמעט די אַלע, וועלכע האָבען איצט אַ נאָמען אין דער יודישער ליטעראַטור, זענען דורכגעגאַנגען זיין חדר, דאַרפען איהם פערדאַנקען זייער ליטעראַרישע ערציהונג. און אויף וויפיל ער איז געווען שאַרף און שטרענג מיט יענע הונדערטער און טויזענדער יונגעלייט, וואָס האָבען איהם געדולט אַ קאָפּ מיט טאַלענטלאָזע שרייבעכצען, אויף אַזויפיל איז ער געווען צאַרט און צוגעלאָזען צו יענע, ביי וועלכע ער האָט בעמערקט אַ פונק טאַלענט. זיי האָט ער אָבגעגעבען זיין צייט, זיין אַרבייט, געשטיצט זיי, געהאָלפען אַרויסטרעטען אין דער ליטעראַטור.

מיט פרצ'ס טויט איז פער'יתומ'ט געוואָרען נישט נאָר די יודישע ליטעראַטור, נאָר אויך דער גאַנצער דור יודישע שרייבער!

נאָך דעם ערשטען קומען קיין וואַרשא בין איך דאָרט געווען נאָך עטליכע מאָל. צוויי דריי מאָל איז פרץ געווען אין פעטערבורג—און מיט יעדען מאָל האָבען מיר זיך אַלץ מעהר דערנעהנט איינער צום אַנדערן. נאָר פערשטאַרקט האָט זיך אונ-זער פריינדשאַפט מיט אַ יאָהר דריי-פיער צוריק, בעת איך האָב אָרגאַניזירט די יודישע עטנאָגראַפישע עקספעדיציע, אָנגעהויבען אַרומפאָהרען איבער שטעדט און שטעדטלעך און זאַמלען פאָלקס-מעשיות, לעגענדעס, לידער, ניגונים וכדומה. פרץ און דינעזאָן

זענען געווען ענטציקט פון דערדאָזיגער אונטערנעמונג. יעדעס מאָל, ווען איך בין געווען אין וואַרשאַ, פלעגט פּרץ מיך „אַנידערזעצען“ דערצעהלען איהם חסידישע מעשיות. אָפטמאָל פלעג איך שעה׳ן לאַנג זיצען און דערצעהלען איהם איין מעשה נאָך דער אַנדערער. ער האָט צוגעהערט און נישט געקאָנט זיך אָנזעטיגען. דערביי האָב איך געהאַט די מעגליכקייט צוצוזעהן, ווי עס קומט פאָר די שעפערישע אַרבייט פון פּרץ׳ס גייסט. דאָ גופא, בעת איך האָב נאָך די מעשה דערצעהלט, האָט פּרץ זי שוין אויפגענומען, אַסימילירט, אַרויסגעוואָרפען פון איהר די נישט קינסטלערישע שטריכען, צוגעגעבען נייע, צוזאַמענגעבונדען מיט פּרטים פון אַנ׳אַנדער מעשה. און איך האָב נאָך קיין צייט נישט געהאַט צו ענדיגען, ווי פּרץ האָט שוין מיר דערצעהלט די אייגענע מעשה אַנ׳איבערגעאַרבייטע אין אַ „פאָלקסטימליכער געשיכטע“, וועלכע איז געווען אַזוי ווייט פון דעם ערשטען נוסח, ווי אַ געשליפענער ברילאַנט פון אַ נאַר-וואָס אויסגעגראָבענעם ברילאַנטען-שטיינדעל. אויף מאָרגען איז איינע אַזאַ מעשה געווען אָנגעשריבען און אין אַ פּאָר טעג אַרום געדרוקט מיט דער ווידמונג „אַנ—סקי׳ן: דעם זאַמלער“.

פּרץ און דינעזאָן זענען געווען אַזוי פעראינטערעסירט מיט דער עקספּעדיציע, אַז זיי ביידע האָבען בעשטימט צו נעמען אָנטייל אין איהר און אַ פּאָר וואָכען אַרומפאָהרען מיט מיר איבער די שטעדטליך. פאַר צוויי יאָהרען זומער, בעת פּרץ און דינעזאָן האָבען זיך געפונען צו גאַסט אויף דער זומער-וואוינונג ביי ב. א. קלעצקינ׳ען, האָבען מיר זיך וועגען דעם דורכגעשריבען. איך האָב געוואַרט אויף זיי, נאָר בעקומען אַ דעפּעשע אַז אייניגע אומשטענדען (דוכט זיך דער געזונד-צושטאַנד) דערלויבען זיי נישט צו פאָהרען.

ה

דאָס לעצטע מאָל האָב איך זיך געזעהן מיט פּרצ'ן סוף פאָריגען יאָהר, בעת איך האָב פערבראַכט אין וואַרשא צוויי חדשים, נאָוועמבער און דעצעמבער. אייניגע וואָכען אין דער צייט האָב איך געוואוינט ביי פּרצ'ן.

די צייט איז געווען אַ שרעקליכע. וואַרשא, וועלכע האָט נאָר וואָס איבערגעלעבט דעם שטורמישען אָנקום פון די דייטשען אין די אָקטאָבער-טעג, האָט זיך גערייכט אויף אַ נייעם נאָך אַ שטאַרקערן אָנפאַל. דער פיינד איז שוין געווען ביי סאָכאַטשאָוו, ביי באָלימאָוו. אין וואַרשא האָט זיך דייטליך געהערט, ווי ווייטע דונערן, די קאַנאָנען-שיסעריי, איבער'ן שטאָדט זענען געפלויגען אַעראָפּלאַנען, וואָס האָבען געוואָרפען באָמבעס. די שטאָדט איז געווען פול מיט מיליטער, די גאַסען געפּאַקט מיט „אָבאָזען“, מיט סאַניטאַר-וועגענס, מיט אַרטילעריע. דאָס לעבען אין שטאָדט האָט דערגרייכט די העכסטע מדרגה פון נערוואָ-זיטעט.

נאָר פאַר אונז יודען האָט דאָס אַלץ, האָבען די סכנות פון ערד- און לופט-מלחמה אָבגעטראָטען אָן אַ זייט אַקעגען דעם שרעקליכסטען אומגליק, וואָס האָט זיך אויסגעגאָסען אויף דער יודישער בעפעלקערונג פון די אַרומיגע שטעדט און שטעד-טלעך... יעדען טאָג פלעגען אָנקומען הונדערטער און טויזענדער אַנטלאָפענע, אַרויסגעיאָגטע, זיי פלעגען קומען צופוס, נאַקעטע, באָרוועסע, הונגעריגע, פערפרויפענע, דערשראָקענע און הילפ-לאָזע. און אַרום האָט געקאָכט און אַלץ שטאַרקער פונאַנדער-געברענט זיך די פּוילישע מלחמה אַקעגען יודען, די אויפהע-צונגען, בלבולים און מסירות. יעדער טאָג האָט געבראַכט נייע שרעקען, נייע צרות, נייע גזרות און מען האָט זיך גערייכט נאָך אויף ערגערע.

אָט אין דעם העלישען גיהנום האָט געלעבט די גאַנצע צייט פרץ, וועלכען די מלחמה האָט דערצו אינגאַנצען רואינירט מאַטעריעל... דערצו נאָך האָט פרץ געאַרבייט אין דער יודישער גמינע, וואוהין עס האָבען זיך געצויגען נאָך הילף גאַנצע מחנות היימלאָזע און פערוואָגעלטע...

די שרעקליכע נאַציאָנאַלע קאַטאַסטראָפע האָט מיטאַמאָל אָבגעשוואַכט פרץ׳ס כחות, זיין געזונדהייט, האָט איהם צובראָכען. אַז איך בין געקומען, בערך אין מיטען נאָוועמבער, האָב איך גלייך דערזעהן, וואָס פאַר אַ שרעקליכע ענדערונג עס איז אין איהם פאָרגעקומען.

פרץ האָט פיינט געהאַט צו ריידען וועגען אייגענע שמערצען און קראַנקהייטען, פלעגט זיך נישט אונטערגעבען קיין קראַנקהייט. אָבער דאָ האָט ער נישט געקאָנט פערלייקענען זיין פיזישען צושטאַנד: ער איז געווען שטענדיג מיד, פערטרויערט, איז נישט גערן אַרויסגעגאַנגען פון הויז. עטליכע מאָל, אַז מיר זענען געגאַנגען שפּאַצירען, האָבען מיט איהם געטראָפען הארץ-אָנפאַלען, און ער האָט געמוזט גלייך אומקעהרען זיך. ביינאַכט איז גענוג געווען דער מינדסטער רעש, ער זאָל זיך אויפכאַפּען—און האָט שוין מעהר נישט געקאָנט איינשלאָפען און איז נאָכדעם אַ גאַנצען טאָג געווען אַ מידער, אַ קראַנקער.

און נאָך אַ גרעסערן איינדרוק האָט אויף מיר געמאַכט די אומענדערונג אין פרץ׳ס גייסטיגען צושטאַנד. איך האָב דערזעהן פאַר זיך אַן אַנדער פרץ׳ן: אַ צובראָכענעם, אַ צוטרייסעלטען. ער האָט פערלוירען זיין זיכערקייט. אין די אויגען האָט זיך בע-וויזען גאָר אַ נייער אויסדרוק: אַן אונזיכערע פראַגע, ווי ער וואָלט פאָרשען און זוכען אַן ענטפער אויף דעם, וואָס קומט פאָר.

עס האָט זיך אומגעביטען זיין בעציהונג צום „יודישען פעטערבורג״, וועלכען ער האָט פריהער נישט צוגעגעבען קיין ווערט, ווייל זיין אַרבייט איז נישט קיין אינערליך-יודישע, נאָר אַן׳אויסענוועניגסטע. איצט האָט ער זיך צוגעהערט מיט קאָפּ צ

דעם, וואָס מען טהוט אין פעטערבורג, האָט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג וועגען דער ריכטונג פון דער אַרבייט.

עס פערשטעהט זיך, אַז פּרץ האָט אָבגעגעבען זיין גאַנצע צייט און זיינע קרעפטען די היימלאָזע. ער האָט געגרינדעט אין „הזמיר״, וואו ער איז געווען דער פּאָרזיצענדער, אַ היים פאַר עטליכע הונדערט ענטרונענע, האָט געזאָרגט וועגען מיטלען פון זייערטוועגען. מיט דער ברייטער האַנד, צו וועלכער ער איז געוועהנט געווען, האָט ער אָבגעגעבען אויף אַ לאָטעריע פאַר די היימלאָזע אַלע שענע און טייערע מתנות, וואָס ער האָט בעקומען צו זיינע יובילעען און פון זיינע פערעהרער.

נאָר אָט די גאַנצע אַרבייט און די אַלע קרבנות האָבען אַ האָר נישט בערוהיגט פּרצ׳ן. זיין מיד קראַנק האַרץ האָט געוועהטאָגט, איז געווען פערגאָסען מיט בלוט, און זיין שטאַרקער ריזיגער גייסט האָט שטענדיג געזוכט אַנ׳ענטפער אויף דעם היסטאָרישען חורבן אין יודישען לעבען. דעם ערשטען טאָג, אַז איך בין געקומען, האָבען מיר געהאַט אַ לאַנגען שמועס וועגען דער לאַגע. און איך האָב פון פּרצ׳ן דערהערט אַ וואָרט פון ביטערן און שטאַרקען יאוש אין דער מענשהייט.

און אַז איך בין שפּעט ביינאַכט צו איהם ווידער געקומען, האָב איך איהם געפונען ביים שרייב־טיש מיט דער פען אין האַנד. נישט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ האָט ער צו מיר געזאָגט:

— זעץ זיך, איך וועל דיר לעזען מיין איבערזעצונג פון „קהלת״, איך אַרבייט אויף דעם די לעצטע חדשים.

און ער האָט מיר געלייענט דאָס, נאָך מיין מיינונג מוזיקאַלישסטע ווערק, וואָס ער האָט געשאַפען: זיין קהלת, און איך האָב געפיהלט, אַז זיין געבראָכענער גייסט האָט זיך נישט צופעליג פערטיפט אין קהלת, וואו צוגלייך מיט דעם „הבל הבלים״ זענען דאָ שטאַרקע און זיכערע יסודות, „דור הולך ודור בא, והארץ לעולם עומדת״. איך האָב געפיהלט, אַז דאָ זוכט ער אַנ׳ענטפער אויף דער שרעקליכער פראַגע פון היינטיגען טאָג.

איך האָב איהם אומישנע געפרעגט, אויב ער רעכענט איבערצוזעצען „איכה". ער האָט זיך אַ קרים געטהון.

—ניין. אַ קלאָג אָהן בילדער, אָהן אַ געדאַנק וועגען צו-קונפט...

און אויף מאָרגען האָט ער מיר געזאָגט:

—איך בין זעהר צופרידען, וואָס דו ביזט געקומען. דו וועסט מיך אָבּרייסען פון דער אַרבייט, איך דאַרף עטליכע טעג פערגעסען אָן איהר, כדי איך זאָל זי קאָנען נאָכאַמאָל איבער-אַרבייטען.

און נאָך אין אַ פּאָר טעג אַרום:

—איך האָב געהאַט אַ טעות. איך האָב גערעכענט, אַז איך וויל זיך אָבּרייסען נאָר אויף אַ פּאָר טעג פון דער אַרבייט, עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזען, אַז איך האָב פערוילרען צו איהר דעם חשק, דעם אינטערעס. נישט דאָס...

אין אַ טאָג אַרום האָט ער מיר דורכגעלייענט די ערצעה-לונג „בעילה אין גיהנום"*). אַז ער איז געקומען צום אָרט, ווי דורך דעם חזנ׳ס ניגון ווערן בעפרייט פון גיהנום אַלע זינדיגע, נאָר דער חזן אַליין בלייבט דאָרט, האָט ער זיך אָבגעשטעלט.

—און ווי וועל איך ענדיגען די מעשה?

—איך ווייס נישט.

—איך ווייס אויך נישט.

און ער האָט זי טאַקע נישט געענדיגט.

אויפ׳ן צווייטען טאָג פון מיין קומען, האָט ער מיך גע-רופען געהן אין „הזמיר", צו די היימלאָזע.

—די היימלאָזע זענען נישט אינטערעסאַנט,—האָט ער אַ זאָג געטהון מיט טרויער,—געוועהנליכע אָרימע יודען, וואָס ווילען עסען, אַ נדבה. אינטערעסאַנט איז דאָרט דער מענש, וואָס האָט זיך אינגאַנצען מקריב געווען פון זייערטוועגען, ל.-ע. דאָס איז אַ זעלטענער מענש, קוק זיך צו צו איהם. און נאָך אינטערעסאַנט זענען די קינדער, צו זיי געה איך.

---

*) געדרוקט געווען אין דער „יוד. וועלט", יאַנואַר 1915.

אָט אַזוי האָט זיך געוואָרפען פרצ'ס געבראָכענער גייסט פון דעם גרייז-אַלטען אייביגען „קהלת" צו דער לעבעדיגער האָפנונג פון פאָלק, צו די קינדערלעך, האָט געשאַפען טרוימען וועגען אַ מעגליכקייט געראַטעט צו ווערען פון די קעסלען פון גיהנום. עס איז מעגליך, אַז דער מעכטיגער גייסט פון דעם ריזיגען מענשען האָט געפונען אַן'ענטפער אויף דעם שרעקליכען פראָבלעם פון יודישען לעבען, האָט מנצח געווען דעם צווייפעל, אָבער דאָס קראַנקע מידע האַרץ האָט נישט אויסגעהאַלטען.

און פרץ איז אַוועק פון אונז.

ער האָט אונז איבערגעלאָזען אַ גרויסע און אומשטער-בליבע ירושה. אָבער די שענסטע, די איידעלסטע, די מוזיקאַ-לישסטע פאָעמע—פרצ'ן אַליין—האָבען מיר פערלוירען.

דער רין

א

אַרום דעם פּאַטריאַרך פון דער יודישער ליטעראַטור, מענדעלי מוכר ספרים, האָט זיך אין די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען אויסגעוועבט אַ לעגענדע פון אַלטקייט. אָפיציעל האָט דער „זיידע" געפּראַוועט זיין אַכציג-יעהריגען יובילעאום, נאָר די נאָהנטע פריינד זיינע האָבען מיט אַ צאַרטען שמייכעל איינגערוימט איינער דעם אַנדערן אַ סוד, אַז דער זיידע „פערלייקענט יאָהרען": באמת איז איהם פיל מעהר. „איבער ניינציג",—האָבען געזאָגט איינע; „קרוב צו הונדערט",—האָבען צוגעגעבען אַנדערע.

מיטן אונטערשטרייכען דעם זיידענס אריכת ימים האָט מען בעוואונדערט נישט זיין אַלטקייט, נאָר זיין יונגקייט. און עס איז באמת געווען וואָס צו בעוואונדערן. דער גרייז-גרויער זקן האָט זיך נישט אונטערגעגעבען דער לאַסט פון די יאָהרען. אַ שלאַנקער און אַ שטייפער, מיט אַנ׳אויפגעהויבענעם, אַ ביסעל אָן אַ זייט פערוואָרפענעם קאָפּ, ווי ער וואָלט עמיצען דרייסט אַרויסרופען אויף מלחמה, מיט אַ פינקלענדען בליק פון די יונגע אויגען, מיט אַ מונטערן קול און הילכיגען „קייכענדען" קינדי-

שען געלעכטער, שטענדיג אין א לעבענס-פריידיגער, אפטמאל אפילו שטיפערישער שטימונג. און ביי זיינע פריינד האט זיך געשאפען א מין מיסטישע האפנונג, אז דער אונגעוועהנליכער מענש, וועלכער האט ארויסגעוויזען אזא ריזיגען כח אין גייסטיגען שאפען, איז אפשר פיזיש אויך פון אזא שטאף, וואס קאן נאך ציהען דורות און דורות.

און ביים זיידען אליין איז אויך געווען דאס געפיהל, אז ער וועט נאך לאנג-לאנג לעבען. בעת איך האב זיך מיט איהם געזעהן דאס לעצטע מאל, אין 1915, האט ער מיר מיט זיין שטיפערישען שמייכעלע געזאגט:

—פאר הונדערט יאהר לעבען בין איך ערוב, און נאכדעם וועלען מיר זעהן. אפשר טאקע נעהמען און אנפאנגען איבער-אנייס פון אנהויב! ביי יודען איז דאך שוין אזא רגילות: אויס-געלאזט די תורה און גלייך בנשימה אחת אנגעהויבען פון אנ-הויב: לעיני כל ישראל—בראשית ברא...

און ווער ווייסט, אויב זיין הבטחה וואלט נישט מקוים געווארען, ווען נישט די שרעקליכע מלחמה, וועלכע האט פריה-צייטיג אראבגעפיהרט אין קבר אפילו זיינע ליטערארישע קינדער און אייניקלעך,—פרצ׳ן, שלום-עליכמ׳ען, פרוג׳ן...

אויף דער ליטעראַרישער שאפונג, ווי אויף דער פערזענ-ליכקייט פון מענדעלי מוכר ספרים איז געלעגען דער אויסדריק-ליכער צייכען פון געניאליטעט. די זיבצעהן בענדער, וואס ער האט אונז איבערגעלאזט, האבען א כאראקטער פון איין ווערק, וואס נעהמט ארום דאס גאנצע יודישע לעבען צוזאמען מיט דער נאטור, וועלכע רינגעלט איהם ארום: אנ׳עפישע פאעמא, א מין יודישע „איליאדע" אדער „קאלעוואלא".

און אז מען פערטיפט זיך אין מענדעלים ווערק, זעהט מען, אז דאס, וואס ער האט אנגעשריבען, איז נאר א קליינער טייל פון דעם, וואס ער האט זיך געגרייט צו שאפען; אז פאר די זעכציג-זיבעציג יאהר ארבייט האט ער צייט געהאט אנצו-

שרייבען בלויז אַ „הקדמה״ צו יענער וועלט-פּאָעמא, וועלכע ער האָט געטראָגען אין זיין גייסט, צייט געהאַט אויסצומאָהלען נאָר אַ פּאָן פאַר דאָס ריזיגע בילד, וואָס האָט זיך געטראָגען פאַר זיינע אויגען. ער איז געווען דורכגעדרונגען מיט אַזאַ רעליגיעזער התפעלות צו גאָט׳ס וועלט מיט אַלע איהרע בעשעפענישען, אַז איידער ער איז צוגעטראָטען צום „סיזשעט״ פון זיין פּאָעמע, האָט זיך זיין גאַנץ לעבען אויסגעגאָסען אין אַ בעגייסטערטען „ברכי נפשי״ דער נאַטור.

מענדעלי האָט זעהר טיף געפיהלט די נאַטור, צוגעהערט זיך צו יעדען רויש פון לעבען, פערשטאַנען און צאַרט געליבט יעדעס גאָט׳ס בעשעפעניש. עס איז שווער צו בעשטימען, ווער זענען די עכטע העלדען פון זיינע ערצעהלונגען, די מענשען — די אַלטערס, פישקעס, שלמה׳לעך, — אָדער די ברואים און פלאַנצונגען: דאָס מידע, געפּלאָגטע און דאָך גוטמוטיגע פערדעל, דער הונגעריגער, פערהאַוועטער קרעטשמערס הונד, די אַלערליי פויגעלעך, פליגעלעך, רייך-געקליידעטע באַבאָטשקעס ביז׳ן „וואַנצעלע״, וואָס וויל דאָך אויך נעביך נישט מעהר ווי אַ ביסל חיונה; אַלע צמחים, פון די דינע בוימעלעך, וואָס ריידען זיך דורך שטיל אויף זייער לשון, ביז די גאָלדענע זאַנגען, ביז׳ן שטילסטען גרעזעלע. מען קאָן זאָגען, אַז נאָך דעם פערפאַסער פון „ברכי נפשי״ נאָך בודדאַ און שפּינאָזאַ איז מענדעלי געווען דער גרעסטער פּאַנטעאיסט. אויב מען קאָן איהם אין דעם אופן פערגלייכען, איז נאָר מיט ראַבינדראַנאַט טאַגאָר׳ן.

אויף וויפיל גרויס מענדעלי איז געווען אין זיין שאַפען, אויף אַזוי פיל, איז ער געווען געניאַל-אייגענאַרטיג ווי אַ פּערזענליכקייט.

פּושקין, מאָהלענדיג דעם גייסט פון אַ דיכטער, האָט געשריבען: „כל זמן דער דיכטער ווערט נישט געמאָהנט צום הייליגען אָפּפער דורך אַפּאָלאָ׳ן, איז ער פערטהון אין שטותים פון דער וועלט״. פאַר מענדעלי איז די כאַראַקטעריסטיק נישט גינסטיג. ער איז שטענדיג געשטאַנען ביים „הייליגען אָפּפער״, שטענדיג גע׳זען דורכגעדרונגען מיט אַ שאַפונגס-שטימונג, מיט אַ

שאַפונגס-התלהבות. ווען מען זאָל זיך מיט איהם נישט געווען טרעפען אין וועלכער שטימונג און געזונד-צושטאַנד ער זאָל נישט זיין,—שטענדיג האָט ער געפינקעלט מיט בילדער און געדאַנקען. יעדע ערצעהלונג זיינע איז געווען אַ קינסטלעריש ווערק, מייסטערהאַפט אויסגעאַרבייט אין פאָרם און טיפזיניג אין אינהאַלט. ער הויבט אָן מיט אַנ׳ערינערונג, אַ מעשה׳לע—פלעגט אין איהר אַריין אַ צווייטע, אין די צווייטע אַ דריטע, וואַרפט אַריין אַ משל, מאָהלט-אויס אַ בילד פון דער נאַטור; ווי שפּילענדע כוואַליעס אין אָפענעם ים הויבען זיך אויף און גיסען זיך איינע איבער די אַנדערע, בעזונדערע מעשיות, בילדער, ציטאַטען פון תנ״ך און הגדה. נאָר אָט, מיט איין שטריך בעהעפטען זיי זיך אַלע צוזאַמען, בעקומען אַ גאַנצקייט און ס׳ווערט קלאָר דער טיפער געדאַנק פונ׳ם גאַנצען ווערק.

דער שעפּפערישער כח איז ביי מענדעלי׳ן פערבליבען פריש און שטאַרק כמעט ביז די לעצטע טעג פון זיין לעבען. מיט אַ יאָהר אַנדערטהאַלבען פאַר זיין טויט, בעת ער איז, נאָך אַנ׳אַפּאָפּלעקטישען אַטאַק, געוואָרען געלעהמט אויף אַ האַלבען גוף, האָט מיר ביאַליק געשריבען: „עס איז נשתומם צו ווערען פון זיין גוואַלדיגען שעפּפערישען כח, וואָס איז מיט זיין קראַנקהייט געוואָרען נאָך גרעסער און בולט׳ער. אין איהם האָט זיך אויפגעוואַכט אַ נייער קוואַל פון שאַפונג, ערינערונגען פון די קינדערשע יאָהרען. יעדע ערצעהלונג זיינע איז אַ קלאַסיש ווערק, אַ פעריל פון קונסט. ווען עס וואָלט זיין די מעגליכקייט, האָט מען געדאַרפט זיצען נעבען איהם און פערשרייבען וואָרט ביי וואָרט אַלץ, וואָס ער רעדט.״

אפילו אין די לעצטע טעג פון זיין לעבען, ווען ער איז געלעגען אויפ׳ן טויטען־בעט אין שפּיטאָל, האָט איהם נישט פערלאָזט זיין מעכטיגער שאַפונגס-גייסט. איינער פון זיינע מקורבים, עפּעלבוים, בעשרייבט אַזאַ סצענע:

„ליגט ער אין שפּיטאָל און האָט שטאַרק עגמת-נפש. אַ שענער תכלית, ליגען אויפ׳ן בעט און גאָרנישט... אַ זון שיינט אַריין דורכ׳ן פענסטער, שטראַהלען ברעכען זיך דורך די ראַמען

און שפּילען אויף דער קאָלדרע, מיט וועלכער ער איז צוגעדעקט. דער זיידע האָט גאָר אַנדערע אויגען בעקומען: ער רעדט פון זון, פון פעלד, פון גרינע גרעזעלעך. ער בלייבט אין מיטען שטיל. עפּיס אַ בענקשאַפט האָט איהם בעצוואונגען און ער לאָזט אַרויס אַ זיפץ.

די פעלדשערין רופט זיך אָב:

—נאָך וואָס זיפצען, זיידעניו, מען דאַרף האָבען געדולד!

—געדולד...—מורמעלט דער זיידע—אַי, אַי, געדולד. איהר זעהט? אָט אויפ׳ן פענסטער ליגט אין אַ פּולמיסיקל אַ געהאַקטער הערינג מיט אַ ציבעלקעלע, מיט עסיג, מיט בוימאייל—אַ מחיה. נאָר דאָס האַלבע קעפּעלע מיט דעם איינעם אויגעל איז גאַנץ. ליגט זיך דער הערינג און קוקט צו מיר מיט זיין אויגעל, ברעגט מיך:

—„נו, וואָס ועסטו זאָגען אויף מיר?"

און איך ענטפער איהם:

—ליבער הערינג, וואָס זאָל איך דיר זאָגען? איך קאָן דיך נאָר אויפעסען, איינשלינגען און פון דיר הנאה האָבען.

—אָט,—לאָזט ער אויס,—דער הערינג, וואָס ליגט שוין אַנ׳איינגעהאַקטער, ער האָט געדולד. ער קאָן האָבען געדולד. אָבער איך? איך בין נאָך נישט איינגעהאַקט.

און ער שמייכעלט פון זיין אייגענעם געדאַנק. ער רעדט מיט אַזאַ קלאָרקייט, מאָלט עס אַזוי, אַז איהר זעהט ממש דעם הערינג, זעהט ווי דאָס אויגעל ווינקט צו איהם, פּאָטש אויפ׳ן פענסטער איז גאָר נישטאָ".

ב

מענדעלי האָט נישט אָנגעהערט צו קיין שום פּאָליטישע פּאַרטיי און גענומען אַ שוואַכען אָנטייל אין געזעלשאַפטליכען לעבען, און דאָך איז ער געווען אַ מעכטיגער קעמפער פאַר די

העכסטע אידעאַלען פון דער מענשהייט. זיינע שריפטען זענען געווען עפּיש נאָר לויט זייער גרויסען מאַסשטאַב, זייער הויכען אַלמענשליכען איבערבליק און שטימונג. אָבער זייער טאָן האָט ווייט נישט שטענדיג געהאַט אַנ׳עפּישע רוהיגקייט. מענדעלי האָט שטענדיג געלערנט, געמוסר׳ט, געבייזערט זיך, געקריטיקירט. ער האָט בעגאָסען מיט אַ גאַליגען סאַרקאַזם אונזערע מיאוסע מידות און הנהגות, די אכזריות פון די זאַטע און דאָס טעמפּע גערולד פון די הונגעריגע, דעם גאַנצען אומגעלומפּערטען סדר פון אונזער לעבען.

בטבע איז מענדעלי געווען אַ שטאַרקער פּחדן און האָט עס אָפען אַרויסגעוויזען. ער האָט מורא געהאַט פאַר אַ יון, פאַר אַ קנעפּעל, פאַר דעם קלענסטען רעש. און דאָך איז ער דאָס גאַנצע לעבען געווען און געבליבען אַ רעוואָלוציאָנער אין פולען זין פון וואָרט. אַ זוהן פון בכבוד׳יגע עלטערן, האָט ער, זעכצעהן יאָהר אַלט, מיטאַמאָל איבערגעריסען מיט דער סביבה, און זיך אַ וואָרף געטהון אין טיפסטען תהום פון אָרימקייט און עלענד. מיט דעמזעלבען מסירת-נפש, מיט וועלכען די דעמאָלדיגע רוסישע רעוואָלוציאָנערן—נאַראָדניקעס זענען געגאַנגען „אין פאָלק״, איז ער צוגעשטאַנען צו אַ חברה בעטלער און זיך געלאָזט מיט זיי וואַנדערן איבער דער וועלט. שפּעטער, אַז ער האָט אָנגעהויבען שרייבען, האָט ער אַרויסגעוויזען אַנ׳אמת-רעוואָלוציאָנערע דרייסטקייט. זענענדיג אַ וואונדערבאַרער קענער פון העברעאיש, וויסענדיג זעהר גוט, אויף וויפיל עס איז פערהאַסט און מבוזה די „שפּראַך פון דינסטמיידלעך״,—האָט ער געפונען אין זיך גענוג מוט אומצובייטען זיין העברעאישע פעדער אויף אַ יודישע, ווייל ער האָט מיט זיין געניאַלען הוש דערפיהלט אין דער שפּראַך דעם פּולס פון אַ נייעם לעבען. אָנגעקומען פאַר אַנ׳איידעם צו אַנ׳אָנגעזעהענעם בערדיטשעווער בעל-הבית, איינער פון די וויכטיגסטע קהלס-לייט אין שטאָדט, נעהמט ער און שרייבט אָן „די טאַקסע״, וואו ער טרעט אַרויס מיט די שווערסטע בעשולדיגונגען און זלזולים געגען דעם שוועהר און אַנדערע קהל׳שע רעדעל-פיהרער און בלוט-זויגער.

דער דרייסטער אַרויסטריט האָט איהם טייער געקאָסט: ער האָט געמוזט אַנטלויפען פון בערדיטשעוו. מיט צעהן יאָהר שפּעטער איז ער ווידער אַרויסגעטראָטען מיט אַ פיל טיפערן, וויכטיגערן און שאַרפערן פּאָליטישען פּאַמפלעט, „די קליאַטשע", אַנ׳עכט-רעוואָלוציאָנער ווערק, וואָס האָט געקאָנט ערשיינען אין דרוק נאָר אַ דאַנק דער נאַכלעסיגקייט פון יודישען צענזאָר. אַז „די קליאַטשע" איז מיט פיל יאָהרען שפּעטער, שוין ביי פרייערע צענזור-בעדינגונגען, געווען איבערזעצט אין רוסיש און אָבגעדרוקט אין „וואָסכאָד", האָט מען דעם זשורנאַל, צוליב דעם בעשטראָפט און אָבגעשטעלט.

איינמאָל האָט מענדעלי מיט איינעם פון זיינע מעשה׳לעך קלאָר און בולט מיר כאַראַקטעריזירט זיין אונרוהיגען, זוכענדען, רעוואָלוציאָנערן גייסט.

מיר זענען געזעסען און געשמועסט וועגען „די העכערע שטרעבונגען פון מענשליכען גייסט", האָט ער זיך מיט אַמאָל אויפגעמונטערט און אָנגעהויבען דערצעהלען:

—הערט אַ טשיקאַווע מעשה. יונגעלוויז בין איך געווען אַ גרויסער שטיפער און דערצו שטאַרק נייגעריג. אַלץ האָב איך געדאַרפט וויסען און זעהן. פאַלט מיר אַריין אין זינען אָנצוקוקען דעם יצר-טוב און דעם יצר-הרע. וואָס זענען דאָס פאַר אַ בּרואים, וועלכע זיצען זיך אין האַרצען, יעדערער אין זיין חדר׳ל און האַלטען אין איין איבעררײידען דעם מענשען? ביינאַכט, בעת אַלע האָבען געשלאָפען, טהו איך אויס די שיך און פערקליב זיך שטילינקערהייד אין האַרצען, אָנקוקען מיינע פאַרשוינען. וואוהין געה איך צום ערשטען?—פערשטעהט זיך, צום יצר-טוב. איך קום אַריין אין זיין חדר׳ל—אַ פּאַלאַץ, שען ווי גאָלד און ליכטיג—ליכטיג, אַזש פערבלענדט צו ווערען. און ער אַליין, דער יצר-טוב, זיצט זיך שטאַטיג, די פליגעלעך צונויפגעלעגט, מיט אַ פרום פנימ׳ל און מורמעלט אַ תפילה. שטעה איך אַ פערגאַפטער און קוק איהם אָן. נאָר באַלד ווערט מיר לאַנגווייליג. עס איז אַזוי ליכטיג, אַזוי דורכזיכטיג, אַז איך זעה אַלץ, אי דעם פּאַלאַץ, אי דעם מלאך, יעדעס ווינקעלע. איצט

אַז אַלץ איז קלאָר—וואָס האָב איך נאָך צו טהון דאָ? געה איך אַרויס. מען דאַרף אַריינקוקען צום יצר-הרע. אַהינצו דערקלויבען זיך איז שוין געווען נישט אַזוי גרינג. איך קום אַריין. רבונו-של-עולם! וואו בין איך דאָס? אַ פינסטערע הייל, אַנ'אמת'ער תהום. עס לויפען דורך עפּעס רויטע פייערלעך, נישט צו כאַפּען מיט'ן אויג, נישט צו דערקענען, וואָס דאָרט טהוט זיך. און דאָס מלאכ'ל, דער יצר-הרע, הייסט עס, טראָגט זיך אום ווי אַ רוח פון איין ווינקעל אין אַנדערן, און יעדע רגע האָט ער אַנ'אַנדער אויסזעהן. איך נעהם זיך צוקוקען, הויב-אָן טאַפּען די ווענד, אומעטום גריבער, הייל'ען, לעכער. הויב איך אָן אַרומצוטאַפּען דעם חדר פון אַלע זייטען, אַ שווערע מלאכה. ס'איז גליטשיג, איך שטויס זיך אָן יעדע ווײלע אויף שפּיצען און שטיינער—נאָר איך טהו מיינס. טאַפּ איך אַ טאָג און צוויי און אַ וואָך און אַ חודש. דוכט זיך, שוין אַלץ אויסגעפּאָרשט. ערשט, וואו! עס אַנטפּלעקט זיך מיטאַמאָל אַ נייע הייל, אַ נייער גרוב. קריך איך אַהין און פאָרש ווייטער. טאַפּ איך ווידער אָן נאָך אַ הייל, אַ נייעם תהום. בקצור, אָט אַזוי בין איך דאָס גאַנצע לעבען אומגעקראָכען, אומגעדראַפּעט זיך אין יצר-הרע'ס מלוכה'לע, און וואָס ווייטער איך בין פערקראָכען, אַלץ נייגעריגער בין איך געוואָרען—און קיין גרונד האָב איך דאָרט ביז איצט נישט געפונען... איך גיב אייך אַנ'עצה, מיין פריינד, אַריינקוקען אַהין. אָהן אַנ'ערך אינטערעסאַנטער ווי ביים יצר-טוב!—האָט ער פערענדיגט און שטיפעריש צולאַכט זיך.

דאָס האָט אַרויסגעזאָגט אַנ'אַכציג—נײַנציג-יעהריגער זקן!

וואָס עס איז געזאָגט געוואָרען וועגען מענדעליס רעוואָלוציאָניזם, קאָן אין אַ געוויסער מאָס איבערגע'חזר'ט ווערען וועגען זיין בעציהונג צום סאָציאַליזם. ער האָט נישט אָנגעהערט צו קיין סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, אַמאָל געווען „ברוגז" אויף די סאָציאַליסטען, געבייזערט זיך אויף זיי. נאָר מיט איהם איז פּאָרגעקומען דאָסזעלבע, וואָס מיט מאָליערס העלד, וועלכער

האָט אַליין נישט געוואוסט, אַז ער האָט דאָס גאַנצע לעבען „גערעדט פּראָזע".

אין דער הקדמה צו „פישקע דער קרומער" שרייבט מענדעלי:

—„איך האָב נאָר שטענדיג צו טהון מיט אביונים, קבצנים, אומגליקליכע נעביך. מיר חלום'ען זיך נאָר בעטלערס. פאַר מיינע אויגען שוועבט תמיד אַ טאָרבע... וואָס איך זאָל נישט וועלען זאָגען, אָדער דערצעהלען, קומט פאַר מיר אָבער די טאָרבע".

דער אביון, דער בּערויבטער און אונטערדריקטער איז געווען דער הויפּטהעלד אין מענדעלי'ס ווערק. איהם האָט מענ-דעלי אָפּגעגעבען זיין גאַנצע אויפמערקזאַמקייט, זיין גאַנצע ליבע. און אויף וויפיל זיין האַרץ האָט זיך געצויגען צו די אָרימע און שוואַכע, אויף אַזוי פיל האָט ער טיף געהאַסט, גע-פיהלט אַ פייערדיגע שנאה צו די רייכע און זאַטע, וואָס האָבען זיך אָנגעזויגען מיט'ן אָרימאַנס בלוט, צו די אַלע רמאי'שע כלל-פערזאָרגער, צו די, וואָס רייטען אויף דער „בידנער קליאַטשע". פון וועמענס וועגען, אויב נישט צוליב דער אָרימער יודישער פאָלקס-מאַסע האָט ער אָנגעהויבען שרייבען יודיש? און זיין ראָליע אין דער ערוואַכונג פון דער יודישער מאַסע איז אַן אונגעהויער-גרויסע, נאָך נישט געהעריג אָבגעשאַצטע.

אייגענאַרטיג איז געווען מענדעלי'ס בעציהונג צו דער נאַציאָנאַלער בעוועגונג. ער האָט זיך נישט געהאַלטען פאַר אַ נאַציאָנאַליסט, נישט ליב געהאַט ריידען וועגען נאַציאָנאַליזם, אַמאָל, אין היץ פון פּאָלעמיק, אפילו געזאָגט, אַז ער איז „אַנ'-אַסימילאַטאָר".

און דאָס איז פערשטענדליך. מענדעלי איז געווען אויף אַזוי פיל דורכגעדרונגען מיט „יודישקייט", אַז ער האָט נישט געקאָנט פיהלען די נויטווענדיגקייט פון אַ „נאַציאָנאַלען פּראָ-גראַם". „אויף וואָס דאַרף איך אַ פּאַס, אַז איך בין אַליין דאָ?"— האָט געענטפערט אַ יוד, ווען פּאָליציי האָט ביי איהם געפאָדערט אַ פּאַס. מענדעלי האָט זיך אויך נישט גענויטיגט אין אַ נאַציאָ-

נאַלעץ פּאַס״, ווייל ער איז אַליין „געווען דאָ״, אין דער יודישער קולטור, אין דער יודישער גייסטיגקייט.

קיינער האָט נישט געטהון אַזוי פיל פאַר דער ניי-יודישער ליטעראַטור און שפּראַך, ווי מענדעלי. ער האָט געלעגט דעם פונדאַמענט פון דער ליטעראַטור, איז געווען דער „קיריל און מעפאָדי״ פון דער שפּראַך, האָט איהר געגעבען אַנ׳„אַלפאַבעט״. נישט קוקענדיג אויף דעם, איז ער געווען זעהר ווייט פון אַ וועלכען-עס-איז „שפּראַך-פאַנאַטיזם״ און האָט זיך בעצויגען צו העברעאיש מיט אַ טיפער אַכטונג און מיט דערזעלבער ליבע, ווי צו יודיש. די לעצטע יאָהרען האָט ער פיל געשריבען אין העברעאיש, און אין וואָס פאַר אַ העברעאיש! דער גרעסטער קינסטלער פון דער העברעאישער שפּראַך, ביאַליק, האָט אָנערקענט מענדעלי׳ן פאַר זיין רבי׳ן אין דער שפּראַך און פלעגט אָפט זיך האַלטען מיט איהם אַנ׳עצה וועגען עפּיס אַ וואָרט אָדער אויסדרוק. וועגען דער שפּראַכען-פראַגע האָט זיך מענדעלי אַמאָל אויסגעדריקט: „צוויי שוועסטער, אויסגעגעבענע פאַר צוויי ברידער, דאַרפען זיין נישט בלויז נישט פיינדליך, נאָר פריינדליך צווישען זיך, און אויך זייערע קינדער, ווי נאָהנטע קרובים, דאַרפען זיך בעציהען פריינדליך איינע צו די אַנדערע. לויט די דינים פון אונזער תורה מעגען זיי זיך מתחתן זיין צווישען זיך״.

ביאַליק האָט געלעזען אין אָדעס און אין עטליכע אַנדערע שטעדט אַ פאָרטראָג „הלכה און הגדה״. אַזוי ווי עס איז נישט געווען ערלויבט צו לעזען אין יודיש, האָט ער געלייענט אויף רוסיש. מענדעלי איז דאַן געלעגען אַ פּאַראַליזירטער. ווען מען האָט איהם דערצעהלט אַז ביאַליק לעזט זיין פאָרטראָג אין רוסיש, האָט ער מיט אַ סאַרקאַסטישען שמייכעל געזאָגט:

—אַ מאָדנע אומה דאָס יודישע פאָלק. געראָטען אין מענדעלי׳ן, וויל נישט פערשטומט ווערען, אפילו ווען מען מוז (די דאָקטוירים האָבען איהם דאַן שטרענג פערבאָטען צו ריידען), אפילו ווען מען סטראַשעט מיט קאַטאָרגע. עהע! אַ יוד וועט

דיר נישט שווייגען, דו ווייסט איהם דאָס מויל נישט פער־שטאָפּען.

און באַלד אילוסטרירט דאָס מיט אַ משל:

—פערשטעהסט איהר מיך: ביז אַהער איז געווען אַ גרויסע שפּאַרעניש, דורך וועלכער נאָז-לאָך דאַרף אַ יוד אָטעמען (מיט אַ גמרא-ניגון). איינע האָבען געהאַלטען, אַז נאָר דורך דער לינקער נאָז-לאָך, אַנדערע ווידער—לאַ, דוקא דורך דער רעכטער. איינע—דוקא העברעאיש, אַנדערע—נאָר יודיש. אַז מענשען קאָנען און דאַרפען אָטעמען דורך ביידע נאָזלעכער—ווילען זיי נישט פערשטעהן... וואָס-זשע טהוט גאָט? קומט פּאַניע מיט דער נאַהייקע און זאָגט, אַז אַ יוד דאַרף כּלל נישט אָטעמען, ער פערשטאָפּט ביידע נאָזלעכער—און אַ סוף. מיינט איהר דאָך, אַז איהר זענט שוין פּאַרטיג? ניין, אַ יוד גיט זיך אַן עצה. ער הויבט אָן אָטעמען דורכ'ן גראָבען פינגער: אויף בערדיטשעווער רוסיש."

אין איינעם פון זיינע ווערק („שלמה ר' חיימ'ס") שיל־דערט מענדעלי ווי אַזוי שלמה'לע (לייען—מענדעלי) האָט פון יוגענד אָן געלעבט אין אַן אַנדער וועלט, טויזענדער יאָהרען פאַר זיין צייט און טויזענדער מייל פון זיין געבורטס-אָרט. געוואוינט האָט ער אין ווייס-רוסלאַנד אין אַ קליין שטעדטיל, וואָס איז געשטאַנען אויף אַ בלאָטיגען טייכעל מיט אַ גוי'אישען נאָמען. געזעהן האָט ער אין מאַרק רוסישע פויערן, נאָר גע־לעבט האָט ער ווייט, ווייט פון דעם אַלעמען. זיינע שטעדט זענען געווען פרן ארם און באר שבע, זיין טייך איז געווען דער ירדן, די פעלקער, וואָס האָבען איהם אַרומגערינגעלט, זע־נען געווען פלשתים און עמלק, מואב און עמון. דאָרט האָט ער געפּיהלט זיך אין דער היים, דאָרט איז איהם אַלץ געווען נאָהנט און פערשטענדליך.

פאַר מענדעלי'ן איז די „אַלטע היים" געווען נאָהנט און טייער. ער איז געווען ווי שלמה'לע, „אַ דאָרטיגער", און ביז דעם לעצטען טאָג פון לעבען האָט ער נישט געקאָנט אָבדייסען זיין בליק, אָבווענדען זיין געדאַנק פון יענע ערטער. נאָר אין

דערזעלבער צייט איז ער געווען מיט'ן גאַנצען גייסט צוגעבונ-דען צום גלות, צו דעם פער'חושכ'טען און פערביטערטען קאַב-צאַנסק מיט זיין גרויסער טאָרבע. ער האָט געפיהלט, אַז נאָר דאָ, וואו עס איז דאָס פאָלק, איז אויך זיין נשמה, זיין קולטור.

איינמאָל, אין אַ געשפּרעך, האָט מענדעלי מיר אַ זאָג געטהון אַ וואָרט, וואָס האָט מיך ערשיטערט מיט זיין דרייסט-קייט און טיפקייט:

—מיר איז דער חורבן בית-המקדש נישט וועניגער טייער ווי דער בית-המקדש אַליין. דער חורבן האָט אונז געגעבען די העכסטע פּעריל פון פּאָעזיע, געשאַפען אַ גאַנצע קולטור.

אין די עטליכע ווערטער פון דעם געניאַלען דיכטער און טיפען דענקער האָט זיך אויסגעדריקט זיין גאַנצע וועלט-אָנשוי-אונג, זיין פּראָגראַם און זיין בעציהונג צו די פערוויקעלטסטע פראַגען פון אונזער נאַציאָנאַלען לעבען.

חיים זשיטלאָווסקי*)

(אַלס מענש און געזעלשאַפטליכער טהוער)

---

*) א רעדע, וואָס איז געהאַלטען געוואָרען דעם 30־טען דעצעמבער 1912 יאָהר אויפ'ן אָוועגד, וואָס די ליטעראַטור־און וויסענשאַפטליכע געזעלשאַפט אין פעטערבורג האָט איינגעאָרדענט לכבוד זשיטלאָווסקיס 25-יעהריגער ליטעראַריש־וויסענשאַפטליכער טעטיגקייט.

חיים זשיטלאָווסקי געהער זיך אָן געוויס צו די פּאָ־דערשטע רייהען פון דער געזעלשאַפט. אין משך פון זיין פינפאונצוואַנציג־יעהריגער ליטעראַריש־געזעלשאַפטליכער טעטיג־קייט איז ער אַרויסגעטראָטען אויף פערשידענע געביטען: אַלס פילאָזאָף, אַלס פובליציסט, אַלס וויסענשאַפטליכער פּרעלעגענט און אַלס פּאָליטישער רעדנער; אַלס פּאַרטיי־טהוער, אַלס טעאָ־רעטיקער און גרינדער פון פּראָגראַמען פאַר צייטיג־געוואָרענע געזעלשאַפטליכע שטרעמונגען. און אומעטום און אַלעמאָל האָט ער זיך אַרויסגעוויזען, גאַנץ אָפט געגען זיין אייגענעם ווילען, אויפ'ן ערשטען אָדער אויף איינעם פון די פאָדערשטע פער־אַנטוואָרטליכע פּלעצער.

אַריינגעטראָטען איז זשיטלאָווסקי אין דער ליטעראַטור נאָך גאָר אַלס יונגערמאַן; און דעביוטירט האָט ער מיט אַ זעלבשטענדיגען בוך אונטער אַ גאַנץ פעראַנטוואָרטליכען טיטול: „געדאַנקען וועגען די געשיכטליכע שיקזאַלען פון יודענטום" (רו־סיש). ער האָט דאַן גלייך צוגעצויגען צו זיך די אויפמערקזאַמקייט

נישט נאָר פון דער יודישער, נאָר אויך פון דער רוסישער קריטיק. וועגען זיין ערשטער אַרבייט, ווי וועגן זיין אָריגינעלען אַרט דענקען און בעדייטענדער ערודיציע האָבען זיך אָבגערופען פון איין זייט ש. מ. דובנאָוו, פון דער אַנדערער זייט—דער דעמאָלדיגער „הערשער פון גייסט” פון דער רוסישער געזעלשאַפט נ. ק. מיכאַילאָווסקי.

כמעט גלייכצייטיג מיט'ן ערשיינען פון בוך איז זשיטלאָווסקי'ן אויסגעקומען צו עמיגרירען נאָך אויסלאַנד. און אָט איז ער אין דער שווייץ, אָהן מיטלען, אָהן בעקאַנטשאַפט, אָהן אַ וועלכער עס איז בעדייטענדער פּאָליטישער פערגאַנגענהייט—ער געפינט זיך אין דער טיפּישער לאַגע פון אַנ'אָרימען סטודענט.

עס פערגעהען אָבער עטליכע יאָהר און זשיטלאָווסקי, שוין אַלס ד"ר פילאָזאָף, פערנעהמט אַ בעדייטענדען אָרט אין די רייהען פון דער רעוואָלוציאָנערער עמיגראַציע. מען רעכענט זיך שוין מיט איהם, אַלס מיט אַנ'אויסגעצייכענטען רעדנער, און צו דערזעלבער צייט ערשיינען שוין זיינע פילאָזאָפישע אַרטיקלען אין די בעסטע דייטשע אויסגאַבען. עס פערגעהען נאָך עטליכע יאָהר—און ער איז שוין לידער פון אַ פּאַרטיי, איהר גרינדער, טעאָרעטיקער און אידעאישער פיהרער. נאָך שפּעטער גרינדעט זיך אונטער זיין אידעאישער ווירקונג אַ צווייטע יודישע פאָלקס-סאָציאַליסטישע פּאַרטיי, אין וועלכער ער פערנעהמט דעם ערשטען פּלאַץ; ער ווערט דער אָבגאָט פאַר אַ גאַנצע שיכט פון דער יוגענד; זיינע עפענטליכע אַרויסטריטען זענען אַ גאַנצע געשעהעניש. גלייכצייטיג זעהען מיר אין איהם דעם ליידענשאַפטליכען פּרעדיגער פון יודישען נאַציאָנאַליזם, דעם שעפער פון אַ גאַנץ נייער ריכטונג אין די רעוואָלוציאָנערע קרייזען. אין דערזעלבער צייט אָבער איז ער מיט'ן בעוואוסטען פילאָזאָף לודוויקשטיין מיטרעדאַקטאָר פון אַ פילאָזאָפישען זשורנאַל, שרייבט אין די דייטשע און רוסישע זשורנאַלען פילאָזאָפישע אַרטיקלען, רעדאַגירט צוזאַמען מיט'ן פּראָפעסאָר רעיכעסבערג אין דער שווייץ די „ענציקלאָפּעדיע פון הומאַניטאַרע וויסענשאַפטען”

און ער שטעהט אין דער שפּיץ פון אַ דייטשען אידעאישען ביכער-פערלאַג.

די געשעהענישען פון יאָהר 1905 גיבען זשיטלאָווסקי׳ן די מעגליכקייט צוריקצוקומען קיין רוסלאַנד. אין זיין געבורט-שטאָדט—אין וויטעבסק ווערט אַרויסגעשטעלט זיין קאַנדידאַטור אַלס דעפּוטאַט אין דער צווייטער דומע. ער פאַלט אָבער אַרונ-טער אונטער דער „ערקלערונג״ און איז ווידער געצוואונגען אָבצוריכטען גלות, שוין דאָס מאָל נאָך אַמעריקא, נאָך ניו-יאָרק.

אין דער „נייער וועלט״ קומט זשיטלאָווסקי׳ן אויס כמעט אַלץ אָנצוהויבען פון דאָס ניי. די ברייטע קרייזען, דער אַר-בייטער-קלאַס, צו וועלכען זשיטלאָווסקי האָט זיך אויסשליסליך געווענדט—זיי איז אינגאַנצען נישט בעוואוסט געווען נישט זיין פריהערדיגע ליטעראַריש-געזעלשאַפטליכע טעטיגקייט, נישט, אפילו, זיין נאָמען. און אויך אַזוי ווייט און פרעמד האָט זיך זשיט-לאָווסקי געפיהלט צום יודישען אַרבייטער, וועלכען ער האָט נישט געקענט ביי זיין אַרבייט אין רוסלאַנד און נאָך ווייניגער אין דער שווייץ. נאָך מעהר: פאַר די זיבצעהן יאָהר, וועלכע ער האָט פערבראַכט אין אויסלאַנד, אין עמיגראַנטישע קרייזען, האָט זשיטלאָווסקי אין אַ בעדייטענדער מאָס פערגעסען דאָס מאַמע-לשון, דאָס איינציגע מיטעל צוזאַמענצוריידען זיך מיט׳ן יודישען אַרבייטער אין אַמעריקא. מען דאַרף נאָך צו דעם צו-געבען די אַלגעמיינע נישט צוגעפּאַסטקייט פון אַן׳אייראָפּעער צו דעם אַמעריקאַנער לעבען און צו די נייע בעדינגונגען.

און אָט די אַלע גרויסע שוועריגקייטען איז ח. זשיטלאָוו-סקי זעהר שנעל בייגעקומען און אין אַ משך פון זעהר אַ קור-צער צייט האָט ער שוין פערנומען ביים אַמעריקאַנער אַר-בייטענדען יודענטום אַזאַ פּלאַץ, ווי קיינער, דוכט זיך ביז איהם פון די פון רוסלאַנד געקומענע געזעלשאַפטליכע טהוער. פאַר פיער—פינף יאָהר בעשאַפט זשיטלאָווסקי אַ גאַנץ נייע, זעהר אינטענסיווע און פערצווייגטע נאַציאָנאַלע בעוועגונג, וואָס איהרע אָנהענגער קאָן מען צעהלען אין די הונדערטער טויזענ-

דער צווישען דער אַמעריקאַנער יודישער אַרבייטערשאַפט. ער ווערט געוועלענט אין אַמעריקא פאַר דעם ערשטען יודישען פּרעזידענט און פאַר דעם אומבעזיגבאַרען דיסקוסיאָן-פיהרער אויף פערזאַמלונגען. און גלייכצייטיג מיט זיין טעטיגקייט אַלס פּרעזידענט און רעדנער אין אַלע גרעסערע צענטרען פון אַמע-ריקא, ענטוויקעלט זשיטלאָווסקי פאַר די לעצטע יאָהרען זעהר בּרייט זיין ליטעראַרישע טעטיגקייט. אין משך פון דריי יאָהר רעדאַגירט ער אַ זשורנאַל, וואו ער דרוקט זיינע אַרטיקלען צו עטליכע מאָנאַטליך—אַ זשורנאַל, וועלכער ווערט גערעכענט פאַר דעם אינטעליגענטסטען אָרגאַן פון יודישען געדרוקטען וואָרט אין אַמעריקא. זשיטלאָווסקי בעווייזט אויך אַרויסצוגעבען זיין „געשיכטע פון דער פילאָזאָפיע" אין צוויי בענדער. דאָס איז דער סך-הכּל פון זשיטלאָווסקיס רייכער פינפאונצוואַנציג-יעהרי-גער טעטיגקייט.

איך האָב שטאַרק מורא, אַז דידאָזיגע קורצע כאַ-ראַקטעריסטיק זאָל נישט אַריינבּרענגען אין אַ טעות, בּנוגע זשיטלאָווסקיס פּערזענליכקייט און אייגענטליכען כאַראַקטער. פון דעם וואָס איז געזאָגט געוואָרען, קאָן מען מיינען, אַז מיר האָבען צו טהון מיט אַ מענשען פון בּרענענדיגער, אונערמידלי-כער ענערגיע, מיט אַ מענשען, וואָס וואַרפט זיך אין פערשי-דענע עקסטרעמען, וואָס כאַפּט זיך אָן יעדער אַרבייט, וואָס בעמיהט זיך שטענדיג צו זיין אויבען-אָן, וואָס וואַקעלט זיך צווישען פערשידענע ריכטונגען.

ס'איז שווער זיך פאָרצושטעלען עפּעס ווענִיגער ענ-ליכעס צו דעם אַלעם ווי זשיטלאָווסקי. לויט זיין גאַנצען כאַראַקטער, לויט זיינע אַלע נייגונגען איז זשיטלאָווסקי אַ פּראָ-פעסאָר, אַ קאַבּינעט-געלערנטער, אַ בעאָבּאַכטער. ער איז רוהיג, מעטאָדיש און וויסענשאַפטליך. ער האָט פיינט יעדען געזעל-שאַפטליכען געטומעל, פערשטעהט זיך לגמרי נישט אויף פּאָלי-טיק-מאַכעריי, מיידט אויס „בּכבוד'יגע ערטער" און ער וואָלט

זיך געפיהלט אַמגליקליכסטען, ווען מען לאָזט איהם צורוה, מיט'ן בוך אין דער האַנד, ביי איהם אין קאַבינעט אויף דער ווייכער סאָפע. צווינגען איהם אַרויסצוטרעטען אויף פּאָליטישע פערזאַמלונגען איז געווען נישט פון די לייכטע אויפגאַבען. נאָך שווערער קומט איהם אַליין אָן זיך צו צווינגען אָנצושרייבען אין אַן'אַרטיקעל-פאָרם זיינעם אַן'אייגענעם רעפעראַט. שפּילענדיג אַן'אָנגעזעהענע ראָליע אין אייניגע פּאַרטייען, וועלכע זענען איהם באַהנט לויט זייער ריכטונג, איז ער קיינמאָל נישט אַרויס-געטראָטען אַלס דער „אָנפיהרער" און שטענדיג זיך אָבגעזאָגט פון וועלכע נישט איז „קאָמאַנדיר-אַמטען", וואָס ביי אייניגע איז דאָס דער עיקר פון זייער שטרעבען.

און נאָך פאַלשער וואָלט געווען צו בעהויפּטען, אַז זשיט-לאָווסקי איז וואַקעלדיג אין זיינע איבערצייגונגען, אַז זיי טוי-שען זיך ביי איהם. זיין דאָפּעלטע אָבגעריסענקייט פון היימי-שען באָדען, זיין אינטעליגענטישע און עמיגראַנטישע אָבגעריסענקייט האָט איהם נישט געגעבען די מעגליכקייט זיך אָבצוגעבען אינגאַנצען דער אַרבייט פאַר'ן יודענטום; און, אויב זיין צוויפאַכיגער גלות האָט ביי איהם צוגענומען די מעגליכקייט צו פערנעהמען יענעם געזעלשאַפטליכען פּלאַץ, וועלכען ער פערדינט לויט זיין ערודיציע און פעהיגקייטען, איז ער דאָך פון זיין ערשטען אַרויסטריט און ביז'ן היינטיגען טאָג פערבליבען טריי זיין פאָלק און איין הויפּט-אידעע, וועלכע האָט איהם געדינט אַלס וועג-ווייזער אויף זיין גאַנצען לעבענס-וועג. אויף פערשי-דענע געביטען און דורך פערשידענע מיטלען האָט ער גע-שטרעבט דורכאויס צו איין צוועק. און דאָס, וואָס מען קאָן אָננעהמען פאַר אידעאישער וואַקלונג—איז ביי איהם נאָר אַן'-אומרוהיגע זוכעניש פון דעם ריכטיגען וועג צו זיין צוועק.

זשיטלאָווסקי איז אַריינגעטראָטען אין דער ליטעראַטור אין אַ שווערען איבערגאַנגס-מאָמענט, ווען צווישען יודענטום איז פאָרגעקומען אַ שטאַרקער איבערברוך, אַן'אָבווייכונג פון

דער קאָמפּראָמיטירטער, נאַאיוו-קאָסמאָפּאָליטישער השכלה, צוריק צו דער אָרטאָדאָקסאַלער טראַדיציע, וועלכע האָט, נאַטירליך, נישט געקאָנט דורך איהרע אַלטע פאָרמען פיהרען דאָס פאָלק צו אַ ניי לעבען. איז דאָס יודענטום געשטאַנען צווישען צוויי צושמעטערטע אָבגעטער, נישט זעהענדיג פאַר זיך קיין אויסוועג.

שוין אין זיין ערשטער אַרבייט האָט זשיטלאָווסקי בולט אָנגעצייכענט אַלס די הויפּט-אויפגאַבע, די לעבענס-אויפגאַבע פון יודענטום, די נויטווענדיגקייט פון סינטעז צווישען די נאַציאָנאַלע יסודות און די אַלמענשליכע אויפגאַבען. און דערדאָזיגער אידעע, דעם זוכען דעם סינטעז האָט ער געווידמעט זיין גאַנצע וויי-טערדיגע טעטיגקייט. מען קאָן מיט זיכערקייט זאָגען, אַז אין זיין קאַמף מיט׳ן רוסישען מאַרקסיזם, אין זיין צוגעבונדענקייט צו די אידעאַלען פון דער רוסישער „נאַראָדניטשעסטוואָ״ איז ער אַרויס פון דעמזעלביגען שטאַנדפּונקט: דאָס זוכען דעם האַר-מאָנישען צוזאַמענהאַנג פון די פאָלקסטימליכע יסודות מיט די העכסטע אַלמענשליכע אידעאַלען.

קורץ נאָך זיין קומען אין אויסלאַנד האָט זשיטלאָווסקי פּערעפּענטליכט אַ בראָשור „אַ יוד צו יודען״, אין וועלכער ער פּרעדיגט די נויטווענדיגקייט פון אַ זעלבסטשטענדיגער יודישער סאָציאַליסטישער בעוועגונג.

נאָך ווייטער איז ער געגאַנגען אין זיין אַרטיקעל „דער יודישער אַרבייטער״ (1896), אין וועלכען ער ענטוויקעלט די אידעע פון נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע, די אידעע וואָס איז שפּעטער געוואָרען דער יסוד פון דעם נאַציאָנאַלען פּראָ-גראַם פון „בונד״. זוכענדיג דעם ווייטערען וועג פאַר׳ן סינטעז צווישען נאַציאָנאַלען און אַלמענשליכען, ערקלערט ער זיך אין אָנהויב פון צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט אַלס טעריטאָריאַליסט. ער „שטעלט זיך אפילו אויפ׳ן שוועל פון ציוניזם״, ווייל ער קומט צום אויספיהר, אַז קיין נאַציאָנאַלע קולטור איז נישט מעגליך אָהן אַן׳אייגענער טעריטאָריע.

האַלטענדיג, אַז דער העכסטער צוועק פון דער מענשהייט, דאָס איז די קולטורעלע שאַפונג, אַז מעגליך איז די שאַפונג

נאָר אין בעשטימטע, נאַציאָנאַלע פאָרמען, און, אַז דער סאָציאַליזם דינט נאָר אַלס מיטעל צו דעמדאָזיגען ציל, האָט זשיטלאָווסקי געפונען אפילו פאַר מעגליך אָפּען זיך אַרויסצוזאָגען אין דעם זין, אַז ווען ער וואָלט זיך איבערצייגט אין דער פולשטענדיגער אונמעגליכקייט צו פעראייניגען נאַציאָנאַליזם מיט סאָציאַליזם, וואָלט ער זיך פון סאָציאַליזם אָבגעזאָגט. ער האָט אָבער נישט איינגעפונען דעמדאָזיגען אַנטאַגאָניזם און פערבליבען טריי סיי דעם נאַציאָנאַליזם, סיי דעם סאָציאַליזם.

זשיטלאָווסקי איז קודם כל אַ בעדייטענדע פערזענליכקייט— אַן׳אומרוהיגער, אייביג זוכענדיגער „איך“, ביי דער רוהיגקייט און גלייכגעוויכט פון געדאַנק. אין זיין פערזענליכקייט זענען ענג און האַרמאָניש צוזאַמענגעגאָסען יענע צוויי יסודות, וועלכע ער שטרעבט צו פעראייניגען און ענטפּלעקען אין זיין טעטיגקייט—דאָס אַלמענשליכע און נאַציאָנאַלע. אַ בעדייטענדער געלערטער, מיט ענציקלאָפּעדישען וויסען, אַ מענש פון גרויסען און ראַפינירטען פערשטאַנד—איז ער איראָפּעער אין פיינסטען זין פון וואָרט. אין דערזעלבער צייט איז ער אָבער אַ יוד אויף דורך און דורך. אַ מענש פון שטרענגען, נישט אָבווייכענדיגען געדאַנק, אַ טיפער סקעפּטיקער, דוכט זיך אויף קיין איין מינוט פערגעסט ער נישט, אַז „די וועלט עקזיסטירט גאָרנישט“. און צו דערזעלבער צייט איז זעלטען-וואו צו טרעפען אַזאַ פאַנאַטיקער ווי ער איז; אַ פאַנאַטיקער אַ יוד, אַ פאַנאַטיקער פון יודישקייט. זיין ליבע צום אייגענעם פאָלק, צו די הויפּט-יסודות פון דער פאָלקס-קולטור, צו זיין שפּראַך—איז פשוט אַ ציטערדיגע, אַ ליידענשאַפטליכע. די אַלטע יודישע ספרים זענען פאַר איהם נישט קיין טויטער קאַפּיטאַל, נאָר אַ לעבעדיגער קוואַל פון בעגייסטערונג און שאַפונג. איך געדענק, דאָס איז געווען אין מיטען קאַמף-ברען צווישען די מאַרקסיסטען און נאַראָדניקעס, אין אַ קאַמף, וואו ער האָט אַליין גענומען אַ הייסען אָנטייל, קום איך אַריין צו איהם און איך טרעף איהם פערטיפט אין אַ

בוך. איך בין געווען זיכער, אַז דאָס איז עפּעס אַ ווערק איבער „טאָג פראַגען". איך האָב אָבער אַ טעות געהאַט. דאָס איז ער געזעסען איבער'ן „חובת הלבבות", ער האָט מיך דערזעהן און אויסגעשריען: אַ כפרה מאַרקס פאַר אָט דעם ספר! מיט נישט קיין קלענערען ענטוזיאַזם האָט ער געשריבען וועגען די מעשיות פון ר' נחמן בראַסלאַווער. דער סוד פון זיין בעצויבערן און ווירקען אויף די מאַסען ליגט נישט אין קיין דעמאַגאָגישע אָדער ספּעציפיש אָראַטאָרישע גענג. פון דעם איז ער גאַנץ ווייט. ער נעהמט מיט דערזעלבער קלאָרקייט, מיט דער פּינקטליכקייט, מיט אַ מאָדנער, פאַר אַלעמען צוגענגליכער ממשות'דיגקייט פון אויפקלערען. דעם פערוויקעלטסטען פילאָזאָפישען געדאַנק אָדער סיסטעם קאָן ער אַזוי ערקלערען, אַז עס פעראינטערעסירט און רייסט מיט אפילו דעם נישט פאָרבערייטעטען אַרבייטער.

זשיטלאָווסקי איז לויט זיינע איבערצייגונגען און טעטיגקייט, אָן צווייפעל, אַ דעמאָקראַט. און דאָך ליגט אויף זיין כאַראַקטער, אין זיינע נייגונגען דער שטעמפּעל פון אַ בעזונדערען אַריסטאָקראַטיזם. ער האָט נישט ליב דעם „המון". ער פיהלט* זיך אומבעקוועם און אונאָנגענעהם, ווען ער פערבלייבט אין דער מעהרהייט. איך געדענק, אויף אַ פערזאַמלונג, וואו ער איז אַרויסגעטראָטען אָפּאָנירען, דוכט זיך, פּלעכאַנאָוו'ן, האָט אַ צווייטער רעדנער, גאַנץ אומגעלונגען געפּרובט שטיצען זשיטלאָווטקיס מיינונג. זשיטלאָווסקי האָט זיך צוגעהערט, און האָט מיר אַ זאָג געטהון איפּ'ן אויער: „מיר וועלען זיגען: נאַראָנים געהען שוין אַריבער אויף אונזער זייט." זשיטלאָווסקי פּלעגט אפילו ווערען אַזוי ווי אָבגעקיהלט צו זיין אייגענער טעטיגקייט, ווי באַלד ער פלעגט זיך אַרויסווייזען אַלס זיגער. ער פלעגט זיך בערוהיגען ביים געדאַנק, אַז „איצט וועלען זיך שוין געפינען אַרבייטער" און ער פּלעגט אָבטרעטען זיין פּלאַץ פאַר מעהר פיפיגע און עהרענגייציגע. בכלל איז נישט זוכען קיין כבוד, אַלענפאַלס, דעם דורכשניטליכען כבוד—איינע פון די הויפּטשטריכען פון זשיטלאָווסקיס כאַראַקטער. ער האָט זיך, צום ביישפּיל, גאַנץ רוהיג בעצויגען צו דעם, וואָס איינער פון זיינע

תלמידים האָט זיך גאַנץ ערנסט פּרעזענטירט אין דער פילאָזאָ-פישער ליטעראַטור מיט אַ ווערק, וואָס אין זיין יסוד זיינען געלעגען די טעאָריעס, געגומענע ביי זשיטלאָווסקי׳ן. איך אַליין בין עדות, ווי זשיטלאָווסקי איז אין פערלויף פון עטליכע יאָהר געוועזן דער וואָרט-פיהרער פון אַן אידעאישען צענטראַלען אָר-גאַן, אין דער צייט ווען אַלס רעדאַקטאָר און אָנפיהרער האָט זיך געדעכענט אַנ׳אַנדער פּערזאָן. זיינע אייגענע אַרטיקלען פלעגט ער דרוקען אָדער אָהן אַנ׳אונטערשריפט אָדער אונטער פערשידענע פסעוודאָנימען: (האַסין, גיידאַראָוו, נ. ג. א. אַנד.).

א גאַנץ לעבען בינדט מיך מיט זשיטלאָווסקי׳ן. כמעט פערציג יאָהר האָבען מיר אָבגעלעבט אין אַנ׳ענגען קרייז, אידע-איש געמיינזאַם, און איך וואָלט געקאָנט פון מיינע ערינערונגען ברענגען נישט וועניג פאַקטען פאַר דער כאַראַקטעריסטיק פון זיין פּערזענליכקייט און טעטיגקייט. נאָר איצט ווילט זיך מיר אָבשטעלען נאָר אויף צוויי קליינע עפּיזאָדען פון אונזער גע-מיינזאַמער קינדהייט און יוגענד.

ווען מיר זענען נאָך געווען קינדער, איז דער בעליבט-סטער אָרט פאַר אונזערע שפּילען געווען אַ קליין ווינקעל ביי אונז אין הויף, וואו עס איז געלעגען אַ באַרג ציגעל. און אָט פון דידאָזיגע האָבען מיר אַ לאַנגע צייט געבויט דעם בית-המקדש. איך געדענק, ביי אונז פלעגט זיין אַ שטענדיגע מחלוקת: איינער האָט גע׳טענה׳ט, אַז דער בית-המקדש דאַרף זיין וואָס העכער, דער צווייטער—וואָס ברייטער.

שפּעטער, אַז מיר זענען שוין געווען יונגעלייט, האָבען מיר ביי די ערשטע ידיעה וועגען פּאָגראָמען אין דרום-רוסלאַנד צוזאַמענגענומען אַ חברה יונגוואַרג, געקראָגען אַ פּאָר צעהנדליג מעסערס, זיי אָנגעשאַרפט און אויף דעמזעלביגען אָרט אין הויף זיי בעגראָבען, כדי אין פאַל פון אַ פּאָגראָם צו נעמען זיי און זיך וואַרפען אויף די אָנפאַלער.

ס׳איז אַריבער דרייסיג-פערציג יאָהר. ס׳איז דורכגעלעבט

געוואָרען אַ לעבען מיט פיל אונאָנגענעהמליכקייטען, מיט שווערע פערלוסטען, מיט ענטטוישונגען. דער בית-המקדש איז געבליבען נישט דערבויט, די שאַרפע מעסערס ליגען נאָך עד היום בע- גראָבען אין דר׳ערד. נאָר זשיטלאָווסקי האָט זיין גאַנץ לעבען נישט אויפגעהערט צו בויען זיין בית-המקדש און זיין גאַנץ לעבען נישט פערגעסען אָן די שאַרפע מעסערס, צו פערטיי- דיגען זיין פאָלק. און פאַר דערדאָזיגער גרויסער אַרבייט זיינער, פאַר זיין טיפען גלויבען, פאַר דעם, וואָס ביז׳ן גרויען קאָפּ האָט ער דערהאַלטען און דערטראָגען זיין צאַפּעלדיגע, אומרו- היגע ליבע צום יוד און צום מענש, צו אַלע בעליידיגטע און געפּלאָגטע—פאַר דעם שיקען מיר איהם פון וויטען אונזער גרוס און מיר בויגען דעם קאָפּ פאַר איהם.

ש. אנ־סקי

(שלמה־זנוויל ראַפּאָפּאָרט)

געזאַמעלטע שריפטען

עלפטער באַנד

פערלאַג „אנ־סקי“

ווילנאַ־וואַרשאַ־ניו־יאָרק תרפ"ב — 1922

אויסגעפיהרט דורכ'ן פערלאַג ש. שרעבערק.

SZ. AŃ—SKI.

Tom jedenasty

WSPOMNIENIA

Warszawa, 1922

Wydawnictwo „AN—SKI" Wilno—Warszawa—Nowy-Jork.

SH. AN—SKY

Volume eleventh

MEMOIRS

Warsaw, 1922

Publishing Company „AN—SKY" Vilno—Warsaw—New-York

DRUK. SIKORA i MYLNER WARSZAWA, NOWOLIPKI 6.

ש. אנ-סקי.

זכרונות

צווייטער טייל

(פון דער רוסישער העוו. בעוועגונג)

איבערדרוקען און איבערזעצען אָהן דער ער־
לויבעניש פון אויטאָרס צואה־מעוה־אלטער
איז שטרענג פערבאָטען.

Copyright Dr. Ch. Zhytlowsky
Marquand Ave Bronxville
New-York. U. S. A.

הילע פון יוסף זיידענבייטעל.

צינקאָקלישען אויסגעפיהרט דורך ח. גאָלדבערג.

דעם זאַץ האָט אויסגעפיהרט פייגע שריפטגיסער.

הינטער אַ שטומער וואַנד

א

...דער ענגער חדר'ל פון מיין תפיסה איז טויט און שטום, ווי ער וואָלט זיך געפונען איי געזונקען טיף אין אָבּגרונד פון ים. די ווענד—ווי אויסגעהאַקט אין אַנ'אונענדליכען פעלז; די טהיר—אָהן אַנ'אינעוועניגסטען ריגעל—ווי פון אייזען געגאָסען, ווי צוגעשמידט אויף אייביג צו די ווענד. די שוואַרצע אייזערנע גראַטקעס אויפ'ן קליינעם פערפרוירענעם פענסטערל—ווי אַ סימבּאָל פון אָבגעשניטענקייט פון דער וועלט. אַלץ איז אונבּעוועגט. און עס דוכט זיך, אַז דאָ האָט אפילו די צייט אַליין אָבּגעשטעלט זיך, ווי אַ נישט אָנגעצויגענער זייגער... עס צאַנקט אַ געלער, קראַנקער, דעריגער שיין פון אַ קליינעם לעמפּעל און ראַנגעלט זיך אָהן כח מיט דער שטילקייט, מיט די שאָטענס, וואָס האָבּען זיך ווי אַלטע בּעלי-בּתּים פון לאַנג-לאַנג בּעזעצט אין די ווינקלען און צונויפגעגאָסען זיך מיט דעם אָנגעוואַקסענעם שוואַרצען און נאַסען שימעל פון די ווענד.

איך ליג אויף מיין בּעטעל און שלאָף מיט אָפענע אויגען. איך זעה נישט, איך הער נישט; איך שלאָף אָהן אַ שלאָף, אָהן

חלומות. איך בין אונבעוועגט, ווי אַלץ אַרום מיר. מחשבות, בלייענע, נישט קלאָרע, אונגוצליכע, קריכען לאַנגזאַם אין זינען, שטעלען זיך אָב, קעהרען זיך אום צוריק... ווי שווערע אייזערנע קוילען אויף אַ גלאַטען אַספאַלט, קייקלען זיי זיך אָהן געררויש, אָהן ווילען, אָהן אַ ציל. און געהען פערביי, ווי פרעמדע, ווי אונבעקאַנטע. זיי בעשאַפען נישט קיין שטימונג, וועקען נישט קיין פערלאַנג...

קיין שום צוזאַמענבונד מיט דער לעבעדיגער וועלט, קיין זכר פון אַנ'אָבקלאַנג, פון אַ שוואַכען שטראַהל פון „דאָרטען". נאָר ערגעץ טיף אין זינען, פערוואָרפען און פערשימעלט, ליגט דער בעוואוסטזיין, אַז הינטער נאָך אַנדערע שווערע צוגעשמידטע טהירען, הינטער הויכע פעסטע וועגד, הינטער פערשטיינערטע מענשען מיט ביקסען, וואָס וואַכען ביי די וועגד, געפינט זיך הימעל און ערד, מענשען און בעוועגונג, לופט און פרייהייט...

ווי ווייט דאָס אַלץ איז פון מיר!...

ב

אין מיין שטומער איינזאַמקייט האָט זיך מיטאַמאָל אַריינגעריסען אַנ'אָבקלאַנג פון דרויסען, אַ שאַרפער, אַנ'אונפערשטענדליכער...

אום האַלבע נאַכט, בעת די שטילקייט האָט זיך געדוכט פערגליווערט און אָהן גרענעצען,—האָבען זיך אָנגעהויבען מיטאַמאָל דערטראָגען צו מיר פון ערגעץ וואו מאָדנע קלאַנגען, טעמפע, קליינינקע, געאיילטע... אין אָנהויב האָב איך דייטליך דערהערט אַ פאַל פון אַ גאַנצען הויפען אונבעשטימטע קלאַנגען, ווי זיי וואָלטען פון ערגעץ אַראָבגעפאַלען און צושאָטען זיך. אין אַ רגע אַרום האָט ווי דורכגעטראָגען זיך לייכט אַנ'איינזאַמער, האַלב-פרעגענדער קלאַנגעל, אַנ'אונבעשטימטער און דער-

שראָקענער, ווי אַן׳איבערגעהאַקטער ביל פון אַ קליין הינטעל, דערנאָך האָבען די קלאַנגען אָנגעהויבען איבער׳חזר׳ן זיך ריטמיש, ווי דער קלונג פון ווייטע גלעקלעך. דאָס זענען געווען מאָדנע קלאַנגען: געאיילטע און טעמפּע, קאַלטע און בלינדע, ווי פון בלייענע מטבעות.

איך האָב נישט געקאָנט בעגרייפען, וואָס בעדייטען זיי און פון וואַנען זיי קומען. מיר האָט זיך געדוכט, אַז זיי טראָגען זיך דורכ׳ן פענסטערל, פון ערגעץ ווייט-ווייט, און איך האָב זיי אין אָנהויב אָנגענומען פאַר אַן׳אָבקלאַנג פון קירךגלאָקען, נאָכדעם—פאַר אַן׳אָנזאָג פון אַ שרפה.

ווי האָט עס זיי זיך איינגעגעבען אריינצודרינגען אַהער, אין מיין תפיסה-צימער? איך האָב זיך צוגעהערט מיט אַ דורשטיגער נייגעריגקייט צו די געסט פון דער פרייהייט, וואָס האָבען אויסגעגאַרט אי מיינע ווענטער, אי די וואַנד, אי די בלינדע צוגעשמידטע טהיר. און דערפאַר אַליין האָבען די קלאַנגען מיר אויסגעוויזען פרעהליך און שטיפעריש, ווי אַ פערשטיקטער געלעכטער פון קונדסים איבער דעם איינגעשלאָפענעם, אַלטען און בייזען רבי, ווען מען האָט אָבגעטהון אַ שפיצעל. אָנגעשטרענגט האָב איך זיך צוגעהערט צו די קלאַנגען און געוואָלט אריינדרינגען אין זייער געהיימניס. מיר האָט זיך געדוכט, אַז, אָנקומענדיג אַהער, צו מיר, מיט אַזאַ געפאַהר, מוזען זיי ברענגען וויכטיגע נייעס... און עס האָט זיך געדוכט, אַז דערפאַר בלייבען די קלאַנגען פאַר מיר אונפערשטענדליך, ווי האַלב אָבגעמעקטע יעראָגליפען, ווייל זיי קומען פון אַן׳אַנדער וועלט, אַ ווייטער און אַ פרעמדער, וואָס איהר לשון האָב איך שוין לאַנג פערגעסען...

און מיט אַמאָל, צווישען דעם איילענדיגען געלויף פון די קלאַנגען, האָט מיין אָנגעשטרענגטער אויער אָנגעגריפען דעם אָבקלאַנג פון אַ טרוקענעם, אָבגעריסענעם הוסט... און אין איין אויגענבליק איז פערשוואונדען די גאַנצע אילוזיע. איך האָב גלייך פערשטאַנען, אַז דאָס, וואָס איך האָב אָנגענומען פאַר אַן׳אָבקלאַנג פון דער ווייטער פרייהייט, זענען נישט מעהר ווי

קלאַנגען פון אַרעסטאַנטען-קייטען, און זיי קומען נישט פון דער ווייטען, נאָר פון איבער צוויי טריט פון דאַנען: פון הינטער דער וואַנד. מען האָט, ווייזט אויס, אין צווייטען איינצעל-צימער געבראַכט אַ געשמידטען אין קייטען, און ער געהט דאָס איצט אַרום איבער זיין ענגען חדר׳ל.

מיט גאָר אַ נייעם געפיהל האָב איך גענומען צוהערען זיך צו די קייטען-טריט פון מיין שכן. טריט—גלייכע, זיכערע, שטאַרקע, ווייזט אויס, אַ מענש וואָס איז שוין געוועהנט צו קייטען... ווער איז ער? איך פרוב פערבינדען מיט איהם אַ גע-שפרעך: איך קלאַפּ אויס אין וואַנד די פראַגע: „ווער זייט איהר?” אויף אַ ווײַלע ווערען שטיל די טריט. דער שכן הערט זיך צו. נאָכדעם הויבען ווידער אָן די קייטען צו קלינגען. קיין ענטפער בעקום איך נישט. אויף מאָרגען האָב איך זיך דער-וואוסט, ווער מיין שכן איז.

ג

יעדען פריהמאָרגען, פונקט אַכט אַ זייגער, דערהערט זיך הינטער מיין טהיר אַ רעש, אַזאַ הילכיגע קלאַפּעריי פון דעם אייזערנעם ריגעל, ווי אַ גאַנצע באַנדע שיכור׳ע גזלנים וואָלטען זיך רייסען צו מיר אין צימערל. די טהיר גיט זיך אַנ׳עפען, מיט אַמאָל, ברייט—און אָהן אַ „גוט מאָרגען” מיט העראישע-טריט, חוצפה׳דיג געהט אַריין, ווי צו זיך אין שטוב, דער וועכטער, לעגט אויפ׳ן טיש מיין פּאָרציע ברויט, הויבט אויף צום באַלקען מיין בעטעל, קוקט שנעל אַרום דאָס צימער, כאַפּט מיך אַרום מיט אַזאַ בליק, ווי ער וואָלט מיך אַרומגעזוכט פון קאָפּ ביז די פיס, און רעדט אַרויס קאַלט און טעמפּ אַ בעפעהל:

—שפּאַצירען!

מיין געוועהנליכען האַלב-שעה׳דיגען שפּאַציר מאַך איך אין דעם שמאָלען הויפעל, וואָס איז צוגויפגעדריקט צווישען

צוויי הויכֿע בלינדע ווענד פון די תּפיסות. איך שפּאַציר אַרום, און מיין וועכֿטער זיצט אויפ׳ן בענקעל, ווי ער וואָלט נאָר וואַרטען, איך זאָל ענדיגען דעם שפּאַציר, אַז ער זאָל קאָנען זיך אויפהויבען און אַוועקגעהן.

צום הויפעל, וואו איך שפּאַציר, זענען צוגעשטעלט צוויי וועכֿטער, וועלכֿע בייטען זיך איבער אַ טאָג. ווי מען רופט זיי, ווייס איך נישט. איינער—אַ יונגער, אַ הויכֿער, אַ ברייטביינינגער, מיט אַ געזונדטען, זאַטען פּנים, אַ בריה׳שען האַלטען זיך פון אַנ׳אויסגעמושטירטען סאָלדאַט. אויפ׳ן ערשטען בליק האָט ער זיך מיר אויסגעוויזען ווייך און צוגעלאָזען, און אין איינעם פון די ערשטע טעג, ווי מען האָט מיך געבראַכֿט, האָב איך מיך געווענדט צו איהם מיט אַ פראַגע, כֿאָטש איך האָב גוט געוואוסט, אַז איהם איז פערבאָטען צו ריידען מיט מיר אַ וואָרט. ער האָט זיך שנעל אַ קעהר געטהון צו מיר און, אָנשטאָט אַנ׳ענטפער, האָט ער אָנגעשטעלט אויף מיר אַ חוצפּה׳דיגען בליק, אָהן אַ פּונק נשמה, אַז זיינע אויגען האָבען אויסגעוויזען ווי צוויי שוואַרצע פּוסטע לעכֿער פון אָנגעשטעלטע רעוואָלווערען. דעמזעלבען אָוועגד, בשעת דער פּאָווערקע*), אַז איך האָב נאָך פון הינטער׳ן טהיר דערהערט זיין צוויי-קלאַנגיגען אויסגעשריי: „סמירו-נאָ!״ ווי צוויי האַמער-קלעפּ; בשעת איך האָב נאָכֿדעם געזעהן, מיט וואָס פאַר אַ קאַלטער אכֿזריות ער האָט אַרומגעזוכֿט מיין צימערל און געפּרובט די גראַטקעס, צי זיי זענען נישט אונטערגעזעגט, האָב איך פערשטאַנען, אַז דאָס איז אַנ׳אמת׳ער תּפיסה-וועכֿטער, אַזאַ שטיינערנער און קאַלטער, ווי די ווענד פון תּפיסה.

דער צווייטער וועכֿטער,—אַנ׳עלטערער, אַנ׳אויסגעדינטער סאָלדאַט, אַ שווערער אויפ׳ן קעהר, אַנ׳אָנגערוקטער, מיט אַ קאַלט אכֿזריות׳דיגען פּנים. ער איז געווען אינגאַנצען ווי בעוואַקסען מיט אַ קאָרע. זיין פּנים האָט געהאַט דעמזעלבען אויס-

---

*) רעוויזירונג.

זעהן ווי די פעל פון זיין פעלץ. פערגרעבטע, טעמפע געזיכטס-שטריכען זענען, ווי אויף אַנ׳אוראַלטער סטאַטוע, געווען צו-שיילט, אויסגעגעסען דורך ווינד און צייט. אין די אַרויסגעקריי-קעלטע, אָבגעבלייכטע אויגען האָט זיך אויסגעדריקט אַ מידע גלייכגילטיגקייט פון אַנ׳אויסגעהאָרעוועטען פערד.

נאָכדעם, אַז מיר האָט זיך נישט איינגעגעבען אַרויסצורו-פען מיין ערשטען וועכטער אויף אַ געשפרעך, האָב איך אַ לאַנ-גע צייט נישט געפרובט זיך ריידען מיט דעם צווייטען. נאָר איין מאָל האָב איך כמעט אומגערן אַ פרעג געטהון:

—זענען דאָ אין תפיסה אַ סך אוגאָלאָוונע?

דער וועכטער האָט גלייכגילטיג און מיד אַ בליק געטהון אויף מיר, שווייגענדיג אָבגעקעהרט זיך און אַ שטאַרקען גענעץ געטהון, ווי ער וואָלט וועלען בעווייזען, אַז מיין פראַגע האָט אפילו נישט געגרייכט צו איהם. נאָר אין אַ ווייל'ע אַרום, אַז איך האָב שוין אויפגעהערט צו וואַרטען אויף אַנ׳ענטפער, האָט ער, קוקענדיג אין אַנדערן זייט, אַרויסגערעדט פאַר-זיך:

—אַ היבש ביסעל, אי אוגאָלאָוונע, אי אַנדערע... טייל זיצען אינאיינעם, טייל אין איינצעל-צימערן... ווי פאַר וועמען עס געהערט זיך...

מיך האָט פעראינטערעסירט דער אָריגינעלער מיטעל אי-בערצוטרעטען דעם שווייג-רעגלאַמענט: ער ענטפערט מיר נישט, ער רעדט נאָר פאַר זיך.

און איך האָב ווידער אַ פרעג געטהון:

—און פאָליטישע זיצען בעזונדער?

ווידער אַ גלייכגילטיגער בליק, אַ לאַנגער גענעץ און אין אַ ווייל'ע אַרום אַנ׳ענטפער אָן דער זייט:

—בעזונדער... פיר גרויסע חדרים איז מיט זיי אָנגעפאַקט...

מעהר האָב איך זיך נישט געוואַגט מיט איהם דעמאָלט צו ריידען, נאָר שפעטער האָב איך אָפט געפיהרט מיט איהם אויף דעם אופן געשפרעכען.

דאָס מאָל, געפינענדיג ביים שפאַציר דעם צווייטען וועכ-

טער, בין איך אָבגעגאַנגען עטליכע טריט און, קוקענדיג אין אַנ׳אַנדער זייט, האָב איך אַרויסגערעדט פאַר זיך:

—אַ גאַנצע נאַכט האָט זיך געהערט הינטער׳ן וואַנד דער קלאַנג פון פוס-קייטען. מען האָט עמיצען געמוזט אַריינזעצען אין דעם שכנות׳דיגען איינצעל-צימער...

דער וועכטער האָט געענטפערט מיט די געוועהנליכע תנועות:

—אַ מערדער... יענער וואָס האָט אויסגעקוילעט אַ געזינד פון זעקס מענשען, מ׳האָט איהם שוין לאַנג געפּאַקט ערגעץ ווייט, נאָר אַהער האָט מען איהם ערשט נעכטען געבראַכט...

בעת איך בין נאָך געווען אויף דער פרייהייט, האָב איך געהערט וועגען דער רציחה, וואָס האָט זיך אויסגעצייכענט מיט איהר אכזריות. ביינאַכט האָט מען אויסגעקוילעט אַ גאַנץ גע-זינד, מיט אַנ׳אַכציג-יעהריגער זקנה און אַ זויג-קינד. נאָכדעם האָב איך געהערט (אָדער געלעזען), אַז מען האָט געכאַפּט דעם מערדער, אַז מען האָט איהם געשלאָגען מכות רצח. איך גע-דענק, אַז אין דער דראַמע האָבען מיך אינטערעסירט נאָר די גע׳הרג׳עטע און איך האָב כמעט נישט אַ טראַכט געטהון וועגען דעם מערדער, ווי וועגען אַ מענשען. איך געדענק, אַז אויף מיר האָט קיין שום איינדרוק נישט געמאַכט דאָס, וואָס מען האָט איהם שטאַרק געשלאָגען. איצטער אָבער, אַז איך האָב אין אַ טיפער מיטען-נאַכט געהערט דעם ריטמישען קלאַנג פון זיינע קייטען, האָב איך מיטאַמאָל דערפיהלט אין איהם אַ מענ-שען און מיך האָט אָנגעהויבען פערפאָלגען דער געדאַנק: וואָס פיהלט ער? וואָס פאַר אַ שרעקען רייסען איבער זיין שלאָף? וואָס פאַר אַ בלוטיגע דמיונות טראָגען זיך אום אין זיין זינען, אונטער דעם צוקלאַנג פון קאַלטען אייזען?...

ד

עס זענען פערביי אַ פּאָר וואָכען.

מען האָט מיך אַרויסגערופען אין קאָנטאָר פון דער תּפיסה וועגען אַ מיטטיילונג, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו מיין משפּט. אַז דער בעגלייטער האָט מיך געבראַכט צוריק אין תּפיסה-הויפעל, האָב איך דאָרטען געפונען צוויי מענשען, חוץ דעם צווייטען, עלטערן וועכטער, וואָס איז געזעסען אין זיין געוועהנליכער פּאָזע אויפ'ן בענקעל. אויף אַ לייטערל, צוגע-שטעלט צום לאַמטערן-סלופּ, אין מיטען הויפעל, איז געשטאַנען אַ לאָמפּענצינדער, אַ קליין, דאַר, בלאָנד מענשעל, מיט אַן'אָנגע-שטרענגטען, כּמעט דערשראָקענעם אויסדרוק פון געזיכט. דאָס מענשעל, ווייזט אויס, האָט זיך נאָך נישט צוגעוועהנט צו די סדרים פון דער תּפיסה און זיך געפיהלט נישט היימליך, ווי אין אַ פיינדליכער מחנה. ער איז אינגאַנצען געווען דורכגע-דרונגען מיט דעם בעוואוסטזיין, אַז דאָ, אין דעם פערשלאָסע-נעם שטח, וואָס איז שטרענג אָבגעצוימט פון דער וועלט, האָ-בען רעכט צו פערבלייבען נאָר זיינע הענד, אָבער נישט זיינע געדאַנקען, נישט זיינע געפיהלען; אַז ער האָט רעכט צו זיין דאָ נאָר אַ שטרענג בעשטימטע צייט, כּל זמן ער אַרבייט. אָבער ער טאָר דאָ נישט זעהן, נישט הערען, גאָרנישט אַריינברענגען אַהער און גאָרנישט אַרויסטראָגען פון דאַנען. און אויף וויפיל געשיקט און זיכער עס האָבען געאַרבייט זיינע הענד, אויף אַזויפיל זענען אַלע זיינע בעוועגונגען, געווען אונזיכער און אָנגעשטרענגט. אין דערזעלבער צייט האָט זיין בליק מיט אַ דורשטיגער נייגעריגקייט געוואָרפען זיך פון איין זאַך אויף די אַנדערע, ווי ער וואָלט וועלען אונבעמערקט אונטערכאַפּען, גנב'ענען וואָס מעהר פערבאָטענע איינדריקען.

דער צווייטער, וואָס האָט זיך געפונען אין הויף, איז

געווען אַ מאַן פון אַ יאָהר פערציג, אַ יוסטער, אַ שטאַרקער, מיט אַ קורצען האַלז, אַ ברייטליכען פולען געזיכט, אַ דיקע נאָז און גרויע, עטוואָס בלייכע און משונה-קלאָרע אויגען, כמעט אָהן אַ שום צענטראַל-פּינטעל; קעצישע, שעהנע, נאָר אין זיי האָט זיך געפיהלט עפּעס טיף פערברעכערישעס. אויפ׳ן געזיכט, צונויפגעגאָסען מיט אַלע שטריכען, מיט די אויגען, נאָז און ליפּען,—האָט געשפּילט אַ שמייכעלע, אַ בעסטיאַל-פרעהליכס, וואָס האָט עדות-געזאָגט אויף זיין גייסטיגער רוהיגקייט. אַ רונד שוואַרץ בערדעל און שוואַרצע האָר, האָבען אונטערגעשטראָכען אין פּנים דעם אויסדרוק פון כאַראַקטער און ווילען. אָנגעטהון איז ער געווען אין אַנ׳אַרעסטאַנטען-כאַלאַט. אויפ׳ן קאָפּ אַ קיי-לעכדיג, ווייך אַרעסטאַנטען-היטעל. עטוואָס איינגעבויגען, דעם קאָפּ נידעריג אַראָבגעלאָזען, ווי פערטיפט אין געדאַנקען, איז ער אומגעגאַנגען אַהין און צוריק איבער׳ן הויפעל, מיט גע-מאָסטענע טריט, גרינג און אומבעמערקט, אונטערהאַלטענדיג די קייטען אונטער׳ן כאַלאַט; זיי האָבען געלאָזט וויסען פון זיך דורך איינצעלנע, צופעליגע קלאַנגען. עס איז געווען עטוואָס כמעט גראַציעזעס אין זיינע לייכטע, זיכערע טריט, געמעסיגטע דורך די פערבאָרגענע קייטען.

בשעת איך בין אַריין אין הויפעל, האָט דער אַרעסטאַנט עפּעס דערזעהן. ער האָט געגרעדט לאַנגזאַם, רוהיג און מעסיג, נאָך דעם ריטם פון די אייגענע טריט. דער וועכטער און לאָם-פּענצינדער האָבען איהם צוגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאַמ-קייט.

מיין אַריינקומען האָט אויף אַ ווײַלע איבערגעריסען דעם געשפּרעך. דער אַרעסטאַנט האָט שנעל, ווי אַ פוקס, אַ בליק געטהון אויף מיר מיט זיינע בעסטיאַל-פרעהליכע אויגען, האָט מיר העפליך אָבגעטראָטען דעם וועג און וויין, כמעט פריינד-ליך בעגריסט: „גוט מאָרגען". דער לאָמפּענצינדער האָט מיך אַרומגעכאַפּט מיט אַ נייגעריג-דערשראָקענעם בליק און איז גע-בליבען אונבעוועגט, מיט אַ האַלב אָפענעם מויל. דער וועכטער האָט זיך שווער אויפגעהויבען פון אָרט און גענומען דעם שלי-

סעל פון מיין קאַמער. נאָר אָנשטאָט אָבצופיהרען מיך אַהין, איז ער געבליבען שטעהן אויפ׳ן אָרט, אַ מורמעל טהוענדיג: „באַלד״!... און, נאָך אַ קליינעם ישוב-הדעת, צוריק אַראָבגעלאָזען זיך אויפ׳ן בענקעל, איבערלאָזענדיג מיך אין הויף.

איך האָב מיך אָנגעלעהנט אָן דער וואַנד און גענומען בעטראַכטען דעם אַרעסטאַנט, אין וועלכען איך האָב גלייך דער-קענט מיין שכן, דעם מערדער, כאָטש איך האָב איהם קיינמאָל נישט געזעהן. גאַנץ מאַשינאַל האָב איך מיט די אויגען גענומען זוכען זיינע הענד. ווי זעהען זיי אויס, די הענד, וואָס האָבען געוואָרגען קינדערשע העלזעלעך און געווען פערגאָסען מיט וואַ-רימען מענשען-בלוט?...

די רעכטע האַנד, מיט וועלכער דער אַרעסטאַנט האָט אונ-טערגעהאַלטען די קייטען איז געווען פערדעקט מיט׳ן כאַלאַט. די לינקע, אין וועלכער ער האָט געהאַלטען אַ פאַפיראָס, איז גע-ווען אַ גאַנץ געוועהנליכע, אַ ברייטע, מיט קורצע דיקע פינגער. זי האָט מיר אויסגעוויזען צו ווייס, ווי נאָר-וואָס שטאַרק גע-וואַשען...

דער אַרעסטאַנט האָט, ווייזט אויס, דערפיהלט מיין אויפ-מערקזאַמען בליק. ער האָט שנעל אויף מיר אַ קוק געטהון, און, אָבקעהרענדיג זיך, פאַרטגעזעצט דעם איבערגעריסענעם געשפּרעך:

—מען קאָן גאָר אפילו נישט פערגלייכען יענע געגענדען מיט די היגע. אי מענשען אַנדערע, אי גאָר אַנדערע מנהגים, סיבירישע! דאָרטען ועט מען נישט פייניגען אַ מענשען אומזיסט. ביזטו אַריינגעפאַלען, האָט מען דיך געכאַפּט פאַר׳ן האַנד— איז אַ סוף, פערפאַלען, בעקומסטו אויפ׳ן אָרט די מפּלה: מען וועט דיר גלייך אָבשרויפען דעם קאָפּ, אָהן דבורים... האָט מען דיך אָבער פאַר׳ן האַנד נישט געכאַפּט—קענסטו זיין רוהיג, אַר-בייטען ווייטער, קיינער וועט דיך מיט אַ פינגער נישט אָנריה-רען!... אַנ׳אמת׳ער גן-עדן, זאָג איך אייך...

דער וועכטער, קוקענדיג אָן אַ זייט, האָט צושטימענדיג, אַ שאָקעל געטהון מיט׳ן קאָפּ און מרה-שחורה׳דיג, נאָר מיט מין אָבשיי אַרויסגערעדט:

—עס פערשטעהט זיך, ווער עס האָט לאַנג אין יענע גע-גענדען אַרומגעוואַנדערט, ווייסט גוט אַלע דאָרטיגע מנהגים, יע-נער האָט, הייסט דאָס, אַ געוועהנהייט צו די ערטער...

—אַ! וואָס פאַר אַ מעשים מיר האָבען דאָרטען אָבגעטהון!—האָט לעבעדיגער געגומען דערצעהלען דער אַרעסטאַנט.—נאָך מיין צווייטען אַנטלויפען פון קאַטאָרגע, האָב איך זיך אַ יאָהר צווי געהאַלטען אויף דער פרייהייט, די גאַנצע צייט אַרומגעבלאָנקעט זיך איבער סיביר. וויפיל מעשים אויסגעפיהרט—נישט אויסצורע-כענען! איינמאָל האָב איך מיט אַ חבר פערקליבען זיך צו אַ רייכען גלח, געקוילעט איהם, דאָס ווייב, צוויי קינדער און די דינסט. די עלטערע טאָכטער האָט מיין חבר מאנס געווען און נאָכדעם דעם מח געשפּאָלטען, און זי געהמט און לעבט אָב! האָט מען אָנגעהויבען פיהרען צו איהר אַלערליי בראָדיאַ-געס, זי זאָל דערקענען דעם גזלן. אויף מיר איז קיין שום חשד נישט געווען, איך האָב געוואוינט דאָרט ווי אַ סוחר. וואָס-זשע מיינט איהר! איז אָנגעפאַלען אויף מיר אַ מין משוגעת, און איך בין אַליין אַוועק אַ קוק טהון אויף דעם מיידעל, האָב אפילו געשמועסט מיט איהר...

—און זי האָט דיך נישט דערקענט?...—האָט מיט אַ פער-כאַפּטען אָטעם אַ פרעג געטהון דער לאָמפּענצינדער.

—וואו! זי איז געווען אין אַ מין פיבער... און ווען זי וואָלט מיך אפילו דערקענען, וואָלט איהר אויך קיינער נישט גלויבען...

דער לאָמפּענצינדער האָט זיך גענומען אַראָבלאָזען פון לייטערל, נאָר ער האָט זיך אָבגעשטעלט און נישט זיכער אַ פּרעג געטהון:

—אָט, מע זאָגט, אַז ווען מע הרג׳עט אַ מענשען, קומט דער געה׳רג׳עטער נאָכדעם ביינאַכט און שרעקט... עס טרעפט אפילו, זאָגט מען, אַז ער שטיקט... איז עס אמת?...

דער אַרעסטאַנט האָט אַ וואָרף געטהון אויף דעם לאָמ-פּענצינדער אַ שמייכעל-בליק און אַרויסגערעדט איראָניש:

—וויבערשע זאַבאָבאָנעס! דאָס האָבען אויסגעטראַכט די

לאַנג-האָריגע גלחים, וואָס האַנדלען מיט גאָט; זיי האָבען עס אויסגעטראַכט, כדי צו שרעקען נאַראָנים. האָב קיין מורא נישט; אַ גע׳הרג׳עטער, אַז מען בערוהיגט איהם ווי עס בעדאַרף צו זיין, וועט שוין ערגעץ נישט געהן, ער וועט שוין ליגען רוהיג, כאַ-כאַ!

און נאָך אַ קורצען שווייגען האָט ער צוגעגעבען ערנסט:

—עס פערשטעהט זיך, עס טרעפען זיך אַזעלכע, וואָס האָבען אַלערליי דמיונות... דאָס קומט איבערהויפּט פון געדאַנקען. נאָר אַז מען טראַכט נישט, וועלען קיין שום שרעקען נישט זיין. ריכטיג זאָג איך!

—און דו... דו האָסט זיך קיינמאָל נישט געשראָקען?—נישט געהאַט קיין דמיונות?—האָט ווידער געפרעגט דער לאָמפּענצינדער.

—איך?...

דער אַרעסטאַנט האָט אַ קלער געטהון און געענטפערט:

—דאָס ערשטע מאָל, אַז איך האָב גע׳הרג׳עט אַ מענשען, איז, פון אונגעוועהנהייט, געוועז אַ ביסעל נישט רוהיג אויפ׳ן האַרצען. נאָכדעם—איז עס פערביי.

—עס פערשטעהט זיך: אָהן אַ רגילות איז שווער אפילו אַ פלוי צו הרג׳ענען, נישט נאָר אַ מענשען...—האָט ערנסט צוגעגעבען דער וועכטער.

—דעם ערשטען מאָל איז מיר אויסגעקומען אַוועקצולעגען אַ יונגען סוחר׳ל. איך האָב איהם, אַ שיכור׳ן, אַריינגענאַרט אין אַ וועלדעל, און אַז עס איז געקומען צו דער מעשה, האָב איך זיך געכאַפּט, אַז איך האָב נישט אָנגעגרייט נישט קיין מעסער, נישט קיין אייזען, אפילו קיין שטעקען ביי זיך נישט געהאַט. נישט אַ טראַכט געטהון בעצייטענס וועגען דעם, כאַ-כאַ! האָב איך איהם גענומען מיט הוילע הענד ווערגען, ער האָט זיך געראַנגעלט, און עס האָט אַ גוטע שעה געדויערט, ביז איך האָב איהם גע׳פטר׳ט: געוואָרגען, געשטיקט, געקלאַפּט איבער׳ן קאָפּ מיט די קאָרקעס... נאָכדעם איז מיר אַ גאַנצען טאָג געווען נישט היימליך, אַ מין מלאָשנעקייט איז אונטערגעגאַנגען אונטער׳ן

הארצען. עס האָט זיך מיר אַלץ געדוכט, אַז איך האָב איהם נישט ביז׳ן טויט דערקלאָפּט און ער וועט אָבלעבען און אָנוויי-זען אויף מיר. און מיך האָט ווי מיט צוואַנגען געצויגען געהן אַ קוק טהון אויף איהם...

נאָך אַ קורצען שווייגען, האָט ער צוגעגעבען ערנסט, מיט אַ ביסעל אַ טרויעריגען טאָן פון אַ ספּעציאַליסט, וואָס רעדט מיט מענשען, וואָס קאָנען איהם נישט אָבשאַצען.

—אויף אַלץ דאַרף מען האָבען אַ גאַנג. דעמאָלט האָב איך זיך אַ גאַנצע שעה געמאַטערט, ביז איך האָב אַוועקגעלעגט דעם סוחר׳ל, און איצט וועל איך דעם געזונדסטען מענשען אַוועק-לעגען אין איין אויגענבליק. און נישט ווייל איך בין אַנ׳איבע-ריגער גבור, ניין, נאָר ווייל איך ווייס דעם סוד, איך ווייס ווי מען דאַרף צו אַ מענשען צוטרעטען... איך האָב אין דער יו-גענד אַ לאַנגע צייט אין שעכטהייזער געאַרבייט, האָב איך זיך צוגעקוקט...

—וואָס פאַר אַ סעקרעט איז דאָס?—האָט מיט גרויס ניי-געריגקייט געפרעגט דער לאָמפּענצינדער.

דער אַרעסטאַנט, נישט אויפהערענדיג אַרומצוגעהן אַהין און צוריק איבער׳ן הויפעל מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזענעם קאָפּ, האָט געטראַכט אַ ווײַלע, נאָכדעם געענטפערט לאַנגזאַם:

—דער סעקרעט איז אַזאַ, אַז מען דאַרף אַ מענשען נישט געבען קיין צייט צו בעדענקען זיך. דאָס איז אַ ריכטיגער מי-טעל! לאָז זיך זיין אַ חברה פון צעהן מענשען, אפילו בעוואַ-פענטע, און דו איינער נאָר מיט אַ מעסער—אויב דו וועסט זיך אַ וואָרף טהון פלינק, אומגעריכט אויף איינעם און מיטאַמאָל, אין אַ פלינקער רגע, מיט איין קלאַפּ אַוועקלעגען איהם—איז פאַרטיג: זענען אַלע דיינע! זיי וועלען שטעהן ווי פער׳כישופ׳טע, אָבהענדיג,—נעהם און קוילע זיי אויס איינעם נאָך דעם אַנ-דערן, ווי שעפּסען.

—ריכטיג!—האָט מיטאַמאָל אַרויסגעזאָגט זיבער און לעב-האַפט דער וועכטער און האָט זיך אפילו אויפגעהויבען פון אָרט.—אויף מלחמה איז אַקוראַט דיזעלבע זאַך. איך האָב עס

אַליין דורכגעמאַכט, אַז מיר זענען געגאַנגען אויף דעם טערק, האָט זיך געטראָפען, אַז מיר האָבען זיך אַריינגעכאַפּט אומגעריכט אין אַ הויז, וואו עס זענען געווען אַ גאַנצע חברה טערקישע סאָלדאַטען. מיר האָבען געשטאָכען צווייען—זענען די איבעריגע שוין גאָרנישט ווערט געווען, זיי האָבען זיך געוואָרפען איבער'ן חדר, געשריען „אַללאַ! אַללאַ!"—און קיין שום ווידערשטאַנד נישט בעוויזען, און מיר האָבען זיי אויסגעקוילעט אַלעמען, ביז דעם לעצטען, ווי שעפּסען...

די בעמערקונג פון דעם וועכטער האָט געמאַכט אַנ'אומגעריכטען איינדרוק אי אויף דעם לאָמפּענצינדער, אי אויף דעם אַרעסטאַנט. די פּאָר ווערטער וועגען מלחמה האָבען ווי פערשאָטען, אויסגעגלייכט דעם תהום, וואָס איז געלעגען צווישען זיי און דעם מערדער. די איינגעהאַלטענע אימה, וואָס האָט זיך געלויכטען אין די נאַאיווע אויגען פון לאָמפּענצינדער, איז מיטאַמאָל פערלאָשען געוואָרען און האָט זיך פערביטען אויף אַ געוועהנליכע וואָכעדיגע נייגעריגקייט. אַקוראַט ווי מען וואָלט דעם דאָרפסמאַן, מיט אַ קלאָרען משל ערקלערט אַ געוועהנליכען תוכן פון עטוואָס שרעקליכעס און אונפערשטענדליכעס. אויך דער אַרעסטאַנט, וואָס האָט די גאַנצע צייט געפיהלט אַ שטומען ווידערשטאַנד, אַ פּראָטעסט אין טיפען האַרצען ביי די צוהערער, האָט איצט דערשפּירט, אַז ער האָט געפונען אַ געמיינזאַמען באָדען, און האָט אַרויסגעזאָגט זיכער און אויטאָריטעטיש:

—זאָרגט נישט! איך האָב שוין אין מיין לעבען גענוג וואָס געזעהן! אַז איך זאָג, ווייס איך, וואָס איך זאָג; אַ מענש, אַ שעפּס—דיזעלבע זאַך! און אומעטום איז אפילו דיזעלבע הסברה: וואָס ביי אַנ'אַרעסטאַנט, וואָס ביי אַ פּרייען, וואָס ביי אַ סאָלדאַט. האָט זיך דיר איינגעגעבען כאַפּען יענעם פּאַר'ן גאָרגעל—ביזט דו גערעכט, ביזט דו דער פּריץ, כאַ-כאַ-כאַ!

דער לאָמפּענצינדער האָט זיך אַראָבגעלאָזען אויף דער ערד, האָט אַרויפגעוואָרפען דאָס לייטערל אויפ'ן אַקסעל. אַז דער אַרעסטאַנט איז שפּאַצירענדיג פאַרביי איהם פאַרבייגעגאַנגען, האָט ער זיך אָבגעשטעלט און מיטאַמאָל געווענדט זיך צו

איהם שוין אָהן פריהערדיגער אונזיכערקייט,—רוהיג, ווי עס רעדט אַ גלייכער מיט אַ גלייכען, אַ חבר מיט אַ חבר:

—אָט איך האָב אַמאָל געלייענט אין אַ ביכעל וועגען אַ גרויסען הויפטמאַן פון גזלנים, וואָס האָט זעהר פיל מענשען גע'הרג'עט. אַז מען האָט איהם געכאַפּט און שוין געוואָלט קעפּען,—האָט ער אָנגעהויבען בעטען זיך, מען זאָל איהם אויף איין טאָג אָבלאָזען אַהיים, געזעגענען זיך מיט ווייב און קינד, און ער האָט געגעבען זיין הויפטמאַן-וואָרט, אַז ער וועט צוריקקומען. נו, האָט מען איהם געגלויבט און אָבגעלאָזט אַהיים. איז וואָס-זשע מיינסטו, ברודערל מיינער, איז ער דאָך טאַקי געקומען צוריק! וויפיל אומשולדיגע נפשות ער האָט אומגעבראַכט—און זיין הויפטמאַן-וואָרט האָט ער געהאַלטען! אָט וואָס פאַר אַ טשיקאַווע זאַכען עס טרעפען זיך!

דער אַרעסטאַנט האָט זיך מיטאַמאָל אָבגעשטעלט און האָט שאַרף אַ בליק געטהון אויפ'ן לאָמפּענצינדער. זיין געזיכט האָט זיך אינגאַנצען אומגעביטען. פריהער, בעת ער האָט דערצעהלט וועגען זיינע רציחות, האָט מיך מעהר פאַר אַלץ אָבגעשטעלט דער אויסדרוק פון רוהיגער חוצפּה, מיט וועלכער ער האָט אונז געקוקט אין די אויגען אַריין, גלייך ווי ער וואָלט גאָרנישט דערלאָזען דעם געדאַנק, אַז ביי וועמען עס איז פון אונז איז דאָ אַ האַרץ, אַ געוויסען. אין זיין שטימע איז אפילו נישט געווען קיין בעריהמעריי, נאָר אַ טעמפּע בעסטיאַלע אונפערשעמטקייט. איצט איז זיין פּנים מיטאַמאָל געוואָרען ערנסט, איבער איהם האָט זיך דורכגעטראָגען ווי אַ שאָטען, דער אויסדרוק פון עטוואָס אויפהאַלטענדעס, בעפעהלענדעס, מענשליכעס. אַ ווײַלע האָט ער געשוויגען און נאָכדעם אַרויסגעזאָגט שטאַרק און זיכער:

ווי דען-זשע! וויבאַלד ער האָט אַ הויפטמאַן-וואָרט געגעבען, האָט ער איהם געמוזט האַלטען. אָט נעהם למשל מיך, אויב מען וואָלט מיך אָבגעלאָזען אויף מיין וואָרט—ווענדט זיך, וואָס פאַר אַ וואָרט איך וואָלט געגעבען. אויב אַ פשוט וואָרט, וואָלט איך אָבגענאַרט; וואָלט איך אָבער געגעבען אַנ'אַרעסטאַנ-

טען-וואָרט—וואָלט איך איהם געוויס געהאַלטען און צוריקגע-קומען...

דער וועכטער האָט זיך שווער אויפגעהויבען און גענומען די שליסלען, געבענדיג צו פערשטעהן, אַז דאָס געשפרעך האָט זיך געענדיגט. ער האָט געמאַכט עטליכע טריט, נאָר באַלד אָב-געשטעלט זיך און אַרויסגעזאָגט פערטראַכט, ווי פאַר זיך:

—נו, אויף דיין אַרעסטאַנטען-וואָרט וואָלט דיר נאָך נישט יעדערער אַזוי געגלויבט. נאָר דאָס מוז מען זאָגען, אַז אויב אַ מענש איז אין וואָס אַריינגעטהון, ליגט דאָרט אויך זיין נשמה... דאָס איז ריכטיג!...

גאַפּאָן

(דער ערשטער אָנזאָגער פון דער רוסישער רעוואָלוציע)

א

די טראַגישע און טיף סימבאָלישע פיגור פון דעם רעוואָ-לוציאָנערען גלה געאָרגי גאַפּאָן, וועלכער האָט אויפגעבליצט אַזוי גראַנדיעז און שען און איז באַלד נאָכדעם פערלאָשען געוואָרען אין דעם טשאַד און עפּוש פון בלוט און פּראָוואָקאַציע, — האָט זיך בעוויזען אויף די כוואַליעס פון דער רוסישער רעוואָלוציע גאַנץ אומגעריכט און פאַנטאַסטיש. ביז אָנהויב 1905, האָט כמעט קיי-נער נישט געהערט פון דעם אויסערגעוועהנליכען אָנפיהרער פון פּעטערבורגער פּראָלעטאַריאַט. אין די רוסישע עמיגראַנטען-קאָלאָנ-יעס אין אויסלאַנד איז מען אין דעם ערשטען מאָמענט געווען אפילו געניגט אָנצונעהמען די גאַנצע מעשה מיט דעם רעוואָ-לוציאָנערען גלה פאַר אַ ווילדער פאַנטאַזיע פון אַן אייראָפּעאישען זשורנאַליסט, וועלכער קאָן זיך נישט פאָרשטעלען קיין שום בע-וועגונג אין רוסלאַנד אָהן אַ „פּאָפּ“. די ידיעות וועגען שטורמי-שע געשעהענישען אין פּעטערבורג, וואָס האָבען געפיהרט צו אַ פאַטאַלער קאַטאַסטראָפע, האָבען אָבער באַלד אַלעמען איבערצייגט, אַז דער גלה איז נישט קיין פאַנטאַסטישער נאָר אַ רעאַלע פיגור,

די גערוועזע שטימונג, וועלכע האָט אין די טעג פֿון 9-טען און 10-טען (22—23) יאַנואַר געהערשט אין די רוסישע עמיגראַנטען-קאָלאָניעס, איז נישט צו בעשרייבען. מעהר פֿאַר אַלץ האָט מען גערעדט וועגען גאַפּאָנען. יעדע פּאַרטיי האָט פּערזיכערט, אַז ער געהערט צו איהרע אָנהענגער. עס זענען אפֿילו געווען קלאַנגען, אַז אונטערן נאָמען גאַפּאָן און אונטער דעם בגד פֿון אַ גלח געפֿינט זיך איינער פֿון די בעוואוסטע רעוואָלוציאָנערען. לעזענדיג די בעשרייבונגען פֿון די בלוטיגע געשעהענישען פֿון׳ם 9-טען יאַנואַר אין פּעטערבורג, האָבען אַלע מיט אַ פֿיבערהאַפֿטען אינטערעס געזוכט וועגען גאַפּאָנען: וואָס איז געוואָרען מיט איהם, מיט דעם אָנפֿיהרער פֿון דער דעמאָנסטראַציע? נאָר אין די ערשטע טעלעגראַמען איז וועגען איהם נישט געווען דערמאָהנט. אויפ׳ן צווייטען טאָג האָט זיך בעקומען אַ לאַקאָנישע טעלעגראַמע: „גאַפּאָן איז גע׳הרג׳עט״. נאָר דעמזעלבען טאָג אין אָוועגד איז געקומען אַן אַנדער ידיעה: „גאַפּאָן איז שווער פֿערוואונדעט און אַרעסטירט״. בלויז דעם 11-טען אָדער 12-טען האָבען אָנגעהויבען אַרומגעהן קלאַנגען, אַז גאַפּאָן, כאָטש אַ פֿערוואונדעטען, איז געלונגען צו אַנטלויפֿען. מעהר זענען וועגען איהם אַ לאַנגע צייט קיין שום ידיעות נישט געווען אין די צייטונגען. נאָר ביסלעכווייז האָט זיך אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער פֿערשפּרייט די ידיעה, אַז גאַפּאָן געפֿינט זיך שוין אין אויסלאַנד. איינע האָבען געזאָגט: אין בעלגיען, אַנדערע—אין לאָנדאָן אָדער פּאַריז. באמת אָבער האָט ער זיך אין יענער צייט געפֿונען אין גענף.

ב

באַלד נאָך דעם 9-טען יאַנואַר, בין איך אָבגעפֿאָהרען פֿון גענף און זיך אומגעקעהרט צוריק אַהין אין מיטען פֿעברואַר. די ערשטע נייעס, וואָס מען האָט מיר מיטגעטיילט, ווי אַ שטרענג קאָנספּיראַטיוו געהיימעניש, איז געווען, אַז גאַפּאָן געפֿינט זיך אין גענף. מען האָט מיר דערצעהלט די געשיכטע פֿון זיין אַנטלויפֿען

און דערביי האָט מען צוגעגעבן, אַז גאַפּאָן האָט איבערגעריסען אַלע בעציהונגען מיט די סאָציאַל-דעמאָקראַטען און איז כמעט צוגעשטאַנען צו דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען, הגם אָפיציעל איז ער אין דער פּאַרטיי נישט אַריינגעטראָטען. בעזעצט האָט ער זיך ביי איינעם פון די וויכטיגע מיטגלידער פון דער פּאַרטיי ס.-ר., לעאָניד שישקאָ (געשטאָרבען אין 1910). אויף מיין פראַגע, וואָס פאַר אַן׳איינדרוק מאַכט גאַפּאָן, האָט מען מיר געענטפערט:

—פון ערשטען בליק מאַכט ער אַ בּיסעל אַ מאָדנעם איינדרוק... ער איבערראַשט נישט. מען קאָן איהם אַפילו אָננעהמען פאַר אַ האַלב-אינטעליגענטען מענשען. נאָר אַז מען קוקט זיך צו איהם צו, זעהט מען, אַז דאָס איז זעהר אַן׳אָריגינעלע פּערזענליכקייט.

אין דעמזעלבען טאָג האָב איך זיך בעגעגענט מיט איינעם פון די וויכטיגסטע מיטגלידער פון דער פּאַרטיי ס.-ר., דעם איצטיגען קעמפער געגען באָלשעוויזם, באָריס סאַווינקאָוו, מיט וועמען איך בין דאַן געווען נאָהנט בעפריינדעט. ער האָט דעמאָלט צוזאַמען מיט אַזעוו׳ן אָנגעפיהרט מיט דער טעראָריסטישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע. צייטווייליג האָט ער זיך געפונען אין גענף, וואו ס׳האָבען געוואוינט זיין פרוי מיט די קינדער. ער האָט זיך געהאַלטען זעהר קאָנספּיראַטיוו, איז נישט אַרויסגעטראָטען אויף קיין פערזאַמלונג און ווי אַלע מיטגלידער פון דער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע, האָט ער זיך געקליידט זעהר עלעגאַנט. ער האָט מיך איינגעלאַדען צו זיך אין אָווענד און דערביי צוגעגעבן, אַז ביי איהם וועט זיין גאַפּאָן.

איך בין געקומען צו סאַווינקאָוו׳ן אַ זייגער ניין. חוץ סאַווינקאָוו׳ן מיט דער פרוי, האָט זיך אין צימער געפונען אַ מענש פון אַ יאָהר דרייסיג זעהר אַ דאַרער, נאָר אַ שטאַרקער, אַ טיפּער ברונעט, כמעט אַ מולאַט, מיט אַ לאַנגער נאָז, אַ דינעם און אַ פלאַכען ביין-שפּיץ, מיט דינע ליפּען און טיפוּיצענדע שוואַרצע אומרוהיגע אויגען, וועלכע האָבען ווי געכאַפּט אויסערליכע איינדרוקען און גיך אַוועקגעטראָגען זיי ערגיץ-וואו אין אַ טיעפעניש.

אין בליק פון די אויגען איז געווען עטוואָס שאַרפעס, פאָרשענדעס און אויסקוקענדעס, די האָהר אויפ'ן קאָפּ זענען געווען פעטט אָבגעשוירען. אָנגעטהון איז דער יונגערמאַן געווען ווי אַ פּראַנט, אין נייע קליידער, אין לאַקירטע שיך און מיט אַ ברייטען קאָלירטען קראַוואַט. געזעסען איז ער איינגעבויגען, מיט אַנ'אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, צונויפדריקענדיג די צונויפגעלעגטע הענד צווישען די קניה. אין אַלגעמיין, איז די פיגור געווען אַ מיזערע. און פון ערשטען בליק האָט מען געקאָנט דעם מענשען אָננעהמען פאַר אַנ'אָנגעשטעלטען פון אַ קליין געוועלבעל. טראָץ דעם, וואָס איך האָב געזעהן גאַפּאָנ'ס פאָטאָגראַפיע. (אַלס גלח) און האָב געוואוסט אַז איך דאַרף איהם דאָרט טרעפען, איז מיר אין דער ערשטער מינוט אפילו אויפ'ן זינען נישט געקומען, אַז דאָס איז גאַפּאָן.

פערשטאַנען האָב איך, ווער דאָס איז, נאָר פונ'ם געשפּרעך. גאַפּאָן האָט דערצעהלט, ווי עס זענען געווען אָרגאַניזירט די אַרבייטער-אָבטיילונגען פאַר זייער אַרויסטריט. מיך האָט איבערראַשט דער טאָן, מיט וועלכען ער האָט עס דערצעהלט. געאיילט, נערוועז, איבער'חזר'נדיג צו עטליכע מאָל יעדע פראַזע, האָט ער נישט אַזוי גערעדט וועגען דער פאַקטישער געשיכטע פון דער אָרגאַניזאַציע, ווי ער האָט זיך בעמיהט מיט אַלע כוחות צו דערווייזען, אַז ער האָט פון אָנהויב אָן געאַרבייט לויט אַ בעשטימטען פּלאַן, וואָס האָט געדאַרפט צוגרייטען דעם רעוואָלוציאָנערען אַרויסטריט. ער האָט אונטערגעשטראָכען, אַז אָבנאַרענדיג די פּאָליציי, האָט ער אין דערזעלבער צייט נישט געהאַט קיין שום צוטרוי צו די אָנפיהרער פון די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען, בעהאַלטענדיג פון זיי זיינע פּלענער. אין זיינע רייד האָט זיך געפיהלט, אַז ער פערענטפערט זיך, בעמיהט זיך אַראָבצונעהמען פון זיך עפּעס אַ חשד.

נאָך מעהר האָט מיך פעראינטערעסירט די בעציהונג פון סאַווינקאָוו'ן צו גאַפּאָנען. סאַווינקאָוו, אַ מענש מיט אַ שטאַרקען ווילען, מיט אַ קאָכענדער רעוואָלוציאָנערער ענערגיע, האָט געהאַט עטוואָס עהנליכעס אין דער נאַטור מיט גאַפּאָנען. ער איז געזעסען פונאַנדערגעוואָרפען אויפ'ן דיוואַן און נישט אַראָבגעלאָזט פונ'ם גלח זיין פאַרשעגרען

אָנגעשטרענגטען בליק אין וועלכען עס האָט זיך אויסגעדריקט טיפער פעראַכטונג. גאַפּאָן האָט זיך געפיהלט זעהר אונהיימליך אונטער דעם פאָרשענדען בליק און איז געוואָרען אַלץ מעהר אויפגערעגט.

—און מיט זובאַטאָוו׳ן*) זענען ביי אייך פריהער נישט געווען קיין נאָהנטע בעציהונגען?—האָט איהם מיט אַמאָל איבערראַשט מיט זיין פראַגע סאַווינקאָוו.

גאַפּאָן האָט זיך שטאַרק אויפגערעגט און איז אפילו אויפגעשפרונגען פון אָרט.

—קיינמאָל נישט! קיינמאָל נישט!—האָט ער אויסגעשריען הייס,—פון אָנהויב האָב איך זיי אַלעמען געפיהרט פאַר דער נאָז. אין דעם איז דאָך בעשטאַנען מיין גאַנצער פּלאַן.

—נו, וואָס דרעהט איהר אַ מח!—האָט איהם איבערגעשלאָגען סאַווינקאָוו,—וואָס פאַר אַ פּלענער האָט איהר געהאַט? האָט איהר דען מיט אַ חודש פריהער געקאָנט פאָראויסזעהן מיט וואָס דאָס וועט זיך ענדיגען?

ביי גאַפּאָנען אויף די ליפּען האָט זיך בעוויזען אַ גיפטיג שמייכעלע און ער האָט געאיילט און מיט עניוות געענטפערט.

—אפשר נישט געוואוסט! אפשר נישט געוואוסט! און די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס האָבען עפּעס געוואוסט? האַ? זיי האָבען געוואוסט?

—זיי האָבען אויך גאָרנישט געוואוסט.

—נו, נו, אָט, אָט! זיי האָבען נישט געוואוסט און איהר האָט נישט געוואוסט. און איצט ווייסט איהר אויך גאָרנישט... אָט איך וועל אָנשרייבען וועגען דעם אַ בוך. איך וועל אָנשרייבען, וועט איהר דעמאָלט וויסען, דעמאָלט וועט איהר אַלץ וויסען!

דאָס געשפרעך האָט אָנגענומען אַן׳אָנגעשטרענגטען כאַראַקטער. סאַווינקאָוו׳ס פרוי האָט דאָס בעמערקט און כדי איבערצופיהרען דאָס געשפרעך אויף אַן׳אַנדער טעמא, האָט זי אָנגעהוי-

*) זובאַטאָוו איז געווען אַ זשאַנדאַרמישער פּאָלקאָווניק, וועלכער איז געווען געוואוסט מיט זיין פּראָוואָקאַטאָרישער טעטיקייט.

בען גוטמוטיג אָבלאַכען פון גאַפּאָנ׳ס ליבע צו קאָלירטע קראַ-וואַטען. גאַפּאָן, ווייזט אויס איז צופרידען געווען פון דעם אָב-לאַכען און האָט זיך פערטיידיגט דערמיט, אַז מיט קראַוואַטען בעהאַלט ער אויס פון דער אויסערליכער וועלט זיין רעוואָלוצ-יאָנערע פיזאָנאָמיע. אַוועקגעהענדיג, האָט גאַפּאָן מיך איינגעלאַ-דען צו זיך און אַרויסגערופען זיך קומען צו מיר, ווען מען וועט איהם ערלויבען אַרויסגעהן פון שטוב.

ג

אין עטליכע טעג אַרום בין איך אַוועק צו גאַפּאָנען.

שישקאָ, ביי וועמען גאַפּאָן האָט זיך בעזעצט, אַנ׳אַלטער און קרענקליכער מענש, איינגאַנצען אַריינגעטהון אין זיין ליטע-ראַרישער אַרבייט,—האָט געוואוינט כמעט אין עק שטאָדט, אין אַ הויז, וואָס איז געשטאַנען אָבגעזונדערט און ווייט פון אַנדערע הייזער. אפילו דער געשיקטסטער שפּיאָן וואָלט נישט קאָנען נאָכ-שפּירען נאָך דער וואוינונג, נישט זעענדיג בעמערקט.

גאַפּאָנען האָב איך געטראָפען ביי אַ גאַנץ אומגעריכטער בעשעפטיגונג. ער איז געשטאַנען אין זאַל און האָט פון אַ קינ-דער-ביקסעל געשאָסען אין אַ ציעל, וואָס איז געווען צוגעקלעבט צו דער וואַנד. גאַפּאָן איז געווען שטאַרק אַריינגעטהון אין דער שיסעריי. דערזעהן מיך, האָט ער זיך דערפרעהט און אויסגע-שריען:

—אַ-נו! אַ-נו! אַ-נו! פּרובט אויסשיסען! פּרובט אַקאָרשט אויסשיסען!

איך האָב אויסגעשאָסען און נישט געטראָפען אין ציעל. גאַפּאָן איז געווען ענטציקט.

—און איך טרעף אַמאָל נאָך אַמאָל!—האָט ער אויסגעשריען מיט שטאָלץ.

שישקאָ׳ס פרוי, וועלכע איז דערביי געווען, האָט זיך אָב-גערופען מיט אַ שמייכעל, ווי מען רעדט וועגען אַ שטיפעריי פון

אַ נאָכגעגעבענעם קינד:

פון פריהמאָרגען אָן הערט נישט אויף די שיסעריי! מיר זענען שוין פערדולט געוואָרען!

—אָט, באַלד, באַלד! נאָך פינף מאָל שיס איך אויס און גענוג!

נאָר נאָך די פינף מאָל האָט ער געבעטען אַנ׳ערלויבעניש נאָך אויף פינף מאָל, און ווידער אויף פינף מאָל. ענדליך האָט ער אַוועקגעלעגט דאָס ביקסעל און מיט אַנ׳ערנסטער מינע אַרויסגעזאָגט:

—איך מוז זיך אויסלערנען שיסען, באַלד וועל איך זיך אָנהויבען לערנען פעכטעווען און פאָהרען רייטענדיג... דאָס אַלץ וועט מיר זיין נויטיג... האָט ער צוגעגעבען געהיימניספול.

דערמאָהנענדיג זיך, אַז ער דאַרף זיך זעהן מיט אייניגע פון די עמיגראַנטען, האָט ער גענומען בעטען פרוי שישקאָ, זי זאָל איהם ערלויבען אַרויסגעהן. נאָך אַ לאַנגען דינגען זיך האָט זי איהם געגעבען די ערלויבעניש, נאָר בתנאי, אַז איך זאָל איהם בעגלייטען און ברענגען צוריק אַהיים. מען האָט דעמאָלט איהם שטאַרק אָבגעהיט, מורא האָבענדיג, די רוסישע שפּיאָנען זאָלען איהם נישט דערקענען און די רוסישע רעגירונג זאָל נישט פאָדערן איהם אַרויסצוגעבען.

איך האָב געבעטען גאַפּאָנען דערצעהלען מיר, וואָס איז פאָרגעקומען דעם 9-טען יאַנואַר און ווי אַזוי ער האָט זיך געראַטעוועט?

—ווען די פּראָצעסיע איז אַרויסגעגאַנגען,—האָט ער דערצעהלט—בין איך געגאַנגען פאָראויס. נעבען מיר איז געגאַנגען איינער פון מיינע נאָהנטסטע חברים, אַנ׳אַרבייטער, און געטראָגען אַ הייליג בילד. מיט אַמאָל האָט זיך אָנגעהויבען אַ שיסעריי. מיין חבר מיט׳ן הייליגען בילד איז געפאַלען. אַרום מיר איז געוואָרען אַנ׳אמת׳ער גיהנום. צעהנדליגער מענשען זענען געלעגען געה׳רג׳עטע, פערוואונדעטע... אומעטום בלוט געשרייען... איך האָב אויפגעהערט צו פערשטעהן, וואָס מיט מיר טהוט זיך און בין געגאַנגען פאָראויס. אַרום מיר זענען געפלויגען קוילען, נאָר

מיר האָבען זיי נישט אָנגעריהרט. עס קאָן זיין, אַז די סאָלדאַטען האָבען נישט געוואַגט צו ציעלען זיך אין אַ גלח... מיט אַמאָל האָט זיך בעוויזען דער חבר רוטענבערג, אָנגעכאַפּט מיך פאַר דער האַנד און אַרויסגעפיהרט פון דעם גיהנום. ער האָט מיך אָבגעפיהרט אויף עפּעס אַ הויף און מיט אַ צוגעגרייטער שער אָבגעשוירען מיר די האָהר, אָנגעטהון אויף מיר אַ פּאַלטאָ און אָבגעפיהרט מיך צו מאַקסים גאָרקי. ווען גאָרקי האָט מיך דערזעהן, האָט ער זיך אַ וואָרף געטהון מיר אויפ׳ן האַלז און זיך צעוויינט. איך האָב נישט געוואוסט, וואָס מיט מיר טהוט זיך און געריסען זיך צוריק אויפ׳ן פּלאַץ. מען האָט מיר דערלאַנגט אַ גלאָז ווין. ווען איך האָב דערזעהן דעם רויטען ווין, האָב איך אָנגעהויבען שרייען: „דאָס איז בלוט, בלוט" און בין, דוכט זיך, געפאַלען חלשות...

ווייטער האָט ער דערצעהלט, וואָס מיט איהם האָט פּאַסירט ווען ער האָט זיך אַריבערגעכאַפּט די גרענעץ. אויף יענער זייט גרענעץ האָט ער זיך געדאַרפט בעגעגענען מיט רוטענבערג׳ן, נאָר זיי האָבען זיך אויסגעמידען. גאַפּאָן איז געקומען אליין קיין גענף. דאָרט האָט ער געהאַט אַנ׳אָנווייזונג צו אַנ׳עמיגראַנט, נאָר ער האָט איהם נישט געטראָפען אין דערהיים און דעם עמיגראַנט׳ס פרוי האָט חושד געווען, אַז גאַפּאָן איז אַ שפּיאָן און כמעט אַרויסגעטריבען איהם. ער האָט זיך דערפרעגט אין די רוסישע ביבליאָטעק און דאָרט בסוד דערקלערט דעם ביבליאָטעקער, ווער ער איז. דער ביבליאָטעקער איז געווען איבערראַשט און האָט אָבגעפיהרט גאַפּאָנען צו פּלעכאַנאָוו׳ן.—„דאָרט האָט מען מיך גענומען אין פלען— האָט דערצעהלט גאַפּאָן,—דריי טעג האָט מען מיך אָבגעהאַלטען, פערשפּאַרט און „בעאַרבייט", כדי צו מאַכען פון מיר אַ סאָציאַל-דעמאָקראַט. אויף אַזאַ אופן איז מיין „אויפרוף צום רוסישען פּאָלק" געווען איבערגעאַרבייט אין אַ סאָציאַל-דעמאָקראַטישען טאָן איבערהויפּט בנוגע צום טעראָר. נאָר איך האָב זיך אַרויסגעריסען פון פּלען, אויפגעזוכט רוטענבערג׳ן און אָנגעקניפּט בעציהונגען מיט די ס.-ר׳ן.

איך ווייס נישט, וויפיל אמת עס איז געווען אין גאַפּאָנ׳ס

ערצעהלונג, װאָר בײ יענער צײט איז ער געװען זעהר נאָהנט צו די ס.-ר. און אױפגעבראַכט געגען די ס.-ד. איבערהױפּט דער־פאַר, װאָס אין אַ ס.-ד.׳קישער פּראָקלאַמאַציע האָט מען איהם אָנגערופען: „חוצפה׳דיגער גלח״.

ד

גאַפּאָן פלעגט דאַן בעטאָנען, אַז ער שטעהט אױסער פּאַרטײ און ערקלערט, אַז לױט זײן לאַגע, דאַרף ער נישט אַרײנ־טרעטען אין קײן שום פּאַרטײ. אָבער גלײכצײטיג מיט דעם איז ער אַלץ מעהר זיך צונױפגעקומען מיט ס.-ר.׳ען און, געפינענדיג זיך אײנגאַנצען אונטער זײער אײנפלוס, האָט ער זיך ענטציקט מיט זײער טעטיגקײט און האָט אָפט געזאָגט, אַז דאָס זענען „די אײנציגע לעבעדיגע מענשען״. מעהר פון אַלעם האָט ער סימפּאַ־טיזירט מיט דער טעראָריסטישער טעטיגקײט פון דער פּאַרטײ. געפינענדיג זיך אײנגאַנצען אונטער דעם אײנדרוק פון די געשע־הענישען פון 9-טען יאַנואַר, איז ער אין דערזעלבער צײט גע־װען א הײסער אָנהענגער פון טעראָר, ער האָט כסדר גערעדט װעגען באָמבעס. האָט געפּרעדיגט דעם מאַסען און אײנצעלנעם טעראָר, געהאַלטען אין אײן זידלען די מאַכט און אין זײנע רײד פלעגען אָפט פיגורירען: „בלוט-זױגער״, „בלוט-חברים״. א. אַ. װ.

װעגען פּאַרטײ פּראָגראַם און איהרע טעאָרעטישע פּרינצי־פּען האָט גאַפּאָן געהאַט אַ זעהר אױבערפלעכליכען בעגריף. אמת, אַז אין זײן צימער איז געלעגען אַ באַרג בראָשורען, װעלכע ער האָט זיך אײנגעשאַפט אום צו בעקענען זיך מיט פּראָגראַם־פראַ־גען. אָבער ער האָט װאַרשײנליך קײן אײנע פון זײ נישט דורכ־געלעזען. אַלענפאַלס, דאַן װען איך האָב איהם געקענט איז ער נישט אומשטאַנד געװען צו קאָנצענטרירען זײנע געדאַנקען אױף אַדורכצולעזען אפילו אַ צײטונגס־אַרטיקעל. נישט אײנמאָל איז מיר אױסגעקומען צו זעהען, װי נעהמענדיג זיך צו לעזען עפּעס אַנ׳אַרטיקעל האָט ער עס אַװעקגעװאָרפען בײ דער צעהנטער

שורה מיט די ווערטער:

—כ'וועל עס שוין שפּעטער איבערלעזען!—אָדער דערצעהלט איהר מיר דעם אינהאַלט דערפון, דערצעהלט!

אויסערגעווערנליך לייכט האָט ער אויסגעכאַפּט פרעמדע גע-דאַנקען און דעם אַלגעמיינעם כאַראַקטער פון יעדער ריכטונג. אויף אַזאַ אופן האָט ער שוין אַנ'ערך איין מאָנאַט נאָך זיין קו-מען אין אויסלאַנד, פריי אָפּעריערט מיט פּראָגראַמאַטישע און פּאָ-לעמישע טערמינען און אין געשפרעך האָט ער געקענט מאַכען דעם איינדרוק פון אַ מענשען וואָס איז גענייט אין אַלע פּאַרטיי-פּראָגראַמען און חלוקי-דעות. אין דער ווירקליכקייט האָט ער נישט נאָר גאָרנישט געוואוסט, נאָר ער האָט טיף אין דער נשמה זיך אפילו נישט אינטערעסירט מיט דעם אַלעם. ער האָט נישט געשטרעבט פונאַנדער צוקלויבען זיך אין פערשידענע פראַגען, וועלכע ער האָט געהאַלטען פאַר איבריגע און נישט נויטיגע פאַר דער רעוואָלוציע.

—זיי זענען פערזייערט געוואָרען, זיי זענען פערזייערט אַלע היגע רעוואָלוציאָנערען מיט זייערע פּראָגראַמען, טעאָריעס און דיסקוסיעס!—פלעגט ער זאָגען. זיי זענען פולקאָם אָבגעריסען פון לעבען. זיי קענען נישט רוסלאַנד, נישט דאָס וואָס איז נויטיג, בעזונדערס—פערשטעהען זיי נישט, דעם אַרבייטס-מענש, כאָטש זיי ריידען פיל וועגען איהם.

שוין באַלד פון אָנפאַנג האָט זיך אין זיין ריידען געפיהלט אַנ'-אומ'חן טאָן בנוגע די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען. געפינענדיג זיך אָבער צווישען בלויז פּאַרטיי מענשען פלעגט ער עס מוזען פער-שטיקען אין זיך—נאָר טיילמאָל פלעגט זיך דער אומ'חן אַרויס-ווייזען אין אַ שאַרפער פאָרם.

כ'געדענק, אַז איינמאָל איז געקומען צו רייד, וועגען דער ראָל פון די ס.-ד. אָרגאַניזאַציעס אינ'ם צוגרייטען דעם אַרויס-טריט פון 9-טען יאַנואַר. און עפּעס איינער האָט אין געשפרעך, צי אין דרוק זיך אַרויסגעזאָגט, אַז די ס.-ד. האָבען אָנגעפיהרט מיט די אַרבייטער-גרופּעס און אין די לעצטע טעג פאַר'ן 9-טען יאַנואַר האָבען זיי שוין די גאַנצע בעוועגונג געהאַט אין זייערע

הענד, גאפאן איז אויפגעקאָכט געוואָרען:

—יאָ איך האָב זיי געטריבען, האלז און נאַקען האָב איך זיי געטריבען פון די גרופעס!—האָט ער געשריען, זיי האָבען מיר נאָר געשטערט. זיי האָבען שיער נישט קאַליע געמאַכט דעם גאַנצען פלאַן! די אַרבייטער מיינע האָבען זיי פשוט נישט גע- ליטען, זיי האָבען עטליכע מאָל געוואָלט שלאָגען די אומגעבעטענע פראָפאַגאַנדיסטען און איך האָב זיי געמוזט פערטיידיגען.

נישט פערשטעהענדיג די נויטיגקייט פון פאַרטיי-פּראָגראַמען און פאַרטיי דיסציפּלין, האַלטענדיג די טעטיגקייט פון די רעוואָ- לוציאָנערע פאַרטייען אַלס אַ שעדליכע פאַר די רעוואָלוציאָנערע צילען, האָט ער טיף געגלויבט נאָר אין זיך, ער איז פאַנאַטיש איבערציינגט געווען, אַז די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד מוז פאָר- קומען אונטער זיין אָנפיהרונג. נאָך זיין קומען קיין אויסלאַנד, האָט ער זיך געשטעלט פאַר אַ ציל צו נעהמען אין האַנד אַריין אַלע פאַרטייען מיט זייערע אָרגאַניזאַציעס און פּאָזיציעס. אין דער ערשטער צייט האָט ער אַפילו נישט געצווייפעלט אַז מ'וועט איהם אָהן שום טענות, אָנערקענען אַלס פיהרער פון דער רעוואָלוציע און אַלע פאַרטייען וועלען בויגען פאַר איהם ווי פאַר אַ זיגער זייערע פאָהנען. ווען מען האָט איהם אָבער באַלד ביי די ערשטע טריט געשטעלט פראַגען וועגען טעאָריעס, פּראָגראַמען און חלוקי- דעות, האָט ער בעשלאָסען בייצוקומען די שטערונגען מיט דער הילף פון פּרימיטיווער שלויקייט. פריהער האָט ער געפּרובט מסכים זיין מיט אַלע. די סאָציאַל-דעמאָקראַטען האָט ער געזאָגט, אַז ער איז איינשטימיג מיט זייער פּראָגראַם, די סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערען ווידער, אַז ער איז פולקאָם מסכים מיט זיי. נאָכדעם, ווי דער מיטעל האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ פולקאָמענעם דורכפאַל, האָט ער בעשלאָסען צו דערגרייכען זיין ציל מיט אַן'אַנדערען וועג. ער האָט בעשלאָסען אויסצונוצען זיין אומגעהויערע פּאָפּולאַריטעט אין די פאַרטיי קרייזען, אויף צו פעראייניגען אַלע פאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס אין איין קאַמפּס-פעראיין פון וועלכען ער זאָל שטעהן אָן דער שפּיץ. אויסצופיהרען דעם דאָזיגען פּלאַן האָט ער זיך פערנומען אין מיטען, אָדער אין ענדע מערץ.

ה

נאָך מיינע ערשטע בעגעגענישען מיט איהם, האָט גאָפּאָן אָנגעהויבען אָפט מיך צו בעזוכען. ער איז דאַן שטאַרק פערנומע געווען מיט׳ן צונויפשטעלען און קאָרעגירען זיינע „אויפרופען". ער איז געווען אין אַ געהויבענער און לעבענסלוסטיגער שטימונג. ער האָט געהיימניספול אָנגעדייטעט, אַז ער גרייט צו ריזיגע פּלענער, אַז ער וועט איינגיכען דאַרפען „אַרויסטרעטען" און האָט בסדר צוגעגעבען, אַז אַלץ „וועט גוט זיין".

איינמאָל איז ער צו מיר געקומען מיט אַ געהיימניספולער מינע און מיר איבערגעגעבען, אַז ער האָט בעשלאָסען צונויפצורופען אַ קאָנפערענץ פון די פאָרשטעהער פון אַלע רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס, כדי צו פערשטענדיגען זיך וועגען אַ געמיינזאַמען אַרויסטריט.

—מ׳מוז זיי נעהמען פאַר די טשופרינעס און צונויפרופען זיי, אַנדערש וועט מען צו קיין טאָלק נישט קומען! — האָט ער ערקלערט.

מיך האָט ער געבעטען איך זאָל אויף זיך נעהמען די סעקרעטאַרשאַפט פון צונויפרופען די קאָנפערענץ און פערנעהמען זיך מיט דעם אָרגאַניזירען זי.

איך האָב איהם געענטפערט, דאָס איך בעציה זיך סקעפּטיש צום ערפאָלג פון אַזאַ אונטערנעהמונג, אַז צוליב פּראָגראַם אונטערשידען וועט זיך, וואַרשיינליך, די קאָנפערענץ צופאַלען, נאָך איידער זי וועט קומען צו אַ וועלכען עס איז פּאָזיטיווען בעשלוס.

—איך וועל דאָס נישט דערלאָזען, כ׳וועל עס נישט דערלאָזען!—האָט ער זיך געהיצט.—איך וויל זיי זאָלען זיך פערשטענדיגען אין היינזיכט פון פּראַקטישען קאַמף. און זייערע דיסקוסיעס און אַרומרייסענישען דאַרף איך אויף כפּרות!

—מיר איז שוין פערמיאוסט דאָ צו זיצען,—האָט ער ווײ-

טער געזאָגט.—מ'דאַרף פאָהרען קיין רוסלאַנד! און פאָהרען אָהן אַ גרייטען פּלאַן קען איך נישט... איהר פערשטעהט? אַלעס מוז זיין צוגעגרייט, כּדי איך זאָל קומען צו דער לעצטער מינוט צום „אַרויסטריט"!... און אויב זיי וועלען נישט קומען צו קיין הסכם, וועל איך אויף זיי אַ שפּיי טהון — און וועל אַליין נעמען אַרביי-טען! איהר וועט שוין זעהן! איך דאַרף נאָר איין געשריי טהון — און טויזענדער אַרבייטער, הונדערטער טויזענדער אַרבייטער וועלען געהן נאָך מיר!

גאַפּאָן האָט זיך ענערגיש גענומען צונויפרופען די קאָנפע-רענץ. עס איז אויסגעאַרבייט געוואָרען אַ טעקסט פון די איינ-לאַדונגען, וועלכע זענען צעשיקט געוואָרען אין די צענטראַל-קאָ-מיטעטען פון די פאָלגענדע פּאַרטייען: א) סאָציאַל-רעוואָלוציאָנע-רען. ב) סאָציאַל-דעמאָקראַטען מענשעוויקעס (דאַן האָבען זיי זיך גערופען „פלעכאַנאָווצעס" אָדער „ווייכע") ג) סאָציאַל-דעמאָקראַ-טען באָלשעוויקעס („לענינ'צעס" אָדער „האַרטע") ד) בונד ה) פּ.-פּ.-ס. ו) פּוילישע סאָציאַל-דעמאָקראַטען (פּ.ס.ד.) ז) לעטישע ס.-ד. ח) לעטישער ס.-ד.-פערבאַנד. ט) ווייס-רוסישע גראָמאַדע. י) אַר-מענישע ס.-ד. יא) אַרמענישע פעדעראַליסטען (דאַשנאַקצוטיון). יב) פינלענדישע ס.-ד.-פּאַרטיי. יג) פינלענדישער „פערבאַנד פון אַקטיווען קאַמף".

איינגיכען האָבען זיך אָנגעהויבען בעקומען ענטפערס. כּמעט אַלע האָבען אויסגעדריקט מיטגעפיהל מיט גאַפּאָנס איניציאַטיוו און האָבען מסכּים געווען אָנטייל צו נעהמען אין דער קאָנפערענץ. פּריוואַט האָב איך געהערט, אַז די ס. ד. זענען זעהר נישט צו-פרידען געווען מיט דעם גאַנצען פּלאַן, נאָר גאַפּאָנ'ס פּרעסטיזש איז אַזוי גרויס געווען, אַז אויסער די „פלעכאַנאָווצעס" האָט זיך קיינער נישט ענטשלאָסען, אָבצוזאָגען זיך פון דער קאָנפערענץ. די „פלעכאַנאָווצעס" אָבער, האָבען זיך קאַטעגאָריש ענטזאַגט פון אָנטייל נעהמען, מאָטיווירענדיג זייער אָבזאָג, גאַנץ אָפען דער-מיט, וואָס לויט זייער מיינונג, דאַרף די איניציאַטיוו פון אַזאַ מין קאָנפערענץ געהערען „אַ מעהר קאָמפּעטענטערע און רעוואָ-לוציאָנער-ערפאַהרענע פּערזאָן, ווי גאַפּאָן איז". אויך די בונדישע

אָרגאַניזאַציע האָט נאָר מיט דעם בעדינג מסכּים געווען אָנטייל צו נעהמען, אַז אויף דער קאָנפערענץ זאָלען נישט בעהאַנדעלט ווערען קיין פּראָגראַם-פראַגען, נאָר אויסשליסליך טאַקטישע, וועגען קאָאָרדינירען די טעטיגקייט פון די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס.

די ערשטע קאָנפערענץ-זיצונג האָט זיך געענדיגט מיט'ן אָבשפּאַלטען און אַוועקגעהן פון די ס. ד. אָרגאַניזאַציעס. נאָך איידער די קאָנפערענץ האָט זיך קאָנסטיטואירט האָט דער פאָרשטהער פון בונד געשטעלט די פראַגע וועגען אָנטייל אויף דער קאָנפערענץ פונ'ם פאָרשטעהער פּון „לעטישען ס. ד. פערבאַנד", וועלכער איז לויט דער מיינונג פון בונד, נאָר אַ פיקטיווע אָרגאַניזאַציע. דער בונדישער פערטרעטער איז אונטערשטיצט געוואָרען פון די באָלשעוויקעס און פון די פערטרעטער פּון די ס. ד. אָרגאַניזאַציעס פון די גרענעץ לענדער. פאַר דעם „פערבאַנד" האָבען זיך איינגעשטעלט די פאָרשטעהער פון די ס. ר. און עטליכע אַנדערע אָרגאַניזאַציעס. מ'דאַרף בעמערקען, אַז כאָטש דער „פערבאַנד" האָט זיך גערופען סאָציאַל-דעמאָקראַטישער, איז ער פונדעסטוועגען, לויט זיין טאַקטיק און זיינע פערבינדונגען, געווען נעהנטער צו די ס. ר. און האָט געפיהרט אַנ'עקשנות'דיגען קאַמף מיט דער לעטישער ס. ד. פאַרטיי. דער פערטרעטער פון די לעצטע האָט מעהר פאַר אַלע געפאָדערט דאָס אויסשליסען דעם „פערבאַנד" פון דער קאָנפערענץ. נישט קוקענדיג דערויף, וואָס דער פערטרעטער פונ'ם פערבאַנד, ראָללאַ*) האָט געבראַכט פאַקטישע בעווייזען וועגען דער טעטיגקייט פונ'ם פערבאַנד און וועגען די אַרעסטען פון זיינע מיטגלידער, נישט קוקענדיג אויף דער פאַרטיידיגונג פון די ס. ר. און פון גאַפּאָנען—זענען די סאָציאַל-דעמאָקראַטען פון אַלע נאַציאָנאַליטעטען געבליבען ביי ס'זייעריגע. ס'איז פאָר

*) איינער פון די אַקטיווסטע לעטישע רעוואָלוציאָנערען. אין 1906 י. איז ער אַרעסטירט געוואָרען און בעת'ן איבערשיקען איהם פון איין שטאָדט אין דער צוויטער איז ער דערשאָסען געוואָרען דורכ'ן קאָנוואָי. ווי ס'האָט זיך אַרויסגעוויזען, ביים פּרובען אַנטלויפען

געקומען אַן אונאָנגענעהמע סצענע, וועלכע האָט זיך געענדיגט מיט'ן אַוועקגעהן פון די פאָרשטעהער פון די באָלשעוויקעס, בונד, לעטישע, אַרמענישע, פוילישע און, דוכט זיך, פינלענדישע ס. ד. אָרגאַניזאַציעס.

גאפאָן, ווי אויך די איבערגעבליבענע פאָרשטעהער פון די אָרגאַניזאַציעס, האָבען אין דעם מאָטיוו וואס די ס.-ד. האָבען אַרויסגעשטעלט, געזעהן נאָר אַ תירוץ אויף צו פערלאָזען די קאָנ-פערענץ, אין וועלכער זיי האָבען נישט געוואָלט קיין אָנטייל נע-מען, נאָר זיי האָבען נישט געהאַט לכתחילה דעם מוטה זיך אָב-צוזאָגען. גאפאָן איז אפילו געווען צופרידען מיט'ן אַוועקגעהן פון די ס. ד.

—נו, מיט'ן רעכטען פוס! מיר וועלען זיך אָהן זיי אויך בעגעהן!

די קאָנפערענץ אין וועלכער עס האָבען איצט אָנטייל גע-נומען, נאָר די אָרגאַניזאַציעס וועלכע האָבען זיך געהאַלטען ביי דער טאַקטיק און טיילוויז אפילו ביים פראָגראַם פון די ס. ר., איז איצט צוגעגאַנגען רוהיג און פרידליך. אויפ'ן ערשטען פונקט איז געשטאַנען די פראַגע וועגען די נאַציאָנאַלע רעכט פון די גרענעץ לענדער. גאפאָן איז געווען אונצופרידען דערפון און האָט געפאָדערט מ'זאָל גלייך איבערגעהן צו דעם פונקט וועגען טאַק-טישער פערשטענדיגונג. אָבער, ווען די פערטרעטער פון די גרע-נעץ-קאַנטען האָבען געמאָלדען, אַז אָהן אַ פערשטענדיגונג אין דער נאַציאָנאַלער פראַגע, וועלען זיי נישט צוטרעטען צו דער פראַגע וועגען דער טאַקטישער פערשטענדיגונג, האָט גאפאָן זיך אונטער-געגעבען און האָט אפילו זיך בעטייליגט אין די דעבאַטען. דער-ביי איז פאָרגעקומען אַ כאַראַקטעריסטישער אינצידענט: נאָך די רעדעס פון פ. פ. ס. און די אַרמענישע פעדעראַליסטען וועגען דער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע, איז גאפאָן שרעקליך אויפגערעגט געוואָרען און האָט געבעטען דאָס וואָרט. ווי אַלע זיינע רעדעס, האָט ער אָנגעהויבען זעהר נישט לאָגיש, האָט זיך געפּלאָנטערט, נישט געפונען קיין ווערטער, איבערגעחזר'ט עטליכע מאָל אַלץ די אייגענע פראַזען. אין אָנהויב האָט קיינער נישט פערשטאַנען וואָס

ער וויל, אָבער מען האָט איהם מיט אָנגעשטרענגטער אויפמערקזאַמקייט געהאָרכט. ענדליך איז קלאָר געוואָרען די סיבה פון זיין בעס: אויף דער קאָנפערענץ האָבען אַלע גערעדט וועגען די רעכט פון די גרענעץ-לענדער און וועגען די רעכט פון רוסלאַנד האָט קיינער נישט גערעדט. ס׳וועט זיך ענדיגען דערמיט, אַז זיי וועלען צורייסען רוסלאַנד אויף שטיקער. „אַלע זאָרגען נאָר פאַר זיך און וועגען רוסלאַנד טראַכט קיינער נישט!—האָט ער מיט אויפרעגונג גערעדט—מ׳דאַרף וועגען רוסלאַנד אויך אַ טראַכט טהון!“ אָבער דער פאָרשטעהער פון די ס. ר. אַנ׳עכטער גרויס-רוס, האָט איהם בערוהיגט, אַז קיינער קלויבט זיך נישט צו צרייסען רוסלאַנד און קיינער פערנעמט זיך נישט אויף איהרע נאַציאָנאַלע און אפילו סובערענע רעכט. די בעזונדערע נאַציאָנאַליטעטען שטרעבען נאָר, ווי ווייט מעגליך, צו פערהיטען זייערע נאַציאָנאַלע רעכט.

ווען מ׳איז נאָכ׳ן בעהאַנדלען די נאַציאָנאַלע פראָגראַמען איבערגעגאַנגען צו דער טאַקטישער פערשטענדיגונג, איז דאַן די צענטראַלע פיגור געוואָרען דער פאָרשטעהער פון די ס. ר. מיט איהם האָט מען געפיהרט קאָנספּיראַטיווע נעשפרעכען, פערשטענדיגט זיך און גאַפּאָן איז געבליבען אָן אַ זייט. בעמערקענדיג דאָס, האָט ער אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד אויף דער קאָנפערענץ און איז אינגאַנצען אָבגעקיהלט געוואָרען צו איהר.

די קאָנפערענץ האָט, וואַהרשיינליך, איבערגעציינגט גאַפּאָנ׳ען, אַז עס וועט זיך איהם נישט איינגעבען צו פעראייניגען די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס און צו שטעלען זיך ביי זיי אין דער שפּיץ. און ער האָט בעשלאָסען פּרובען אויף אַנ׳אַנדער אופן בעהערשען כאָטש בלויז די ס. ר. פּאַרטיי.

עטליכע וואָכען נאָך דער קאָנפערענץ, דעם 1-טען מאַי, האָט די אָרטיגע גרופּע ס. ר.׳ען איינגעאָרדענט אין איינעם פון די קאַפעען אַ שטיקעל באַנקעט אויף וועלכען ס׳זענען זיך צונויפגעקומען אַ פערציג מאַן. גאַפּאָן איז אויך אָנוועזענד געווען. מ׳האָט געהאַלטען רעדעס, טאָסטען. גאַפּאָן האָט אויך עפּעס גערעדט. בעת׳ן באַנקעט האָט ער אויסגעשטרעקט צו מיר זיין כוס און מיט אַ געהיימניספול, צביעות׳דיג שמייכעלע, האָט ער פאָרגעלעגט:

—לאָמיר אויסטרינקען, פאַר אַ געוויסע זאַך!

—וואָס פאַר אַ זאַך?

—זעהר אַ וויכטיגע! זעהר און זעהר! איהר מעגט דרייסט דערפאַר אויסטרינקען!... האָט ער מיך אַלץ אינטריגירט.

—פאַר אַ נייעם חבר אין דער ס. ר. פּאַרטיי, האָט איינער, אַ פּאַרטיי מיטגליד וואָס איז געזעסען דערנעבען, אונטערגעזאָגט.

אויף גאַפּאָנס געזיכט האָט זיך בעוויזען אַ בעגייסטערט שמייכעלע.

נו, און איצט וועט איהר שוין טרינקען?!

—ווען זשע זענט איהר אַריינגעטרעטען אין דער פּאַרטיי—האָב איך זיך געוואונדערט.

—היינט, מיט עטליכע שעה צוריק! אַלזאָ, איצט לאָמיר אויסטרינקען!

—דערפאַר האָב איך קיין חשק נישט צו טרינקען, — האָב איך געענטפערט,—איהר ווייסט דאָך מיין מיינונג, אַז איהר דאַרפט נישט אַריינטרעטען אין קיין שום פּאַרטיי.. איהר אַליין האָט דאָך אויך דאָס זעלבע שוין פיל מאָל געזאָגט.

—נו, ס׳מאַכט נישט, ס׳מאַכט נישט! ס׳מוז אַזוי זיין, ס׳מוז אַזוי זיין! איהר וועט שוין זעהן!—האָט ער מיר גיך געענטפערט, ווי ער וואָלט זיך פערענטפערען. און גלייכצייטיג איז אין זיין שטים געוועזען דער טאָן פון אַ מענש וואָס ווייסט וואָס ער טהוט.

גאַפּאָן איז אָבער נישט לאַנג פערבליבען אין דער ס. ר. פּאַרטיי. שוין אין די ערשטע פּאָר טעג האָט ער געפאָדערט מען זאָל איהם אַרייננעהמען אין צ. ק. און איהם אָנפערטרויען אַלע קאָנספּיראַטיווע ענינים. מ׳האָט איהם דערין אָבגעזאָגט, נאַטירליך אין אַ גאַנץ איידעלער פאָרם. ער האָט זיך אָבער שטאַרק איינגעעקשנ׳ט, נישט קענענדיג זיך איינגעוועהנען מיט׳ן געדאַנק, אַז ער איז אַ געוועהנליכער פּאַרטיי-מיטגליד און איז נישט אין צ. ק. אַלס אָנפיהרער פון דער פּאַרטיי. געענדיגט האָט עס זיך מיט דעם, וואָס מ׳האָט איהם גאַנץ אָפען געגעבען צו פערשטעהן, אַז ער קען אַרויסטרעטען פון דער פּאַרטיי: „קענסט דיך פיהלען גאַנץ נישט געבונדען מיט דיין זיין אין דער פּאַרטיי

און טהון ווי דו פערשטעהסט"—האָט איהם דיפּלאָמאַטיש געזאָגט די ח—טע ב. וועלכע האָט מיט איהם אייגע'טענה'עט און אויפגערעגט געווען פון זיינע פּרעטענזיעס. אָפיציעל איז ער פון דער פּאַרטיי, דוכט זיך, נישט אַרויסגעטרעטען, נאָר צווישען איהם און די פּאַרטיי-פאָרשטעהער איז אַ דורך אַ שוואַרצע קאַץ. כאָטש, אויסערליך, זענען די בעציהונגען ווייטער געבליבען „חבר'שע".

ו

צו דערזעלבער צייט האָט זיך אין גאַפּאָנס לעבען אַריינגעריסען אַ נייער שטראָם, וואָס האָט געהאַט אַ גרויסע בעדייטונג פאַר איהם. אין דער צייט, וואָס די פאָרשטעהער פון די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס, האָבען זיך שוין געהאַט ענטטוישט אין גאַפּאָנ'ען און טיילוויז, אויך איבערגעריסען מיט איהם די בעציהונגען, האָט די אייראָפּעאישע פּרעסע נאָך אַלץ זיך אינטערעסירט מיט זיין פּערזאָן און אין די צייטונגען פוןביידע האַלבע ערד-קוגלען האָבען זיך געדרוקט וועגען איהם גרויסע און ס'רוב אויך גאַנץ פאַנטאַסטישע אַרטיקלען, ערצעהלונגען און אינטערוויוס. אויסער דעם האָט גאַפּאָן בעקומען פון די רוסישע עמיגראַנטען אין אַלע לענדער פערשידענע פאָרשלאַגען פאַר גוטע האָנאָראַרען, צו געבען זיין אונטערשריפט אונטער די בעשרייבונגען פון 9-טען יאַנואַר, אָדער זיין ביאָגראַפיע, אָדער אַנ'אינטערוויו. גאַפּאָן האָט גערן אָנגענומען די אַלע פאָרשלאַגען וועלכע האָבען איהם געגעבען אי מאַטעריעלע מיטלען און אי פּאָפּולער געמאַכט. אַביסעל אונבעקוועם איז איהם געווען פון דעם, וואָס ער בעזיצט נישט די ליטעראַרישע פאָרם: ער האָט נישט געוואוסט, לויט זיין אויסדריק, „ווי מ'דאַרף שרייבען". עטליכע מאָל האָט ער מיר פאָרגעלעגט צוזאַמען מיט איהם שרייבען זיינע זכרונות: ער וועט דערצעהלען די פאַקטען, ער וועט געבען דאָס רויהע מאַטעריאַל און איך זאָל עס ליטעראַריש בעאַרבייטען. צוליב אייניגע סיבות איז דער פּלאַן נישט צו שטאַנד געקומען,

אָבער גאַפּאָן איז שטאַרק בעגייסטערט געווען פון דעם פּלאַן און האָט דאָס אָבהענגיג געמאַכט פון זיינע איבעריגע רעוואָלוצ-יאָנערע פּלענער צוליב וועלכע עס איז איהם נויטיג געווען אַ ריזיגע סומע געלד. איינמאָל האָט ער זיך ערנסט געקליבען צו פאָהרען קיין אַמעריקע, וואוהין מ׳האָט איהם, דוכט זיך, איינגע-לאַדען און וואו ער האָט זיך גערעכט צונויפצונעמען שיער נישט הונדערטער טויזענדער אויף רעוואָלוציאָנערע צילען. פון דער נסיעה האָט איהם אייגענטליך אָבגעהאַלטען דאָס, וואָס ער האָט נישט געקענט קיין איין שפּראַך אויסער דער רוסישער. און די רוסישע אפילו האָט ער אויך נישט געקענט ריידען עפּענטליך, פון דער עסטראַדע. אָבער ער האָט מאָטיווירט זיין אָבהאַלטען זיך דערמיט, וואָס ער וויל זיך נישט דערווייטערען פון רוסלאַנד, וואו זיין אָנוועזענהייט קאָן אַמאָל אומבעדינגט נויטיג זיין. און ס׳איז גאַנץ מעגליך, אַז אויך דער מאָטיוו האָט געשפּילט אַ ראָלע אין זיין אָבזאָגען זיך.

אומגעפעהר אינמיטען אַפּריל האָט גאַפּאָן בעקומען אַ פאָר-שלאַג פון אַ גרויסען לאָנדאָנער פערלעגער אָנצושרייבען אַ בוך וועגען זיך, וועגען זיין טעטיגקייט און וועגען דעם מצב פון אַרבייטער־קלאַס אין רוסלאַנד. מ׳האָט איהם פאָרגעלעגט אַ לע-גענדאַר הויכען האָנאָראַר (קנאַפּע פערציג קאָפּ. פאַר אַ שורה.) ס׳בוך האָט געזאָלט אין אַ קורצע צייט פערטיג זיין. גאַפּאָן האָט אָבגעמאַכט מיט׳ן עמיגראַנט ד. ס. (וועלכער האָט געוואוינט אין לאָנדאָן) דורך וועמען טאַקי, ער האָט בעקומען דעם פאָרשלאַג, יענער זאָל עס שרייבען לויט זיין ערצעהלונג דירעקט אויף ענג-ליש און ביסלעכווייז געבען אין דרוק. צוליב דעם איז בעסער געווען גאַפּאָן זאָל זיך געפינען אין לאָנדאָן. אין מאַי איז ער אַהין געפאָהרען מיט זיין פרוי, וועלכע איז נאָר וואָס געהאַט געקומען צו איהם פון רוסלאַנד.

אין לאָנדאָן איז גאַפּאָן אָבגעווען ביי אַ צוויי חדשים. ענדע יולי, אָדער אָנהויב אויגוסט, איז ער צוריקגעקומען קיין בענף.

מיר איז אויסגעקומען אייניגע וואָכען צו זיין אין לאָנדאָן

צוזאַמען מיט גאַפּאָנען, צוליב פאָלגענדע סיבה:

ווי כ'האָב שוין דערמאָהנט, איז אויף דער קאָנפערענץ וועלכע גאַפּאָן האָט צונויפגערופען, דעבאַטירט געוואָרען וועגען די רעכט פון די בעזונדערע נאַציאָנאַליטעטען. צווישען די איבעריגע איז אויך געווען אויפ'ן טאָג-אָרדנונג די יודישע פראַגע. כאָטש נאָכ'ן אַוועקגעהן פון בונדישען פאָרשטעהער איז אויף דער קאָנפערענץ שוין נישט געווען קיין אָפיציעלער יודישער פאָרשטעהער, פונדעסטוועגען איז איינער פון די דעלעגאַטען אַרויסגעטרעטען מיט אַ פאָרשלאַג, אַז די קאָנפערענץ זאָל אַרויסזאָגען איהר שטעלונג צו דער פראַגע וועגען דער יודישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע און אויף דעם גרונד אָננעהמען אַנ'ענדשפרעכענדע רעזאָלוציע. געגען בעהאַנדלען די פראַגע איז בעזונדערס שאַרף אַרויסגעטרעטען דער פאָרשטעהער פון פ. פ. ס. (אַ פוילישער יוד) וועלכער האָט אויפגעוויזען, אַז דידאָזיגע פראַגע האָט נישט קיין ערנסטע בעדייטונג און אַז בכלל עקזיסטירט נישט קיין יודישע נאַציאָן. די פאָרשטעהער פון אַנדערע אָרגאַניזאַציעס האָבען גאָרנישט געגען בעהאַנדלען די פראַגע (אַ בעזונדערע סימפאַטיע צו דעם פאָרשלאַג האָט אַרויסגעוויזען דער פאָרשטעהער פון דער „ווייס-רוסישער גראָמאַדע", נאָר אַזוי ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז קיינער איז נישט געהעריג צוגעגרייט צו דער עצם פראַגע און אויסער דעם איז די צייט געווען זעהר בעגרענעצט, האָט מען בעשלאָסען אָבצולעגען די פראַגע „ביז דער צווייטער קאָנפערענץ". אין די דעבאַטען האָט זיך גאַפּאָן אַריינגעמישט און גאָר אומגעריכט איז ער אַרויסגעטרעטען אַלס הייסער פערטיידיגער פון דער יודישער בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג. דער אינהאַלט פון זיין רעדע איז געווען, אַז די יודען זענען אויך אַזאַ נאַציאָן ווי די פאָליאַקען, אַרמענער, ליטווינער און אַנדערע און האָבען אויך אַ רעכט אויף נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע. מ'ווייזט אָן דערויף, אַז יודען האָבען נישט קיין אייגענע טעריטאָריע, דערפון איז אָבער געדרונגען, אַז מ'דאַרף זיי אין רוסלאַנד אָבגעבען אַ בעזונדערע טעריטאָריע.

אין אַ צייט אַרום, רעדענדיג מיט איינעם, אַ לידער פון דער יודישער טעריטאָריאַליסטישער פּאַרטיי האָב איך איהם דערצעהלט וועגען גאַפּאָנס רעדע.

—איהר ווייסט—האָט דער לעצטער צו מיר געזאָגט—נאָך אַזאַ מיטגעפיהל צו יודען פון גאַפּאָנס זייט, וואָלט מען איהם בעדאַרפען בעטען אָנשרייבען אַ בראָשור געגען די פּאָגראָמען. אַזאַ בראָשור מיט גאַפּאָנס אונטערשריפט וואָלט געהאַט די גרעסטע ווירקונג אויף די אַרבייטער.

דאָס איז געווען קורץ נאָכ'ן זשיטאָמירער פּאָגראָם. עס זענען אַרומגעגאַנגען קלאַנגען, אַז עס גרייט זיך אַ גאַנצע רייה פּאָגראָמען. מען האָט געשמועסט, אַז אין פערציג שטעדט זענען די פּאָגראָמען שוין אָרגאַניזירט, אַז זיי דאַרפען אויסברעכען אַלע אין איין טאָג. אין די יודישע קרייזען האָבען זיך געלאָזט הערען פּאָרוואורפען אויפ'ן אַדרעס פון די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס פאַרוואָס זיי דרוקען נישט קיין אויפרופען צו די אַרבייטער און פאָדערן נישט אויף צו פערטיידיגען די יודען געגען די פּאָגראָמשטשיקעס, די איינציגע בראָשור אויף דעם געביט—(דוכט זיך אונטערן קעפּעל: „צי זענען אונז די יודען שונאים"?) איז געווען אָנגעשריבען דורכ'ן טאַלענטירטען פּובליציסט נאַדיאָזשדין (פּסעוודאָנים), וועלכער האָט אָרגאַניזירט זיין אייגענע Quasi-סאָציאַל דעמאָקראַטישע גרופּע (געשטאָרבען אין 1906 יאָהר אין לאָזאַנא).

כ'האָב אָנגענומען דעם פאָרשלאַג פון טעריטאָריאַליסט און איבערגעשמועסט מיט גאַפּאָנ'ען וועגען אַ בראָשור. ער האָט גלייך געגעבען זיין הסכמה, אַרויסגעוויזען אַ פולע גרייטקייט. ווי שטעלט מען זיך נישט איין פאַר די יודען, ווען זיי האָבען אַזויפיל אויפגעטהון פאַר דער רוסישער רעוואָלוציע. ער האָט מיר געלאָזט הערען פיל קאָמפּלימענטען אויפ'ן אַדרעס פון די יודען.

אגב, וועגען די קאָמפּלימענטען מוז איך מאַכען אַ בעמערקונג: אין דער צייט ווען פאַר מיר האָט ער די יודען געלויבט, האָט ער פאַר אַ צווייטען חבר זיך געקלאָגט:

—צופיל יודען אין דער רעוואָלוציע, צופיל יודען! זיי שטערען נאָר, מאַכען קאַליע די זאַך.

איך געדענק, מיך האָט שטאַרק אויפגעבראַכט די דאָזיגע צווייפּנים׳דיגקייט זיינע. נאָר איצט, ווען איך טראַכט זיך אַריין אין זיין כאַראַקטער, קום איך צום בעשלוס, אַז דאָס איז נישט געווען קיין בעוואוסטזיניגע פאַלשקייט, ווייל גאַפּאָן האָט קיין בעשטימטע בעציהונג צו די יודען נישט געהאַט און בכלל האָבען איהם געפעהלט בעשטימטע מיינונגען און איבערצייגונגען. אַלץ איז געווען אָבהענגיג פון דער שטימונג, פון דער לעצטער בעגעגעניש, פון דער לעצטער פּאָליטישער קאָמבינאַציע. טרעפט ער אַ יוד וואָס געפעלט איהם, וואָס איז איהם נויטיג, ווערט ער אויף אַ געוויסע צייט אַן׳אמת׳ער יודענפריינד. דאָס אייגענע מיט רעוואָלוציאָנערע ריכטונגען. זיין מיטגעפיהל מיט דער אָדער יענער פּאַרטיי, האָט זיך אויסגעוויקעלט, אַלעם ערשטען, פון זיינע פּערזענליכע בעציהונגען צו די לידערס פון די פּאַרטייען.

ה

אַ צוזאָג אָנצושרייבען די בראָשור, האָט גאַפּאָן געגעבען גאַנץ ערנסט. ער האָט נאָר געצווייפעלט צי ער וועט קענען זי אָנשרייבען ווי געהעריג, מיך געבעטען איך זאָל זי רעדאַגירען און אויסבעסערען. ער האָט צוגעזאָגט אָנצושרייבען ווי אַמשנעלסטען, גלייך ווי ער וועט זיך איינאָרדענען אין לאָנדאָן, וואוהין ער האָט זיך געקליבען אַוועקצופאָהרען. ס״איז אָבער אַריבער אַ וואָך צוויי, און די בראָשור איז נישטאָ. איך האָב איהם דערמאָהנט. אַלס ענטפער אויף מיין בריף בעקום איך אַ דעפּעש (אין יענער צייט האָט ער ליב געהאַט צו דעפּעשירען): „קומט גלייך אין לאָנדאָן. זעהר נויטיג”. בין איך געפאָהרען.

אין לאָנדאָן האָט גאַפּאָן געוואוינט מיט דער פרוי זייגער. גאַנץ איינזאַם, אין אַ קליין בעשיידען דירה׳לע ביי ענגלענדער. ער האָט פלייסיג געאַרבייט, דיקטירענדיג ס—ן זיין בוך. אויף מיין פראַגע צוליב וואָס ער האָט מיך אַזוי אייליג אַרויסגערופען,

האָט ער פערשעמט געענטפערט, אַז ער וויל פּערזענליך איבער-ריידען מיט מיר, וועגען דעם כאַראַקטער פון דער בראָשור. „אַז איהר וועט זיין דאָ, וועל איך זי געוויס אָנשרייבען“—האָט ער צוגעגעבען. פונדעסטוועגען האָט ער נישט געאיילט, אין אַ פינף זעקס טעג אַרום זאָגט ער צו מיר:

—איהר ווייסט, איך פיהל אַז איך וועל נישט קענען די בראָשור אָנשרייבען. שרייבט איהר זי אָן, כ׳מיין מאַכט אַ שקיץ און איך וועל עס בעאַרבייטען און אונטערשרייבען.

דעם אמת זאָגענדיג, די מעשה האָט מיר אָנגעהויבען צו דערעסען. איך בין שוין גרייט געווען אַ מאַך צו טהון מיט דער האַנד. פונדעסטוועגען האָב איך נאָך געמאַכט אַ שקיץ און איבער-געגעבען גאַפּאָנען. ער האָט אויפמערקזאַם איבערגעלייענט און געבליבען אונצופרידען.

—ס׳איז נאָך נישט דאָס, נישט אינגאַנצען דאָס וואָס מען דאַרף,—האָט ער געזאָגט.—מיט פּויערים און אַרבייטער דאַרף מען אַנדערש ריידען, מיט אַנאַנדער טאָן, מיט אַנ׳אַנדער לשון, אַנ-דערע, גאַנץ אַנדערע סטרונעס דאַרף מען אָנריהרען. נו, נו, מיר וועלען נאָך זעהן. מאָרגען וועלען מיר ריידען, מאָרגען.

און אויף מאָרגען, אַז איך בין געקומען צו איהם, האָט ער צו מיין גרויס פערוואונדערונג, מיר דערלאַנגט אַ גרייטען מאַנו-סקריפּט?

—אָט האָב איך טאַקי אַליין אָנגעשריבען!—האָט ער אויס-געשריען צופרידען. אַ גאַנצע נאַכט געאַרבייט, ביז בעגינען, זעצט אייך און הערט!.

ער האָט איבערגעלעזען. די בראָשור איז געווען אָנגעשרי-בען באמת קינסטלעריש, שטאַרק, אָריגינעל, אין דעם סטיל פון אַ קריסטליכער דרשה,

גאַפּאָן איז געווען זעהר צופרידען מיט דעם דאָזיגען ווערק. אייניגע מאָל עס איבערגעאַרבייט, אויפמערקזאַם קאָרעגירט און אָבגעריסען צייט פון זיין הויפּטאַרבייט.

אום צו געבען אַ וועלכע ס׳איז פאָרשטעלונג וועגען דעם כאַ-ראַקטער פון דער בראָשור און בכלל, וועגען דער פען פון אויטאָר,

ברענג איך דאָ אייניגע שורות פון דאָס לעצטע זייטעל:

„מענשען פּראַוואָסלאַוונע, ברידער שוועסטער מיינע האַרציגע! הערט אויס די ווערטער מיינע, די אמת'דיגע, פון אייער אייגענער טובה וועגען. כ'וועל אָנהויבען מיט אַ משל, מיט אַ געטליכען, מיט אַ הייליגען, מיט אַ משל פון קריסטוס דעם גואל, מיט אַ משל, דעם משל פון שומרון."

אַזוי האָט זיך די בראָשור אָנגעהויבען און געענדיגט האָט זי זיך מיט אַזאַ בילד:

"און אָט ענטפּלעקט זיך פאַר מיין האַרציג אויג אַ בילד, רויס און הערליך. גלייך ווי אַ פעלד מיט זאַנגען פול, מיט העלע זונענשטראַהלען בעגאָסען, שטעהט אַ פאָלק, די פּשוטע יודישע מאַסע, און יונג און אַלט און מאַן און פרוי און אַלע אויף י שפּוצים פון באַרג אלון; און אויבען אויפ'ן באַרג, שטעהט ער משיח בן דוד, קריסטוס אונזער געטליכער. און קוקען קוקט ער אויף זיין פאָלק מיט די נביא'ישע אויגען זיינע. און אָט האָבען טרעהרען פון זיינע אויגען אַרויסגעזעצט, און בעגאָסען און עפּייכט דאָס פּנים זיינס דאָס עניוה'דיגס און אַרויסגעריסען האָבען זיך פון זיין האַרצען ווערטער, וואָס פון האַרצען דרינגען זיי אַרויס: „אָ, ווען איך זאָל קאָנען דיך צונויפזאַמלען מיין זאָלק, ווי אַ הוהן זאַמעלט צונויף איהרע הינדלעך, אונטער די פליגעלעך וואַרימע, אַז איך זאָל קאָנען דיך פערהיטען פון אַ יין אויג פון רויב פויגעל, פון בלינדע פיהרער, געוועלטיגער ריינע, פון דיין שלים-שלימזל דיין בייזער שטיף-מאַמע! נאָר נישט געגעבען איז דאָס מיר פון גאָט מיין פאָטער.

„אַזוי האָט געזאָגט כריסטאָס אַ וואָך פאַר זיין פּטירה.

„רוסיש פאָלק, דו פאָלק פּראַוואָסלאַוונע, דו קריסטליך פאָלק ווי מיינסטו דו דען, ווען כריסטאָס דער אויסלייזער אונזערער, וואָלט אַראָבגענידערט אין זיין ערדיש געשטאַלט, אין אונזער רוסלאַנד דער הייליגער, וואָלט ער דען זיך נישט צעוויינט און נאָך ביטערער און נאָך אַ צווייט מאָל, צוזעהענדיג, ווי די פייערסט זיין הייליגען יום טוב מיט גרויסע פּאָגראָמען איבער זיין בעליבטען פאָלק, איבער דער יודישער אָרימקייט. בעדענק דיך און אַ

תשובה גיב נישט מיר נאָר זיך אַליין און אין דיין טיפסטען הארץ"...

כ'האָב גענומען די בראָשור און, צוריקקומענדיג אין גענף, בין איך גלייך צוגעטרעטען זי אַרויסצוגעבען.

אַ דייטשער יוד, אַ מיליאָנער, וואָס איז טיף געווען איבערצייגט אין דער מאַגישער ווירקונג פון גאַפּאָנס רייד אויף די רוסישע מאַסען, האָט געגעבען דרייטויזענד פראַנק אויף דער אויסגאַבע. און אַזוי האָט זיך בעקומען די מעגליכקייט אַרויסצוגעבען די בראָשור אין זיבעציג טויזענד עקזעמפּליאַרען. די פערשפּרייטונג האָבען איבער- גענומען אַלע אָרגאַניזאַציעס (די בראָשור איז געווען צוזאַמענגעשטעלט גאַנץ אומפּאַרטייאיש). פון די אָבגעדרוקטע עקזעמפּליאַרען געדענק איך האָבען גענומען: די סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען — צוואַנציגטויזענד. בונד — פופצעהנטויזענד. מענשעוויקעס — צעהנטויזענד. ציוניסטען—פינפטויזענד. גאַפּאָן האָט פאַר זיין אייגענער אָרגאַניזאַציע גענומען צעהנטויזענד. די באָלשעוויקעס האָבען גאָרנישט גענומען. וואָס פאַר אַ טייל פון די ועכציגטויזענד עקזעמפּליאַרען איז אַריינגעדרונגען אין רוסלאַנד, איז שווער צו זאָגען.

ז

אין לאָנדאָן, ווי איך האָב שוין געזאָגט, האָט גאַפּאָן געלעבט זעהר איינזאַם, ער פלעגט זיך טרעפען נאָר מיט איינִיגע עמיגראַנטען, מיט וועלכע ער האָט געהאַט עפּעס קאָנספּיראַטיווע עסקים, און דורך זיי איז ער געווען פערבונדען מיטן צענטראַל קאָמיטעט פון די סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען. די לאָנדאָנער עמיגראַנטען האָבען זיך בעצויגען צו גאַפּאָנען מיט פיל מעהר צוטרוי און אַכטונג ווי די גענפער. זיי האָבען הויך אָבגעשאַצט זיין בעדייטונג פאַר די רעוואָלוציאָנערע מאַסען-אַרויסטרעטונגען. אונטער דער ווירקונג פון אַזאַ צוטרוי, איז גאַפּאָן געווען רוהיגער, פלעגט אַרויסווייזען וועניגער פּאָליטיק-מאַכעריי און איבערשפּיצטקייט. אין זיינע רייד וועגען די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען, איז

שוין נישט געווען אַזוי פיל גאַל און פערביטערונג.

ענדע יולי אָדער אָנהויב אויגוסט, ווען ער האָט געענדיגט זיין בוך, איז ער צוריקגעקומען אין גענף און ווידער אַריינגעפאַלען אין ווירוואַר פון פאַרטייאישע רייבונגען. די בעציהונגען צווישען איהם מיט די ס. ער׳ן זענען גענצליך קאַליע געוואָרען און ער האָט אָנגעהויבען פיבערהאַפט זיך צו וואַרפען פון איין אָרגאַניזאַציע צו דער אַנדערער, פון איין לידער צום צווייטען. ער האָט גלייכצייטיג געפיהרט אונטערהאַנדלונגען מיט׳ן „בונד", מיט די באָלשעוויקעס, מיט די מענשעוויקעס און מיט איינצעלנע פאָרשטעהער פון דער סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערער פאַרטיי, ווי אויך מיט דער אָפּאָזיציאָנעלער פראַקציע פון די ס. ר. (די קינפטיגע מאַקסימאַליסטען מיט נאַדיאָזשדין, מאַטיושענקאָ) (דער וואָס פון „פאָטיאָמקין") א. א. וו. פון יעדען איינציגען האָט ער פערבאָרגען אַז ער שטעהט אין בעציהונגען מיט אַלע אַנדערע, האָט געדרעהט, געקאָמבינירט, אלעמען אונטער די אויגען געזידעלט, מיט קיינעם זיך נישט צונויפגעגאַנגען, געגרינדעט זיין אייגענע אַרבייטער פאַרטיי, און פיל גערעדט וועגען איהר. ער האָט אַרויסגעפאָדערט פון רוסלאַנד אַרבייטער, אַליין געפאָהרען אין רוסלאַנד, (כאָטש נישט דערפאָהרען) האָט זיך געקליבען אַרויסגעבען אַ צייטונג, וואו דער רעדאַקטאָר האָט געזאָלט זיין דער לאָנדאָנער ס. צווישען זיינע פערשידענע פאַנטאַסטישע פלענער, איז געווען אויך אַזאַ מין פלאַן: אַ צעהן צוואַנציג טויזענד אַרבייטער פערזאַמלען זיך אינאיינעם פון די האַפענס נעבען פעטערבורג און פערכאַפּען איהם אין זייערע הענד. אין דערזעלבער צייט, פאָהרט צו גאַפּאָן צו דעם דאָזיגען האַפען מיט אַ שיף געוועהר, די אַרבייטער בעוואָפענען זיך און מיט איהם אָן דער שפּיץ לאָזען זיי זיך אויף פעטערבורג.

די פיינדליכע בעציהונג צו די רעוואָלוציאָנערע פאַרטייען, און הויפּטזעכליך צו די „אינטעליגענטען", האָט זיך ביי גאַפּאָנען אינגיכען פערשאַרפט ביז צו לעצט. ער האָט שוין אָפען ערקלערט אַ מלחמה די „אינטעליגענטען". ער פלעגט אָננעמען דעמאַגאָגישע מיטלען און ענטוויקעלט אַ טעאָריע, וואָס איז געווען ווי צוויי

טראָפען וואַסער עהנליך צו דער „זובאַטאָווטשינע".

אַנ'ערך אין מיטען אויגוסט בין איך אַוועקגעפאָהרען פון גענף. איך בין צוריקגעקומען אַהין דעם 18־טען אָקטאָבער. אין דעם טאָג, ווען דאָ איז אָנגעקומען די ידיעה פון מאַניפעסט, ביי דער אַלגעמיינער שמחה זענען פערגעסען געוואָרען אַלע פאַרטייאישע חשבונות און רייבונגען. געטראָפען האָב איך אין יענעם טאָג גאַפּאָנען אויף דער גאַס. איך האָב קוים בעוויזען צו ריידען מיט איהם עטליכע ווערטער, איהם האָט אויך פערכאַפּט די אַלגעמיינע שטימונג.

אויף מאָרגען אין אָווענד, שוין אין דער לעצטער אויס־גאַבע פון דער צייטונג „La Tribune de Geneve" איז געווען אָב־געדרוקט דער אויספיהרליכער טעקסט פון מאַניפעסט. אַ זייגער צוועלף ביינאַכט, ווען איך בין געקומען אין מיין האָטעל און זיך געלעגט שלאָפען, האָט מען נערוועז אָנגעקלאַפּט אין מיין טהיר. כ'האָב דערקענט גאַפּאָנס שטים:

—איהר שלאָפט נאָך נישט?

כ'האָב איהם געעפענט. ער איז אַריין שטאַרק אויפגערעגט און האָט מיר דערלאַנגט די צייטונג. ער האָט האַסטיג אַ זאָג געטהון:

—דאָ איז אַלץ אויספיהרליך! איהר האָט געלעזען? דער גאַנצער מאַניפעסט!

—געלעזען.

—אויב אַזוי, טאָ לעזט מיר איבער נאָכאַמאָל אויף רוסיש!

כ'האָב איהם ווערטליך איבערזעצט דעם מאַניפעסט און ער, האָט אויפגערודערט, און אַלץ אינאיינעם איבערגע'חזר'ט:

—נו, נו! יאָ, יאָ! ווייטער, ווייטער!

ווען איך האָב געענדיגט, האָט ער אַ ווילדע שטום אַרומ־געשפּאַנט איבערן צימער, זיך אָבגעשטעלט, מיר אַריינגעקוקט אין די אויגען און ענטשלאָסען געזאָגט:

—נו, מען דאַרף פאָהרען! מען דאַרף, מען דאַרף! אָבער תיכף! יאָ!

כ'האָב איהם אָנגעקוקט און ביי מיר האָט זיך אַרויסגעריסען אַזאַ פראַגע:

—מיט וועמען זשע וועט איהר איצט צוזאַמענגעהן אין רוסלאַנד?

ער האָט אינגאַנצען אויפגעציטערט, זיין פנים האָט בעקומען אַ פאַלש געהיימניספולען אויסדרוק, די אויגען האָבען גענומען לויפען און ער האָט מיט אַ גאַליג געלעכטערל אַזוי געענטפערט:

—מיט וועמען? כ'וויס נישט, כ'וויס נישט. דאָרט אויפ'ן אָרט וועלען מיר זעהן!... כ'וועל פרובען געהן מיט גאָט, מיט גאָט... און אַז ס'וועט נישט געלינגען מיט גאָט, וועל איך געהן מיט'ן טייוועל. כע—כע,—מיט'ן טייוועלי!... אָבער צו דאָס מייניגע וועל איך זיך דערשלאָגען!

דאָס איז געווען מיין לעצט בעגעגעניש מיט גאַפּאָנען. די לעצטע שרעקליכע ווערטער, וועלכע איך האָב פון איהם געהערט.

ז

גאַפּאָנס צווייפעלהאַפטע האַנדלונג נאָך זיין קומען קיין רוסלאַנד, ווי אויך זיין טראַגישער טויט, האָבען אַרומגערינגעלט זיין נאָמען מיט אַ שרעקליכע לעגענדע, מיט אַ קלעפּיקע, מיט אַ ברודיגע, אַזוי, אַז ס'איז אַ מורא צו צוטרעטען צו דער דאָזיגער פּערזענליכקייט. אָבער דעם קינפטיגען היסטאָריקער פון דער רוסישער געזעלשאַפטליכער בעוועגונג, וועט בעשטימט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט, זיך אָבשטעלען פאַר דער דאָזיגער טראַגישער פיגור, וואָס די סטיכישע רעוואָלוציע האָט אַרויסגערוקט.

וועגען גאַפּאָנס טעטיגקייט אין רוסלאַנד, פאַר דעם 9-טען יאַנואַר און נאָכ'ן 17-טען אָקטאָבער ווייס איך בלויז, פון די קלאַנגען וואָס זענען דערגאַנגען צו מיר. אָבער די קלאַנגען זענען אַזעלכע אונדייטליכע, און געגענזעצליכע, אַז איך וואַג נישט צו ריידען וועגען זיי. איך וויל נאָר בעצייכענען אייניגע פון גאַפּאָנס כאַראַקטער

שטריכען, וועלכע האָבען זיך אַמ'בולט'סטען אַרויסגעוויזען פאַר דער צייט וואָס ער האָט פערבראַכט אין אויסלאַנד.

גאַפּאָן איז אָהן צווייפעל, אַ בעדייטענדע און אָריגינעלע פערזענליכקייט. אַ שטאַרקער ווילען, אַ שטורעמדיגער טעמפּראַמענט און אַ פאַנאַטיש גלויבען אין זיינע כוחות און בערוף. ער איז געווען איינער פון יענע „העלדען" וואָס זייער מאַגישע ווירקונג אויף די מאַסען פערבלייבט אַ רעטעניש פאַר זייטיגע בעאָבאַכטער. אַז גאַפּאָן האָט געהאַט אַ געוואַלדיגע ווירקונג אויף די אַרבייטער וואָס האָט נישט אויפגעהערט אפילו נאָך זיינע אַלע אונפערשטענדליכע געגג ביי זיין צוריקקומען אין רוסלאַנד — אין דעם איז גאָר קיין צווייפעל נישט. מען איז איהם נאָכגעגאַנגען בלינד, נישט פרעגענדיג וואוהין. אויף זיין ערשטען רוף, זענען טויזענדער אַרבייטער גרייט געווען צו געהן אין פייער. און ער האָט דאָס געוואוסט, ער האָט עס געהאַלטען פאַר נאַטירליך און האָט געפאָדערט, אַז די אינטעליגענץ זאָל זיך צו איהם אויך אַזוי בעציהען. און מערקווירדיג: איינִיגע אינטעליגענטען, אַלטע עמיגראַנטען, אויסגעפּרובטע רעוואָלוציאָנערען, מענשען וואָס זענען אינגאַנצען נישט פעהיג צו סענטימענטען און דאָך, זענען זיי גענצליך אַרונטערגעפאַלען אונטער זיין השפעה.

גאַפּאָן, נישט נאָר וואָס ער איז קיין רעדנער נישט געווען, ער האָט ממש נישט געקענט קיין „צוויי ווערטער צוזאַמענבינדען" ער פלעגט ריידען אָהן טאָלק, פלעגט זיך פיל מאָל איבער'חזר'ן און מעהרסטענטייל איז שווער געווען זיך פונאַנדערצוקלייבען וואָס ער וויל זאָגען. ווען ער פלעגט ריידען וועגען זאַכען, וועלכע זענען איהם נישט בעוואוסט, פלעגט זיך ערשט אַרויסווייזען זיין טיפסטע עם הארצות.

ער איז אַמאָל געקומען אויף אַ וועכענטליכער פערזאַמלונג פון אַ ס. ר'ישען קרייז. געקומען פערשטעהט זיך אינקאָגניטאָ, אַזוי, אַז אינגאַנצען האָבען איהם געקענט אַ מאַן צעהן צווישען די 70—80 פערזאַמעלטע. מען האָט בעהאַנדעלט אַ קאָמפּליצירטע, פּראָגראַם-פראַגע. גאַפּאָן האָט זיך נישט איינגעהאַלטען. ער האָט בענומען דאָס וואָרט און אין משך פון אַ האַלבער שעה גערעדט

אַזעלכע נאַרישקייטען, אַז די, וועלכע האָבען איהם נישט געקענט, האָבען געצויגען מיט די אַקסלען און געפרעגט: וואָס איז דאָס פאַר אַ מאָדנער סוביעקט? עפּעס אַ נישט בעוואוסזיניגער אַרבייטער.

און דאָך האָט אין זיינע רייד געשטעקט עפּעס אַזוינס, וואָס האָט געמאַכט אַ טיפען איינדרוק, וואָס האָט שטאַרק פעראינטערעסירט. פון אונטער דער גאַנצער קופּע פערפּלאָנטערטע, אָפּטמאָל נאַרישע און מעהרסטענטייל, שאַבלאָנע פראַגען, פלעגט זיך סוף כל סוף אַרויסוויקלען עפּעס אַנ'אייגענאַרטיגער, אָריגינעלער און טיפער געדאַנק,—אין זיין אַרט ריידען ווי אין זיין שרייבען, איז געווען עפּעס שטאַרקעס, אייגענאַרטיגעס, צווישען פּוסטע פראַזען טהוט אַ בליץ אַ גלענצענדער פערגלייך, קלינגט אַרויס אַ בעגייסטערט וואָרט, ברעכט אויס אַ מעכטיגער געסט—אין די גאַנצע אוידיטאָריע ווערט מיט אַמאָל ווי צוגעשמידט צום רעדנער.

גאַפּאָנס עם הארצות איז געווען ממש קאָלאָסאַל. צייטענווייז פלעגט ער מאַכען אַנ'איינדרוק פון אַנ'אַנאַלפאַבעט, אפילו דאָס וואָס ער האָט גוט געקאָנט, פלעגט ער אָפּט פערגעסען, ווי אַנ'איבעריגע זאַך. און דאָך, ווען ער פלעגט דאַרפען, פלעגט איהם צו נוץ קומען זיין מערקווירדיגע אייגענשאַפט—כמעט פון אַ האַלבען וואָרט אויפצוכאַפּען פרעמדע געדאַנקען גאַנצע טעאָריעס, ריכטונגען א. אַז. וו. ער האָט אויך געהאַט די אייגענשאַפט שנעל זיך צו אָריענטירען אין יעדער נייער סביבה. אַזוי צום ביישפּיל איז ער געקומען קיין לאָנדאָן נישט קענענדיג קיין ענגליש, און בכלל קיין איינע פון די אייראָפּעאישע שפּראַכען. און דאָך האָט ער זיך גלייך געפיהלט ווי אינדערהיים. אַליין אַרומשפּאַצירט איבערן שטאָדט און געטראָפען שטענדיג וואו מען דאַרף. איינמאָל, געהענדיג מיט מיר איז ער פערגאַנגען אין אַ מאַגאַזין און גאַר זיך נישט שעמענדיג, אַ פאָדער געטהון אויף רוסיש: Дайте шашечную доску. (גיט מיט מיר אַ שאַך ברעט).

—וואָס רעדט איהר מיט זיי אויף רוסיש,—האָב איך זיך פערוואונדערט.

—נישקשה, נישקשה, אַ געבילדעט פאָלק, זיי וועלען פערשטעהן.

ער האָט נאָך אַפּאָר מאָל איבערגע׳חזר׳ט די פראַזע אויף רוסיש און בעוויזען מיט די הענד ווי אַזוי מ׳שפּילט אין שאַך. אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָט דער קרעמער געבראַכט אַ שאַך-ברעט.

זיין אייגענליבע איז געווען געוואַלדיג. זיין פּערזענליכקייט האָט ער אַנדערש נישט געקאָנט פאָרשטעלען ווי אויפ׳ן ערשטען פּלאַץ אומעטום אויבנאָן. און נישט נאָר אין דער רעוואָלוציע. עמיצער האָט איהם אַמאָל אין שפּאַס געזאָגט: „אָט וואַרט צו, די רעוואָלוציע וועט זיגען וועט מען אייך מאַכען פאַר אַ מיטראָפּאָליט״ (אויבערגייסטליכער). גאַפּאָן האָט רעטזועלהאַפט אַ שמייכעל געטהון און ערנסט געענטפערט: „וואָס מיינט איהר, וואָס מיינט איהר? וואַרט, וואַרט! לאָמיר נאָר זיגען, דאַן וועלען מיר שוין זעהן.״ און צוזאַמען מיט דער אייגענליבע פון אַ גרויסער פּערזענליכקייט, איז ביי איהם געווען אַן׳אייגענליבע נישט קיין קליינליכע, נאָר אַ קינדערישע: ער האָט נישט געקאָנט פערבייגעהן אַ וויטרינע, נישט אַריינצוקוקען, צי מען האָט דאָרט נישט אַרויסגעשטעלט זיין פּאָרטרעט; ער האָט זיך געפעהרליך אינטערעסירט מיט דעם וואָס וועט ווען איהם געשריבען און גערעדט. און, בעמיהענדיג זיך צו פערבאָרגען די אמת׳ע סבה פון זיין פעראינטערעסירונג, פלעגט ער נאַאיוו צוגעבען.

—דאָס איז גוט, דאָס איז גוט וואָס מען שרייבט וועגען מיר, דאָס איז זעהר וויכטיג פאַר דער זאַך, זאָל מען שרייבען.

ה

איך ברענג דאָ אַן׳עפּיזאָד, וואָס איז זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר גאַפּאָנ׳ס קינדערישע גענג:

דעם ערשטען מאַי איז פאָרגעקומען אַן׳אַרבייטער מיטינג. גאַפּאָנען האָט זיך פערגלוסט צו זיין אויפ׳ן מיטינג. נאָר כדי צו

פערהאַלטען זיין אינקאָגניטאָ און גלייכצייטיג נישט צו בלייבען אַליין, האָבען מיר זיך אָבגעשמועסט, אַז ער וועט די גאַנצע צייט זיין נעבען מיר, נאָר ער וועט זיך פערהאַלטען אַזוי ווי ער וואָלט מיך נישט געקאָנט. נאָכ'ן מיטינג זאָלען מיר זיך אויפ'ן גאַס צוזאַמענטרעפען און איך וועל איהם בעגלייטען אַ היים. גאַפּאָן איז געקומען ווען דער מיטינג האָט זיך שוין געהאַט אָנגעהויבען, ער האָט מיך אויפגעזוכט און זיך אָבגעשטעלט נישט ווייט פון מיר, אַזוי ווי מיר האָבען זיך אָבגעשמועסט. ער האָט אָבער נישט לאַנג אויסגעהאַלטען די קאָנספּיראַציע. אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז ער צוגעגאַנגען צו מיר און העפליך געבעטען פערדרויכערן. נאָכדעם האָט ער מיר שטיל געזאָגט אַ פּאָר ווערטער. און באַלד אינגאַנצען אַראָבגעוואָרפען די קאָנספּיראַציע און פערפיהרט מיט מיר אַנ'אָפענעם שמועס. אין זאַל האָב איך זיך געטראָפען מיט דריי סטודענטינס וואָס זענען געקומען פון בערן אויף איינינע טעג אין גענף. ווען דער מיטינג האָט זיך געענדיגט, האָבען זיי מיך געבעטען איך זאָל זיי בעגלייטען ביז זייער האָטעל. גאַפּאָן האָט איינגעשטימט מיט צו געהן. אויפ'ן וועג זענען מיר אַריין אין אַ קאַפּע. איינע פון די סטודענטינס האָט געהאַלטען גאַפּאָנס בילד וואָס זי האָט געקויפט אויפ'ן מיטינג, גאַפּאָן האָט דאָס בעמערקט און געפרעגט ביי איהר:

—ווער איז עס אויף דער קאַרטע?

—איהר ווייסט דען נישט? גאַפּאָן.

—אַ נו, לאָמיר אָנקוקען!

די סטודענטין האָט איהם דערלאַנגט די קאַרטע. ער האָט אָנגעהויבען זיך צו צוקוקען.

—ווי געפעלט אייך דאָס פּנים? מיר דוכט זיך נישט גאָר געהויבען, האַ?—האָט גאַפּאָן אַ פרעג געטהון.

—פערקעהרט, אַ גאַנץ פיין פּנים,—האָט געענטפערט די סטודענטין, ס'איז איהר אפילו נישט איינגעפאַלען, אַז דאָס רעדט זי מיט גאַפּאָנען.

—און זיינע אויפרופען האָט איהר געלעזען?—האָט ווייטער גאַפּאָן געפרעגט,—ווי געפעלען אייך זיינע אויפרופען?

—צו וואָס דאַרפט איהר עס וויסען?
—ס'איז מיר אינטערעסאַנט, זעהר אינטערעסאַנט!
די סטודענטין האָט זיך צולאַכט.
—איך וויים צוליב וואָס איהר פרעגט עס, איך וויים און איך וועל נישט זאָגען.
גאַפּאָן האָט זיך אביסעל פערלוירען. ער האָט געמיינט, אַז זיין אינקאָגניטאָ איז ענטדעקט.
—זאָגט, אדרבה.
—פון מיין בעציהונג צו זיינע אויפרופען ווילט איהר פעסטשטעלען צו בין איך אַ סאָציאַל-דעמאָקראַטקע אָדער אַ סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערקע, און איך וועל נישט זאָגען!
אָט אַזוי האָט זיך געפיהרט דער געשפרעך, ביז מיר זענען אַרויס פון קאַפּע, דאַן האָט זיך גאַפּאָן אַרויסגעכאַפּט מיט די ווערטער, אַז איך האָב נאָך פערשפּראָכען איהם צו בעגלייטען. די סטודענטינס זענען געוואָרען אויפגעבראַכט.
—פאַרוואָס זאָל מען אייך עפּעס בעגלייטען? וואָס זענט איהר אַ קליינינקער?
—איך פערשטעהט איהר מיך בין אַ פּחדן, אַ געוואַלדיגער פּחדן. איך האָב מורא צו געהן אַליין. אָט פרעגט סעמיאָן אַקימאָוויטשן*), ער וועט עדות זאָגען, אַז איך בין אַ פּחדן, — האָט ער אָנגעוויזען אויף מיר.
אויף מאָרגען האָב איך געפרעגט די סטודענטינס וואָס פאַר אַנ'איינדרוק האָט אויף זיי געמאַכט דער הער וועלכער האָט מיט אונז פערבראַכט. זיי זענען געווען אין פערלעגענהייט. און ענדליך האָט איינע געזאָגט:
איהר ווייסט, ווען איך זאָל איהם נישט טרעפען מיט אייך, וואָלט איך איהם אָנגענומען פאַר אַ האַנדעלס-אָנגעשטעלטען. איך פערשטעה, ס'מוז זיין עפּעס אַנ'אָנגעזעהענער עמיגראַנט, נאָר אַנ'איינדרוק מאַכט ער פון זעהר נישט קיין אינטעליגענטען מענש.
גאַפּאָן האָט זיך זעהר פעראינטערעסירט מיט דעם איינדרוק

*) אַב—סקי'ס רוסישער נאָמען און פאָטער נאָמען.

וועלכען ער האָט געמאַכט אויף די סטודענטינס. אַז איך האָב איהם דערצעהלט, אַז זיי האָבען איהם אָנגענומען פאַר אַ האַנדעלס-אָנגעשטעלטען האָט ער ערנסט געזאָגט:

—איצט טאָר מען זיי נישט אויסזאָגען. אָבער אַז איך וועל אַוועקפאָהרען זאָלט איהר זיי זאָגען. איהר זאָלט זיי דורכאויס זאָגען ווער איך בין און איהר וועט זעהן וואָס זיי וועלען זאָגען.

צוליב מעהר עפעקט, האָט ער איבערגעלאָזט פאַר זייערטוועגען דריי עקזעמפּליאַרען פון זיין בראָשור מיט אַנ׳אייגענהענדיגער אונטערשריפט.

ט

אַמטרויעריגסטען איז געווען דאָס, וואָס אין גאַפּאָנס כאַראַקטער האָט געשטעקט אַ פיפיקייט, אַ איבערשפיצטקייט, דאָס איז געווען אַ בייזע און אַ פאַלשע איבערשפיצטקייט און אין דער זעלבער צייט—נאַאיוו לויט אַלע געגג, דאָס גאַנצע וועזען זיינס האָט די דאָזיגע איבערשפיצטקייט דורכגעדרינגען, אין זיינע אויגען האָט זי זיך אָבגעשפּיגעלט, אין זיין אַרט ריידען האָט זי געשטעקט, ס׳האָט זיך געלאָזט פיהלען אין זיין געלעכטער, אין זיינע תנועות, ס׳האָט זיך געפיהלט אַז דער מענש האַלט אַ שטיין אין בוזים, אַז שטענדיג טרייבט ער פּאָליטיק. ער האָט זיך נישט געשעמט, ווען ס׳איז איהם נויטיג געווען, אָבצוזאָגען אַ גראָבען ליגען און האָט זיך נישט געמאַכט פון דעם, ווען מען פלעגט איהם כאַפּען ביי דער האַנד. אָט געדענק איך אַזאַ בילד: איינער, אַ סאָציאַליסט-רעוואָלוציאָנער, האָט איהם אויפגעוואָרפען אַז ער פיהרט געהיימע אינטערהאַנדלונגען מיט לענינען.

—איך? איך האָב איהם אפילו פאַר די אויגען נישט געזעהן,— האָט אויסגעשריען גאַפּאָן.

—כ׳האָב דאָך אַליין אָבער נעכטען געזעהן ווי לענין איז אַרויס פון אייער צימער,

גאַפּאָן האָט זיך צולאַכט, אַ פּאַטש געטהון יענעם ביי דער

קניה און פרעהליך אויסגעשריען:

—נו, נו! מילא, מילא! האָב איך זיך געזעהן מיט איהם, מסתמא איז עס נויטיג געווען.

מ׳קאָן נישט זאָגען אַז גאַפּאָן איז געווען אַ פּחדן. אָבער זיין שטורמישע דרייסטקייט פלעגט אויפוואַכען בלויז אין מאָמענטען פון גרויסען עקסטאַז, אין דער געוועהנליכער צייט,—כ׳וועל דאָס נישט אָנרופען פּחדנות,—נאָר עפּעס פלעגט איהם בעהערשען אַ נערוועזע מורא. ס׳איז איהם אָנגעקומען זעהר שווער צו בעשליסען זיך צו פאָהרען צוריק קיין רוסלאַנד און אויך דאַן, איז ער פריהער פערפאָהרען קיין פינלאַנד. מיר האָט דערצעהלט ס. (ביי וועלכען כ׳האָב זיך צום ערשטען מאָל בעקענט מיט גאַפּאָנען) אַז, זייענדיג אין פינלאַנד, איז ער געווען שטאַרק אונרוהיג און האָט אַלץ געפרעגט, וואָס ערוואַרט איהם אין רוסלאַנד אויב מען וועט איהם אַרעסטירען. אַז ער האָט זיך מיט דער פראַגע געווענדט צו ס.—ן, האָט יענער איהם פּעסט אָבגעענטפערט:

—אַ שטריקעל, פּאָפּ! פערשפּאָרט צו צווייפלען! מען וועט אויפהענגען און גאָר!

די דאָזיגע תשובה,—דערצעהלט ס.—האָט געמאַכט אויף גאַפּאָנען אַ געוואַלדיגען רושם.

אינגיכען נאָך גאַפּאָנס טויט, האָט די פּרעסע אָנגעהויבען אויפצודעקען פיל שלעכטס פון זיין פּערזענליכען לעבען און שמועסען וועגען זיינע גרויסע געלד פערשווענדונגען; כ׳וועל מיך נישט אַריינלאָזען אין די אַלע חקירות, כ׳וועל נאָר בעמערקען, אַז פון קיין איינעם פון גאַפּאָנס געגנער, האָב איך נישט געהערט אַזויגס, וואָס זאָל גאַפּאָנען קאָמפּראָמיטירען אין בעצוג צו זיין פּערזענליכען לעבען. ער איז געווען אַ מוסטערהאַפטער פאַמיליען מענש. שוין ביי אונזער ערשטער בעקאַנטשאַפט האָט ער זיך בעקלאָגט פאַר מיר, אַז דער פּעטערבורגער-קאָמיטעט פון די ס. ר.׳ן, וואָס האָט צוגעזאָגט אַריבערצושיקען זיין ווייב אין אויסלאַנד, ערפילט נישט זיין הבטחה, נישט קוקענדיג אויף די פילמאָליגע בקשות, און צוגעשיקטע געלד. ער איז דעריבער זעהר אונרוהיג, וועגען זיין פרוי. און אַז זיין פרוי איז געקומען,

האָט ער זיך די גאַנצע צייט מיט איהר נישט געשיידט. אין גענף און אין לאָנדאָן האָט ער געלעבט זעהר בעשיידען און, פלעגט ער אַמאָל אויסגעבען אַנ'איבעריגען רובל, איז דאָס געווען נישט מעהר ווי אויף טעלעגראַמעס, האָלזטיכער און רייזעס מיט דער צווייטער קלאַס.

אויף וויפיל איך האָב בעמערקט, האָט גאַפּאָן צו געלד קיין שוואַכקייט נישט געהאַט. פערקעהרט, אין דער הינזיכט האָט זיך אַרויסגעוויזען זיין ברייטע נאַטור. האָט ער געהאַט געלד, פלעגט ער געבען נישט פרעגענדיג, ווער עס האָט נאָר געבעטען. די בראָשור וועגען פּאָגראָמען האָט ער געשריבען אָהן האָנאָראַר אין דער צייט ווען פאַר יעדען זיינס אַ בלעטעל פלעגט מען צאָהלען הונדערט פראַנק און פון אַלע זייטען האָט ער געהאַט פאָרשלאָגען צו שרייבען. נאָכמעהר: ווען די בראָשור איז געווען איבערזעצט אויף דייטש און אויף ענגליש, און מען האָט בעקומען פינפהונדערט פראַנק האָנאָראַר, האָט זיך גאַפּאָן פון דעם געלד אָבגעזאָגט לטובת די ווייטערדיגע אויסגאַבען פון דער בראָשור.

ווי גאַפּאָן זאָל זיך נישט האָבען אויפגעפיהרט פאַר דעם לעצטען יאָהר פון זיין לעבען, איינס איז קלאָר: ס'איז אַ בעדייטענדע פערזענליכקייט. לאָמיר וואַרטען אויפ'ן אָביעקטיווען היסטאָריקער, וועלכער וועט אויסשעפענד און אַלזייטיג בעלויכטען דעם כאַראַקטער און די טעטיגקייט פון דעם טראַגישען פאָרזאָגער פון דער טראַגישער רעוואָלוציע.

דער ערשטער נישט-געלונגענער
באַלשעוויסטישער אויפשטאַנד

מיר איז אויסגעקומען צו זיין אַ נאָהענטער עדות פון די וויכטיגסטע געשעהענישען, וועלכע האָבען געבראַכט צו דער באָלשעוויסטישער איבערקעהרעניש אין רוסלאַנד. די ערשטע פון די געשעהענישען איז געוועזן דער נישט-געלונגענער אויפשטאַנד דעם 3—4-טען (16—17-טען) יולי 1917.

פון אָנפאַנג דער ערשטער פעברואַר-ריוואָלוציע, איבערהויפט, זינט עס האָבען זיך אומגעקעהרט פון אויסלאַנד לענין, טראָצקי מיט זייערע חברים, האָט זיך ענטוויקעלט אַ געוואַלדיגע באָלשעוויסטישע אַגיטאַציע, די אַרמעע איז געוועזן פערפלייצט מיט באָלשעוויסטישע צייטונגען, בראָשורען און אַגיטאַציאָנס-בלעטלעך. אין פעטערבורג זענען טעגליך פאָרגעקומען אין די פאַבריקען, קאַזאַרמעס און אונטער'ן פרייען הימעל צעהנדליגער מיטינגען, אויף וועלכע עס האָבען געדונערט פלאַמפייערדיגע רעדעס אַנטקעגען קערענסקיס צייטווייליגער רעגירונג. נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די גאַנצע איבריגע סאָציאַליסטישע, און, פערשטעהט זיך, בורזשואַזע פרעסע, ווי אויך כמעט

די גאַנצע אינטעליגענץ, האָבען זיך אויפגעטראָגען מיט דער גרעסטער פעראַכטונג צום באָלשעוויזם און שאַרף קריטיקירט איהם, איז די צאָהל פון זיינע אָנהענגער אין דער אַרמעע און צווישען די אַרבייטער שטאַרק געוואַקסען. אָנהויב יולי האָבען זיך די באָלשעוויקעס שוין געפיהלט אַזוי שטאַרק, אַז זיי האָבען זיך ענטשידען אויף אַנ'אָפענעם אויפשטאַנד אַנטקעגען דער צייט-ווייליגער רעגירונג. מיט דעם ציל צו פערכאַפּען די מאַכט און איבערגעבען זי דעם אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַט. דער אויפ-שטאַנד האָט זיך נישט איינגעגעבען, איבערהויפּט דערפאַר, ווייל אַ'ן אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַט איז די מעהרהייט געווען אַנ'אַנטי-באָלשעוויסטישע און האָט בשום-אופן נישט איינגעשטימט איבערצונעהמען די מאַכט.

דעם 2-טען (15-טען) יולי איז פאָרגעקומען אַ מיניסטאָרען-קריזיס. איבער דעם קאָנפליקט וועגען דער פרייהייט פון או-קראַאינאַ האָבען זיך אָנגעגעבען אין דימיסיע אַלע מיניסטאָרען פון דער קאַדעטישער פּאַרטיי. דער קריזיס האָט אַרויסגערופען אַ גרויסע אויפרעגונג אין פּעטערבורג. אויף מאָרגען, דעם 3-טען (16) יולי, האָבען זיך אין אָוועגד מיטאַמאָל אָנגעהויבען אַרומטראָגען איבער די גאַסען משא-אויטאָמאָבילען מיט בעוואָפענטע אַרביי-טער און סאָלדאַטען. פון די אויטאָמאָבילען האָבען אויף אַלע זייטען דראָהענד אַרויסגעקוקט קוילענוואַרפער. באַלד האָט זיך אָנגעהויבען הערען אַ שיסעריי. עס איז געוואָרען אַ פּאַניק, אַ מהומה. עס האָבען זיך אָבגעשטעלט די טראַמווייען, פערשוואונ-דען געוואָרען פון די גאַסען די עקיפּאַזשען. באַלד האָבען זיך בעוויזען בעוואָפענטע אָבטיילונגען פון מיליטער. זיי האָבען זיך אַריינגעריסען אין איינינע אַנשטאַלטען, אַרעסטירט די בעאַמטע, שפּעטער זענען סאָלדאַטישע אָבטיילונגען, צוזאַמען מיט בעוואָ-פענטע אַוועק צום טאַורישען פּאַלאַץ, וואו עס איז פאָרגעקומען אַ פעראייניגטע זיצונג פון די אויספיהרונגס-קאָמיטעטען פון די אַרבייטער- און פויערים-ראַטען, צו בעטראַכטען דעם מיניסטאָ-רען-קריזיס. די בעוואָפענטע האָבען אַרומגערינגעלט דעם פּאַלאַץ

און געשיקט די ראַטען אַ פאָדערונג, זיי זאָלען איבערנעהמען די גאַנצע מאַכט אין זייערע הענד.

קיינער האָט נישט געוואוסט אויף קלאָר, וואָס עס קומט פאָר. פאַר דער רעגירונג, ווי פאַר די אָנפיהרער פון די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען איז דער אַרויסטריט געווען אומגעריכט, ווי פאַר דעם פובליקום. עס האָבען נישט אויפגעהערט צו קלינגען די טעלעפאָנען, מען האָט זיך געוואָרפען אין אַלערליי רעגירונגס-אַנשטאַלטען צו דערגעהן, וואָס קומט פאָר,—אָבער קיינער האָט נישט געקאָנט געבען קיין גענויען ענטפער. ביז שפּעט אין דער נאַכט האָט געדויערט די מהומה און די שיסעריי.

אויף מאָרגען פריה איז געווען שטיל און רוהיג. מען האָט גערעכענט, אַז אַלץ האָט זיך געענדיגט. אַרום צעהן אַ זייגער האָבען זיך ווייטער בעוויזען די בעוואָפענטע אויטאָמאָבילען און אָנגעהויבען האָט זיך אַ שיסעריי, נאָך אַ שטאַרקערע, ווי פאָריגען אָוונד. נישט קוקענדיג אויף דעם שטרענגען פערבאָט פון בעוואָפענטע אַרויסטרעטען, האָבען זיך אָנגעהויבען ציהען איבער די גאַסען דעמאָנסטראַציעס פון בעוואָפענטע סאָלדאַטען און אַרבייטער מיט פלאַקאַטען און אויפשריפטען: „נידער מיט די צעהן מיניסטאָרען-קאַפּיטאַליסטען!" „די גאַנצע מאַכט צו די אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַטען!" „אַ קאָנטראָל איבער די לעבענס-מיטלען!" און אַז. וו.

צו האַלבען טאָג זענען אָנגעקומען פון קראָנשטאַדט מאַטראָזען מיט סאָלדאַטען, בעוואָפענטע, אויפגערעגטע, און זענען אַוועק צום טאַורישען פּאַלאַץ.

די באָלשעוויסטישע אָנפיהרער, צו וועלכע מען האָט זיך געווענדט, האָבען געענטפערט, אַז זיי האָבען קיין שייכות נישט צום אַרויסטריט. אין דערזעלבער צייט איז אַרום קשעשינסקאַ'ס פּאַלאַץ, וואו עס האָט זיך געפונען דער שטאַב פון די באָלשעוויקעס, געשטאַנען אַ'עולם פון צעהן טויזענד מענשען, אַ ים קעפּ, אַ וואַלד פון ביקסען און שפּיזען, און לענין האָט פון דעם גאַניק אין אַ הייסער רעדע, אונטער שטורמישע אויסגע-

שרייען, געדופען אַלעמען פעראייניגען זיך און אַראָבוואַרפען די בורזשואַזע רעגירונג.

איך בין אַוועק אין קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען, וועלכער האָט זיך געפונען אין פּאַלאַץ פון געוועזענעם גרויספירשט אַנדריי וולאַדימיראָוויטש, ביי דער נעווא. דאָרט האָט אויך געוואוינט דער לידער פון די סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען, וויקטאָר טשערנאָוו, אַגראַר-מיניסטער אין קערענסקי׳ס קאַבינעט. אין קאָמיטעט האָב איך געטראָפען אַ שרעקליכע צורודערונג. מען האָט מיר מיטגעטיילט, אַז עס קומט-פאָר אַ פאָרמעלער באָלשעוויסטישער אויפשטאַנד; אַז בעוואָפענטע מאַטראָזען און אַרבייטער האָבען אַרומגערינגעלט דעם טאַורישען פּאַלאַץ, וואו עס קומען פאָר די זיצונגען פון אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַט, און וואו עס געפינען זיך איצט כמעט אַלע סאָציאַליסטישע מיניסטאָרען, אויך טשערנאָוו צווישען זיי. טשערנאָוו האָט טעלעפאָנירט, אַז די לאַגע איז זעהר ערנסט. די האַלטונג פון די מאַטראָזען איז אַ דראָהענדע. יעדע מינוט קאָנען זיי זיך אַריינרייסען אין פּאַלאַץ און אַלעמען אַרעסטירען. ער האָט געפאָדערט, מען זאָל וואָס גיכער ברענגען צום טאַורישען פּאַלאַץ זיכערע מיליטער-אָבטיילונגען. אויך האָט ער געבעטען, מען זאָל פון קאָמיטעט קומען אַהין.

עטליכע אָנגעזעהענע אַגיטאַטאָרען זענען אַוועק איבער די קאַזאַרמעס, נאָר זיי האָבען קיין ערפאָלג נישט געהאַט. די סאָלדאַטען פון פּעטערבורגער גאַרניזאָן זענען מעהרסטענטייל געוועזען פאַר די באָלשעוויקעס. אפילו די, וואָס זענען נישט געוועזען איינשטימיג מיט זיי, האָבען אויך נישט אַרויסגעוויזען קיין שום ווילען אַרויסצוטרעטען געגען די מאַטראָזען. אָבגערופען, אַ דאָס פיל שפּעטער, האָבען זיך נאָר קאָזאַקען, און, דוכט זיך, איין מיליטערישער פּאָלק.

איך מיט נאָך צוויי מיטגלידער פון פּעטערבורגער קאָמיטעט זענען אַוועק צום טאַורישען פּאַלאַץ. דאָס איז געווען זעהר ווייט. איבער דער שיסעניש האָט מען נישט געטראָפען קיין

עקיפּאַזש. די, וואָס האָבען זיך אונז בעגעגענט, האָבען נישט געוואָלט פאָהרען צום טאַווּרישען פּאַלאַץ.

—דאָס לעבען איז אונז טייערער,—האָבען זיי געענטפערט.

ענדליך האָט איינער איינגעשטימט צו פאָהרען פאַר פינפאונצוואַנציג רובל (דעמאָלט אַן׳אונערהערטער פּרייז). דעם גאַנצען וועג האָט ער גע׳צלמ׳ט דאָס פערד, ס׳זאָל איהם נישט טרעפען קיין קויל.

—פּאַרוואָס צלמ׳סט דו זיך נישט? אַ קויל קאָן דאָך דיך אויך טרעפען.—האָב איך איהם געפרעגט.

—איך האָב קיין מורא נישט, איך בין געוועזן אויף דער מלחמה—האָט ער מיר געענטפערט.

דער טאַווּרישער פּאַלאַץ איז געוועזן אַרומגערינגעלט מיט בעוואָפענטע מאַטראָזען און אַרבייטער. אין הויף, אַנטקעגען אַריינגאַנג איז געשטאַנען אַ האַרמאַט. אין אַלע ווינקלען זענען געשטאַנען קוילענוואַרפער. אין צוויי-דריי ערטער האָבען געהאַלטען אַגיטאַציע-רעדעס באָלשעוויקעס. די שטימונג איז געוועזן זעהר אַן׳אָנגעשטרענגטע.

מיר זענען אַריין אין פּאַלאַץ (אַריינגעלאָזט האָט מען אַהין אַלעמען, נאָר קיינעם נישט אַרויסגעלאָזט). אין גרויסען זיצונגס-זאַל האָט זיך געפונען דער גאַנצער אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַט, מיט דעם פּאָרזיצענדען טשכעאידזע בראש. פון די מיניסטאָרען-סאָציאַליסטען האָבען זיך דאָרט געפונען טשערנאָוו, צערעטעלי, סקאָבעלעוו און, דוכט זיך, אַווקסענטיעוו. פון די סאָציאַליסטישע אָנפיהרער—מאַרטאָוו, דאַן, ליבער, גאָץ. דאָ האָבען זיך אויך געפונען די באָלשעוויסטישע פיהרער טראָצקי און אַנדערע. עס איז פאָרגעקומען אַ זיצונג פון ראַט וועגען דער לאַגע, וואָס האָט זיך געשאַפען. עס זענען אַרויסגעטראָטען אָנגעקומענע פון שטאָדט מיטגלידער פון ראַט מיט בעריכטען וועגען דער שטימונג אין די קאַזאַרמעס און אויף די פאַבריקען. די בעריכטען זענען מעהרסטענטייל געוועזן אָפּטימיסטישע, נאָר זיי האָבען קיינעם נישט בערוהיגט. די מיניסטאָרען און פּאַרטייאָנפיהרער האָבען זיך געפונען אין דער גרעסטער פערלעגע-

הייט. די מאַטראָזען האָבען ווידער געשיקט דעם ראַט אַנ׳אולטימאַטיווע פאָדערונג, ער זאָל גלייך איבערנעהמען די מאַכט און פראָקלאַמירען זיך ווי אַ רעגירונג. דער ראַט האָט אָבגעוואָרפען די פאָדערונג, און קיינער האָט נישט געוואוסט, ווי די מאַטראָזען וועלען אויף איהם רעאַגירען.

עס זענען אַריין עטליכע אַרבייטער און געבעטען טשערנאָוו׳ן אַרויסגעהן און ווענדען זיך צו די מאַטראָזען מיט אַ רעדע, בערוהיגען זיי. טשערנאָוו׳ס פריינד האָבען חושד געווען, אַז דאָס איז אַ פראָוואָקאַציע. פונדעסטוועגען איז ער אַרויסגעגאַנגען. איך האָב איהם בעגלייט. טשערנאָוו האָט זיך אַרויפגעקליבען אויף אַ טומבע ביי די ברייטע גאַניק-טרעפ און גענומען ריידען. זיין רעדע איז געווען נישט קיין מוטיגע און נישט קיין געלונגענע. ער האָט געוואָלט אָבשטעלען זיך אויף די קאַדעטען, וועלכע זענען אַרויסגעטראָטען פון מיניסטעריום, און האָט געשאָטען אויף זיי פעך און שוועבעל, נאָר דאָס האָט אויף די מאַטראָזען קיין איינדרוק נישט געמאַכט. זיי האָבען איהם צוגעהערט אָהן צוטרוי, פערדעכטיג, און באַלד גענומען איבעררייסען מיט פיינדליכע אויסגעשרייען: „בעזוכט איהם! ער מוז האָבען ביי זיך געוועהר!״—האָט אויסגעשריען אויפגערעגט אַ מאַטראָז. איינער פון די אַגיטאַטאָרען האָט איהם אַ וואָרף געטהון די פראַגע: „פאַרוואָס-זשע זענט איהר פערבליבען אין מיניסטעריום מיט די קאַדעטען?״—„ווייל דער אַרבייטער-ראַט האָט מיך אַהין געשיקט״,—האָט אָבגעענטפערט טשערנאָוו. ענדליך האָט ער געמוזט אונטער׳ן ליאַרם פון די מאַטראָזען איבעררייסען זיין רעדע. גלייך נאָך איהם איז אויף דער טומבע אַרויפגעשפרונגען טראָצקי, און אָנגעהויבען וואַרפען די שווערסטע בעשולדיגונגען געגען דער צייטווייליגער רעגירונג און געגען טשערנאָוו׳ן בפרט

איך בין געשטאַנען ביי דער טומבע, פון וואַנען טראָצקי האָט גערעדט. מיט אַמאָל דערהער איך הינטער זיך אַ רעש. איך קוק זיך אום—צוויי שרעקליך-אויפגערעגטע מאַטראָזען שלעפען פאַר די הענד טשערנאָוו׳ן. דאָס העמד אויף דער ברוסט איז ביי איהם צוריסען. ער איז בלייך ווי קאַלך, קוקט זיך אום

מיט אַ מטושטוש׳ן בליק, ווי ער וואָלט זוכן הילף. איך האָב אָנגעכאַפּט איינעם פון די מאַטראָזען ביי דער האַנד און געפאָדערט, ער זאָל פריי לאָזען טשערנאָוו׳ן. אין דעמזעלבען מאָמענט האָט הינטער מיר אַ מאַטראָז אָנגעכאַפּט מיך פאַר׳ן קאַרק, אָבגעשלעפּט אָן אַ זייט און אויסגעשריען:

—ווער ביזטו? אויך אַ מיניסטער? אַ בורזשוי?

איך האָב איהם בעוויזען מיין לעגיטימאַציע. ער האָט לאַנג, נישט אָבלאָזענדיג מיין קאָלנער, געקוקט אין פאַפּיר און אָבגעלאָזט מיך. דערווייל האָט מען טשערנאָוו׳ן אָבגעפיהרט אין מיטען הויף און אַריינגעזעצט אין אַן׳אויטאָמאָביל, וואָס איז דאָרט געשטאַנען. איך בין אַוועק אין פּאַלאַץ אָנזאָגען, אַז טשערנאָוו איז אַרעסטירט. אין טהיר האָב איך זיך צוזאַמענגעשטויסען מיט ריאַזאַנאָוו׳ן, סטעקלאָוו׳ן און ספּיר׳דאָנאָווא. זיי זענען געווען צורודערט, דערשראָקען. ריאַזאַנאָוו האָט אויפגערעגט אויסגעשריען צו מיר:

—טשערנאָוו׳ן אַרעסטירט? וואָס פאַר אַ נבלה!

און האָבען זיך אַ לאָז געטהון צום אויטאָמאָביל. באַלד איז פאַרביי מיר דורכגעלאָפען אַהין טראָצקי, אויך אַ צורודערטער. אין אַ רגע אַרום האָט זיך ד׳ערהערט זיין הילכיגער, אַ ביסעל קוויטשענדיגער אויסגעשריי:

—מאַטראָזען! שענהייט פון דער רוסישער רעוואָלוציע! זייט איהר דען געקומען אַהער צו בעגעהן גוואַלדטהאַטען? איך בין זיכער, אַז איהר זענט נישט פעהיג אויף דעם! (קולות: „ניין! ניין!”) האָט איהר צוטרוי צו מיר? (קולות: „יאָ! יאָ!”) אויב אַזוי, פאָדער איך, אַז איהר זאָלט מיר אַרויסגעבען דעם פאַרשטעהער פון די סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען! איך נעהם איהם אויף מיין פעראַנטוואָרטליכקייט.

און גלייך איז ער צוגעגאַנגען צום אויטאָמאָביל, אָנגענומען טשערנאָוו׳ן פאַר דער האַנד און אַ ביסעל טעאַטראַליש געזאָגט: „חבר טשערנאָוו, איהר זענט פריי!”, דורכגעפיהרט איהם דורך די מאַטראָזען און אָבגעפיהרט אין פּאַלאַץ.

אויף דעמזעלבען אופן ווי טשערנאָוו׳ן האָט מען געוואָלט

אַרויסרופֿען און אַרעסטירען צערעטעלי׳ן. עס האָט זיך אַרויס־געוויזען, אַז די פֿאָריגע נאַכט איז געמאַכט געוואָרען אַ פּרוב צו אַרעסטירען קערענסקי׳ן אין פּאַלאַץ.

נאָך דעם אינצידענט מיט טשערנאָוו׳ן איז די שטימונג געוואָרען נאָך מעהר אָנגעשטרענגט. טשערנאָוו און סקאָבעלעוו, איבערגעקליידעט ווי אַרבייטער, האָבען זיך דורך הינטער־טירען און דורכ׳ן גאָרטען אַרויסגע׳גנב׳עט פֿון פּאַלאַץ. בלויז צום אָוונד איז אָנגעקומען אַ מיליטערישע אָבטיילונג (דוכט זיך, דער סעמיאָנאָווער פּאָלק) און אַנ׳עסקאַדראָן קאָזאַקען און מיט איין זאַלפּ אין דער לופֿטען אָבגערייניגט דעם הויף. נאָר אין די גאַסען זענען נאָך ביז שפּעט אין דער נאַכט געווען צוזאַ־מענשטויסען. עס זענען געווען פֿופֿצעהן גע׳הרג׳עטע און איבער זעכציג פֿערוואונדעטע.

אַז איך בין געגאַנגען פֿון פּאַלאַץ אַרום אַכט אָוונד, האָט זיך געהערט אַרום אַ שיסעריי און איך האָב בעגעגענט צוויי מאַ־טראָזען, וועלכע האָבען געפֿיהרט אַ בלייכען אויף טויט־דער־שראָקענעם קאָזאַק, צושטעלענדיג איהם אַלע ווײַלע אַ רעוואָל־ווער צו דער ברוסט.

באַלד נאָך טשערנאָוו׳ס בעפֿרייען האָט מיר איינער פֿון ס.־ר.׳ישען קאָמיטעט מיטגעטיילט בסוד, אַז עס זענען שוין דאָ דאָקומענטען, וואָס בעשטעטיגען, אַז לענין, טראָצקי און אַנדע־רע באָלשעוויקעס האָבען בעקומען פֿון דער דייטשער רעגירונג $1\frac{1}{2}$ מיליאָן (שפּעטער האָט מען גערעדט וועגען זעקס מיליאָן).

אויף מאָרגען האָט מען אַרעסטירט טראָצקי׳ן און נאָך עטליכע באָלשעוויסטישע פֿיהרער (לענין האָט זיך בעהאַלטען). דער יוסטיץ־מיניסטער פּערעווערזעוו האָט פֿערפֿיהרט געגען זיי אַ פּראָצעס איבער פֿערראַט און צוגרייטען אַנ׳אויפֿשטאַנד. די דאָקומענטען, וועלכע זענען געווען פֿערעפֿענטליכט, האָבען זיך אַרויסגעוויזען טיילווייז נישט־וויכטיגע, טיילווייז גראָב־פֿאַלסיפֿי־צירטע. אַזוי ווי פּערעווערזעוו האָט זיי פֿערעפֿענטליכט אָהן דער הסכמה פֿון מיניסטאָרען־ראַט האָט ער זיך געמוזט אָנגעבען אין דימיסיע.

קערענסקים אפּענסיווע

דער נישט-געלונגענער באָלשעוויסטישער אויפשטאַנד פון 5—6-טען יולי האָט אַרויספיהרט די צייטווייליגע רעגירונג פון איהר לעטאַרגישען צושטאַנד און זי האָט אָנגעהויבען אַרויסצעווייזען סימנים פון ענערגיע. עס זענען געווען אַרעסטירט די אָנגעזעהענסטע באָלשעוויסטישע פיהרער חוץ לעניג'ען, וועלכער האָט זיך בעהאַלטען, ווי מען האָט געזאָגט, אויף דער קרייצער-שיף „אַווראַראַ"*). עס זענען געווען פערמאַכט אַלע באָלשעוויסטישע צייטונגען, אָבגערייניגט זייערע קלובען און פערוועהרט זייערע מיטינגען. און גלייך איז אין פעטערבורג געוואָרן גאָר אַנ'אַנדער שטימונג. אין די פאַבריקען און זאַוואָדען האָט מען

*) עס איז געווען פערשפרייט א לעגענדע, אז לענין האָט די גאנצע צייט זיך בעהאַלטען אין ווינטער-פאַלאַץ ביי... קערענסקי'ן, וועלכער האָט רימעריש איהם נישט אַרויסגעגעבען. שפּעטער, נאָך דער אָקטאָבער-רעוואָלוציע. ווען קערענסקי איז אנטלאָפען, האָט מען אין פאָלק גערעדט, אז ער זיצט בעהאַלטען ביי לעניג'ען!

אָנגעהויבען פערפאָלגען די באָלשעוויקעס, אָפּטמאָל אפילו שלאָ-
גען זיי. אויף די גאַסען-מיטינגען איז געווען געפעהרליך אויס-
צודריקען סימפּאַטיע צום באָלשעוויזם. די בירגערליכע צייטונגען
האָבען געפאָדערט, מען זאָל עוקר מן השורש זיין דעם באָל-
שעוויזם. איבערהויפּט האָבען וועגען דעם געשריבען פייערדיגע
אַרטיקלען די זשורנאַליסטען דאַן, זאַסלאַווסקי (האָמאָנקולוס) און
אייזמאַן. דער לעצטער האָט איין אַרטיקעל אָנגעהויבען מיט די
ווערטער: „טרעט אָן מיט'ן אָבצאַס אויפ'ן פאַרכעוואַטען לייזיגען
קאָפּ פון באָלשעוויזם!" די ערשטע צייט האָט זיך געדוכט, אַז
דער באָלשעוויזם האָט זיך אַזוי שטאַרק קאָמפּראָמיטירט מיט זיין
אַרויסטריט, אַז ער איז אינגאַנצען אַראָב פון דער סצענע.

די רעגירונג האָט אין דער צייט בעשטימט אָנצוהויבען
אַנ'אָפּענסיווע אויפ'ן פראָנט. חוץ דעם, וואָס די פערבינדעטע
מלוכות האָבען נישט אויפגעהערט ענערגיש צו פאָדערן אַנ'-
אַרויסטריט פון דער רוסישער אַרמעע, האָט מען געהאָפט דער-
מיט צו שאַפען אַ פּאַטריאָטישע שטימונג אין לאַנד. נאָר דאָ
איז אַרויסגעטרעטען די „סטאַווקע" מיט איהרע פאָדערונגען.
דער העכסטער הויפּט-קאָמאַנדיר, גענ. קאָרנילאָוו האָט זיך אין
אַ שאַרפען טאָן געווענדט צו דער רעגירונג מיט דער פאָדערונג
צוריק איינצופיהרען אויפ'ן פראָנט טויט-שטראָף פאַר מיליטערי-
שע פערברעכען. די פאָדערונג האָבען אונטערגעהאַלטען עטליכע
מיליטער-קאָמיסאַרען און איבערהויפּט דער בעוואוסטער אָנפיה-
רער פון דער אַמאָליגער ס.-ר.'ישער קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע וו.
סאַווינקאָוו, וועלכער האָט געשילדערט אַ שוידערהאַפטע בילד פון
דער דעמאָראַליזאַציע, וואָס הערשט אין דער אַרמעע. די רעגי-
רונג האָט איינגעוויליגט אויף דער פאָדערונג. שפּעטער האָט
קערענסקי פערזיכערט, אַז טראָץ דעם איינפיהרען טויט-שטראָף,
איז קיין איין טויט-עקזעקוציע נישט אויסגעפיהרט געוואָרען
אויפ'ן פראָנט. נאָר דער אַקט פון דער רעגירונג האָט געגעבען
איהרע געגנער אַ שאַרף אַגיטאַציע-געוועהר געגען קערענסקי'ן.

אין יענער צייט האָט קערענסקי אַרויסגעוויזען אַנ'איבער-
מענשליכע ענערגיע. ער האָט זיך אַרומגעטראָגען איבער אַלע

פראָנטען, אָרגאַניזירט די אָפּענסיווע, געהאַלטען פייערדיגע רע-דעס, אויפגעמונטערט ביי די סאָלדאַטען אַ קאַמף-התלהבות. וואָס פאַר אַ גרויסע בעדייטונג קערענסקי האָט צוגעגעבען דער אָפּענ-סיווע, קאָן מען זעהן פון פאָלגענדען פאַקט: לויט דער בקשה פון דעם גרינדער פון מאָסקווער קינסטלערישען טעאַטער, ק. סטאַניסלאַווסקי, האָב איך זיך געווענדט צו קערענסקי׳ן מיט דער בקשה, צו בעפרייען פון מיליטער-דינסט אייניגע פון די אָנגעזעהנסטע אַרטיסטען פון דעם טעאַטער, ווי קאַטשאַלאָוו און אַנדערע, אָהן וועמען דאָס טעאַטער וואָלט זיך געמוזט פערמאַ-כען. קערענסקי האָט אויף מיין בקשה געענטפערט בוכשטעבליך די ווערטער:

—„איך פערזיכער אייך, אַז די אַרטיסטען וועט אַלץ איינס נישט אויסקומען צו געהן אויפן פראָנט. די טעג הויבען מיר אָן אַן אַלגעמיינע אָפּענסיווע, וועלכע איז אַזוי צוגעגרייט, אַז זי מוז זיך איינגעבען און דעמאָלט וועט אין עטליכע וואָכען זיך ענדיגען די מלחמה. דער שלום איז איצט זעהר נאָהנט. דאָס איז אַ פראַגע נישט פון חדשים נאָר פון וואָכען.

דעם 18-טען יולי האָט זיך אָנגעהויבען דער אָנגריף אויף דעם גאַליציאַנער און צפון-מערב-פראָנטען. די רוסישע אַרמעע האָט אָבגעהאַלטען אַ גלענצענדען נצחון. פערנומען אין גאַליציע אַ גאַנצע רייה שטעדט און שטעדטלעך (קאַלישץ און אַנדערע) און אויפ׳ן צפון-פראָנט דערנעהנטערט זיך צו ווילנאַ. דאָס האָט אַרויסגערופען אין פעטערבורג אַן ענטוזיאַזם: עס האָבען זיך אָנגעהויבען פאַטריאָטישע דעמאָנסטראַציעס, פראָצעסיעס, גאָטעס-דינסטען. גלייכצייטיג מיט דעם האָט געגומען וואַקסען אַן אַנטי-סעמיטישע שטימונג און עס האָבען זיך גענומען הערען אויפ-רופען צו פאָגראָמען.

קערענסקי האָט דאַן דערגרייכט די העכסטע שטופע פון פאָפולאַריטעט. די אינטעליגענץ און אַ טייל פון פאָלק האָבען איהם פערגעטערט אַלס דעם העלדישען רעטער פון רוסלאַנד.

די געהויבענע שטימונג האָט אָבער נישט לאַנג געדויערט. אויב קערענסקי׳ן האָט זיך מיט דער גרעסטער אָנשטרענגונג פון

אַלע כחות איינגעגעבען אַנצוהויבען די אָפענסיווע און געבען דעם פיינד דעם ערשטען קלאַפּ, האָט אָבער נישט געקלעקט קיין קאַמפּס-ענערגיע אויף פאַרמצוזעצען דעם אָנגריף ביז אַן׳ענטגילטיגען רעזולטאַט. פיל מיליטער-אָבטיילונגען האָבען זיך אָבגעזאָגט צו געהן אין שלאַכט. אַנדערע האָבען פערלאָזט די פּאָזיציעס און געעפענט דעם פראָנט. פאַר׳ן אַרויסטרעטען אין שלאַכט האָט מען אויף מיטינגען גאַנצע טעג דעבאַטירט די פראַגע, אויב מען דאַרף אַרויסטרעטען. בקיצור, עס האָט זיך אַרויסגעוויזען די גאַנצע דעמאָראַליזאַציע, וועלכע האָט זיך טיף איינגעוואָרצעלט אין דער אַרמעע. דער געגנער האָט עס באַלד אויסגענוצט און מיט אַ מעכטיגען קאָנטר-אָנגריף האָט ער אָבגעוואָרפען דעם רוסישען חייל, אַרויסגעיאָגט פון די פערנומענע ערטער און אָנגעהויבען יאָגען ווייטער. אין דער אַרמעע האָט אויסגעבראָכען אַ שרעקליכע פּאַניק. דער ריקצוג איז פאָרגעקומען אין דער העכסטער אונאָרדנונג, בעגלייט מיט די שווידערהאַפסטע פּאָגראָמען אויף יודען אין די שטעדט, פון וואַנען מען איז אָבגעטראָטען (קאַלישץ, טאַרנאָפּאָל און פיל אַנדערע).

די קאַטאַסטראָפע האָט אַרויסגערופען אַ שטימונג פון פערצווייפלונג. קערענסקיס פּאָפולאַריטעט האָט בעקומען אַ טויט-קלאַפּ. איצט איז מען אויף איהם פון אַלע זייטען אָנגעפאַלען: ער האָט דאָך געדאַרפט וויסען די שטימונג אין דער אַרמעע און נישט געטאָרט אָנהויבען די אָפענסיווע. זיין לייכטזיניגע אַוואַנטורע האָט געבראַכט דערצו, אַז חוץ די טויזענדער קרבנות וואָס זענען אומגעקומען אויפ׳ן פראָנט, האָבען די דייטשען בעקומען די מעגליכקייט אָנצוהויבען אַן׳אָנגריף, אין דער צייט, ווען פריהער האָבען זיי נישט געוואַגט אַרויסצוטרעטען געגען דעם בעגייסטערטען רעוואָלוציאָנערען רוסלאַנד.

די געשעהענישען אויפ׳ן פראָנט האָבען געשאַפען אין פּעטערבורג אַן׳אַפּאַטישע שטימונג. אין „סטאַווקע״, ביי די העכערע מיליטער-לייט, ווי אויך ביי דער אינטעליגענץ און דער בורזשואַזיע האָט זיך געשטאַרקט די רעאַקציאָנערע שטימונג. מען האָט געדורשט נאָך אַ שטאַרקער מאַכט, אַ דיקטאַטאָר, און

אין דערזעלבער צייט איז אין דער אַרמעע און אין די אַרביי-טער-שיכטען געוואַקסען דער באָלשעוויזם, ווען אפילו פערבאָרגען.

די רעאַקציאָנערע געפאַהר האָט זיך געשטאַרקט פון טאָג צו טאָג. אין דער לופט האָט זיך געפיהלט אַ פערשווערונג, אַ גרייטונג צו אַנ׳איבערקעהרעניש. דאָס האָט אַרויסגערופען אַ שטאַרקע אונרוה נישט נאָר ביי די באָלשעוויקעס, נאָר אויך ביי די אַנדערע סאָציאַליסטישע פאַרטייען. טשערנאָוו, וועלכער האָט ביי יענער שטימונג זיך געמוזט אָנגעבען אין דימיסיע, האָט מיר איינמאָל מיט פערצווייפלונג געזאָגט:

—איבער אונז הענגט אַ שרעקליכע געפאַהר. אַ ליאַדע גע-נעראַל מיט צוויי פאָלקען סאָלדאַטען קאָן גרינג פערכאַפּען די מאַכט און רעסטאַווירען די אַלטע אָרדנונג. איך בין זיכער, אַז די „סטאַווקע״ גרייט אונז צו אַזאַ סיורפּריז.

און ער האָט קיין טעות נישט געהאַט. אין דער „סטאַוו-קע״, וואו עס האָט פאַקטיש געהערשט דער צאַרישער גענעראַל אַלעקסייעוו, האָט זיך צוגעגרייט אַנ׳איבערקעהרעניש, נאָר צופע-ליג איז זי בעצייטענס ענטדעקט געוואָרען.

קארנילאָוס פערשווערונג

קערענסקי, זעהענדיג, אַז נאָך דער אונגעלונגענער אָפּענסיווע איז זיין פּאָפּולאַריטעט שטאַרק געפאַלען און געדענקענדיג דעם באָלשעוויסטישען אויפשטאַנד, האָט געזוכט מיטלען זיך צו שיצען פון אַנ׳אונערוואַרטעטען רעוואָלוציאָנערען אַרויסטריט. ער האָט גוט געוואוסט, אַז דער פּעטערבורגער גאַרניזאָן, אין וועלכען די שטימונג איז זעהר אַ ראַדיקאַלע, כמעט אַ באָלשעוויסטישע, איז אַ קנאַפּער שוץ פאַר דער רעגירונג, און האָט בעשטימט אַרויסצופיהרען איהם פון דער רעזידענץ און אָפּשיקען אויפ׳ן פראָנט. אויף זיין אָרט האָט ער געדאַרפט ברענגען פון פראָנט זיכערע אָפּטיילונגען.

אַרויספיהרען דעם גאַרניזאָן פון פּעטערבורג, האָט זיך קערענסקי׳ן נישט איינגעגעבען. די פּאָלקען האָבען זיך פּשוט אָפּגעזאָגט צו פערלאָזען די הויפּטשטאָדט, מאָטיווירענדיג עס דערמיט, אַז זיי קאָנען קיינעם נישט אָנטרויען די פערטיידיגונג פון דער רעוואָלוציע. אַרויסרופען פון פראָנט אַ זיכערע דיוויזיע איז יאָ געלונגען, אָבער קערענסקי׳ן האָט דאָס זעהר טייער געקאָסט.

וועגען דעם עפּיזאָד איז שפּעטער געווען פיל געשריבען. אי קערענסקי, אי קאָרנילאָוו, אי סאַווינקאָוו, אי אַנדערע האָבען, יעדערער לויט זיין נוסח דערצעהלט די פּרטים וועגען דעם אַרויסרוף פון מיליטער און די אונטערהאַנדלונגען וועגען דעם מיט דער הויפּט-קוואַרטיר. און דאָך איז עד-היום נישט גענוג קלאָר די גאַנצע געשיכטע. אויף וויפיל מען קאָן משער זיין, איז די זאַך פאָרגעקומען אַזוי: אַ פּאָלקאָם זיכערע מיליטערישע אָבטיילונג, וועלכע זאָל זיין גרייט בלינד אויסצופיהרען אַלץ, וואָס די רעגירונג וועט בעפעהלען, האָט זיך געפונען אויפ׳ן פראָנט נאָר איינע: דאָס איז געווען די אַזוי-גערופענע „ווילדע דיוויזיע״, וועלכע איז בעשטאַנען באמת פון האַלב-ווילדע גרוזינער. די דיוויזיע האָט זיך פריהער געפונען אונטער דער אָנפיהרונג פון קייזערס ברודער, גרויספירשט מיכאַאיל אַלעקסאַנדראָוויטש, און נאָך דער רעוואָלוציע—אונטער דער אָנפיהרונג פון גענעראַל קאָרנילאָוו, ווען זי האָט פערגעטערט. קאָרנילאָוו איז געווען גרייט צו ברענגען די דיוויזיע קיין פּעטערבורג, נאָר ער האָט דערביי געשטעלט זיינע בעדינגונגען. ער האָט געפאָדערט, אַז מיט דער הילף פון דער דיוויזיע זאָל איינגאַנצען אונטערגעדריקט זיין די באָלשעוויסטישע בעוועגונג, און אויב נויטיג—פונאַנדערצוטרייבען דעם אַרבייטער-ראַט. דערביי האָט ער געשטעלט אַ פאָדערונג, אַז די רעגירונג זאָל זיין רעאָרגאַניזירט אַזוי, אַז די גאַנצע מאַכט זאָל זיך געפינען אין די הענד פון דריי פערזאָן: איהם, קאָרנילאָוו, קערענסקי און (אויב איך האָב קיין טעות נישט) פון געוועזענעם פאָרזיצענדען פון מיניסטאָרען-ראַט—פירשט לוואָוו. קערענסקי האָט אָנגענומען די בעדינגונגען. אַלס פערמיטלער אין דער פערשווערונג איז געווען וו. סאַווינקאָוו. די אונטערהאַנדלונגען האָבען זיך געפיהרט אין שטרענגסטען געהיימניש און קיינער פון די מיניסטאָרען, איבערהויפּט די סאָציאַליסטישע, האָט וועגען זיי קיין אַהנונג נישט געהאַט.

קערענסקי האָט זיכער נישט געהאַט בדעה צו דערשטיקען די רעוואָלוציע. ער האָט נאָר גערעכענט מיט דער הילף פון

קאָרנילאָוו'ן און זיין דיוויזיע איינצוּאָרדענען אַ שטאַרקע מאַכֿט, וועלכֿע וועט אַרויספֿיהרען דאָס לאַנד פון שרעקליכֿען קריזיס. גאַנץ אַנדערע צילען האָט אָבער געהאַט די הויפּט-קוואַרטיר. זי האָט בעשטימט צו מאַכֿען אַ פֿאָרמעלע איבערקעהרעניש און קודם-כּל אַראָבוואַרפֿען קערענסקי'ן, וועלכֿען די העכֿערע מיליטער-לייט האָבען נישט געקאָנט סובל זיין. קאָרנילאָוו איז געווען אַזוי זיכֿער אין דעם ערפֿאָלג פון דער פֿערשווערונג, אַז ער האָט געפונען פֿאַר מעגליך פֿאַר דער צייט אויפצועפענען די קאָרטען און משלח זיין קערענסקי'ן. קומענדיג מיט זיין דיוויזיע נישט ווייט פון פעטערבורג, האָט ער געשיקט צו קערענסקי'ן דעם אָבער-פּראָקוראָר פון הייליגסטען סינאָד, פירשט לוואָוו (דעם צווייטען) מיט אַ דרייסטער פאָדערונג, קערענסקי זאָל גלייך איבערגעבען די גאַנצע מאַכֿט איהם, קאָרנילאָוו'ן, וועלכֿער ערקלערט זיך אַלס איינציגער דיקטאַטאָר.

דערזעהן, אַז ער איז דאָ אַריינגעפאַלען אין אַ שרעקליכֿער פאַסטקע, האָט קערענסקי אויפ'ן אָרט אַרעסטירט דעם פירשט לוואָוו און גלייך פערעפענטליכט אין דער פּרעסע אַנ'אָפיציעלע מעלדונג וועגען דעם פאָרשלאָג, וואָס לוואָוו האָט איהם געמאַכֿט אין קאָרנילאָווס נאָמען.

דער איינדרוק פון דער מעלדונג איז געווען אַ געוואַלדיגער, איבערהויפּט, ווען מען האָט זיך נאָך דערוואוסט, אַז קאָרנילאָוו מיט זיין דיוויזיע געפינען זיך ביי לוגאַ, נישט ווייט פון פעטערבורג. עס איז מיטאַמאָל פערגעסען געוואָרען די גאַנצע מחלוקת מיט די באָלשעוויקעס. אַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען האָבען זיך פעראייניגט אין דעם פעדצווייפעלטען אויסרוף: „די רעוואָלוציע איז אין געפאַהר”. עס איז געוואָרען אַרויסגעלאָזט אַ געמיינזאַמער אויפרוף צו די אַרבייטער און סאָלדאַטען צו פערטיידיגען ביז'ן לעצטען טראָפּען בלוט די עראָבערונגען פון דער רעוואָלוציע.

דער „סמאָלני אינסטיטוט”, וואו עס זענען דאַן פאָרגעקומען די זיצונגען פון אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַט, איז געוואָרען דער צענטער פונ'ם רעוואָלוציאָנערן זעלבסט-שוץ. דאָרט האָט בייטאָג

און ביינאַכט געקאָכט ווי אין אַ קעסעל. עס זענען פאָרגעקומען פערמאַנענטע זיצונגען פון די צענטראַל־קאָמיטעטען פון אַלע פאַרטייען, בעראַטונגען פון אַלערליי קאָמיסיעס. דאָ האָבען זיך פאָרמירט קאַמפּס־ און פערטיידיגונגס־אָבטיילונגען, האָבען זיך אויסגעאַרבייט פּלענער ווי צו פערטיידיגען פּעטערבורג, און דאָ האָט מען פונאַנדערגעטיילט געוועהר די אַרבייטער. אויפ'ן צווייטען טאָג איז דער פּעטערבורגער גאַרניזאָן אַרויסגעטראָטען געגען קאָרנילאָוו'ן. גלייכצייטיג זענען פיל טויזענדער אַרבייטער אַרויס הינטער דער שטאָדט גראָבען שאַנצען, מאַכען דראָט־פערצוימונגען. דער אַרבייטער־ראַט האָט אַרויסגעשיקט צו קאָרנילאָווס דיוויזיע אַ גאַנצע רייה פּאַרטיי־לייט, פּראָפּאַגאַנדיסטען גרוזינער, וועלכע האָבען געדאַרפט ערקלערען די סאָלדאַטען פון דער ווילדער דיוויזיע, אַז מען פיהרט זיי אויף פּעטערבורג, כדי צו דערשטיקען די רעוואָלוציע. פיל האָבען מיטגעהאָלפען אין קאַמף געגען קאָרנילאָוו'ן די אייזענבאַהן־אַרבייטער. זיי האָבען זיך אָבגעזאָגט אַריבערצופיהרען די דיוויזיע און אין איינינע ערטער פונאַנדערגענומען די רעלסען.

אַ טאָג דריי האָט געדויערט די אונבעשטימטע לאַגע. צו קיין שלאַכט איז נישט דערגאַנגען. געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, אַז די ווילדע דיוויזיע, דערקלערענדיג, אַז זי וויל זיך נישט אַריינמישען אין די אינערליכע פערהעלטנישען פון רוסישען פאָלק, האָט זיך אומגעקעהרט צוריק.

קאָרנילאָוו איז גלייך אָבגעשאַפט געוואָרען פון פּאָסטען אַלס העכסטער הויפּט־קאָמאַנדיר. נאָר ער האָט זיך נישט באַלד אונטערגעגעבען. אַ היבשע צייט האָט די רעגירונג געפיהרט מיט איהם אונטערהאַנדלונגען ווי מיט אַ שטרייטענדען צד. די בורזשואַזע פּרעסע איז געווען אויף קאָרנילאָווס צד, האָט אויפגעוויזען, אַז אויב פאָרמעל איז ער בעגאַנגען אַ פערברעכען, האָט ער דאָס געטהון צוליב הויך־פּאַטריאָטישע צילען—צו ראַטעווען דאָס פאָטערלאַנד, און דערום דאַרף דאָס גאַנצע געשעהעניש פערגעסען ווערען און קאָרנילאָוו דאַרף בלייבען ווי פריהער אויף זיין פּאָסטען אַלס העכסטער הויפּט־קאָמאַנדיר.

דאָס האָט אָבער נישט געווירקט. סוף-כּל-סוף האָט זיך קאָרנילאָוו אונטערגעגעבען און איז אַרעסטירט געוואָרען. נאָר די ווילדע דיוויזיע איז געבליבען ווי אַ וואַך ביי איהם, צו שיצען איהם. אין אַ פּאָר הדשים אַרום האָט זיך איהם איינגעגעבען דורכצוררייסען זיך צום דאָן. דאָרט האָט ער פאָרמירט אַן אַרמעע, מיט וועלכער ער איז אַרויסגעטראָטען געגען די באָלשעוויקעס. אין מיטען 1918 איז ער פערוואונדעט געוואָרען אין אַ שלאַכט און איז געשטאָרבען.

אויף קאָרנילאָווס אָרט איז געווען בעשטימט אַלס העכסטער הויפּט-קאָמאַנדיר דער גענעראַל אַלעקסייעוו. נאָר אין אַ קורצער צייט אַרום האָט איהם פערביטען קערענסקי, וועלכער איז גלייכצייטיג געווען אי פאָרזיצענדער פון מיניסטאָרען-ראַט, אי העכסטער הויפּט-קאָמאַנדיר. נאָר די ביידע העכסטע פּאָסטען האָבען איהם געגעבען ווייניג מאַכט. די נישט-געלונגענע אָפענסיווע, ווי די נישט-געלונגענע פערשווערונג, אין וועלכער ער איז געווען שטאַרק קאָמפּראָמיטירט האָבען אינגאַנצען אונטערגעגראָבען זיין פּאָפּולאַריטעט.

וועגען קאָרנילאָוו'ן האָט מען ביי יענער צייט פיל געשריבען. ווי עס ווייזט אויס, איז ער געווען אַ זעהר מוטיגער מיליטער-מאַן, אָהן חכמות. ער איז נישט געווען קיין פּאָליטיקער און האָט געדינט ווי אַ שפּילכעל אין די הענד פון די פּאָליטישע פערשווערער, וואָס זענען געבליבען הינטער די קוליסען. די בעסטע כאַראַקטעריסטיק האָט איהם אין זיין צייט געגעבען דער גענעראַל דראַגאָמיראָוו.

—„קאָרנילאָוו האָט אַ האַרץ פון אַ לייב און אַ קאָפּ פון אַ שעפּס.“

מײן בעגעגעניש מיט
קאָמעניעװן

א.

אָנהויב אָקטאָבער 1917 בין איך אָבגעפאָהרען פון פעטער־בורג קיין מאָהילעוו, וואו עס איז געווען אַרויסגעשטעלט מיין קאַנדידאַטור אין דער גרינדונגס־פערזאַמלונג. אַלס מיטגליד פון דער אונפאַרטייאישער שטאָדט־דומע און פון דעם נאָר־וואָס צו־נויפגערופענעם פאָר־פאַרלאַמענט, האָב איך נישט געקאָנט פערבלייבען אַ לענגערע צייט אין מאָהילעוו און האָב אין אַ טאָג צעהן אַרום זיך אומגעקעהרט צוריק. געקומען בין איך קיין פעטער־בורג דעם 25־טען אָקטאָבער, אַקוראַט אין דעם טאָג, ווען עס איז פאָרגעקומען די באָלשעוויסטישע איבערקעהרעניש.

איך בין געקומען בייטאָג אויפ׳ן צאַרסקאָ-סעלסקער וואָק־זאַל. די ערשטע נייעס, וואָס איך האָב זיך דערוואוסט, איז געווען, אַז עס זענען נישטאָ קיין דראָשקעס. פאַרוואָס? ווייל מען שיסט אין די גאַסען. ווער שיסט? די באָלשעוויקעס.

איך בין אַוועק אין שטאָדט־דומע, האָפענדיג דאָרט צו דערוויסען זיך אויף ריכטיג, וואָס עס קומט פאָר. אויף די גאַ־סען, און איבערהויפט אויף ניעווסקי־פראָספעקט האָב איך בעגע־

גענט מאַסען אויטאָמאָבילען, אָנגעפּולטע מיט מאַטראָסען, סאָל־ דאַטען און ציווילע, בעוואָפענטע מיט ביקסען און פּולעמיאָטען. די אויטאָמאָבילען האָבען זיך געטראָגען מיט אַ גרויסער שנעל־ קייט, אָנוואַרפענדיג אַ פּחד אויף די דורכגעהער.

אין שטאָדט־דומע האָב איך געטראָפען די מיטגלידער אין פולען קאָמפּלעט. אין גרויסען זאַל איז פאָרגעקומען אַ זיצונג, נאָר דער גרעסטער טייל ראַטמענער האָט אַרומגעבלאָנדזשעט אי־ בער די זייטיגע זיילען, צורודערט און מטושטש. קיינער האָט נישט געוואוסט וואָס עס קומט פאָר אין שטאָדט:

—מען זאָגט, אַז די באָלשעוויקעס, נישט דערוואַר־ טענדיג זיך ביז עס וועט זיך עפענען דער צוזאַמענפאָהר פון די ראַטען, זענען אַרויסגעטראָטען און ווילען פערכאַפּען די מאַכט.

ווי אַזוי זיי זענען אַרויסגעטראָטען און וואָסערע מיטלען האָט אָנגענומען די רעגירונג, כדי צו פערטיידיגען זיך,— האָט קיינער נישט געוואוסט.

מען האָט מיר דערצעהלט, אַז מיט אַ טאָג פריהער האָבען די באָלשעוויקעס פונאַנדערגעטריבען דעם פאָר־פּאַרלאַמענט. ווי נאָר מען האָט אָנגעזאָגט, אַז מאַטראָסען האָבען אַרומגערינגעלט די געביידע פון פאָר־פּאַרלאַמענט, זענען זיך די מיטגלידער פון דאָרט שנעל פונאַנדערגעגאַנגען, כמעט צולאָפען. געבליבען איז אין זאַל בלויז דער פאָרזיצענדער, אַווקסענטיעוו מיט אַ קליי־ נעם הייפעל דעפּוטאַטען, וואָס זענען אויך אָהן אַ שום ווידער־ שטאַנד אַוועקגעגאַנגען, ווי נאָר די מאַטראָסען האָבען זיך אַריינ־ געריסען אין זאַל.

אין דומע איז ענטשטאַנען אַ שטאַרקער גערודער. אַלע ווילע פלעגען קומען ראַטמענער אָדער פּריוואַטע מענשען און ברענ־ גען פון שטאָדט נייעסען: די באָלשעוויקעס האָבען אַרומגערינ־ געלט דעם ווינטער־פּאַלאַץ, וואו עס געפינען זיך אַלע מיניסטאָ־ רען. דאָרט קומט פאָר אַ שלאַכט. באַלד האָט זיך בעקומען די ידיעה, אַז קערענסקי׳ן איז געלונגען אויף אַנ׳אויטאָמאָביל אַרויס־ צוכאַפּען זיך פון שטאָדט און ער איז אָבגעפאָהרען ברענגען טריי מיליטער. פון דעם מאָמענט אָן זענען אַלע האָפנונגען

געווען קאָנצענטרירט אויף קערענסקי'ן.

פון די באָלשעוויסטישע ראַטמענער איז אין דומע קיינער נישט געווען. רוהיגער פאַר אַלעמען האָבען זיך געהאַלטען די קאַדעטען. אין זייערע רעדעס האָט זיך געפיהלט אַ נקמה-שטימונג בנוגע די סאָציאַליסטען: „אַהאַ! איהר האָט געהאָלפען אונטערדריקען קאָרנילאָוו'ן. איצט געניסט פון אייער אַרבייט! רעכט אויף אייך!”

די הויפט-פראַגע איז געווען וועגען פעטערבורגער גאַרניזאָן. אַז ער איז געשטימט באָלשעוויסטיש—דאָס האָט מען געוואוסט. דאָך האָבען פאָרשטעהער פון די סאָציאַליסטישע פאַרטייען פערזיכערט, אַז אין איהם זענען דאָ טיילען, וועלכע זענען פאַר דער רעגירונג, אַז אייניגע פאָלקען זענען געשטימט אַנטי-באָלשעוויסטיש, געפינען זיך אונטערן איינפלוס פון די ס. ר. און זענען גרייט אַרויסצוטרעטען געגען די באָלשעוויקעס.

באַלד איז די לאַגע קלאָר געוואָרען. האָפען אויף אַנ'אַרויסטריט געגען די באָלשעוויקעס האָט מען נישט געקאָנט. אמת, איין פאָלק אָדער צוויי זענען אַרויסגעטראָטען פון די קאַזאַרמעס און אַוועק צום ווינטער-פּאַלאַץ, פערטיידיגען די רעגירונג, נאָר אויפן וועג זענען זיי אָבגעשטעלט געוואָרען דורך באָלשעוויסטישע אַגיטאַטאָרען, וועלכע האָבען געהאַלטען פייערדיגע רעדעס. די שטימונג צווישען די סאָלדאַטען האָט זיך ראַדיקאַל געענדערט. אַ טייל האָט זיך אומגעקעהרט צוריק אין די קאַזאַרמעס און אייניגע אָבטיילונגען זענען אַוועק צו די באָלשעוויקעס. דאָס האָט זיך אין משך פון טאָג איבערגעחזרט עטליכע מאָל.

די שטימונג אין שטאָדט-דומע איז פונדעסטוועגען געווען אַנ'אָפּטימיסטישע. וואו זענען די קאָזאַקען? עס קאָן דאָך נישט זיין, אַז אין שטאָדט זאָלען זיך נישט געפינען קיין רעגירונגס-טרייע אָבטיילונגען! פאַרוואָס פיהרט די רעגירונג זיי נישט אַרויס אַנטקעגען די באָלשעוויקעס? און מען האָט ווייטער גענומען בעשולדיגען די וויכקייט און אונבעשלאָסענקייט פון דער רעגירונג.

מיך האָט אָבגעשטעלט דער (איצט פערשטאָרבענער) יודי־שער כּלל־טהוער יעקב סאַקער, וועלכער איז אויך געווען אַ דומע־מיטגליד. ער האָט אויסגעשריען אויפגערעגט:

—עס איז משוגע צו ווערען! וואָס שווייגט די רעגירונג? וואָס דריקט זי נישט אונטער דעם בונט?

—אפשר האָט זי נישט מיט וועמען אונטערצודריקען? אפשר איז נישט פערבליבען קיין רעגירונגס־טריי מיליטער?

סאַקער האָט מיך פערוואונדערט אָנגעקוקט, ווי איך וואָלט איהם ענטפּלעקען אַנ׳אומגעריכטע נייעס, האָט נישט געענטפערט און איז מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ אַוועקגעגאַנגען.

אַ זייגער זעקס אין אָוועגד איז אין דומע געקומען אַ מיטגליד פון דער ס. ר.׳ישער פראַקציע, ביכאָווסקי, און האָט געמאָלדען, אַז ער דאַרף מיטטיילען דער דומע עטוואָס זעהר וויכטיגעס. ער איז אַרויף אויף דער עסטראַדע און מיט אַ הים־טערישען קול, מיט טרעהרען דערצעהלט, אַז נאָר־וואָס האָט איהם אַרויסגערופען צום טעלעפאָן דער סאָציאַליסטישער מיניס־טער מאַסלאָוו און דערצעהלט, אַז ער מיט אַלע אַנדערע מי־ניסטאָרען געפינען זיך אין ווינטער־פּאַלאַץ, וואָס איז אַרומגע־רינגעלט פון באָלשעוויסטישען מיליטער. די גאַנצע וואַך פון פּאַלאַץ איז זיך פונאַנדערגעלאָפען. זיי זיצען אין איין צימער עלענד און הילפלאָז. יעדע מינוט קאָנען זיך אַריינרייסען צו זיי די צעווילדעוועטע מאַטראָזען און זיי דער׳הרג׳ענען.

—ער האָט מיר געזאָגט,—האָט געשריען היסטעריש בי־כאָווסקי:—אין מיניסטאָרען־ראַט זענען מיר געגאַנגען נישט מיט דעם אייגענעם ווילען, די פּאַרטייען האָבען אונז אַהין געשיקט. איצט לאָזט מען אונז אָהן הילף. גיט איבער אַלעמען, אַז אויב מען וועט באַלד נישט קומען אונז צו־הילף און מיר וועלען דאָ אומקומען פערלאָזען פון אַלעמען, וועלען מיר שטאַרבען מיט אַ קללה אויף די ליפּען, און די קללה וועלען מיר שיקען אייך, ווי פעררעטער.

די רעדע האָט געמאַכט אַנ׳ערשיטערנדען איינדרוק אויף אַלעמען. מען האָט גענומען טראַכטען, וואָס צו טהון, מיט וואָס

צו העלפען די בעלאַגערטע מיניסטאָרען. ביכאָווסקי איז ווידער אַרויף אויף דער עסטראַדע און מיט דעמזעלבען היסטערישען טאָן, ווי פריהער, אויסגעשריען:

—מיר דאַרפען זיך נישט פערלאָזען אויף די פּאַרטייען! ווי פאָרשטעהער פון דער זעלבסט-פערוואַלטונג, דאַרפען מיר אַלע געהן צום ווינטער-פּאַלאַץ, פאָדערן ביי די באָלשעוויקעס זיי זאָלען אויפהערען צו בעשיסען דעם פּאַלאַץ און בעפרייען די מיניסטאָרען.

ביכאָווסקיס פאָרשלאָג האָט ווידער געמאַכט אויף אַלעמען אַ שטאַרקען איינדרוק. אָהן דעבאַטען איז איינשטימיג אָנגענומען געוואָרען דער פאָרשלאָג, אַז די שטאָדט-דומע אין איהר גאַנצען צוזאַמענשטעל זאָל געהן צום ווינטער-פּאַלאַץ, אויסלייזען די מיניסטאָרען. עטליכע רעדנער האָבען אונטערגעשטראָכען, אַז מען טאָר זיך נישט אָבשטעלען אויף דעם, וואָס די באָלשעוויקעס וועלען שיסען אין דער פרידליכער דומע-דעפּוטאַציע. זאָלען זיי שיסען! מיר זענען מחויב צו אָפּפערן מיט׳ן לעבען, כּדי צו ראַטעווען די מיניסטאָרען.

די שטימונג איז ביי אַלעמען געווען אַזאַ געהויבענע, ווען מען וואָלט תּיכּף אַרויסגעטראָטען צום פּאַלאַץ, וואָלט מען זיך—אָדער דערשלאָגען צו די אָנפיהרער פון אויפשטאַנד, אָדער עס וואָלטען געפאַלען מיטגלידער פון דער שטאָדט-דומע פון די באָלשעוויסטישע קוילען. נאָר געשעהן איז אַנדערש.

ווען מען האָט זיך שוין צוגעגרייט צום געהן, האָט עמיצער פאָרגעלעגט, מען זאָל וועגען דעם אָנגענומענעם בעשלוס מיטטיילען די אָבוועזענדע מיטגלידער פון דומע, איבערהויפּט די פּאַרטייען-אָנפיהרער, וועלכע געפינען זיך אויף די זיצונגען פון זייערע צענטראַל-קאָמיטעטען, כּדי זיי זאָלען אויך נעהמען אָנטייל אין דער פראָצעסיע, וועלכע וועט אויף אַזאַ אופן אַרויסקומען פיל אימפּאָזאַנטער. דער פאָרשלאָג איז געווען אָנגענומען. מען האָט גלייך געשיקט שליחים אין די צענטראַל-קאָמיטעטען. אָבער דער ענטפער פון דאָרט האָט זיך פערצויגען. די מיטגלידער פון דומע זענען געזעסען און געוואַרט אַ שעה

נאָך אַ שעה. גלייכצייטיג איז ביטלעכווייז אָפּגעקיהלט געוואָרען דער ענטוזיאַזם. מען איז פּשוט מיד געוואָרען פון דער אָנשטרענגונג און פון דעם וואַרטען. עס איז געוואָרען צעהן, עלף אַ זייגער. אַלע ווײַלע קומען אָן נייע שליחים, טיילען־מיט פון איין זייט, אַז די צענטראַל־קאָמיטעטען וועלען באַלד געבען אַנ'ענטפער און פון דער צווייטער זייט—אַז די לאַגע ביים ווינטער־פּאַלאַץ האָט זיך שטאַרק פערערגערט. מעגליך, אַז עס איז שוין שפּעט צו געהן, אַז מען האָט שוין די מיניסטאָרען אַרעסטירט אָדער אפשר גע'הרג'עט.

אַרום צוועלף ביינאַכט איז געקומען אין דומע דער בונדיסטישער אָנפיהרער ליבער. ער האָט גענומען דאָס וואָרט און אין אַ הייסער רעדע דערוויזען, אַז עס איז אַנ'אמת משוגעת צו געהן מיט אַ דעמאָנסטראַציע צום ווינטער־פּאַלאַץ. נאָך גוט, ווען עס וואָלט זיין ביי טאָג, וואָלט עס געקאָנט האָבען אַ וועלכע־עס־איז ווירקונג אויף דער בעפעלקערונג. נאָך האַלבער נאַכט, ווערט דאָס אין דעם אופן אויך קיין שום בעדייטונג נישט האָבען... און וואָס קאָן מען האָפען פון דעם אַרויסטרעטען? אויב די באָלשעוויקעס האָבען זיך נישט אָפּגעשטעלט פאַר אַ גוואַלדטהאַט געגען דער גאַנצער רעגירונג, וועלען זיי, פערשטעהט זיך, נישט אָפּשטעלען זיך געגען אַ הייפעל אונבעוואָפענטע דומע־דעפּוטאַטען. נאָר גיכער פון אַלץ וועלען די דעמאָנסטראַנטען אפילו נישט דערגעהן צום ווינטער־פּאַלאַץ און וועלען מיט בזיון זיך מוזען אומקעהרען צוריק.

מיר אַלע האָבען געפיהלט, אַז ליבער איז גערעכט, אַז עס איז נישטאָ נאָך וואָס צו געהן. חוץ דעם, האָט זיך ביי אַלע שוין אויסגעלאָשען די שטימונג. נאָר קיינער האָט נישט געהאַט דעם מוט אונטערצוהאַלטען ליבערן. יעדער האָט מורא געהאַט, מען זאָל נישט אויסטייטשען זיין אַרויסטריט ווי אַ פחדנות, ווי אַ פערראַט, און די עטליכע רעדנער, וואָס זענען אַרויסגעטראָטען, האָבען גע'טענה'ט, אַז מען מוז געהן, מען מוז זיך אָפּפערן, זאָל אפילו דערפון גאָרנישט אַרויס. די רעדעס זענען געווען זעהר רעוואָלוציאָנערע, אָבער אָהן דעם גוי-

טיגען אינערליכֿען פייער. אין די רעדעס איז אַוועק ווידער אַ שעה אָנדערטהאַלבען. ענדליך, שוין נאָך 1 אַ זייגער, האָט מען ווידער אָנגענומען אַ בעשלוס אַרויסצוטרעטען. די ראַטמענער, וואָס האָבען זיך געפונען אין דומע זענען איינער נאָכ׳ן אַנדערן לאַנג־זאַם אַרויסגעגאַנגען אין דרויסען, אויף נעווסקי־פּראָספּעקט. די נאַכֿט איז געווען אַ פינסטערע. מען האָט געבראַכֿט צוטראָגען אַ לאַמטערן און די גלאַסנע האָבען זיך געשטעלט אין רייהען צו 4—5 פּערזאָן און זיך געלאָזען געהן איבער נעווסקי צום ווינ־טער־פּאַלאַץ. די גאַס איז געווען פּוסט, די זעלבע פּוסטקייט האָט זיך געפיהלט אין האַרצען. פון דערווייטען האָט זיך גע־הערט אַ שיסעריי.

די פּראָצעסיע איז אָבגעגאַנגען אונגעשטערט אַ קוואַרטאַל ביז דעם קאַזאַנער סאָבאָר. מיט אַמאָל האָט זי זיך אָבגעשטעלט.

—וואָס? וואָס איז פאָרגעקומען?—האָט זיך געטראָגען די פראַ־גע פון איין רייה צו דער אַנדערער.

—מען האָט אָבגעשטעלט! מען לאָזט ווייטער נישט געהן!

—ווער?

—אַ בעוואָפּענטער פּאַטרול. ער דראָהט צו שיסען, אויב מען וועט מאַכֿען אַ טריט ווייטער.

ביי אַ מינוט שטעהען אַלע אונבעוועגט. עס געהט אַ לעב־האַפטע דיסקוסיע צווישען די אָנפיהרער מיט׳ן פּאַטרול.

מיט אַמאָל גיט זיך די פּראָצעסיע אַ קעהר אויס און הויבט אָן רוהיג געהן צוריק.

—וואָס? וואָס איז פאָרגעקומען? פאַרוואָס געהט מען צו־ריק?—הערען זיך פראַגען פון אַלע זייטען.

—מען לאָזט נישט געהן צום ווינטער־פּאַלאַץ...

אַלע פיהלען, אַז עס איז פאָרגעקומען אַ נאַרישער און העסליכֿער פּאַרס: אָדער מען האָט נישט געדאַרפט אַרויסטרעטען, אָדער, אַז מען איז שוין אַרויסגעטראָטען, האָט מען זיך גאָר־נישט געדאַרפט רעכֿענען און געהן פאָראויס. אַלע פיהלען דאָס, און אַלע געהן שווייגענדיג, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ צוריק. אַלע שעמען זיך פאַר די הייכֿע ווערטער וועגען זעלבסט־אָפּפּע־

רונג, וועלכע מען האָט נאָר וואָס געדערדס. אַלע פּיהלען, אַז דער העלדישער אַקט, וועלכען מען האָט געוואָלט אויספיהרען, האָט זיך פערוואַנדעלט אין אַ נאַרישען פּאַרס.

ווייניג ווער פון די ראַטמענער האָט זיך די נאַכט אומגעקעהרט אַהיים. דאָס רוב האָבען זיי געגעכטיגט אין דומע אויף בענק און אויף שטוהלען, ביז'ן העלען טאָג געדערדט צווישען זיך, געזידעלט די אָנפיהרער, וואָס האָבען זיך אַזוי מיאוס אונטערגעגעבען דעם פּאַטרול. דערביי האָט מען זיך צוגעהערט צו די איינצעלנע שאָסען, וואָס האָבען זיך דערטראָגען פון גאַס.

אויפ'ן צווייטען טאָג אין דערפריה האָט מען זיך דערוואוסט, אַז ביינאַכט זענען אַלע מיניסטאָרען, חוץ קערענסקין אַרעסטירט און אָבגעפיהרט געוואָרען אין פּעטראָ־פּאַוולער פעסטונג. עס זענען געגאַנגען משונה'דיגע קלאַנגען, אַז מען האָט זיי שרעקליך געשלאָגען, אַז מען האָט דעם אָדער יענעם מיניסטער געשאָסען. שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז אַלע מיניסטאָרען זענען געבליבען לעבען, נאָר עס האָט געהאַלטען זעהר נאָנהט דערצו, אַז מען זאָל זיי אַלע דער'הרג'ענען, פריהער אין פּאַלאַץ, בעת דעם אַרעסט און נאָכדעם אויף דער בריק, בשעת מען האָט זיי געפיהרט אין פעסטונג.

עס זענען געגאַנגען אַלערליי קלאַנגען וועגען די איינציגע פערטיידיגער פון ווינטער־פּאַלאַץ: די יונקערס און דער פרויען באַטאַליאָן. מען האָט דערצעהלט, אַז מען האָט זיי אַלעמען אויסגעקוילעט, דערטרונקען. שפּעטער האָט מען איבערגעגעבען, אַז איינציגע פרויען פון באַטאַליאָן זענען געוועזען געשענדעט, נאָר דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזען נישט ריכטיג.

דעם גאַנצען טאָג האָבען זיך די ראַטמענער געפונען אין שטאָדט־דומע און עס איז פאָרגעקומען אַ פערמאַנענטע זיצונג. מען האָט נישט אַזוי פיעל בעטראַכט די לאַגע און וואָס מען האָט צו טהון, ווי איבערגעגעבען פון דער עסטראַדע אַלערליי קלאַנגען און קאָמענטירט זיי. די דומע האָט אויסגעאַרבייט אַ פייערדיגען פּראָטעסט געגען די באָלשעוויקעס.

האַלבען טאָג האָבען זיך בעוויזען אין דומע דריי־פיער

באָלשעװיסטישע ראַטמענער, צװישען זײ דער איצטיגער דיפּלאָמאַט יאָפּע און אַ פרוי אַ ראַטמאַן, דוכט זיך — קאָלאָנטאַי. די איבריגע ראַטמענער האָבען בעגעגענט די באָלשעװיקעס מיט אַ מורא׳דיגען צאָרן און מיט אויסגעשרייען:

— מערדער!! פערגװאַלדיגער! פּרויען־שענדער! אַרויס! אין טורמע! אויף דער תליה!

די באָלשעװיקעס זענען געזעסען רוהיג אויף זייערע ערטער. אייניגע האָבען געשמייכעלט. נאָר זיי זענען נישט לאַנג פערבליבען און אַװעקגעגאַנגען. מעהר האָבען זיך די באָלשעװיסטישע ראַטמענער אין דומע נישט בעװיזען.

נישט קוקענדיג אויף די אַלע שרעקליכע ידיעות, איז די שטימונג א״ן דומע נישט געװען קיין פּעסימיסטישע. מען האָט דערװאַרט פון מינוט צו מינוט די ידיעה, אַז קערענסקי קומט מיט אַנ׳אַרמעע צו פּעטערבורג. די שטימונג האָבען נאָך אונטערגעהאַלטען אַ גאַנצע מחנה נייעס־ברענגער, װעלכע האָבען פערזיכערט, אַז אַלץ געהט זעהר גוט: די אַרבייטער זענען שטאַרק אויפגערעגט געגען די באָלשעװיקעס און האָבען בעשטימט, מעהר זיי נישט אונטערצושטיצען. די סאָלדאַטען זענען שטאַרק אונצופרידען מיט דער איבערקעהרעניש. זיי טענה׳ן, אַז די באָלשעװיקעס האָבען זיי אָבגענאַרט און גרייטען זיך אַרויסצוטרעטען געגען זיי. צװישען די באָלשעװיקעס גופא קומען פאָר גרויסע מחלוקת און די מעהרהייט איז געגען דער איבערקעהרעניש. בקיצור, מען האָט געהאַלטען אין איין דערצעהלען װעגען דער פערצװייפעלטער לאַגע פון די באָלשעװיקעס און פערזיכערט, אַז מעהר װי אַ פּאָר טעג װעלען זיי זיך נישט האַלטען.

אַ געװיסען מוט האָט צוגעגעבען דאָס, װאָס די טעלעפאָנסטאַנציע האָט זיך נאָך אַלץ געפונען אין די הענד ביי די יונקערס, װעלכע האָבען זיך העלדיש פערטיידיגט פון באָלשעװיסטישע אָנפאַלען.

פון דער ס. ר.׳ישער פראַקציע פון דומע איז דער גרעסטער טייל זיך פונאַנדערגעגאַנגען איבער די פאַבריקען און קאַזאַרמעס צו פיהרען דאָרט אַנ׳אַנטי־באָלשעװיסטישע פּראָפּאַגאַנדע.

דער סעקרעטאַר פון דער ס. ר.׳ישע פראַקציע, אַ יונג און ריה־רעוודיג בחור׳ל, פלעקעל (אַ יוד), ווען די באָלשעוויקעס האָבען פאָריגען יאָהר דערשאָסען, האָט זיך אַרומגעטראָגען איבער דער דומע און הייס גע׳טענה׳ט:

—צו די אַרבייטער! צו די סאָלדאַטען! מען מוז זיי ער־קלערען די לאַגע, עפענען זיי די אויגען. דאָס איז איצט דער עיקר. פון דעם הענגט אָב אַלץ.

ב

די אונבעשטימטע לאַגע, וואָס האָט געהערשט דעם ערש־טען און צווייטען טאָג פון דער איבערקערעניש, האָט זיך פער־צויגען אויף די ווייטערדיגע צוויי—דריי טעג ביז דעם 29־טען אָקטאָבער. פאַקטיש זענען די זיגער געווען די באָלשעוויקעס. אין זייערע הענד האָט זיך געפינען גאַנץ פעטערבורג מיט אַלע זיינע אַנשטאַלטען. די רעגירונג איז געזעסען אין פעטראָפּאַוו־לער פעסטונג און די גאַנצע מיליטערישע מאַכט איז געווען אויף דער זייט פון די זיגער. און פונדעסטוועגען האָט קיינער, און וועניגער פאַר אַלעמען די באָלשעוויקעס, נישט געגלויבט אין דעם ענטגילטיגען נצחון פון די, וואָס האָבען געמאַכט די אי־בערקעהרעניש. אַלע האָבען פערשטאַנען, אַז פעטערבורג אַליין איז נאָך גאָרנישט, מען האָט געוואוסט, אַז הינטער פעטער־בורג גרייטען זיך, אָדער עס קומען־פאָר שלאַכטען צווישען קע־רענסקי׳ס מיליטער מיט די באָלשעוויקעס און אַז דאָרט וועט ענטשידען ווערען דער גורל פון אויפשטאַנד. חוץ דעם האָט מען געלעגט פיל האָפנונגען אויף מאָסקווא, וואו עס זענען פאָרגעקומען פערביטערטע גאַסען־שלאַכטען צווישען די באָלשע־וויקעס מיט די יונקערס און אַ טייל מיליטער.

די ידיעות, וואָס עס האָבען זיך בעקומען אין שטאָדט־דומע סיי פון קערענסקי׳ן, סיי פון מאָסקווא, זענען געווען זעהר אָפּטימיסטישע. מען האָט דערצעהלט, אַז קערענסקי האָט גרויסע

מיליטער-אָבטיילונגען, וואָס האָבען צושלאָגען די באָלשעוויקעס און געפינען זיך שוין הינטער פעטערבורג. פון מאָסקווא האָבען זיך אויך בעקומען ידיעות וועגען די מפּלות פון די באָלשעוויקעס. אין דער צייט, ווען די קאַדעטען האָבען גע'טענה'ט, אַז מ'דאַרף זיין אומ'ברחמנות'דיג, הענגען און שיסען, זענען די ס. ר. געווען פאַר דעם, מען זאָל זיך בעגעהן מילד מיט די בעזיגטע רעוואָלוציאָנערען.

אין די איבערגאַנגס-טעג האָט די פעטערבורגער שטאָדט-דומע געשפּילט זעהר אַ וויכטיגע ראָלע. אַזוי ווי די רעגירונג איז געווען אַרעסטירט, האָבען אַלע אַנטי-באָלשעוויסטישע עלעמענטען, סיי ציווילע, סיי מיליטערישע, זיך גענומען גרופּירען אַרום דער דומע, וועלכע, אַלס דעמאָקראַטישע פאָרשטעהערין פון דער רעזידענץ, האָט געשפּילט די ראָלע פון אַ פּאָליטישען צענטער. זי האָט זיך געפונען אין אַ פּריווילעגירטער לאַגע. די באָלשעוויקעס האָבען נישט געוואַגט אָנצורירען זי, ווייל אין איהרע הענד האָט זיך געפונען דער גאַנצער אַפּאַראַט פון בעשפּייזען די שטאָדט, און נאָך אַ לאַנגע צייט האָט די דומע געפיהרט אַנ'עפענטליכע מלחמה מיט די באָלשעוויקעס ביז זיי האָבען ענדליך בעשלאָסען זי פונאַנדערצולאָזען.

דעם 27-טען און 28-טען, זענען אין שטאָדט-דומע פאָרגעקומען פערמאַנענטע זיצונגען פון אין דערפריה ביז 12 ביינאַכט. אויף די זיצונגען זענען פערעפענטליכט געוואָרען אַלע בייעסען סיי פון פעטערבורג, סיי פון מאָסקווא און דער פּראָווינץ, וואָס פלעגען זיך בעקומען (קיין צייטונגען זענען די ערשטע פאָר טעג נישט ערשינען). מען האָט געהאַלטען פייערדיגע רעדעס און אָנגענומען פּראָטעסטען געגען די גוואַלד-טהאַטען פון די באָלשעוויקעס. מען האָט צונויפגעשטעלט און געדרוקט אויפרופען צו דער אַרמעע, צו די אַרבייטער, צום פאָלק. ווען די טעלעפאָן-סטאַציע איז געווען פערנומען דורך די באָלשעוויקעס, האָבען זיך בעקומען ידיעות, אַז פיל יונקערס, וואָס האָבען פערטיידיגט די סטאַציע, זענען אויף אַ שרעקליכען אופן גע'הרג'עט, דערשאָסען, אָדער אַריינגעוואָרפען געוואָרען אין קאַנ-

טאַנקע. די שטאָדט־דומע האָט גלייך אויסגעוועהלט אַ קאָמיסיע אויסצופאָרשען די גוואַלדטהאַטען און בעשיצען די אַרעסטירטע יונקער. די דומע האָט אויך אויסגעוועהלט אַ קאָמיסיע וואָס בראש פון איהר איז געשטאַנען די גרעפין פּאַניגאַ, אויסצופאָרשען, אויף וויפיל ס'איז ריכטיג די בעשולדיגונג געגען די באָלשעוויקעס, אַז זיי האָבען בעת'ן פערנעהמען דעם ווינטער־פּאַלאַץ געשענדעט פרויען פונ'ם פרויען־באַטאַליאָן.

איך געדענק, וואָס פאַר אַ מהומה עס האָט זיך אויפגעהויבען אין שטאָדט־דומע, ווען עס האָט זיך בעקומען די ידיעה, אַז די באָלשעוויקעס פאָדערן ביים דירעקטאָר פון מלוכה־באַנק די שליסלען פון דער באַנק. מען האָט געשריען, אַז זיי וועלען צוגנב'ענען און צורויבען דעם מלוכה־פערמעגען. אַז מען טאָר זיי בשום אופן נישט געבען די שליסלען. און דער דירעקטאָר האָט טאַקי די שליסלען נישט אַרויסגעגעבען ביז מען האָט איהם נישט געדראָהט מיט שיסען. אויף וויפיל די באָלשעוויקעס זענען נישט געווען זיכער אין זייער מאַכט און, אויף וויפיל זיי האָבען אָנערקענט אין יענעם מאָמענט די רעכט פון דער שטאָדט-דומע קאָן מען זעהן דערפון, אַז האָבענדיג די שליסלען אין האַנד האָבען זיי נישט געוואַגט אַליין צו געהן אין מלוכה־באַנק און געפאָדערט, אַז די שטאָדט־דומע זאָל מיטשיקען איהרע פאָרשטעהער, וואָס זאָלען זיין דערביי, ווי זיי וועלען עפענען די באַנק און וועלען דאָרט נעהמען דריי מיליאָן אויף די מלוכה־הצטרכות. נאָך שטורעמדיגע דעבאַטען האָט די שטאָדט־דומע פונדעסטוועגען געשיקט איהרע פאָרשטעהער, רעכענענדיג, אַז אויב זי וועט זיי נישט שיקען, וועלען די באָלשעוויקעס נעהמען פיל מעהר.

די הויפּט־פראַגע איז בעשטאַנען דערין, וואָס עס טהוט זיך אויפ'ן פראָנט, וואָס האָט זיך געפונען ביי צאַרסקאָיע־סיעלאָ און פולקאָווא. פון דאָרט האָבען זיך בעקומען ידיעות וואָס האָבען סותר געווען איינע די אַנדערע. אין דערזעלבער צייט האָט זיך בעקומען אַ ידיעה, אַז דער הויפּט־פערבאַנד פון די רוסישע אייזענבאַהנען האָט ערקלערט, אז ער זאָגט זיך אָב אַריבערצו־

פיהרען מיליטער סיי באָלשעוויסטיש, סיי קערענסקי'ס, און ער
פאָדערט מען זאָל אונבעדינגט קומען צו אַ פשרה. אין די אַנטי־
באָלשעוויסטישע קרייזען האָט מען פערזיכערט, אַז דאָס איז
נאָר אַ מאַנעוור, אַז דער „וויגזשעל" שטעהט אויפ'ן צד פון די
באָלשעוויקעס און מיט'ן אויסרייד פון נייטראַליטעט וויל ער געבען
אַ קלאַפּ קערענסקי'ס צד, ווייל די באָלשעוויקעס נויטיגען זיך
נישט אין אַריבערפיהרען זייער מיליטער, וואָס געפינט זיך אין
פעטערבורג. דער פאָרשטעהער פון „וויקזשעל" האָט זיך גע־
ווענדעט צו אַלע סאָציאַליסטישע פאַרטייען און אויך צו דער
שטאָדט־דומע מיט'ן פאָרשלאָג איינצואָרדענען אַ בעראַטונג וועגען
אַ פערשטענדיגונג צווישען ביידע צדדים, כדי עס זאָל אָב־
געשטעלט ווערען דער בירגער־קריעג. די סאָציאַליסטישע פאַר־
טייען, ד. ה. די ס.־ר. און די מענשעוויקעס און די אינטער־
נאַציאָנאַליסטען זענען איינגעגאַנגען אויף דעם. די מעסיגערע
פאַרטייען, ווי די נ. ס. און די „פלעכאַנאָווצעס" זענען אָדער
נישט געווען איינגעלאַדען, אָדער האָבען נישט איינגעשטימט צו
נעהמען אַנ'אָנטייל אין דער בעראַטונג. אין דער שטאָדט־דומע
זענען פאָרגעקומען שטורמישע דעבאַטען וועגען דער פראַגע. די
קאַדעטען, וואָס זענען נישט געווען איינגעלאַדען, האָבען זיך
אין די דעבאַטען נישט בעטייליגט און זיך בעצויגען מיט אַ
פעראַכטענדער איראָניע צום גאַנצען פאָרשלאָג. די מעסיגערע
עלעמענטען פון דער שטאָדט־דומע האָבען געשטורמט, אַז עס
איז אַ שאַנדע און אַ שרעקליך פערברעכען צו געהן אויף אַ בע־
ראַטונג מיט מערדער און גוואַלד־טהוער, פאַר וועמען עס איז
אַנ'אָרט אין טורמע אָדער אויף קאַטאָרגע. ענדליך האָט די
שטאָדט־דומע בעשלאָסען צו שיקען איהרע צוויי פאָרשטעהער אויף
דער בעראַטונג. אויסגעוועהלט זענען געוואָרען אַלס פאָרשטעהער
איך און אַ ראַטמאַן טשיכאַטשעוו (ס.־ר.). די דומע האָט אונז
געגעבען אינסטרוקציעס: 1) עס זאָל געשאַפען ווערען אַ נייער
פאַר־פאַרלאָמענט וואוהין עס זאָלען אַריין פאָרשטעהער פון אַלע
סאָציאַליסטישע ריכטונגען און פון שטאָדטישע זעלבסט־פערוואַל־
טונגען. די לעצטע דאַרפען זיין פאַרגעשטעלט אין פאַר־פאַרלאַ־

מענט, נישט ווייניגער ווי אַ דריטעל. 2) אַ מיניסטאָרען־ראַט דאַרף אויסגעוועהלט ווערען פון די מיטגלידער פון פאָר־פּאַרלאַמענט, נאָר אין איהם, ד. ה. אין מיניסטאָרען־ראַט קאָן נישט אַריין קיין איינער פון די אָנפיהרער פון באָלשעוויסטישען אויפשטאַנד, איבערהויפּט, נישט לענין און נישט טראָצקי. 3) איידער מען וועט נאָך צוטרעטען צו וועלכע־עס־איז דעבאַטען, מוזען די באָלשעוויקעס בעפרייען אַלע אַרעסטירטע און איבערהויפּט די מיני־סטאָרען.

ג.

די ערשטע זיצונג פון דער בעראַטונג איז געווען בע־שטימט אויף 8 אַ זייגער אין אָוונד דעם 28־טען. פאַרן אַהינ־געהן, האָב איך אָנגעפרעגט אין ס. ר.'יש־מענשעוויסטישען צענ־טראַל־קאָמיטעט, אויב זיי האָבען שוין אויסגעוועהלט זייערע פאָר־שטעהער און געשיקט אויף דער בעראַטונג. מען האָט מיר גע־ענטפערט, אַז איןביידע צענטראַל־קאָמיטעטען קומען נאָך פאָר דעבאַטען וועגען דעם פּראָגראַם פון דער בעראַטונג און מען האָט מיך מיט מיין חבר געבעטען אָבוואַרטען און געהן צוזאַ־מען מיט די פאָרשטעהער פון די קאָמיטעטען. וואַרטען איז אויס־געקומען גאַנץ לאַנג. ערשט אַרום פיער אַ זייגער אין דערפריה האָבען די צענטראַל־קאָמיטעטען פערענדיגט זייערע דעבאַטען און אויסגעוועהלט זייערע פאָרשטעהער.

די בעראַטונג איז פאָרגעקומען אין דעם לאָקאַל פון איי־זענבאַהן־פעראיין. ווען איך מיט מיין חבר זענען אַהין געקומען האָבען מיר דאָרט געטראָפען אַ מאַן 40, פאָרשטעהער פון אַלער־ליי סאָציאַליסטישע פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס. איך האָב זיך דערוואוסט, אַז פאַר דער צייט האָט מען שוין בעשטימט, אַז פריהער פון אַלץ זאָלען זיך צונויפרעדען די פאָרשטעהער פון די גרעסערע אָרגאַניזאַציעס און פאָרלעגען זייערע פּראָיעקטען דער גאַנצער בעראַטונג, כדי די אונטערהאַנדלונגען זאָלען נישט

אָבגעהמען צו-פיל צייט. אין דער קלענערער בעראַטונגס־קאָ־מיסיע זענען אַריין די פאָרשטעהער פון די ס.־ר., מענשעווי־קעס, באָלשעוויקעס, אייזענבאַהן־פערבאַנד און פון דער שטאָדט־דומע. ווען איך מיט מיין חבר זענען אַריין אין צימער, וואו עס איז פאָרגעקומען די קלענערע בעראַטונג, האָבען מיר דאָרט געטראָפען די פאָלגענדע פאָרשטעהער: פון די באָלשעוויקעס — קאַמעניעוו און ריאַזאַנאָוו. פון די אינטערנאַציאָנאַליסטען — מאַר־טאָוו. פון די מענשעוויקעס — דאַן און ליבער. פון די ס.־ר. — ראַכיטניקאָוו. פון אייזענבאַהן־פערבאַנד — דער פאָרזיצענדער פון פערבאַנד (איך האָב פערגעסען זיין נאָמען) און איינער קרו־שינסקי. די זיצונג האָט זיך נאָך נישט געהאַט אָנגעהויבען.

געעפענט די זיצונג האָט דער פאָרשטעהער פון אייזענ־באַהן־פערבאַנד. אַן עלטערער מענש מיט פערדעכטיגע מאַניערען. עס איז געווען צו זעהן, אַז ער פיהרט אַ פּאָליטיק און האָט זייטיגע כונות. שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז ער איז געווען אַ מיטגליד פון דער נ. ס.־פּאַרטיי און פאַר זיין פער־דעכטיגער אויפפיהרונג איז ער מיט אַ סקאַנדאַל געווען פון איהר אויסגעשלאָסען. געעפענט האָט ער די זיצונג מיט אַ רע־דע, אין וועלכער ער האָט זיך בעמיהט אַרויסצווייזען זיין אָביעק־טיוויטעט. ער שטעלט זיך נישט אויף דעם, אָדער יענעם צד, פאַר איהם זענען אי די, אי יענע גוטע רעוואָלוציאָנערען. נאָר ער, אין נאָמען פון דעם פערבאַנד, שטעלט מיט שרעק פעסט דעם פאַקט, אַז עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ בירגער־קריג. מען מוז אָננעהמען אַלע מיטלען, אַז די פערברעכערישע ברי־דערליכע מלחמה זאָל תיכף ומיד אָבגעשטעלט ווערען. דאָס איז דער ציל פון דער בעראַטונג און כל־זמן מען וועט נישט קומען צו אַ פשרה, וועט דער אייזענבאַהן־פערבאַנד נישט דורכ־לאָזען, נישט פון דעם, און נישט פון יענעם צד, קיין איין צוג מיט מיליטער אָדער אַמוניציע. אין זיין רעדע האָט ער דער־צעהלט, אַז ער איז מיט'ן הסכם פוןביידע צדדים אַרומגעפאָהרען געכטען איבער'ן פראָנט. גערעדט מיט'ן שטאַב פון דער באָל־שעוויסטישער אַרמעע, דעסגלייכען אויך מיט קערענסקי'ן און

אַז דאָרט זענען אַלע געווען איינשטימיג דערין, אַז מען מוז קומען צו אַ פשרה און אָבשטעלען די ברידערליכע בלוט־פער־גיסונג.

דערצעהלענדיג וועגען זיין אַרומפאָהרען איבער׳ן פראָנט, האָט ער, ווי פערבייגעהענדיג, מיט אַ שמייכעלע, אַרויסגעזאָגט:

—עס פערשטעהט זיך, אַז איך דאַרף נישט דערצעהלען וועגען דעם. וואָס איך האָב געזעהן אויפ׳ן פראָנט. נאָר איך מוז בעמערקען, אַז קערענסקי׳ס סאָלדאַטען האָבען אויף מיר געמאַכט אַנ׳איינדרוק פון פולשטענדיג־דעמאָראַליזירטע, וואָס זע־נען גרייט פונאַנדערצולויפען זיך...

—וואָס־זשע דערצעהלט איהר זאַכען, וועלכע איהר האָט נישט קיין רעכט צו דערצעהלען,—האָב איך איהם שאַרף אָבגע־שטעלט.

—יאָ, יאָ!—איהר זענט גערעכט—האָט ער זיך אַ כאַפּ געטהון.

נאָך איהם האָט גערעדט קאַמעניעוו.

קאַמעניעוו, אַ מאַן פון אַ יאָהר 40, פון מיטעלען וואוקס, אַ דאַרער, נאָר אַ שטאַרק געבויטער, מיט לאַנגזאַמע בעוועגונגען, אַ קאַלטער, אַנ׳איינגעהאַלטענער, רעדט געצעהלטע ווערטער, דאָס פנים אַ ראַזירטס, מיט שטאַרקע שטריכען, מיט קאַלטע, קלוגע, גרויע אויגען. ער האָט זיך גערעכענט פאַר איינעם פון די וויכטיגסטע טהוער אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פאַרטיי, האָט זיך אַ לענגערע צייט אויפגעהאַלטען אין אויסלאַנד, אין דער שווייץ, און דאָרט זיך בעשעפטיגט מיט שטרענג־קאָנספי־ראַטיווע אָנגעלעגענהייטען. אויף פערזאַמלונגען פלעגט ער קיינ־מאָל נישט אַרויסטרעטען, האָט זיך געהאַלטען אָן דער זייט און איז געווען וועניג בעקאַנט די מיטגלידער פון דער עמיגראַנטי־שער סטודענטען־קאָלאָניע.

קאַמעניעוו האָט גערעדט נישט לאַנג, אין קורצע און שאַר־פע ווערטער האָט ער בעטאָנט, אַז מען דאַרף זיך קודם־כל רעכענען דערמיט, אַז די באָלשעוויקעס האָבען געזיגט, אַז די מאַכט איז ביי זיי אין דער האַנד, אַז אויף זייער צד איז דאָס

מיליטער און די אַרבייטער. זיי וואָלטען געקאָנט, אָנשטאָט צו בעראַטען זיך, דיקטירען זייער ווילען, נאָר אַזוי ווי זיי ווילען וואָס גיכער פערענדיגען דעם בירגער־קריעג און אַריבערגעהן צו פּאָזיטיווער אַרבייט, זענען זיי גרייט צו מאַכען איינּיגע הנחות, צונויפרעדען זיך מיט די איבעריגע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, נאָר פון זייערע גרונד־פּרינציפּען וועלען זיי נישט אָבטרעטען.

ווייטער האָט גערעדט מאַרטאָוו־צעדערבוים, אַ ברונעט. אַנ־איינגעבויגענער, אַ קורצזיכטיגער, רעדט גיך און נערוועז, — אַ טיפּ פון אַ יודישען פּלפּול־מענש. אין אַ לאַנגער און הייסער רעדע האָט ער אויפגעוויזען, אַז די באָלשעוויקעס פיהרען דאָס לאַנד און די רעוואָלוציע צום אָבגרונד, אַז זיי זענען קיינמאָל נישע געגאַנגען אויף פשרות מיט די איבעריגע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען. איצט איז דער לעצטער מאָמענט צו געפינען אַ וועלכען עס איז געמיינזאַמען באָדען, כדי אַרויסצופיהרען דאָס לאַנד פון שרעקליכען קריזיס.

גערעדט האָט נאָך דאַן־גורעוויטש און, דוכט זיך — ליבער. דער פאָרשטעהער פון די ס.־ר. ראַכיטניקאָוו, אַ טעאָרעטיקער, אַ מענש, אַ פערשלאָסענער אין זיך, אַ שטרענגער און אַנ'אָנגעבלאָזענער, האָט גאָרנישט נישט גערעדט. ער האָט נאָר פאָרגעלעגט די רעזאָלוציע פונ'ם ס.־ר.ישען צענטראַל־קאָמיטעט, וועלכער האָט געפאָדערט, אַז עס זאָל איינגעאָרדענט ווערען, אויף דער צייט ביז די גרינדונגס־פערזאַמלונג וועט זיך צונויפקומען, אַ בעראַטונג פון פאָרשטעהער פון סאָציאַליסטישע פּאַרטייען און, אַז אין דער נייער רעגירונג וואָס וועט פאָרמירט ווערען, זאָלען זיין נאָר פאַך־מענשען, נישט קיין אויסגעשפּראָכענע פאָרשטעהער פון די פּאַרטייען.

דאָ איז אַרויסגעשפּרונגען מיט אַ הייסער היסטערישער רעדע ריאַזאַנאָוו־גאָלדענרייך. ער איז אויך, ווי מאַרטאָוו, אַ טיפּ פון אַ יודישען וואויל־לערנער. נישט קיין הויכער, אַ ברייט־בייניגער, מיט אַ גרויסען שטערן און אַ ברייטער לאַנגער באָרד וועלכע הויבט אָן גרוי ווערען. ווען איך האָב איהם געקענט מיט צוואַנציג יאָהר צוריק אין פּאַריז. האָט ער זיך דאָן גע־

רעכֿענט פאַר אַנ׳ענציקלאָפּעדיש געבילדעטען מענשען. ער איז געווען אַ טעאָרעטיק און איז זעלטען־ווען אַרויסגעטרעטען מיט רעפעראַטען. ער איז שטענדיג געווען צוזאַמען מיט סטעקלאָוו־נאַכֿאַמקיס׳ן. זענענדיג סאָציאַל־דעמאָקראַטען זענען זיי שטענדיג געווען אין דער אָפּאָזיציע, האָבען געשאַפען אייגענע גרופען און אויסגעאַרבייט אייגענע פּראָגראַמען. די לעצטע יאָהרען איז צו זיי צוגעטראָטען טראָצקי. קומענדיג קיין רוסלאַנד, זענען זיי אַלע דריי — אויב איך האָב קיין טעות נישט — נאָך נישט געווען קיין באָלשעוויקעס. יעדענפאַל איז גאָלדענרייך נאָך געוויס קיין באָלשעוויק דעמאָלט ניט געווען. אין אַ געשפּרעך, וואָס איך האָב מיט איהם געהאַט אַ חודש פריהער, האָט ער מיר געזאָגט, אַז איהם פערדריסט זעהר, וואָס ער האָט זיך אָבגעריסען פון זיינע וויסענשאַפטליכֿע אַרבייטען און איז געקומען קיין רוסלאַנד. אין דעמזעלבען געשפּרעך האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער האַלט דאָס, וואָס סטעקלאָוו האָט זיך גע׳שמד׳ט — פאַר אַנ׳אונעטישער נאַרישקייט. בעת איך האָב איהם אַמאָל געקענט איז ער געווען זעהר אַ רוהיגער און אַנ׳איינגעהאַלטענער. דאָ, אויף דער בעראַטונג, האָט ער זיך אַרויסגעוויזען ווי אַ היסטעריקער, וואָס קאָן זיך בשום אופן נישט בעהערשען. ער האָט זיך צוריצט, געשריען און געקלאַפּט איבער׳ן טיש, האָט אונז אַלעמען אָנגערופען קאָנטער־רעוואָלוציאָנערען, האָט גע׳טענה׳ט אַז מיר ווילען די באָלשעוויקעס אָבנאַרען, כדי נאָכֿדעם אַרעסטירען זיי. אַזוי היסטעריש האָט ער זיך געהאַלטען די גאַנצע צייט פון אונזער בעראַטונג.

ווען איך האָב איינמאָל געפרעגט קאַמעניעוו׳ן, וואָס איז עס געוואָרען מיט ריאַזאַנאָוו׳ן, וואָס מען קאָן מיט איהם נישט רעדען, האָט ער מיר געענטפערט:

— ער איז זעהר דענערווירט פון די איבערגעלעבטע געשעהענישען. דערצו גאָר איז זיין און מיין לאַגע דאָ אויף דער בעראַטונג זעהר אַ שווערע. מיר ביידע זענען די מעסיגסטע, אונזערע חברים זענען פיל לינקער פון אונז און טענה׳ן, אַז מען דאַרף נישט געהן אויף קיין שום פשרות. קומט אונז אויס

מלחמה צו האַלטען אויף צוויי פראָנטען, ווען איהר וואָלט הע-רען, ווי ריאַזאַנאָוו רעדט אויף אונזערע זיצונגען! דאָרט איז ער נאָך פיל שאַרפער.

צום סוף האָב איך אין נאָמען פון דער שטאָדט-דומע אַרויסגעזאָגט די מיינונג אויף וועלכע פרינציפּען די שטאָדט-דומע וואָלט געקאָנט אָננעהמען די פשרה מיט די באָלשעוויקעס.

אויף מיין רעדע האָט זיך ווידער אָנגערופען ריאַזאַנאָוו מיט אַ פייערדיגער רעפּליק. סטייטש, אויסשליסען פון דער רע-גירונג לעניגען און טראָצקי׳ן, די זיגער פון דער קאָנטר-רעוואָ-לוציע! סטייטש, דערלאָזען אין נייעם פאָר-פּאַרלאַמענט אַ גאַנץ דריטעל פאָרשטעהער פון די שטאָדט-דומעס, וואוהין ס׳געהען אַריין קאַרעטען און שווארץ-מאה׳ניקעס!

אונזער זיצונג האָט זיך פערצויגען ביז אַכט אין דערפריה.

די צווייטע זיצונג איז געווען בעשטימט אויף פינף אין אָווענד.

אין שטאָדט-דומע האָט מען געוואַרט מיט גרויס אָונגעדולד אויף דעם רעזולטאַט פון די בעראַטונגען. ווען איך האָב געמאַכט אַ פאָרטראַג און מיט אַלע פּרטים דערצעהלט, וואָס ס׳איז פאָרגע-קומען אויף דער ערשטער זיצונג, וואָס פאַר אַ רעדעס עס זענען דאָרט געהאַלטען געוואָרען און וועלכע פאָרשלאַגען מען האָט דאָרט געמאַכט, האָט זיך אין דומע אויפגעהויבען אַנ׳אמת׳ער שטורם. די פאָרשטעהער פון די מעסיגע פּאַרטייען, אפילו די מעסיגע ס.-ר. זענען געווען שטאַרק אויפגעבראַכט פון דער חוצפה פון די באָלשעוויקעס און האָבען געשריען, אַז עס איז אַ שאַנדע און אַ פערברעך, וואָס מען איז געגאַנגען פיהרען מיט זיי אונטערהאַנד-לונגען. איבערהויפּט איז געווען אויפגערעגט דער ראַטמאַן שינגאַר-עוו, וועלכער אין מיט אַ פּאָר חדשים שפּעטער אַזוי אכזריות׳-דיג דער׳הרג׳עט געוואָרען דורך באָלשעוויסטישע סאָלדאַטען צו-זאַמען מיט זיין חבר קאָקאָשקין אין טורמע-לאַזאַרעט, וואו זיי האָבען זיך געפונען. שינגאַרעוו האָט מיר געשטעלט אַ גאַנצע רייה פראַגען און איבערהויפּט, געפאָדערט אַנ׳ענטפער, מיט וואָס פאַר אַ רעכט בין איך פערבליבען אויף דער בעראַטונג, ווי

באַלד די באָלשעוויקעס האָבען נישט ערפילט די ערשטע פאָדערונג, וואָס די שטאָדט-דומע האָט געשטעלט צו בעפרייען די אַרעסטירטע מיניסטאָרען. איך האָב געענטפערט, אַז יעדען פאַל האָב איך געהאַט דאָס רעכט צו בלייבען צוליב אינפאָרמאַטיווע צוועקען.

ד

די צווייטע זיצונג פון דער בעראַטונג איז פאָרגעקומען אויך מיט אַ גרויסער פערשפעטיגונג. אָנשטאָט זעקס אין אָוועגד, האָט זיך די בעראַטונג אָנגעהויבען אַרום צוועלף ביינאַכט. נאָך פיל דעבאַטען איז מען ענדליך דורכגעקומען אויף דעם, אַז עס דאַרף געשאַפען ווערען אַ נייער פאָר-פאַרלאַמענט און אַ נייער מיניסטאָרען-ראַט. די דעבאַטען האָבען זיך געפיהרט וועגען דעם צוזאַמענשטעל פון דעם פאָר-פאַרלאַמענט. דערביי זענען די וכוחים געווען נאָך מעהר ליידענשאַפטליך ווי דאָס פאָריגע מאָל. דעם טאָג זענען שוין אַרויס צייטונגען. צווישען זיי אויך די צייטונג „וואָליאַ נאַראָדאַ” פון די עקסט־רעכטע ס.-ר. אין דער צייטונג זענען געווען זעהר שאַרפע אָנפאַלען אויף די באָלשעוויקעס. ריאַזאַנאָוו, מיט אַ נומער פון דער צייטונג אין דער האַנד, האָט אויף דער זיצונג געפאָכט מיט איהר אין דער לופטען און היסטעריש געשריען:

—אין זייערע צייטונגען שרייבען זיי וועגען אונז די שרעקליכסטע נבלות. רופען דאָס פאָלק צו אַנ׳צרויסטריט געגען אונז, שרייען, אַז מיר זענען באַנדיטען און פערברעכער, און אין דערזעלבער צייט קומט מען אויף בעראַטונגען מיט אונז און מען זוכט כלומר׳שט אַ מעגליכקייט צו אַ פשרה!

איך האָב אויפגעוויזען ריאַזאַנאָוו׳ן, אַז אין דעמזעלבען טאָג ריידען אויך זייערע צייטונגען וועגען די ס.-ר. און די מענשעוויקעס. אַ זייגער דריי פאַרטאָג, ווען מיר האָבען זיך שוין געקליבען שליסען די זיצונג, האָט זיך אָפגעשפילט זעהר אַ כאַראַקטעריסטישער אינצידענט. עס איז אַריינגעגאַנגען דער דינער פון

לאָקאַל און געזאָגט, אַז עס איז געקומען אַ דעלעגאַציע פון אַר-בייטער פון פוטילאָװער זאַװאָד און װילען נישט אַנדערש זעהען זיך מיט אונז פּערזענליך. די בעראַטונג איז נישט געװען אויפ-געלעגט אויפצונעהמען קיין דעלעגאַציעס און האָט געפּרובט אַבװענדען דעם װיזיט, אויפװייזענדיג, אַז די מיטגלידער פון דער בעראַטונג זענען שטאַרק פערנומען און קאָנען קיינעם נישט אויפ-נעהמען. נאָר די דעלעגאַציע איז געװען זעהר איינגעשפּאַרט און געפאָדערט נישט אַנדערש, אַז מען זאָל זי צולאָזען צו אונז, װען נישט האָבען זיי געדראָהט, װעלען זיי מיט געװאַלד אַריינגעהן. ס׳איז נישט געבליבען קיין אַנדער ברירה, װי אַריינלאָזען די דע-לעגאַציע.

עס זענען אַריין אין צימער אַ מאַן פופצעהן אַרבייטער, על-טערע און יונגע-לייט מיט ערנסטע, אַנגעשטרענגטע געזיכטער. איינער פון זיי אַ יונגער-מאַן מיט אַן׳ענערגישען פּנים און קלוגע קאַלטע אויגען, איז אַרויסגעטראָטען פאָראויס און אָנגעהויבען אויפגערעגט מיט אַ דראָהענדען קול:

שוין כמעט אַ װאָך, װי עס קומט פאָר אַ בלוט-פערגיסונג צװישען דיביידע רעװאָלוציאָנערע מחנות. אַ פערברעכערישער בירגער-קריג. מיר פאָדערען, אַז דערצו זאָל גלייך נעהמען אַ סוף! גענוג! איהר זיצט שוין צװיי טעג און בעטראַכט די פּשרה און עס זעהט אויס, אַז איהר איילט זיך נישט. מיר קאָנען נישט דערלאָזען, אַז דער בירגער-קריג זאָל זיך ציהען װייטער! צו אַלדי שװאַרץ יאָהר אי לעניג׳ען אי טשערנאָװ׳ן! מען דאַרף זיי ביידען אויפהענגען... מיר פאָדערען פון אייך, איהר זאָלט מאַכען אַן׳עק צו דער מהומה, װען נישט, װעלען מיר זיך אַליין מיט אייך אָברעכענען.

די רעדע און דער דראָהענדער קול פון דעם אַרבייטער האָבען געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק אויף אַלע מיטגלידער פון דער בעראַטונג, איבערהויפּט אויף ׳ריאַזאַנאָװ׳ן. ער איז אויפגע-שפּרונגען פון אָרט אַן׳אויפגערעגטער און אָנגעהויבען היסטעריש שרייען:

—איהר זענט זעהר גערעכט!!! מיר, באָלשעװיקעס זענען

פון דער ערשטער מינוט גרייט צו א פשרה, מיר מאַכען אַלערליי פערגרינגערונגען, נאָר די ס.-ר. מענשעוויקעס און איבערהויפּט, די פאָרשטעהער פון דער שטאָדט־דומע טאָרמאזירען די אַרבייט און לאָזען נישט קומען צו קיין שום פשרה. נישט צו אונז האָט איהר געדאַרפט געהן, נאָר צו די צענטראַל־קאָמיטעטען פון די מענשעוויקעס און ס.-ר. און אין דומע. געהט אַהין! פאָדערט פון זיי, זיי זאָלען מאַכען א סוף צום בירגער-קריג.

—זעהר גוט! מיר געהן גלייך צו זיי און מיר וועלען זיי ברענגען צושלעפּען אַהער!—האָבען אויפגערעגט אויסגעשריען די אַרבייטער.

ריאַזאַנאָוו׳ס רעדע, וועלכע מען האָט אַנדערש נישט גע-קאָנט אָנרופען ווי א נידערטרעכטיגע פּראָוואָקאַציע, האָט אונז אַלעמען שטאַרק אויפגערעגט און איבערראַשט. איך האָב ערקלערט די אַרבייטער, אויף וויפיל ריאַזאַנאָוו׳ס ווערטער זענען נישט ריכ-טיג און האָב זיי איבערגעגעבען, וואָס פאַר א סכסוכים עס זענען פאָרגעקומען בעת דער בעראַטונג.

די אַרבייטער האָבען מיך אויסגעהערט און איינער פון זיי האָט אויסגעשריען אויפגערעגט:

—שדים ווייסען אייך, ווער פון אייך איז גערעכט! איהר זענט אַלע נישט ווערט, וואָס איהר געהט אויף דער וועלט! מען דאַרף אייך אַלעמען אויפהענגען אויף איין בוים, וועט דע-מאָלט ממילא ווערען רוהיג אין לאַנד... קומט, ברידער! מיר האָ-בען דאָ נישט וואָס צו טהון.

און זיי זענען אַוועקגעגאַנגען.

דער בעזוך פון דער דעלעגאַציע האָט פונדעסטוועגען גע-האָט א ווירקונג אויף אונזער בעראַטונג. אויף דער זיצונג פון אַנדערען טאָג, דעם 30 אָקטאָבער, האָט מען געהאַלטען קורצע רעדעס און אַרויסגעוויזען א טענדענץ גיכער צו קומען צו-א וועל-בער-עס-איז פשרה. די מענשעוויקעס האָבען אַרויסגעשטעלט די פראַגע וועגען א וואָפענשטילשטאַנד. זיי האָבען אויפגעוויזען, אַז

בײ יעדער מלחמה, װי באַלד עס הױבען זיך אָן פיהרען אונ־טערהאַנדלונגען װעגען אַ שלום, מאַכט מען אַ װאָפּענשטילשטאַנד. די פאָרשטעהער פון ס.־ר. און איך, האָבען אונטערגעהאַלטען דעם פאָרשלאָג און דערבײ ערקלערט, אַז דער צענטראַל־קאָמיטעט פון די ס.־ר. האָט בעקומען אַ טעלעגראַמע פון קערענסקי׳ן, װעלכער בעפולמעכטיגט איהם שליסען שלום אָדער אַ װאָפּענשטילשטאַנד מיט די באָלשעװיקעס אויף װעלכע בעדינגונגען ער װעט געפי־נען פאַר פּאַסיג. ער, קערענסקי, װעט ערפילען אַלע פערפּליכ־טונגען, װאָס דער צענטראַל־קאָמיטעט װעט אויף איהם אַרױפלע־גען. איך, אַלס דער פאָרשטעהער פון שטאָדט־דומע, האָב אויך אונטערגעהאַלטען דעם פאָרשלאָג װעגען אַ װאָפּענשטילשטאַנד. נאָר דער פאָרשטעהער פון די באָלשעװיקעס קאַמעניעװ, האָט אין קור־צע װערטער ערקלערט, אַז דאָס איז כמעט אַנ׳אונמעגליכע זאַך. דער אויספירונגס־קאָמיטעט פון אַרבײטער־און סאָלדאַטען־ראַטען װעט נישט אײנגעהן אויף אַ װאָפּענשטילשטאַנד אײדער עס װעט נישט בעשטימט אָנגענומען װערען אַ התחייבות מצד די אַנטי־באָלשעװיקעס, „שליסען איצט װאָפּענשטילשטאַנד—הײסט געבען קערענסקי׳ן די מעגליכקײט צו אָרגאַניזירען געגען אונז אַ נײע אַרמעע״—האָט ער געזאָגט, חוץ דעם, האָט ער ערקלערט, העגגט־אָב די זאַך נאָך פון שטאַב װעלכער געפינט זיך אויפ׳ן פראָנט, און ער, קאַמעניעװ, מיט ריאַזאַנאָװ׳ן האָבען קײן שום בעפול־מעכטיגונג נישט צו שליסען אַ װאָפּענשטילשטאַנד דאָ, אויף דער בעראַטונג.

פון די װײטערדיגע דעבאַטען האָט זיך אַרױסגעװיזען, אַז די בײדע באָלשעװיסטישע דעלעגאַטען האָבען בכלל נישט קײן בעפולמעכטיגונג אָנצונעהמען װעלכע־עס־איז בעשטימונגען. עס איז אויסגעקומען אַזױ, װי זײ װאָלטען געקומען אויף דער בע־ראַטונג בלויז צו אינפאָרמאַטיװע צװעקען, אָבער זײ האָבען דאָס נישט געװאָלט אָנערקענען. נײן! זײ זענען געקומען מיט געװיסע בעפולמעכטיגונגען, נאָר בעגרענעצטע. בקיצור, װיפיל מיר האָבען מיט זײ נישט גע׳טענה׳ט, האָבען מיר נישט געקאָנט דערגעהן, אין װאָס בעשטעהען זײערע בעפולמעכטיגונגען. אונז, די פאָר־

שטעהער פון די אַנטי־באָלשעוויסטישע פּאַרטייען, האָט זיך אַלץ דייטליכער פאָרגעשטעלט, אַז די גאַנצע בעראַטונג איז אָנגענומען געוואָרען דורך די באָלשעוויקעס בלויז צוליב דעם, כּדי צו געהן אָקעגען דער פאָדערונג פון אייזענבאַהן־פערבאַנד און, איבערהויפּט, כּדי צו געווינען צייט און זעהן דערווייל, מיט וואָס עס וועלען זיך ענדיגען די שלאַכטען ביי פּעטערבורג און אין מאָסקווע.

אַזוי ווי די פראַגע וועגען וואָפענשטילשטאַנד איז געווען אַראָבגענומען פון דער טאָג־אָרדנונג, איז מען ווידער צוגעטרעטען צו דער פראַגע וועגען אַ צייטווייליגען פאָלקס־ראַט. נאָך לאַנגע און הייסע דעבאַטען, וועלכע האָבען געדויערט גאַנצע צוויי זיצונגען, דעם 30 און 31 אָקטאָבער, איז מען ענדליך געקומען צו אַ פערשטענדיגונג, אַז דער צייטווייליגער פאָלקס־ראַט זאָל בעשטעהן פון הונדערט מיטגלידער פונ׳ם צענטראַלען אויספיהרונגס־קאָמיטעט פון די אַרבייטער־און סאָלדאַטען־ראַטען, פינפאונזיבעציג מיטגלידער פון פויערים־ראַט, הונדערט פאָרשטעהער פון פּעטערבורגער און מאָסקווער שטאָדט־פערוואַלטונגען און פופציג אָדער מעהר פאָרשטעהער פון פערשידענע אַלרוסלענדישע פראָפעסיאָנעלע פעראייניגען. די החלטה איז געווען אָנגענומען דורך די באָלשעוויקעס כּמעט איבער גוואַלד. ריאַזאַנאָוו האָט נישט געקאָנט פערטראָגען, וואָס אין ראַט וועט זיין כּמעט אַ העלפט פאָרשטעהער פון אַזעלכע אַנשטאַלטען, ווי די שטאָדט־דומעס און פראָפעסיאָנעלע פעראייניגען, וואוהין עס געהען־אַריין מיטגלידער פון בורזשואַזע פּאַרטייען.

וואָס שייך דער פראַגע וועגען אַ נייער רעגירונג, איז מען וועגען דעם פיל גרינגער דורכגעקומען. אַלע זענען געווען איינשטימיג, אַז די רעגירונג דאַרף זיין אַן׳איינהייטליך־סאָציאַליסטישע. די פראַגע איז נאָר געווען אין דעם, אַז איינע פון די צוויי קעמפענדע פּאַרטייען זאָל נישט האָבען קיין צו־גרויס איבערגעוויכט אין דער רעגירונג, און אויך וועגען די פּערזענליכקייטען. פון איין צד האָבען די ס.-ר., מענשעוויקעס און פאָרשטעהער פון שטאָדט־דומע געפאָדערט, אַז אין דער רעגירונג זאָל נישט אַריינגעהן, נישט טראָצקי און נישט לענין. די באָלשעוויקעס, פון זייער זייט,

האָבען אויסגעקליבען קערענסקי׳ן און, דוכט זיך, אַווקסענטיעוו׳ן. צו אַ פערשטענדיגונג איז מען געקומען דערמיט, וואָס מען האָט אָנגענומען אַ פערנעבעלטע בעשטימונג, אַז אין מיניסטאָרען-ראַט זאָלען אַרײַנגעהן פאַך-לײַט, אונאָבהענגיג פון זײער פאַרטײ-אָנגעהעריגקײט. די נעמען פון לענין, טראָצקי און קערענסקי זענען נישט דערמאָהנט געוואָרען אין דער החלטה און דערמיט גופא האָט יעדער צד געגעבען אַ שטומע צושטימונג אויף די קאַנדידאַטען פון דעם אַנדערען צד. מיר, די אַנטי-באָלשעוויקעס, האָבען גוט פערשטאַנען, אַז די באָלשעוויקעס וועלען בשום אופן נישט אײַנשטימען אויף אויסצושליסען לענינ׳ען און טראָצקי׳ן פון דער רעגירונג. אַזוי ווי מיר האָבען גוט פערשטאַנען, אַז די לאַגע פון קערענסקי׳ן אויפ׳ן פראָנט איז נישט קײן זעהר גלענצענדע (דאָס האָט מען געקאָנט דרינגען כאָטש פון זײַן טעלעגראַמע צו די ס.-ר.), האָבען מיר געמוזט אײַנגעהן אויף אַלע הנחות, אַבי נאָר דערגרײַכען אַ פערשטענדיגונג און אָבשטעלען דעם בירגער-קריג. אָבער די באָלשעוויקעס האָבען אָבגעהאַלטען אַנ׳ענדגילטיגען נצחון.

אונזער פערשטענדיגונג איז פאָרגעקומען שבעט בײַנאַכט, דעם 31 אָקטאָבער, נאָך אַ לאַנגער און אַ פײַנליכער זיצונג פון פיער—פינף שעה. באַלד ווי די פערשטענדיגונג איז פאָרגעקומען, האָט מען ווידער אַיועקגעשטעלט די פראַגע וועגען אַ וואָפענשטילשטאַנד. די פאָרשטעהער פון די באָלשעוויקעס האָבען אָנגעוויזען, אַז פריהער דאַרף די פערשטענדיגונג אָנגענומען ווערען דורך דעם צענטראַלען אויספיהר-קאָמיטעט. נאָר ווען מיר, די אַנטי-באָלשעוויקעס, האָבען ענערגיש גענומען פאָדערען, אַז די בלוט-פערגיסונג זאָל תיכף ומיד אָבגעשטעלט ווערען, איז קאַמעניעוו אײַנגעגאַנגען אויף דעם. ער האָט ערקלערט, אַז ער איז זיכער, אַז די אַרבײַטער-און סאָלדאַטען-ראַטען וועלען מסכים זײַן אויף די בעדינגונגען, וועלכע זענען אויסגעאַרבײַט געוואָרען דורך דער בעראַטונג, און דערום רעכענט ער פאַר מעגליך, אָנגעהמען מיטלען אָבצושטעלען די קאַמפען אויפ׳ן פעטערבורגער פראָנט.

עס איז געווען צוזאַמענגעשטעלט אַ פראָטאָקאָל פון דער לעצטער זיצונג מיט די אָנגענומענע תנאים פון פערשטענדיגונג,

און עס איז בעשטימט געוואָרען, גלייך דיזעלבע נאַכט אָבפיהרען דעם פּראָטאָקאָל מיט אַ בריף פון דער בעראַטונג אויפ׳ן פראָנט צו די ביידע שטאַבען פון די קעמפּענדע אַרמעען מיט דעם, זיי זאָלען שליסען אַ וואָפענשטילשטאַנד.

כדי צו בעקומען די מעגליכקייט צו פאָהרען אונגעשטערט אויפ׳ן פראָנט צו די שטאַבען, האָט מען געמוזט האָבען אַנ׳ער־לויבעניש דערויף פון פּעטערבורגער מיליטער־שטאַב, וועלכער האָט זיך געפונען אין „סמאָלני אינסטיטוט". די בעראַטונג האָט אויסגעוועהלט מיך און דעם צווייטען פאָרשטעהער פון „וויגזשעל" אַלס דעלעגאַטען צו פאָהרען אויפ׳ן פראָנט. די באָלשעוויסטישע פאָרשטעהער האָבען אונז געגעבען אַ צעטעל אין שטאַב פון „סמאָל-ני", אַז מען זאָל אונז דאָרט אַרויסגעבען אַנ׳ערלויבעניש צו פאָה-רען אויפ׳ן פראָנט.

עס איז שוין געווען נאָך צוויי אַ זייגער ביינאַכט. איך מיט דעם צווייטען דעלעגאַט זענען אויף דעם אויטאָמאָביל פון „וויג-זשעל" אַוועקגעפאָהרען אין „סמאָלני" גרייטענדיג זיך אין דעם זעלבען אויטאָמאָביל אָבצופאָהרען פון דאָרט אויפ׳ן פראָנט מיט דער בשורה וועגען אַ פערשטענדיגונג.

נישט קוקענדיג אויף דער שפּעטער צייט איז דער „סמאָלני אינסטיטוט" געווען שטאַרק בעלעבט. אַלע צימערען אויף אַלע דריי עטאַזשען זענען געווען בעלויכטען. אין טהיר פון „סמאָלני" האָב איך זיך בעגעגענט מיט מיין אַלטען בעקאַנטען באָנטש-ברויעוויטש, אַ געוועזענער טאָלסטאָיאָוועץ, וועלכער איז גאָרנישט לאַנג אַריבער צו די באָלשעוויקעס. וויסענדיג, אַז איך בין אַ געגנער פון באָלשעוויזום, האָט ער מיך די לעצטע צייט אויסגע-מידען, ווען מיר פלעגען זיך וואו צוזאַמענטרעפען. דערזעהענדיג מיך איצט שפּעט ביינאַכט אין „סמאָלני", האָט ער זיך שטאַרק פערוואונדערט, נאָר ער האָט עס אויסגעדריקט בלויז מיט׳ן בליק און גאָרנישט נישט געפרעגט ביי מיר. ווען דער סאָלדאַט, וועל-כער איז געשטאַנען אויף דער וואַך ביי דער טהיר, האָט געפאָ-דערט ביי מיר און ביי מיין חבר אַ „פּראָפּוסק", איז באָנטש-ברויעוויטש שנעל צוגעגאַנגען צו איהם און שטרענג בעפוילען:

—לאָז זיי דורך! לאָז זיי דורך!—און איז אַוועק מיט אונז, צו בעגלייטען אונז דורך די אַלע וואַכען, וועלכע מיר האָבען געדאַרפט דורכגעהן. ער האָט געפרעגט, וואוהין מיר געהן. ווען מיר האָבען איהם מיטגעטיילט וואוהין און וועגען וואָס מיר געהן, האָט ער אונז אָבגעפיהרט צום שטאַב, נאָר ער האָט דערביי בעמערקט:

—דוכט זיך, אַז דאָרט איז איצט נישטאָ קיינער פון די, וועמ ס'זאָל אייך קאָנען אַרויסגעבען אַזאַ ערלויבעניש.

באָנטש-ברויעוויטש האָט אונז אַרויפגעפיהרט אויפ'ן דריטען שטאָק און אָנגעוויזען וואוהין אַריינצוגעהן. מיר זענען אַריין אין זעהר אַ גרויסען שטאַרק בעלויכטען צימער, וואו עטליכע פריילינס האָבען געאַרבייט אויף שרייב-מאַשינען. חוץ זיי איז דאָרט קיינער נישט געווען, נאָר די פאָדלאָגע איז געווען איינגעאַנצען פול מיט פאַפּיראָסען-מונדשטוקען, פאַפּירלעך און צוריסענע צייטונגען, וואָס עס האָט בעוויזען, אַז דאָ איז פאָרגעקומען אַ פערזאַמלונג פון פיל מענשען. פון דעם צימער איז געווען נאָך אַ טהיר אין אַ צווייטען צימער. מיר זענען אַריין אַהין. דאָ זענען ביי אַ לאַנגען טיש געזעסען דריי יונגעלייט, מיליטעריש געקליידעט, אויפן טיש איז געשטאַנען אַ בלעכענער טשייניק און עטליכע גלעזער אָנגעפולט מיט אויסגערויכערטע פאַפּיראָסען און ס'האָבען זיך געוואַלגערט שטיקער שוואַרץ ברויט. אויף דער וואַנד איז געווען איינגעאָרדענט אַ פעלד-טעלעפאָן.

—מיר דאַרפען זעהן דעם הויפט-אָנפיהרער פון שטאַב,—האָב איך זיך אָבגערופען.

איינער פון די יונגעלייט האָט מיך האָפערדיג בעקוקט פון קאָפּ ביז די פיס און אַ פרעג געטהון:

—נאָך וואָס בעדאַרפט איהר איהם?

איך האָב איהם דערצעהלט ווער מיר זענען און נאָך וואָס מיר זענען געקומען אין שטאַב. ער האָט מיך אויסגעהערט מיט אַ גלייכגילטיגען אויסדרוק און מיט אַ האַלב איראָנישען שמייכעל.

—דער הויפּט-אָנפיהרער פון שטאַב איז איצט דאָ נישטאָ. איך פּערטרעט איהם.

און אין אַ ווײלע אַרום צוגעגעבען:

—איך קאָן אייך קיין שום ערלויבענישען נישט אַרויסגע-בען אויף צו פאָהרען צום פראָנט.

איך האָב גענומען איהם ערקלערען ווי וויכטיג דאָס איז, אַז מיר זאָלען וואָס גיכער זיין אויפ'ן פראָנט און אָבשטעלען די בלוט-פערגיסונג. דער יונגערמאַן האָט זיך צולעגט אויפ'ן שטוהל, געקוקט אויף מיר מיט אַ טיפער פעראַכטונג און אַרויס-גערעדט רוהיג און האָפערדיג:

—איהר האָט שוין נישט וואָס צו פאָהרען אויפ'ן פראָנט... און עס איז שוין איבעריג אַריינצוטרעטען אין אַ וועלכער-עס-איז פערשטענדיגונג מיט די קאָנטער-רעוואָלוציאָנערען...

—פאַרוואָס?

—וויל קערענסקיס באַנדע איז פולשטענדיג צושלאָגען; די קאָזאַקען האָבען זיך אונטערגעגעבען און קערענסקי אַליין איז אַרומגעיריגעלט. ביי איצטיגען מאָמענט האָט מען איהם שוין געוויס גענומען אין פלען און אין אַ פּאָר שעה אַרום וועט מען איהם ברענגען אַהער. ווי איהר זעהט, האָט איהר אַ בי-סעל פערשפעטיגט מיט אייער פערשטענדיגונג.

איך און מיין חבר האָבען פונדעסטוועגען געפּרובט זיך איבערצייגען דעם יונגענמאַן, אַז מיר דאַרפען אויספיהרען די מיסיע, וועלכע איז אויף אונז אַרויפגעלעגט, אַז דער צושטאַנד אויפ'ן פראָנט קאָן נישט אָבשאַפען די החלטות, וואָס זענען אָפיציעל אָנגענומען פון אַלע פּאַרטייען. נאָר ער האָט אונז נישט געוואָלט אפילו אויסהערען און מיר זענען אַרויס פון „סמאָלני אינסטיטוט" אין זעהר אַ געדריקטער שטימונג.

ה

אויף מאָרגען פריה האָט זיך בעקומען די בעשטעטיגונג וועגען דער מפלה פון קערענסקיס אַרמעע. ווי ס'האָט זיך דערנאָך אַרויסגעוויזען, האָט קערענסקי געהאַט איינגאַנצען זעקסהונדערט קאָזאַקען, וואָס האָבען זיך געשלאָגען אָהן איבעריגע התלהבות, און לסוף נישט בלויז זיך אונטערגעגעבען, נאָר אפילו בעשטימט אַרויסצוגעבען קערענסקי'ן. אין דער לעצטער מינוט האָט זיך קערענסקי'ן איינגעגעבען צו אַנטרונען פון זייערע הענד.

אין שטאָדט-דומע האָט מען קיין שום גענויע ידיעות נישט געהאַט. עס האָבען זיך בלויז געהאַט פערשפּרייט קלאַנגען וועגען קערענסקיס מפלה און דאָס רוב דעפּוטאַטען האָבען דערין נישט געגלויבט. עס איז געווען אַ שטורמדיגע זיצונג, בשעת וועלכער דער שטאָדט-גאָלאָוואַ נ. שרעדער האָט ערקלערט די מפלה מיט אַ פעררעאַט מצד דעם „וויגזשעל" און האָט גע'טענה'ט, אַז די גאַנצע בעראַטונג איז געווען איינגעאָרדענט דורך דעם „וויגזשעל", בלויז כדי צו געווינען צייט. מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער האָט מען איבערגעגעבען מיט אַלע פּרטים די סצענע פון דעם פעררעאַט פון די קאָזאַקען מיט זייער גענעראַל קראַסנאָוו געגען קערענסקי'ן:

אַ דעלעגאַציע פון מאַטראָזען אונטער דער אָנפיהרונג פון בעוואוסטען דיבענקאָ איז אַריין אין אונטערהאַנדלונגען מיט די קאָזאַקען, וועלכע האָבען בעשלאָסען מיט דער איינשטימונג פון זייער גענעראַל קראַסנאָוו, אַרויסצוגעבען קערענסקי'ן די באָלשעוויקעס. דאָס איז געווען דעם 1-טען נאָוועמבער.

—אַ זייגער איינס בייטאָג,—האָט נאָכדעם דערצעהלט גענעראַל קראַסנאָוו,—האָט מיך אַרויסגערופען צו זיך דער הויפּט-קאָמאַנדיר (קערענסקי). ער איז געווען אויפגערעגט און זעהר נערוועז.

—„גענעראַל!—האָט קערענסקי געזאָגט—איהר האָט מיך פערראַטען. אייערע קאָזאַקען ריידען אָפען, אַז זיי וועלען מיך אַרעסטירען און איבערגעבען די מאַטראָזען".

—„יאָ,—האָב איך געענטפערט,—מען שמועסט וועגען דעם און איך ווייס, אַז איהר האָט פערלוירען ביי אַלעמען דאָס מיטגעפיהל".

—„די אָפיצירען שמועסען אויך דאָסזעלבע?"

—„יאָ. די אָפיצירען זענען זעהר אונצופרידען מיט אייך".

—„וואָס-זשע זאָל איך טהון? עס קומט מיר אויס צו נעהמען זיך דאָס לעבען".

—„אויב איהר זענט אַן ערליכער מאַן, וועט איהר תיכף פאָהרען קיין פעטערבורג מיט אַ ווייסער פאָהן. איהר וועט זיך מעלדען צום רעוואָלוציאָנערען קאָמיטעט און אונטערהאַנדלען מיט איהם, ווי אַ פאָרשטעהער פון דער רעגירונג".

—„יאָ, איך וועל עס טהון, גענעראַל!"

—„איך וועל אייך געבען אַ וואַך און וועל בעטען, אַז מיט אייך זאָל מיטפאָהרען אַ מאַטראָז".

—„ניין! נאָר נישט קיין מאַטראָז! איהר ווייסט, אַז דאָ געפינט זיך דיבענקאָ?"

—„איך ווייס נישט, ווער דאָס איז דיבענקאָ".

—„דאָס איז מיין שונא".

—„וואָס זאָל מען טהון? פיהרט איהר אַ גרויסע שפּיל, דאַרפט איהר אויך קאָנען ענטפערן".

—„גוט, נאָר איך וועל פאָהרען ביינאַכט".

—„צו וואָס? דאָס וועט הייסען, אַז איהר אַנטלויפט. פאָהרט רוהיג און אָפען, אַלע זאָלען זעהן, אַז איהר אַנטלויפט נישט".

—„גוט, נאָר גיט מיר אַ זיכערע וואַך".

—איך האָב אַרויסגערופען אַ קאָזאַק פון צעהנטען דאָנער פאָלק, רוסאַנאָוו, און איהם בעפוילען בעשטימען אַכט קאָזאַקען, וואָס זאָלען בעוואַכען דעם הויפט-קאָמאַנדיר. אין אַ האַלבער

שעה אַרום זענען געקומען די קאָזאַקען און דערצעהלט, אַז קערענסקי איז נישטאָ. ער איז אַנטלאָפען. איך האָב געהייסען איהם זוכען. מען האָט איהם געזוכט אין גאַטשינאַ און אין די אַרומיגע ערטער, נאָר מען האָט איהם אין ערגעץ נישט גע-פונען.

ווי אַזוי און וואוהין קערענסקי איז אַנטלאָפען—ווייס איך נישט. נאָר אין גיכען האָט ער בעגייט די בעציהונגען מיט'ן צענטראַל-קאָמיטעט פון די ס.-ר. און מיט דער אָרגאַניזאַציע „רע-טונג פון פאָטערלאַנד און דער רעוואָלוציע". מיט צוויי חדשים שפּעטער, בעת דער ערעפנונג פון דער גרינדונגס-פערזאַמלונג, האָט ער זיך געפונען אין פעטערבורג. ער האָט אפילו זעהר שטאַרק געוואָלט זיין אויף דער ערעפנונג, נאָר די חברים האָבען איהם דאָס נישט ערלויבט.

די קאָזאַקען, וואָס האָבען געהאַט בעשטימט אַרויסצוגעבען קערענסקי'ן, ווי אויך זייער גענעראַל קראַסנאָוו, זענען נישט געגומען געוואָרען אין פלען. זיי זענען פון גאַטשינאַ אַוועק אויף דרום צום גענעראַל קאַלעדין, וועלכער האָט אויפגעהויבען דעם ערשטען אויפשטאַנד געגען די באָלשעוויקעס.

ווען איך האָב אויף מאָרגען נאָך מיין בעזוכען „סמאָלני" אָבגעגעבען אין דומע אַ דין וחשבון וועגען די אונטערהאַנדלונ-גען און וועגען דעם ענטפער פון שטאַב, איז שוין כמעט ביי קיינעם קיין ספק נישט געווען, אַז פון דער בעראַטונג ועט גאָרנישט אַרויסקומען. אין דומע זענען שוין אפילו געווען און-קלאָרע ידיעות וועגען קערענסקיס מפלה, אין וועלכע דער גרעסטער טייל דעפּוטאַטען האָט פונדעסטוועגען נישט געגלויבט. מיין בעריכט האָט אַרויסגערופען אַנ'אמת'ן שטורם. דער שטאָדט-גאָלאָוואַ שרעדער האָט געשריען, אַז די גאַנצע בעראַטונג האָט דער „וויגזשעל" איינגעאָרדענט מיט אַ פּראָוואָקאַטאָרישען ציל, כדי צו געבען די באָלשעוויקעס די מעגליכקייט אויסצוּוואַרטען דעם רעזולטאַט פון די קאַמפען. נישט קוקענדיג אויף דעם,

האָט די שטאָדט-דומע פונדעסטוועגען בעשטימט נישט איבערצו-רייסען די אונטערהאַנדלונגען און שיקען איהר דעלעגאַט אויף דער זיצונג, וועלכע האָט געדאַרפט דעם טאָג אין אָוועגד פאָר-קומען. נאָר איך האָב שוין לחלוטין נישט געגלויבט, אַז די בעראַטונג זאָל ברענגען צו אַ וועלכען-עס-איז רעזולטאַט. דערצו בין איך געווען שרעקליך מיד פון די נישט-דערשלאָפענע נעכט און האָב זיך אָבגעזאָגט צו געהן אויף דער בעראַטונג. די דומע האָט געשיקט אויף מיין אָרט דעם דעפוטאַט שירסקי (אַנ׳ס.-ר.).

דעמזעלבען טאָג איז פאָרגעקומען אַ זיצונג פון צענטראַלען אויספיהרונגס-קאָמיטעט פון די אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַטען אין סמאָלני אינסטיטוט.

דער פאָרשטעהער פון „וויגזשעל" קרושינסקי, איז אַרויס-געטראָטען מיט אַנ׳ערקלערונג, אַז אַלע סאָציאַליסטישע פאַרטייען דאַרפען תיכף קומען צו אַנ׳אויסגלייך וועגען בילדען אַנ׳אייגהייט-ליך סאָציאַליסטיש מיניסטעריום. נאָר דער וויכטיגסטער אינטערעס פון דער זיצונג איז געווען נישט קרושינסקיס רעדע, נאָר די דעבאַטען וועגען אויסגלייך בנוגע אַ צייטווייליגען פאָלקסראַט.

אַ בעריכט וועגען דער אַרבייט פון דער בעראַטונג האָט געגעבען ריאַזאַנאָוו. ער האָט מיטגעטיילט, אַז די בעראַטונג האָט בעשלאָסען צו גרינדען אַ צייטווייליגען פאָלקסראַט, וועל-כער דאַרף בעשטעהן פון הונדערט מיטגלידער פון צענטראַלען אויספיהרונגס-קאָמיטעט, פינפאונזיבעציג פאָרשטעהער פון פויערים-ראַט, הונדערט מיטגלידער פון מאָסקווער און פעטערבורגער שטאָדט-פערוואַלטונגען און אייניגע פאָרשטעהער פון פערשידע-נע אַלרוסלענדישע פראָפעסיאָנעלע פעראייגען.

נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס ריאַזאַנאָוו איז אַליין געווען אַ דעלעגאַט אויף דער בעראַטונג און האָט צוזאַמען מיט קאַמעניעוו׳ן אָנגענומען די החלטה וועגען דעם צייטווייליגען ראַט אין דער אויבענדערמאָהנטער צוזאַמענשטעלונג, איז ער, דאָ, אין „סמאָלני" אַרויסגעטראָטען מיט אַ שאַרפער קריטיק פון דער החלטה, אייגגעפינענדיג, אַז דער אַרבייטער- און סאָלדאַ-

טען-ראַט איז שוואַך פערטראָטען אין דעם פּאָלקסראַט און האָט אַרויסגעזאָגט די זיכערהייט, אַז דער צענטראַלער אויספיהרונגס-קאָמיטעט וועט דערויף נישט איינגעהן.

דער פאָרשטעהער פון די לינקע ס.-ר., קאַמקאָוו, האָט אויך איינגעפונען, אַז די אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַטען דאַרפען זיין פאָרגעשטעלט מיט הונדערט און פופציג מיטגלידער, אַז די פויערים-ראַטען דאַרפען האָבען אַ פיל גרעסערע פאָרשטעהערשאַפט, נאָר דערפאַר איז פאַר די שטאָדט-פערוואַלטונגען גענוג פופציג ערטער. צוזאַמען מיט דעם האָט קאַמקאָוו זעהר ענערגיש פערטיידיגט די אידעע פון אַנ'איינהייטליכען סאָציאַליסטישען מיניסטעריום און זיך אַרויסגעזאָגט, אַז נאָר ביי דער מיטאַרבייטונג פון אַלע סאָציאַליסטישע פאַרטייען קאָן געראַטעוועט ווערען די רעוואָלוציע.

נאָכדעם טרעט אַרויס דער באָלשעוויק וואָלאָדאַרסקי און עפענט-אויף די קאָרטען. ער ערקלערט אפילו, אַז אויף דער זיצונג זענען נישטאָ קיין געגנער פון דעם אויסגלייך, נאָר ער גיט באַלד צו, אַז די באָלשעוויקעס קאָנען נישט מסכים זיין צו שליסען אַנ'אָבמאַך אויף וועלכע-עס-איז בעדינגונגען און אַז זיי וועלען זייער נצחון אָהן אַ קאַמף נישט אָבגעבען. די באָלשעוויקעס האָבען אַרויסגעשטעלט דעם לאָזונג: „די גאַנצע מאַכט די ראַטען", און וועלען נישט געהן אויף קיין שום הנחות. ווייטער זאָגט ער זיך אַרויס קאַטעגאָריש אין נאָמען פון די באָלשעוויקעס, געגען בילדען אַנ'אַנדער קאָנטראָל-אָרגאַן חוץ דעם צענטראַלען אויספיהרונגס-קאָמיטעט. אין נאָמען פון זיין פאַרטיי שטעלט ער אַרויס די פאָדערונגען: דער דעקרעט וועגען ערד טאָר נישט אָבגעשאַפט ווערען. די נייע רעגירונג מוז תיכף בעשטעטיגען דעם דעקרעט וועגען שלום און וועגען אַ קאָנטראָל איבער דער אינדוסטריע. די שטאָדט-דומעס דאַרפען נישט צוגעלאָזט ווערען אין קאָנטראָל-אָרגאַן.

בקיצור, וואָלאָדאַרסקי האָט אין נאָמען פון די באָלשעוויקעס קלאָר און אָפען אַרויסגעזאָגט, אַז זיין פאַרטיי זאָגט זיך אָב פון וועלכע-עס-איז פשרות, וואַרפט-אָב די אָנגענומענע

החלטות וועגען אַ צייטווייליגען פּאָלקסראַט און אויב זי איז גרייט מסכים צו זיין אויף אַנ'איינהייטליך סאָציאַליסטיש מיני-סטעריום, איז נאָר פון אַזעלכע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, וואָס אָנערקענען די אַרבייטער- און סאָלדאַטען-ראַטען אַלס די איינ-ציגע מאַכט אין לאַנד.

צום סוף שטעלט וואָלאָדאַרסקי די אַלע טעזיסען, וועלכע ער האָט אַרויסגעזאָגט, ווי אַ רעזאָלוציע אויף אַנ'אָבשטימונג, און דער צענטראַלער אויספיהרונגס-קאָמיטעט נעהמט אָן די רע-זאָלוציע מיט אַ מעהרהייט שטימען.

נאָך דער אָנגענומענער רעזאָלוציע האָט, פערשטעהט זיך, שוין קיין רייד נישט געקאָנט זיין וועגען אַנ'אויסגלייך און די בעראַטונג, אויף וועלכע מען האָט געלעגט אַזויפיל האָפנונג, איז זיך אויף מאָרגען פונאַנדערגעפאַלען.

אין אַ טאָג—צוויי אַרום, ווען עס האָט זיך ענטגילטיג בעשטעטיגט קערענסקיס מפלה און זיין אַנטלויפען, האָט זיך פונדעסטוועגען די שטימונג אין דער שטאָדט-דומע נישט פיל געענדערט. כמעט אַלע זענען געבליבען ביי זייער פריהערדיגען אָפּטימיזם: די באָלשעוויסטישע מאַכט וועט זיך לאַנג נישט האַל-טען און קאָן זיך נישט האַלטען, האָבען די באָלשעוויקעס אָב-געהאַלטען אַ נצחון אין פּעטערבורג, בלייבט מאָסקווא, וועלכע פיהרט אַ העלדישען קאַמף געגען די באָלשעוויקעס און האַלט שוין ביי מנצח זיין זיי. חוץ דעם איז דאָך גאַנץ רוסלאַנד גע-גען די באָלשעוויקעס.

נאָך בשעת עס זענען געגאַנגען די אונטערהאַנדלונגען מיט די באָלשעוויקעס, האָט דער שטאָדט-גאָלאָווא שרעדער טע-לעגראַפיש צונויפגערופען אַ צוזאַמענפאָהר פון פאָרשטעהער פון די דעמאָקראַטיש-אויסגעוועהלטע שטאָדט-פערוואַלטונגען פון מאָס-קווער און פּעטערבורגער ראַיאָנען, און האָט געלעגט פיל האָפ-נונג אויף אָט דער בעראַטונג. נאָר אַזוי ווי דער טעלעגראַף האָט שלעכט פונקציאָנירט און נאָך אין אַנ'ערגערן צושטאַנד האָט זיך געפונען די אייזענבאַהן-בעוועגונג, זענען צו דער בע-ראַטונג געקומען איינגאַנצען אַ מענשען צעהן פון עטליכע אַרו-

מיגע שטעדטליך. בלויז פון מאָסקווא איז געקומען אַ דעלעגאַט. אַ טאָג צוויי איז מען אָבגעזעסען אין שטאָדט-דומע, מען האָט געהאַלטען רעדעס און פונאַנדערגעפאָהרען זיך, פערשטעהט זיך, אָהן וועלכע-עס-איז רעזולטאַטען.

די דומע איז ווייטער געבליבען דער צענטראַל-פונקט פון אַלע אַנטי-באָלשעוויסטישע עלעמענטען. אַ פּאָר וואָכען האָבען די באָלשעוויקעס געדולדיג דאָס איבערגעטראָגען, ווייל זיי האָבען זיך נאָך נישט געקאָנט בעגעהן אָהן דער שטאָדט-דומע. זיי האָבען דערווייל פערפעסטיגט זייערע פּאָזיציעס, פערשטעהענדיג זעהר גוט, אַז זיי וועט נישט שווער זיין ביי יעדער צייט פונאַנדערצוטרייבען די דומע. דערווייל האָבען זיי ביסלעכווייז אָנגעהויבען זי צו דריקען, האָבען צוגענומען ביים שטאָדט-גאָלאָוואַ זיין אויטאָמאָביל, האָבען אָפיציעל געפאָדערט, אַז די דומע זאָל זיך אויפהערען צו בעשעפטיגען מיט פּאָליטיק. באַלד האָבען זיי פעראָרדענט צו אַרעסטירען דעם שטאָדט-גאָלאָוואַ, נאָר דאָס אויספיהרען האָט זיך זיי נישט איינגעגעבען, ווייל ער האָט זיך אויסבעהאַלטען.

בערך אין דריי וואָכען אַרום נאָך דער איבערקעהרעניש איז דורך אַנ'אָפיציעלען דעקרעט די שטאָדט-דומע פונאַנדערגעלאָזט געוואָרען. די געביידע פון דער שטאָדט-דומע איז געוואָרען פערנומען דורך סאָלדאַטען און מאַטראָזען, וועלכע האָבען קיינעם אַהין נישט אַריינגעלאָזט.

אָבער דער שטאָדט-גאָלאָוואַ און די דעפּוטאַטען האָבען זיך נישט אונטערגעגעבען. עס זענען געווען איינגעאָרדענט אין אַלערליי ערטער געהיימע זיצונגען, וועלכע האָבען זיך געפיהרט אויפ'ן געוועהנליכען שטייגער. עס זענען בעטראַכט געוואָרען אַלערליי שטאָדטישע ענינים און אָנגענומען געוואָרען אַלערליי החלטות, וועלכע מען האָט, פערשטעהט זיך, נישט געהאַט די מעגליכקייט דורכצופיהרען. די גאַנצע האָפנונג איז איצט געווען אויף דער אָבסטרוקציע און סאַבאָטאַזש פון די שטאָדט-אָנגעשטעלטע און בכלל פון דער אינטעליגענץ. און אפילו ביי די בעדינגונגען איז די שטימונג פון דער פונאַנדערגעטריבענער

שטאָדט-דומע געבליבען זעהר אַנ׳אָפּטימיסטישע, אויף אַזוי פיל, אַז גאַנצע זיצונגען זענען געווען געווידמעט דער פראַגע וועגען אָרגאַניזירען אַ רעגירונג, ווייל מען איז געווען זיכער, אַז אין אַ פּאָר טעג אַרום געהען די באָלשעוויקעס אַוועק. לסוף אָבער, ווען מען האָט עטליכע מאָל שיער נישט אַרעסטירט די אָנוועזענדע אויף די זיצונגען, האָט מען אויפגעהערט צו פערזאַמלען זיך.

די איינציגע האָפנונג איז איצט געבליבען אויף דער גרינדונגס-פערזאַמלונג.

שתדלנות ביי די באלשעוויקעס

אין ווילנאָ האָבען די באָלשעוויקעס צום ערשטען מאָל געהערשט אינגאַנצען דריי מיט אַ האַלבען חודש. פון 5-טען יאַנואַר ביז'ן 21-טען אַפּריל 1919. מיט אַ פּאָר טעג פּאַר זייער אָנקומען, דעם 1-טען יאַנואַר, האָט די שטאָדט פערנומען אַ קליינע אָבטיילונג פון עטליכע הונדערט אָרטיגע פּוילישע לעגיאָנערען. נאָר אַז די באָלשעוויקעס האָבען זיך דערנעהנטערט צו ווילנאָ, זענען די לעגיאָנערען אָבגעטראָטען אָהן שום ווידערשטאַנד. די רויטע אַרמעע איז אַריין קיין ווילנאָ טריאומפירענדיג. און באַלד איז דער יקרות געוואַקסען פון טאָג צו טאָג. עס זענען פּאָרגעקומען אונענדליכע רעוויזיעס, קאָנפיסקאַציעס און רעקוויזיציעס. די נייע פעראָרדנונגען, וועלכע האָבען געבראָכען דעם געוועהנליכען סדר פון לעבען, האָבען געשאַפען אַ כאַאָס אין דעם גאַנצען לעבען פון שטאָדט. בקיצור, אין ווילנאָ האָבען זיך איבערגע'חזר'ט דיזעלבע עקספּערימענטען, וואָס אין רוסלאַנד, נאָר מיט אַ גיכערן טעמפּאָ, און די אונצופרידענהייט איז געוואַקסען פון טאָג צו טאָג אין אַלע שיכטען פון דער בעפעלקערונג.

אין איין זאַך נאָר האָבען אין ווילנאָ די באָלשעוויקעס אָבגעטראָטען פון זייער טאַקטיק—זיי האָבען דאָ נישט איינגעפיהרט קיין „טשרעזוויטשאַיקעס" און נישט אַרויסגעגעבען קיין טויט-אורטיילען. אמת, שטילערהייד האָט מען דערצעהלט, אַז דאָ אַרבייט אויך אַ „טשרעזוויטשאַיקע", נאָר אונטער אַנ'אַנדער נאָמען, און יעדע נאַכט ווערען דערשאָסען „קאָנטער-רעוואָלוציאָנערען". נאָר דאָס זענען, ווייזט-אויס, געווען נאָר קלאַנגען, אָפּיציעל האָט מען אין די ערשטע צוויי חדשים נישט געהערט וועגען אַ וועלכען-עס-איז טויט-שטראָף.

אין מיטען מערץ איז פאָרגעקומען אַנ'עפּענטליכער משפט פון אַ גרופּע געלד-פעלשער, דורכאויס יודען, וואָס האָבען געמאַכט „קערענקעס", און דאָס געריכט האָט פער'משפט אַלע בעשולדיגטע, אַכט מאַן, צום טויט.

אַכט טויט-אורטיילען אויף איין מאָל און פאַר אַזאַ פערברעכען, פאַר וועלכען אפילו די צאַרישע רעגירונג האָט נישט בעשטימט קיין טויט-שטראָף, האָט אויפגערודערט די גאַנצע יודישע בעפעלקערונג. איבערהויפּט נאָך דערפאַר, וואָס צווישען די פער'משפּט'ע האָט זיך געפונען דער גראַווירער סטאָצקי, אַ טאַלענטפולער קינסטלער, וועלכער איז פאַר דער מלחמה געווען בעוואוסט אין שטאָדט, ווי איינער פון די בעגאַבטסטע און ערנסטע אַרבייטער. די מלחמה האָט איהם רואינירט, און אין יאָהר 1916, ווען די אָרימע יודישע בעפעלקערונג פון ווילנאָ איז מאַסענווייז אויסגעשטאָרבען פון הונגער, זענען ביי איהם צוויי קינדער געשטאָרבען פון הונגער-טיפוס. פאַר אַלעמען איז געווען קלאָר, אַז נאָר די שרעקליכע הונגער-נויט האָט געבראַכט דעם אָרענטליכען אַרבייטער צו זיין פערברעכען. די איבעריגע זענען אויך נישט געווען קיין פּראָפעסיאָנעלע פערברעכער, נאָר אויסגעהונגערטע אָרימעלייט. אויף דעם אַלעם האָט אין זיין פערטיידיגונגס-רעדע אויפגעוויזען דער אָפיציעלער פערטיידיגער, דער קאָמיסאַר באַראַנאָווסקי (אַנ'אָרטיגער יונגערמאַן, אַ געוועזענער שניידער), נאָר עס האָט נישט געהאָלפען.

אויף מאָרגען פריה, װען אין די צײטונגען איז געװען אָבגעדרוקט די ידיעה װעגען די טויט-אורטײלען, זענען צו מיר געקומען צװײ לעהרער פון דער אָרטיגער יודישער גימנאַזיע.

—צו אונז אין גימנאַזיע איז געקומען סטאָצקיס פרוי מיט אַ געװײן, מען זאָל זעהן ראַטעװען איהר מאַן. מיר האָבען געמאַכט אַ פערזאַמלונג, װעלכע האָט בעשטימט, אַז דער אײנ-ציגער מענש, װאָס קאָן געהן משתדל זײן זיך פאַר סטאָצקי׳ן, בעטען מען זאָל איהם שענקען דאָס לעבען, זענט איהר,—האָ-בען זײ מיר געזאָגט.

—איך?—האָב איך מיך פערװאונדערט,—איהר װײסט דאָך, אַז איך בין אַ געגנער פון באָלשעװיזם און איך האָב קײן שום בעציהונגען נישט מיט די באָלשעװיקעס.

—דאָס װײסען מיר,—האָבען זײ געענטפערט,—פונדעסטװע-גען זענען מיר זיכער, אַז זײ װעלען זיך מיט אײער װאָרט רעכענען.

פאַר מיר איז קײן ספק נישט געװען, אַז איך װעל גאָר-נישט אויספיהרען בײ די באָלשעװיקעס, נאָר איך האָב נישט געהאַלטען פאַר מעגליך אָבצוזאָגען זיך פון דער מיסיע, מיט װעלכער מען האָט זיך צו מיר געװענדעט. װײבאַלד, אַז אײניגע מענשען רעכענען, אַז איך קאָן ראַטעװען אַ פער׳משפט׳ן פון טויט—װי קאָן איך זיך אָבזאָגען? און טאָמער זענען זײ גע-רעכט?

—גוט, איך װעל געהן,—האָב איך געענטפערט,—אָבער, װײבאַלד צום טויט זענען פער׳משפט אַכט מענשען קאָן איך זיך נישט משתדל זײן פאַר אײנעם. דאָס װאָלט הײסען, אַז איך בערעכטיג שװײגענדיג די איבריגע זיבען טויט-אורטײלען. איך קאָן רײדען װעגען אַלע פער׳משפט׳ע, נישט דערמאָהנענדיג אפילו סטאָצקיס נאָמען.

—טהוט, װי איהר פערשטעהט

—צו װעמען-זשע געהן?

—מיר רעכענען,—האָבען זיך אָבגערופען די לעהרער,— אַז איהר דאַרפט געהן צו באַראַנאָװסקי׳ן. ער איז אַרויסגעטראָ-

טען געגען טויט-אורטיילען און וועט, ווי אַ מיטגליד פון קאָמי-סאַרען-ראַט גיכער זיך אָברופען אויף אייער בקשה.

בּאַראַנאָווסקי׳ן האָב איך געטראָפען אין באַנק, וואו ער האָט זיך געפונען אַלס קאָמיסאַר פון פינאַנסען. איך האָב גע-בעטען דעם שווייצאַר מיך צו מעלדען און איבערגעבען אַ ביטע, ער זאָל מיך אויפנעהמען.

צו מיר איז אַרויסגעגאַנגען אַ יונגערמאַן, כמעט אַ בחור׳ל, אַ ברונעט, מיט אַנ׳אויסזעהן פון אַ מידען אַרבייטער. ער האָט טרוקען און אָבגעריסען זיך געווענדט צו מיר:

—וואָס בּעגעהרט איהר?

—איך דאַרף מיט אייך ריידען וועגען אַ וויכטיגען ענין.

—נו, רעדט.

—דער ענין איז אַזאַ, וואָס איך קאָן וועגען איהם ריי-דען, נישט דאָ, אין פאָרהויז, נאָר אונטער פיער אויגען.

ער האָט אַ וואָרף געטהון אויף מיר אַ שאַרפען בּליק.

—איהר קענט מיך?—האָט ער איבּערגעריסען אַ פרעג גע-טהון.

—פּערזענליך, נישט. איך ווענד זיך צו אייך, ווי צו אַ קאָמיסאַר.

—איך קען אייך אויך נישט, דעריבּער וואונדערט מיך, וואָס איהר האָט צו מיר אַזעלכע ענינים, וועגען וועלכע מען דאַרף ריידען אונטער פיער אויגען... איבּריגענס, קומט צו מיר אַהיים אין צוויי שעה אַרום.

בּיי איהם אין דער היים, אין אַנ׳אָרימען, נישט אויפגעצ-רוימטען צימערל האָט ער מיך בּעגעגענט מיט די ווערטער:

—וואָס האָט איהר מיר מיטצוטיילען?

איך האָב איהם דערצעהלט, וועגען וואָס איך בּין גע-קומען.

—פאַרוואָס ווענדט איהר זיך צו מיר און נישט צו אַנ׳-אַנדער קאָמיסאַר?

—ווייל לויט אייער פערטיידיגונגס-רעדע זעה איך, אַז

איהר זענט בכלל געגען טויטשטראָף און װעט זיך גיכער װי אַן׳אַנדערער אָפּרופען אויף מײַן בקשה.

—אויב איהר האָט געלעזען מײַן פערטײדיגונגס-רעדע, דאַרפט איהר דאָך װיסען, אַז איך האָב מיט איהר גאָרנישט נישט אויסגעפיהרט.

—איהר האָט נישט אויסגעפיהרט, װי אַ פערטײדיגער בײַ די ריכטער, אָבער איהר קאָנט אויספיהרען, װי אַ מיטגליד פון קאָמיסאַרען-ראַט, מען זאָל די פער׳משפט׳ע שענקען דאָס לעבען.

—װען איך װאָלט דאָס קאָנען, װאָלט איך עס טהון אָהן אײַער בקשה.—האָט ער געענטפערט אויפגערעגט.—איהר האָט נישט געטראָפען מיט׳ן אַדרעס. איבערצײַגען, אַז מען דאַרף די פעראורטײלטע שענקען דאָס לעבען דאַרפט איהר נישט מיך, נאָר אַנדערע קאָמיסאַרען. געהט צו זײ.

—צו װעמען?

—איך װײס נישט... געהט צו יאָפע׳ן.

אין װילנאָ האָט זיך דאַן געפונען דער בעװאוסטער באָל-שעװיסטישער דיפּלאָמאַט יאָפע.

—יאָפע איז דאָך נישט קײן מיטגליד פון קאָמיסאַרען-ראַט?

—עס מאַכט נישט אויס, ער האָט אָבער אַ גרויסען אײַנ-פלוס. געהט אַרײַן צו איהם, אָדער צום פּאָרזיצענדען פון קאָ-מיסאַרען-ראַט, מיצקעװיטש-קאַפּסיוקאַס.

איך האָב זיך דערמאָהנט, אַז די לעצטע צײַט האָט זיך אָפט אויפגעטראָגען מיט יאָפע׳ן דער אָרטיגער פּאָרזיצענדער פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, דער דיכטער ליב יפה, װעלכער האָט זיך משתדל געװען בײַ איהם װעגען דער ערלױ-בעניש װידער אַרויסצוגעבען אַ ציוניסטישע צײַטונג. איך בין אַװעק צו ל. יפה׳ן און געבעטען איהם געהן מיט מיר צוזאַ-מען צו יאָפע׳ן.

יאָפע׳ן האָבען מיר נישט געטראָפען אין דערהײם. אונז האָט בעגעגענט פרל. הערשבערג, װעלכע, װי יפה האָט מיר געזאָגט, שפּילט בײַ איהם אַ ראָלע פון אַ ראַטגעבערין.

—יאָפע געפינט זיך אויף אַ זעהר װיכטיגער זיצונג פון

קאָמיסאַרען-ראַט.—האָט זי אונז געזאָגט.—אויב איהר וועט מיר מיטטיילען וועגען וואָס פאַר אַנ׳ענין איהר זענט געקומען, וועל איך זעהן צי איך קאָן איהם אַרויסרופען.

מיר האָבען איהר מיטגעטיילט, וועגען וואָס מיר זענען געקומען.

זי האָט אונז נישט אויסגעהערט ביז׳ן סוף און אויפגערעגט אויסגערופען:

—וועגען דעם וועט איהר זיך אומזיסט ווענדען צו יאָפע׳ן. איך קאָן אייך זאָגען פאָראויס, אַז אין אַזעלכע ענינים איז ער בלוטדורשטיג, און איך וועל איהם אויך נישט בעטען, ער זאָל זעהן, מען זאָל שענקען די פעראורטיילטע דאָס לעבען. איך זאָג אייך אָפען, ווען איך וואָלט קאָנען, וואָלט איך אָט די פערברעכער שיסען צוויי מאָל.

—וואָס איז דאָס, אייער פערזענליכע שטימונג אָדער אַ פונקט פון דעם באָלשעוויסטישען פראָגראַם?—האָב איך זי געפרעגט.

זי איז אַ ביסעל רויט געוואָרען און האָט אויף אַ ווייל זיך פערלוירען.

—דאָס געהער נישט אָן צום באָלשעוויזם... מיר דאַרפען ווייזען דער בורזשואַזיע, אַז מיט אונז איז געפעהרליך צו שפּילען זיך...

—די אַכט פער׳משפּט׳ע זענען נישט קיין פאַרשטעהער פון דער בורזשואַזיע, אָדער פון אַנ׳אַנדער קלאַס...

—אָבער זיי זענען אונזערע גרעסטע פיינד. אונזער אַרמעע זיגט. מיט׳ן הונגער וועלען מיר זיך אַנ׳עצה געבען. אָבער אַז מען וועט אונזער רובל מאַכען צו-נישט, קאָן עס אונז געבען אַ טויט-קלאַפּ.

—די דייטשע אימפּעריאַליסטען האָבען מיט אַ יאָהר צוריק גע׳משפּט געלד-פעלשער און פעראורטיילט זיי צו דריי יאָהר טורמע.

—טורמע שרעקט איצט קיינעם נישט אָב. די פערברעכער רעכענען, אַז ווי באַר מיר וועלען אַוועקגעהן, וועט מען זי-

אַרױסלאָזען, אָבער, אַז מען װעט צושטעלען צו דער װאַנד זון שיסען, װעט מען אָנהײבען מורא האָבען פאַר אונז.

איך בין אַװעק, נישט דערלאַנגענדיג איהר די האַנד.

עס איז געבליבען דער אײנציגער, צו װעמען איך האָב זיך געקאָנט װענדען: מיצקעװיטש-קאַפּסיוקאַס. איך בין אַװעק צו איהם צוזאַמען מיט׳ן דאָקטאָר שאַבאַד.

קאַפּסיוקאַס — אַ ליטװינער — אַ קלײנגעװיקסיגער, מיט אַ תמימות׳דיגען פּנים פון אַן אָרימען אַרבײטער. אַ האַלב לע-בען האָט ער פערבראַכט אין טורמע. ער האָט אונז זעהר פרײנדליך אױפגענומען, האָט מיר דערמאָהנט, אַז מיר זענען מיט איהם אַלטע בעקאַנטע, האָבען זיך בעגעגענט מיט אַ יאָהר צװאַנציג צוריק אין בערן, אין דער שװײץ און מיט צװײ יאָהר צוריק אין פּעטערבורגער שטאָדט-דומע, װאו מיר זענען בײדע געװען ראַטמענער. נאָר איצט, צוקוקענדיג זיך צו איהם, האָב איך זיך דערמאָהנט, אַז איך האָב איהם אין פּעטערבורגער דו-מע אָפט געזעהן אין דער באָלשעװיסטישער פראַקציע, נאָר ער האָט דאָרט קײן שום ראָלע נישט געשפּילט.

איך האָב איהם געזאָגט:

—מיר זענען אַזױ װײט אײנער פון אַנדערן, אַז מיר רײדען כמעט אױף בעזונדערע שפּראַכען. נאָר עס זענען נאָך דאָ װערטער און בעגריפען, װאָס זענען פאַר אונז בײדען גע-בליבען גלײך פערשטענדליך. אײנס פון די װערטער איז דאָס „מענשען-לעבען”. פערגיסט נישט קײן בלוט. דאָס װעט נישט פערשטאַרקען אײער פּאָזיציע און נישט צוגעבען קײן גלאַנץ אײער פּראָגראַם.

—איך פערזיכער אײך, אַז װעגען דעם אורטײל האָב איך זיך אַלײן דערװאוסט הײנט אינדערפריה פון די צײטונגען און ער איז מיר נישט צום האַרצען. איך זאָג אײך צו דורכרײדען װעגען דעם מיט יאָפּע׳ן און מיט די איבריגע קאָמיסאַרען.

איך האָב איהם דערצעהלט װעגען מײן געשפּרעך מיט יאָפּעס סעקרעטאַרין.

ער האָט זיך אָבגערופען:

—וואָס פאַר אַ נאַרישקייטען! טעראָריזירען די בעפעלקערונג! זי איז, דוכט זיך, שוין אַזוי אויך גענוג טעראָריזירט. און אויב מיר וועלען אַוועקגעהן פון דאַנען, וועט, פערשטעהט זיך, מעהר פון אַלעמען ליידען די יודישע בעפעלקערונג. איז איבעריג, אַז מיר זאָלען זי נאָך אויך טעראָריזירען. ניין! צוליב דעם שיסען די אַלטע מענשען איז, פערשטעהט זיך, נישט כדאי. איך זאָג אייך צו בעטראַכטען דעם ענין און אויב עס וועט מעגליך זיין, אָבשאַפען דעם טויט-אורטייל.

—זאָל עס אָבער נישט צו-שפעט זיין?

ער האָט צוגערופען זיין סעקרעטאַר און געהייסען מאַכען אַ פעראָרדנונג, אַז דער אויספיהר פון טויט-שטראָף זאָל אָבגעשטעלט ווערען.

אין דריי טעג אַרום האָב איך זיך דערוואוסט פון די צייטונגען, אַז פון די אַלטע פער'משפט'ע זענען זעקס בעגנעדיגט געוואָרען אויף אייביגע טורמע, צווישען זיי אויך סטאָצקי. די איבעריגע צוויי האָט מען געשאָסען.

מיט אַ פאָר חדשים צוריק האָט מיר ד"ר שאַבאַד מיטגעטיילט, אַז די פוילישע רעגירונג האָט בעפרייט די זעקס פערורטיילטע צו אייביגער טורמע.

יאָהר 1919

ניקאָלאַי טשאַיקאָווסקי און
באָריס סאַווינקאָוו אין וואַרשאַ

די פאָריגע וואָך זענען געקומען קיין וואַרשא און פער־בראַכט דאָ עטליכע טעג, צוויי פון די אָנגעזעהענע רוסישע פּאָ־ליטישע קעמפער, ניקאָלאַי טשאַיקאָווסקי און באָריס סאַווינקאָוו.

טשאַיקאָווסקי, כּמעט דער עלטסטער פון די רוסישע רע־וואָלוציאָנערען פונ׳ם פריהערדיגען פעריאָד, מיט וועמענ׳ס נאָמען עס איז צוזאַמענגעבונדען איינע פון די ערשטע רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס, „טשאַיקאָווצעס", האָט איבער פערציג יאָהר פער־בראַכט, ווי אַן עמיגראַנט, אין לאָנדאָן, און האָט בעקומען אַ זעהר חשוב׳ען נאָמען אין אַלע שיכטען פון דער ענגלישער גע־זעלשאַפט. ווען טשאַיקאָווסקי איז אין 1907 אָדער 1908, אומ־קעהרענדיג זיך אין רוסלאַנד, אַרעסטירט און גע׳משפט געוואָרען, האָט עס אַרויסגערופען די שטאַרקסטע אויפרעגונג אין ענגלאַנד. עס זענען צוזאַמענגעשטעלט געוואָרען פעטיציעס מיט צעהנדלי־גער טויזענדער אונטערשריפטען וועגען זיין בעפרייאונג, און אין עטליכע טעג איז געזאַמעלט געוואָרען אַ סומע פון פיל טויזענ־דער פונט שטערלינג אויף צו בעפרייען איהם אויף ערבות.

טשאַיקאָווסקי האָט שטענדיג געהערט צום עקסט־רעכטען

פליגעל פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. ער איז זעלטען אַרויסגעטראָטען ווי אַ סאָציאַליסט און איז געווען פיל נעהנטער צו די דעמאָלסדיגע רוסישע ליבעראַלען. בלויז אין 1903 איז ער אַריינגעטראָטען אין דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען און האָט געשפּילט אַ וויכטיגע ראָלע אין דעם אויסלענדישען קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי, איבערהויפּט ביים איבערליפערען געוועהר קיין רוסלאַנד. זייענדיג אַרויסטריט צוזאַמען מיט דער בעוואוסטער „באַבושקאַ“, ברעשקאָווסקאַיאַ, האָט ער אויפ׳ן משפּט, אין געגענטייל פון דעם דרייסטען אַרויסטריט פון דער אַלטער רעוואָלוציאָנערין, אָבגעלייקענט זיין אָנגעהעריגקייט צו דער פּאַרטיי ס.-ר. און זיך אַרויסגעשטעלט ווי אַ לעגאַלער קולטור-אַרבייטער, וואָס עס האָט געבראַכט צו זיין בעפרייאונג, אין דער צייט, ווען די „באַבושקאַ“ איז געווען פער׳משפּט אויף אייביגער פעשיקונג אין סיביר. נאָך דעם פּראָצעס האָט זיך טשאַיקאָווסקי אָבגעגעבען מיט קולטור־טעטיגקייט און אין משך פון עטליכע יאָהר האָט ער געשאַפען אין סיביר אַ קאָלאָסאַלע קאָאָפּעראַטיווע בעוועגונג. אין אָנפאַנג פון דער רוסישער רעוואָלוציע איז ער אַריינגעטראָטען אין דער פּאַרטיי „פאָלקס-סאָציאַליסטען“ (נ. ס.) און איז דאָרט געווען דער פאָרזיצענדער. נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקעהרעניש איז ער אַריבערגעפאָהרען קיין אַרכאַנגעלסק און האָט, מיט דער הילף פון די ענגלענדער, אָרגאַניזירט דאָרט די צפון־רוסישע רעגירונג, אין וועלכער ער איז די גאַנצע צייט געווען דער פּרעזידענט און מיניסטער פון אינערן. פאָריגען יאָהר, ווען די ענגלענדער האָבען פערלאָזען אַרכאַנגעלסק און די צפון־רעגירונג איז זיך צעפאַלען, איז ער אָבגעפאָהרען קיין לאָנדאָן, און פון דאָרטען געווען דירעקט פערבונדען מיט די אָנפיהרער פון דעם קאַמף אַנטקעגען באָלשעוויזם. איצט פאָהרט ער דורך וואַרשא קיין קאָנסטאַנטינאָפּאָל מיט׳ן ציל צו דערשלאָגען זיך קיין דרום־רוסלאַנד און אַרויסרופען דאָרט אַ נייעם קאַמף געגען דעם באָלשעוויזם.

פיל שטורמישער, אייגענאַרטיגער און פאַנטאַסטישער איז

די לעבענס-געשיכטע פון דעם צווייטען וואַרשעווער גאַסט, באָריס סאַווינקאָוו.

סאַווינקאָוו איז אַריינגעטראָטען אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג אין אָנפאַנג פון דעם איצטיגען יאָהרהונדערט. אין 1902 איז ער אַריין אין דער פּאַרטיי סאָצ.־רעוו. און האָט זיך באַלד אויסגעצייכענט מיט זיין ענערגיע און העלדענמוט. אַלס אַ מיט־גליד פון דער טעראָריסטישער „קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע" האָט ער, צוזאַמען מיט קאַליאַיעוו'ן, באַלמאַשעוו'ן און סאַזאָנאָוו'ן, אָרגאַני-זירט און אויסגעפיהרט די געפערליכסטע טעראָריסטישע אונטער־נעהמונגען: די אַטענטאַטען אויף פּלעווע'ן, גרויספירשט סערגיי און אַנדערע. יאָהרענלאַנג איז ער געשטאַנען פּנים-אל-פּנים מיט'ן טויט, געררייצט זיך מיט איהם: געווען אַרעסטירט, פער'משפּט געהאָנגען צו ווערען און כמעט פון אונטער דער תּליה אויף אַ פאַנטאַסטישען אופן אַנטרונען. נאָך דער ענטדעקונג פון אַזעוו'ס פערראַט האָט ער איבערגענומען די גאַנצע טעראָריסטישע טעטיג-קייט. אויפגעשטעלט די צעפאַלענע קאַמפּס-אָרגאַניזאַציע און עט-ליכע יאָהר אָנגעפיהרט מיט איהר.

אין דער זעלבער צייט האָט סאַווינקאָוו אָנגעשריבען און פערעפענטליכט אונטער'ן פּסעוודאָנים „ראָפּשין" צוויי ליטעראַ־רישע ווערק פון רעוואָלוציאָנערען לעבען: אַ נאָוועלע „דאָס בלאַ-סע פערד" און אַ גרויסען ראָמאַן „דאָס, וואָס עס איז נישט גע-ווען". די ביידע ווערק, פון אַ גרויסען קינסטלערישען ווערט און טיפקייט, האָבען אַרויסגערופען אַ שטאַרקען אינטערעס אין דער ליטעראַרישער וועלט, זענען געווען איבערזעצט אויף פיל איירא-פעאישע שפּראַכען און האָבען אַוועקגעשטעלט זייער פערפאַסער אין ערשטען ראַנג פון די רוסישע שריפטשטעלער. נאָר אין דער זעלבער צייט האָבען די ווערק, איבערהויפּט דאָס צווייטע, אין וועלכען עס איז געווען אויסגעדריקט אַ גרויסע אפּיקורסות צו דער גרונד־דאָגמע פון דער סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערער טעטיגקייט און אַרויסגעוויזען אַ טיפע פעראַכטונג צו אייניגע פון די ס.-ר.'ישע הויפּט־טהוער, וואָס זענען אַרויסגעפיהרט געוואָרען אין דעם ראָ־מאַן, — אַרויסגערופען אַן אמת'ן שטורם אין די רייהען פון דער

פאַרטיי, און עס איז, דוכט זיך, אַפילו דערגאַנגען צו אַ פּאַר־מעלען פאַרטיי־משפּט איבער׳ן פּערפאָסער פון דעם ראָמאַן. דאָס האָט טאַקי דערוויטערט סאַווינקאָוו׳ן, פון זיינע פריהערדיגע חברים. נאָך מעהר האָט ער זיך אָבגעזונדערט פון זיי אין אָנפאַנג פון דעם קריג מיט זיין אולטראַ־פּאַטריאָטישער שטימונג. נאָכ׳ן אויס־ברוך פון דער רעוואָלוציע האָט סאַווינקאָוו פערנומען אין קע־רענסקי׳ס רעגירונג דעם פּאָסט פון אַ געהילף פון דעם מיליטער־מיניסטער. ער איז אַרומגעפאָהרען, ווי אַ קאָמיסאַר פון דער רע־גירונג, אין דער אַרמעע און האָט געפיהרט אונטערהאַנדלונגען מיט׳ן שטאַב. ער האָט דער ערשטער אַרויסגעשטעלט די פאָדע־רונג, צוריק אָנצונעהמען די טויט-שטראָף אין דער אַרמעע, כּדי צו בעקעמפען די דעמאָראַליזאַציע און אויפשטעלען די דיסציפּ־לין. איבערהויפּט האָט סאַווינקאָוו געשפּילט אַ וויכטיגע ראָלע אין דער פערשווערונג פון גענעראַל קאָרנילאָוו. די פאַרטיי סאָצ.-רעוו., וועלכע האָט זיך די גאַנצע צייט בעצויגען מיט גרויס פערדאַכט צו סאַווינקאָוו׳ס טעטיגקייט, האָט נאָך קאָרנילאָוו׳ס פער־שווערונג אַרויסגערופען איהם צו געבען דעם צענטראַל־קאָמיטעט אַן ערקלערונג וועגען זיין אויפפיהרונג. ווען ער האָט זיך אָבּ-געזאָגט, ניט אָנערקענענדיג די קאָמפּעטענץ פון צ. ק. צו משפּט׳ן איהם, איז ער פאָרמעל אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער פאַרטיי.

נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקעהרעניש איז סאַווינקאָוו אַריבער אויף אַן אומלעגאַלען צושטאַנד און האָט גענומען אָר־גאַניזירען אויפשטאַנדען און טעראָריסטישע אַקטען געגען דער סאָוויעטען־מאַכט. מעהר ווי אַ יאָהר האָט ער זיך אויפגעהאַלטען אין מאָסקווא ביי די שרעקליכסטע שטרענגקייטען פון דער „טשרע־זוויטשאַיקע”.

אָבפאָהרענדיג אין אָנפאַנג 1919 קיין אויסלאַנד, האָט זיך סאַווינקאָוו פערבונדען מיט דעניקינ׳ען, און איז די לעצטע צייט בעשטימט געוואָרען פון איהם אַלס מיניסטער פון פּראָפּאַגאַנדע.

אין די פריהערדיגע יאָהרען בין איך געווען זעהר בע־פריינדעט מיט טשאַיקאָווסקי׳ן און סאַווינקאָוו׳ן (דעם לעצטען האָב איך אַפילו אַריינגעפיהרט אין דער פאַרטיי סאָצ.־רעוו.).

די פּאָזיציע וועלכע דיביידע פּאָליטישע טהוער האָבען אָנגענומען די לעצטע צייט, איבערהויפּט זייער באַהענטקייט צו דעניקינ׳ען, האָט מיך שטאַרק דערוויטערט פון זיי. פונדעסטוועגען, ווען זיי זענען געקומען קיין וואַרשאַ, האָב איך ניט געקאָנט בייקומען דעם ווילען זיך צו זעהן מיט זיי, אויב ניט, ווי מיט אַמאָליגע חברים, טאָ ווי מיט פּערזענליכע פריינד, מיט וועלכע עס איז צוזאַמענגעבונדען איינער פון די וויכטיגסטע פּעריאָדען פון מיין לעבען.

איך בין אַוועק צו זיי אין האָטעל.

ב

אין האָטעל האָב איך געטראָפען טשאַיקאָווסקי׳ן און סאַווינקאָוו׳ן צוזאַמען אין איין צימער. דאָרט האָט זיך נאָך געפונען אַ יונגערמאַן אין מיליטער-קליידער, וועלכען סאַווינקאָוו האָט אָנגערופען „פּאַלקאָווניק” און געגעבען אינסטרוקציעס וועגען בעקומען אַ בילעט צום מאָרגענדיגען צוג.

אי טשאַיקאָווסקי אי סאַווינקאָוו האָבען זיך ווייניג געביטען פאַר די עטליכע יאָהר, וואָס איך האָב זיך מיט זיי נישט געזעהן. זיי ווייזען אויס אַפילו שטאַרקער און מונטערער ווי פריהער.

מיר האָבען זיך האַרציג בעגעגענט, פונאַנדערגעפרעגט איינער וועגען דעם אַנדערען און אַריבער צו פּאָליטישע פראַגען.

—אין די היגע צייטונגען איז געווען, אַז איהר זענט געקומען אַהער צו פיהרען אונטערהאַנדלונגען מיט דער פּוילישער רעגירונג וועגען אַ געמיינזאַמער אַקציע געגען די באָלשעוויקעס,— האָב איך אָנגעפאַנגען.

—קיין אָפיציעלע אונטערהאַנדלונגען פיהרען מיר נישט און קענען נישט פיהרען. מיר אינפאָרמירען זיך נאָר. געקומען זענען מיר אַהער, כדי דורכצוקלייבען זיך פון דאַנען קיין דרום-רוסלאַנד. איך פאָהר גלייך אָב אַהין דורך קאָנסטאַנטינאָפּאָל, און באָריס וויקטאָראָוויטש (סאַווינקאָוו) דאַרף נאָך פריהער אַריבער-

פאָהרען אויף אַ פּאָר טעג קיין פּאַריז—האָט געענטפערט טשאַי-קאָווסקי.

—פאָהרט איהר, הייסט עס, צו דעניקינ'ען?

—ניין! מיט דעניקינ'ען האָבען מיר שוין מיט אַ צייט צוריק איבערגעריסען אונזערע בעציהונגען. דערצו איז שוין איצט אויס דעניקין; ער איז לגמרי צעשלאָגען.

—פאַרוואָס זענט איהר זיך מיט איהם פונאַנדערגעגאַנגען?

—מיר זענען פריהער אויך נישט געווען איינשטימיג מיט זיין פּאָליטיק, נאָר מיר האָבען געהאָפט, אַז ער וועט זי אומ-בייטען. איצט האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז ער איז אין גאַנצען אונטערגעפאַלען אונטער'ן איינפלוס פון די רעאַקציאָנערע עלע-מענטען, וואָס רינגלען איהם אַרום. אי ער, אי קאָלטשאַק זענען אָרענטליכע לייט און דעמאָקראַטיש געשטימט, נאָר זיי האָבען נישט קיין ברייטען בליק און קיין שטאַרקען כאַראַקטער.

—אויב נישט צו דעניקינ'ען, צו וועמען-זשע פאָהרט איהר? אויף וועלכע כחות רעכענט איהר?

—מיר פאָהרען צום רוסישען פאָלק. מיר רעכענען, אַז אין רוסלאַנד וועלען זיך געפינען גענוג געזונטע אַנטי-באָלשעוויסטי-שע כחות, פון וועלכע מען וועט קענען פאָרמירען אַ נייע אַרמעע, אויף נייע יסודות... יעדענפאַלס, מיט וואָס איז איצט די לאַגע ערגער ווי מיט צוויי יאָהר צוריק?

—אויף וועלכע נייע יסודות ווילט איהר אָוועקשטעלען אייער קאַמף מיט'ן באָלשעוויזם? אין וואָס בעשטעהט אייער פּראָגראַם?

—אונזער פּראָגראַם איז געבליבען דער פריהערדיגער: אַ דעמאָקראַטישע רעפּובליק, די ערד צום פּויער, שאַפען אַ מעסיג-סאָציאַליסטישע אָרדנונג. נאָר ניט דאָס איז דער הויפּט אין אונ-זער פּראָגראַם. מיר האָבען זיך איבערצייגט, אַז אי דעניקין און קאָלטשאַק, אי די סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען האָבען ניט גובר געווען דעם באָלשעוויזם, ווייל זיי האָבען געלייגט זעהר ווייניג געוויכט אויף דעם נאַציאָנאַלען פּראָבלעם. זיי האָבען געטראַכט וועגען אַ ריסלאַנד אין די פריהערדיגע גרעניצען, און מחמת דעם

האָבען זיי געקאָנט אַרויסשטעלען געגען די באָלשעוויקעס נאָר „גרויס-רוסען" און קאָזאַקען; די אַנדערע פעלקער, וואָס געפי-נען זיך אויף דער טעריטאָריע פון רוסלאַנד, האָבען זיך דע-ריבער בעצויגען אינדיפערענט, אָדער פיינדליך צו זייער קאַמף, כאָטש זיי זענען געווען געגען די באָלשעוויקעס. מיר שטעלען זיך דעם ציל צו פעראייניגען אַלע נאַציאָנאַליטעטען אין דעם קאַמף... ווי אַזוי דאָס צו פערווירקליכען, וועט קלאָר ווערען אין גאַנג פון די אונטערהאַנדלונגען מיט די פאָרשטעהער פון די נאַציאָנאַליטעטען.

—ווי זענען די בעציהונגען צווישען אייך מיט די אַנדע-רע פאָליטישע פאַרטייען?

—מיר זענען גרייט צונויפצוריידען זיך מיט יעדער פון די פאַרטייען; אָבער זיי האָבען דאָך איצט קיין שום ממשות נישט. אי די ס.-ר.'ען, אי די מענשעוויקעס זענען צעשלאָגען און האָבען נישט הינטער זיך קיין שום קרעפטען. דערצו נאָך זענען זיי אַזוי צעשפּאָלטען, אַז מען קאָן נישט ריידען וועגען זיי, ווי וועגען עטוואָס גאַנצעס. ביי די סאָצ.-רעוו. האָט איהר דריי ריכטונגען: לינקע, צענטער און רעכטע; דאָסזעלבע איז ביי די מענשעוויקעס. אויך ביי די קאַדעטען איז אַ פאָלקאָמענע צעפאַלונג; דהיינו, אַסטראָוו און סטעפּאַנאָוו זענען געוואָרען אמת'ע שוואַרץ-מאה'ניקעס; מיט מיליוקאָוו'ן איז אונמעגליך צו ריידען. פערקעהרט, אַזעלכע, ווי ווינאַווער, זענען אַוועק לינקס און זענען גרייט צו געהן מיט אונז. מיט אונז זענען אויך מיאַקאָטין און פעשעכאָנאָוו.

—און קערענסקי?

—ער האָט זיך דערנעהנטערט צום צענטער פון די ס.-ר.'ען, צו טשערנאָווס פליגעל.

—רעכענט איהר נישט,—האָב איך ווייטער געפרעגט,— אַז דער גאַנצער מיליטערישער קאַמף מיט דער הילף פון דער אַנטאַנט געגען די באָלשעוויקעס ברענגט אַקוראַט פערקעהרטע רעזולטאַטען: אַנשטאָט אָבצושוואַכען, פערשטאַרקט ער זיי? ער שאַפט אַ געהויבענע, אָנגעשטרענגטע שטימונג און דערצו בע-

זאָרגט ער די באָלשעוויקעס מיט געוועהר און טענקס, וואָס זיי פערבּאַפּען ביי קאָלטשאַק׳ן און דעניקינ׳ען; אפשר, ווען מען וואָלט אָבשטעלען דעם קאַמף, וואָלטען זיי אינערליך גיכער צעפאַלען, אָדער וואָלטען אָנגענומען אַ מעסיגערע פּאָליטיק?

— אַ טעות! — האָט זיך אָנגערופען סאַווינקאָוו, — אויב מיר וועלען אָבשטעלען דעם קאַמף געגען זיי, וועלען זיי נישט אָבּ-שטעלען דעם קאַמף געגען אונז און אַנדערע געגנער. נישט מלחמה-האַלטען קאָנען זיי נישט. זיי מוזען האַלטען אַנ׳אַרמעע און שרעקען די מאַסען מיט פיינד. ווערט מען זיי לאָזען צורוה, וועלען זיי אַליין שאַפען פראָנטען, וועלען אויסטראַכטען אינער-ליכע אויפשטאַנדען און פערשווערונגען.

— רעכענט איהר נישט, אַז די אַנטאַנט פיהרט בנוגע רוס-לאַנד אַ צווייזייטיגע פּאָליטיק? אַז אין איהרע אינטערעסען איז צו האַלטען רוסלאַנד וואָס לענגער אין אַ צושטאַנד פון אַנאַר-כיע, ווייל אַנ׳אויפגעלעבט, שטאַרק רוסלאַנד וואָלט זיך געקאָנט פעראייניגען מיט דייטשלאַנד און שאַפען אַ געפאַהר פאַר דער קאָאַליציע?

— איך בין נאָהענט בעקאַנט מיט דער שטימונג פון די פּאָליטישע ספערען אין פראַנקרייך און ענגלאַנד — האָט סאַווינ-קאָוו געענטפערט, — און איך קאָן פערזיכערן, אַז אייער השערה איז נישט ריכטיג. די וואַקלענדיגע פּאָליטיק פון דער קאָאַליציע ערקלערט זיך דערמיט, וואָס די גרויסע מלוכות זענען זעהר אָבגעשוואַכט פון דער מלחמה, וואָס אויף זייערע פּלייצעס ליגען די פיל ניי-געשאַפענע קליינינקע מלוכות, וואָס זיי מוזען זיך רעכענען מיט דער שטימונג פון די אַרבייטער-מאַסען. די קאָאַ-ליציע וויל ערנסט אויפשטעלען אַ שטאַרק רוסלאַנד. ענגלאַנד האָט אויסגעבראַכט איבער צוואַנציג מיליאָן פונט שטערלינג אויפ׳ן קאַמף מיט׳ן באָלשעוויזם און איז גרייט אויף ווייטערן אָפּפער.

8

—ענדליך,—האָב איך געזאָגט,—וועל איך אָנריהרען די פראַגע, וועלכע איז פאַר מיר די אָנגעווערטאָגסטע. וואָס וועט איהר זאָגען וועגען די פּאָגראָמען אין דרום-רוסלאַנד?

—וואָס קאָן מען וועגען דעם זאָגען—האָט זיך אָבגערופען טרויעריג טשאַיקאָווסקי—קאָנען דען וועגען דעם זיין צוויי מיינונגען? טראַגישער פון אַלץ איז אין די פּאָגראָמען דאָס, וואָס זיי זענען אַ פאַטאַלע ערשיינונג, וועלכע מ'האָט געקאָנט פאָראויסזעהן. נאָר עס איז אונמעגליך געווען אויסצומיידען זיי...

—רעכענט איהר נישט, אַז די גרעסטע טייל שולד פאַר די פּאָגראָמען פאַלט אויף פּעטליוראַ'ן און דעניקינ'ען?

—וואָס איז שייך פּעטליוראַ'ן קאָן איך אייך נישט זאָגען, נאָר וועגען דעניקינ'ען ווייס איך אויף זיכער, אַז ער איז געגען פּאָגראָמען און האָט געקעמפּט מיט זיי. אָט איז אייך אַ פאַקט: אין קיעוו האָט דראַגאָמיראָוו פער'משפט פינף אָפיצירען צום טויט פאַר פּאָגראָמען. אַ יודישע דעפּוטאַציע האָט זיך משתדל געווען מען זאָל זיי פערלייכטערן די שטראָף. פערהאַן נאָך אַנאַלאָגישע פאַקטען. איך האַלט, אַז דעניקין איז נישט שולדיג אין די פּאָגראָמען.

—און איך רעכען, אַז יעדע רעגירונג איז פעראַנטוואָרטליך פאַר דעם וואָס עס קומט פאָר אין לאַנד, וועלכעס געפינט זיך אונטער איהר הערשאַפט, איבערהויפּט פאַר די מעשים פון איהר מיליטער. ניקאָלאַי האָט אַליין קיין פּאָגראָמען נישט געמאַכט, פונדעסטוועגען האָבען מיר די שולד פאַר זיי אַרויפגעוואָרפען אויף איהם. איהר זאָגט, אַז די פּאָגראָמען זענען אַ פאַטאַלע ערשיינונג. פאַרוואָס-זשע קומען זיי נישט פאָר אונטער דער הערשאַפט פון די באָלשעוויקעס?

—איהר האָט אַ טעות! די באָלשעוויקעס מאַכען אויך פּאָ-

גראָמען. איך האָב אַליין געזעהן אַ באָלשעוויסטישע פּראָקלאַמאַציע, וועלכע הויבט זיך אָן מיט די ווערטער: „נידער מיט דעם זשידאָווסקען באַטקאַ דעניקינ׳ען! בעי זשידאָוו!” איך קאָן אייך אָנרופען אַ רייה ערטער, וואו די באָלשעוויקעס האָבען געמאַכט בלוטיגע פּאָגראָמען. אין דער רויטער אַרמעע איז די שטימונג זעהר אַנ׳אַנטיסעמיטישע.

—מען קאָן זאָגען וועגען די באָלשעוויקעס, .וואָס מען וויל—האָב איך געענטפערט,—נאָר בעשולדיגען זיי אין פּאָגראָמען, האָבען מיר קיין רעכט נישט. עס קאָן זיין, אַז אין עטליכע שטעדטליך זענען פאָרגעקומען פּאָגראָמען פון דער רויטער אַרמעע, אָבער וואָס האָט דאָס פאַר אַ בעדייטונג אין פערגלייך מיט די שרעקליכסטע מאַסען-שחיטות, וועלכע עס זענען סיסטעמאַטיש געמאַכט געוועזען דורך פעטליוראַס און דעניקינס פריי-וויליגע?...

אונזער געשפרעך האָט זיך אויף דעם איבערגעריסען. טשאַיקאָווסקי׳ן און כ...וויגקאָוו׳ן איז געוועזען בעשטימט אויף פיער אַ זייגער אַ בעזוך ביי איינעם פון די פוילישע מיניסטאָרען און עס איז שוין געוועזען די צייט צו געהן.

מיר האָבען זיך פריינדליך געזעגענט. טשאַיקאָווסקי, מיט אַ פרעהליכער מינע, האָט מיר אַ זאָג געטהון:

—איך פאָהר! אָדער „כאַן”, אָדער „פּראַפּאַל”. קיין אַנדער וועג איז פאַר מיר נישטאָ!

איך האָב זיך נישט בענוגענט מיט דעם געשפרעך. אַזוי ווי איך האָב געדאַרפט אָבפאָהרען קיין אָטוואָצק און נישט געקאָנט מעהר זעהן זיך מיט מיינע אַמאָליגע חברים, האָב איך זיי אָנגעשריבען אַ בריף, אין וועלכען, לאָזענדיג אָן אַ זייט מיין פערזענליכען אויפטראָג צו זייער אונטערנעהמונג, האָב איך אַרויסגעזאָגט פאָלגענדעס:

אויב זיי רעכענען גרינדען זייער טעטיגקייט אויף דעם פּרינציפּ פון נאַציאָנאַליטעטען-רעכט און נאַציאָנאַליטעטען-מיט-אַרבייט, דאַרפען זיי געדענקען, אַז די יודען אין דער געוועזענער רוסישער אימפעריע שטעלען מיט זיך פאָר אַ נאַציע,

וועלכע איז נישט ווייניגער און אפשר מעהר ווי אַנדערע פער-אינטערעסירט אין דעם גורל פון קומענדען רוסלאַנד. דערום, אויב זיי וועט זיך איינגעבען צו שאַפען אַ מאַכט, דאַרפען זיי:

1. אַרויסגעבען אַ דעקלאַראַציע, אַז זיי אָנערקענען פאַר יודען, חוץ אַלע פּאָליטישע און מענשליכע רעכט, דאָס רעכט פאַר אַ נאַציאָנאַל-פּערסאָנאַלער אויטאָנאָמיע.

2. אָננעהמען די שטרענגסטע און ראַדיקאַלסטע מיטלען געגען פּאָגראָמען. דערשטיקען זיי ביים רעכטען אָנפאַנג און אַרויסגעבען אַ מעלדונג, אַז אַלע שולדיגע אין פּאָגראָמען, פרי-הערדיגע און קומענדיגע, וועלען איבערגעגעבען ווערען צום געריכט פון אַן אינטערנאַציאָנאַלען טריבונאַל (דאָס האָב איך אונטערגעשטריכען).

3. פאַרמירען ספּעציעלע אָבטיילונגען פון יודישע פרייוויליגע, וועלכע זאָלען ביים פערנעהמען אַ וועלכען עס איז אָרט, די ערשטע אַריין אַהין, כדי מיט געוועהר אָבצוהיטען דאָס לעבען און גוטס פון די יודען פון אַן אָנפאַל.

אויף מיין בריף האָב איך דורך דעמזעלבען שליח בעקו-מען פון טשאַיקאָווסקי'ן דעם פאָלגענדען ענטפער:

„טייערער ש. אַ.!

„מיר פאָהרען היינט אָב און צייט איז זעהר ווייניג. אַלץ וואָס איהר שרייבט אין בריף איז מיר בעוואוסט און איך בין מיט אייך איינשטימיג, אַז אַלץ וואָס עס ווערט געטהון געגען די יודישע פּאָגראָמען איז ווייניג. נאָר צוגלייך מיט דעם ווייס איך, אַז אַ פּערסאָנאַלע אויטאָנאָמיע (זעהר אַ געקינצעלטער גע-דאַנק, אַ צוגעצויגענער פאַר די האָר) וועט אין דעם נישט העלפען. אויב ביי פּעטליוראַ'ן איז די נאַציאָנאַל-פּערסאָנאַלע אויטאָנאָמיע געווען איינגעפיהרט, פאַרוואָס-זשע זענען ביי איהם פונדעסטוועגען פאָרגעקומען פּאָגראָמען און ער אַליין, אויף וויפיל מיר איז בעוואוסט, האָט זיך נישט אויסגעהיילט פון אַנטי-סעמיטיזם? דער וויכטיגער און זיכערער מיטעל פאַר יודען צו זיין שטאַרק אין נאַציאָנאַלען זין איז—האָבען אַן אייגענע מלוכה און פערטיידיגען די אייגענע בירגער. און ביז דאָס וועט נישט

פערווירקליכט ווערען, וועלען די אומעטום צעזייטע יודען זיין דער שעיר לעזאזל ביי יעדען פאָלקס-אומגליק, פאַר וועלכען מען זוכט אַ שולדיגען. אַלערליי מיטלען צו בעוואָרענען און אָבהיטען פון פאָגראָמען קאָנען און דאַרפען אָנגענומען ווערען. נאָר דאָס אַלץ גאַראַנטירט אייך נישט פון אַ מעגליכקייט פון נאַציאָנאַלע ערשיטערונגען, וועלכע דריקען זיך אויס אין אַזעל-כע שרעקליכע ערשיינונגען ווי פאָגראָמען, ווי באָלשעוויזם א. ד. ג. אַרויסזאָגענדיג די מיינונג, אַז די רעגירונג פון יעדען לאַנד איז פעראַנטוואָרטליך פאַר דעם, וואָס ביי איהר קומט פאָר, טהוט איהר דאָסזעלבע, וואָס עס טהוט די פאָלקסמאַסע, וואָס וואַרפט אַרויף אויף יודען די שולד פאַר דעם, און וואָס זיי זענען נישט שולדיג, נישט מיט דער נשמה, נישט מיט'ן גוף (אַ רמז אויף דעם, אַז די באָלשעוויסטישע רעגירונג איז אַ יודישע.—ש. אַנ—סקי). עס איז נאָך ווייניג צו געפינען דעם שולדיגען, מען דאַרף טהון אַלץ, כדי עס זאָלען נישט זיין קיין שולדיגע. אין אַלגעמיין בין איך אינגאַנצען איינשטימיג מיט אייך און בין גרייט צו מאַכען אַלערליי דעקלאַראַציעס נאָר ערוב זיין פאַר זייער ווירדיגקייט קאָן איך אייך נישט.

„איך אומאַרם אייך. •

נ. וו. טשאַיקאָווסקי".

דער בריף האָט אויף מיר געמאַכט דעם שווערסטען איינ-דרוק. אין איהם איז קלאָר און דייטליך אַרויסגעזאָגט די אי-בערצייגונג פון איינעם פון די אָרענטליכסטע פאָרשטעהער פון דער רוסישער אַנטי-באָלשעוויסטישער אינטעליגענץ, אַז ביי דעם קאַמף פאַר אויפשטעלען אַ שטאַרק רוסלאַנד זענען יודישע פאָ-גראָמען אונפערמיידליך. און אַז די קאַמף-אָנפיהרענדע אינטע-ליגענץ איז ביי אַ ברירה גרייט איינצושטימען אויף דעם...

1920 יאָהר.

אינהאַלט

פון

עלפטען באַנד

	זייט
הינטער א שטומער וואַנד	5
גאַפּאָן	(*23
דער ערשטער נישט־געלונגענער באָלשעוויסטישער אויפשטאַנד .	61
קערענסקיס אָפענסיווע	71
קאָרנילאָווס פערשווערונג.	79
מיין בעגעגעניש מיט קאַמעניעוו'ן.	87
שתדלנות ביי די באָלשעוויקעס	125
ניקאָלאַי טשײַקאָווסקי, און באָריס סאַווינקאָוו אין ווארשא . .	135

*) איבער־געזעצט דורך יצחק דייטשער.